

МАРЛЕНА ДЕ БЛАСИ ЛЯТО В СИЦИЛИЯ

Превод от английски: Славянка Мундрова-Неделчева, 2012

chitanka.info

През 2008 г. в семейството на Робин Ролевич и Матю Духновски се роди момиченце.

Посвещавам книгата си на това малко създание — Марлена Пи Духновски, и се моля да има красив и изпълнен с обич живот.

На моите собствени деца — Луса Илейн и Ерих Брандън.

Per Fernando Filiberto Maria, l'amore mio.

„Лято в Сицилия“ е история на действителни хора и действителни събития, но в същото време е и приказка, изтъкана от сцени, които ми бяха описани — често на италиански, но по-често на диалекта — с всички празни места и непълноти, характерни за подобни преразкази. Както правят всички разказвачи на истории, и аз си позволих някои поетически волности — сгъстявах се или се детайлизирах събития, променях се имена, времевите рамки се свиваха или се разширяваха за целите на това повествование. И още — за да опазя героите си и начина им на живот, географски ситуирах разказа далеч от мястото, където в действителност се бяха развивали тези събития.

Марлена де Бласи

БЕЛЕЖКА ЗА ПРОИЗХОДА НА ИМЕТО ДОНАФУГАТА

Aun as Jafat на арабски означава извор на здраве. Докато сарацините (арабите) господстват в Сицилия, този израз се преобразява в диалектното *Ронафуата*. С вековете произношението се променя още повече и стига до съвременното *Донафугата*, при което първоначалното му значение се изгубва заради буквалния превод като „бягаща жена“. След това понятието *донафугата*, или „бягаща жена“, става название на различни имения — и истински, и въображаеми, както и на продукти и компании в Сицилия и по цял свят. *Донафугата* е името на лятната вила в романа на Лампедуза^[1] „Гепардът“. Освен това *Донафугата* е търговското наименование на сицилианските вина, произвеждани от фамилията Рало, четвърто поколение винопроизводители от Беличе, Пантелерия и Марсала.

Рождени дати:

Симона: 1905

Лео: 1912

Козимо: 1919

Тоска: 1930

Йоланде: 1931

Шарлоте: 1932

Мафалда: 1933

[1] Джузепе Томази, дук на Палма ди Монтекиаро и княз на Лампедуза, е италиански писател, известен най-вече със своя роман „Гепардът“ (1958), който отразява проблемите на италианското и преди всичко сицилианското общество в периода между Съединението на

Италия и Първата световна война през погледа на сицилианското аристократично семейство Салина. — Б.пр. [↑](#)

ПРОЛОГ

Тази история можеше да разказва само за Сицилия. А Сицилия можеше да бъде само остров не толкова поради каприза на природата, колкото поради собственото ѝ безсрамие. Сякаш би могла да напусне Италия, ако не се беше родила отделена от нея. Все пак това не е история само за острова, а за едно селце насред него. Най-горе в него. Селце, съставено от струпани камъни и сгушено в цепнатината на една планина на отшелници под руините на един храм. Над него и навсякъде около него се простира високо плато, почти цялото засято с жито. Кози и овце пасат по изсъхнали ливади. Единствената вода наоколо е метално петно, където белите небеса се срещат с жълтата земя, и единствените вълни са това жито, чиито потрепващи златисти стъбла бучат като морето и се разбиват в раздухвани от богиня ветрове. Гъсталаци от мирта, зановец^[1], див риган и дива мащерка, растящи още от каменната епоха, се вкопчват в стръмнините и единственият звук в извисяващата се тишина е злият шепот на фолксваген сироко.

Тук същината на живота, живян преди три хилядолетия или в средата на деветнадесети век, или както в този случай само преди около седемдесет години, може би изглежда по принцип същата като създадената от завчерашните случки. Почти нищо не е било изгубено или забравено, или оставено да тъне в забвение от предишните времена, така че тук преобладава невероятна племенна приемственост. Древното минало, по-неотдавнашното минало и настоящето се събират и остават заедно в тази приемственост. И освен свидетелствата за трептящи представи за някакви красиви блага и мисли, човек трудно би се решил да обожествява отделен исторически момент заради начина, по който той изглежда и се чувства, и звучи тук. Особено привечер на разходка сред светлокафявите останки от порутения храм на Деметра. Бродещи сред големите източени колони, повалени, блестящи под лунната светлина, обувките ни мачкат дивата мащерка и бурени дърпат роклята ми. Парче бяло платно на една скална роза.

Тук в тези планини някога е властвала гръцката богиня на зърното, плодородието и майчинството. Дали още е така, това ще ви кажат местните. Именно Деметра е осветявала магията на засяването на семената под земята, пазела ги е, хранела ги е, помагала им е да стигнат до зрялост. Отзвук от положението на жената. Други семена, посети в тъмните кадифени ъгли на нечия утроба. По волята на Деметра са виреели реколтите на местните племена, тя е призовавала слънцето, дъжда и ветровете в тяхна полза, а те на свой ред са я почитали с големи огньовете под сребърната светлина на пълнолунието и с ритуални жертвоприношения на хляб и вино. Всичко е било елисейски полета до деня, когато дъщерята на Деметра, нейната Персефона, е била отвлечена от Плутон. Девојката беряла цветя близо до езерото Пергуза, точно при стените на Ена, когато богът на подземния свят я видял и тя го запленила. Пожелал Персефона да стане негова жена. Плутон отнесъл девојката в Хадес и изкушавайки я със зърна от нар, спечелил позволенията на Зевс да я задържи. Деметра угасила слънцето, потопила в мрак планинските селца и плодородните поля — и самия свят, — докато не сключила пакт със Зевс: дъщеря ѝ да ѝ бъде връщана за половината от всяка година. Щом Персефона се върнела при нея, богинята запалвала отново слънцето и пращала топъл дъжд към земята само за да си вземе всичко това обратно всеки път щом детето ѝ се върне в Хадес.

Селяните и фермерите тук разказват историята за Деметра и Персефона с непреставащата почуда и тъга за нещо, сякаш случило се съвсем наскоро. Разказват я точно така, както разказват историята на Дева Мария и Исус. Вярват на двете истории еднакво пламенно, защото и двете са съзвучни със собствените им истории. Предаността си остава, само разширява симпатията си, за да обхване и двете майки. Едната с корона от сплетена царевична свила, другата — увита в грубо изтъкан воал. *Защо трябва да се молим само на една? За нас те са едно и също. Le Addolorate.* Скърбящите жени. В Сицилия свещеното и профанното са родствени.

[1] Род храсти или полухрасти от семейство бобови. Съществуват около 150 вида в Европа. Северна Африка и Западна Азия. — Б.пр. ↑

ВЪВЕДЕНИЕ

Както ставаше с други приключения в живота ми, това започна с възложена поръчка. Беше през лятото на 1995 г. — вече почти девет месеца бях омъжена за венецианец, — когато едно научно месечно списание ме помоли да напиша нещо творческо за вътрешните региони на Сицилия. Дотогава бях писала изключително за прелестите на крайбрежните градове. Величествените следи на гърците. Разкошните епитафии, оставени от сарацинските шейхове и норманските крале. Нещо повече, бях писала за архипелага, където ветровете на Еол^[1] още стенат и пищят сред суровите чукари на тези неразхубавявани предни постове на света. Сега отивах в безплодните височини на планините.

Подозирах, че не съм първият избор на редактора сред квалифицираните журналисти, пишещи на английски, и дори, преди да тръгна, подозренията ми се потвърдиха. Няколко души вече бяха отказали работата, включително един професионален писател, който живееше в Сицилия повече от десет години. Причината? Същата, както и предупреждението, отправено ми от други колеги и приятели — *централната част на острова е усамотено място без пътеки и колосалното ѝ мълчание се отразява в хората ѝ*. Но аз отговарях, че мълчанието е признание за тайна. А тайната е нещо добро. Без да ме разколебаят, предупрежденията само ме заинтригуваха.

Но през това лято не само Сицилия лежеше на пътя ни. Щяхме да прекараме три, може би четири месеца, разхождайки се из всички региони южно от Лацио, южно от Рим. Изследвания и проучвания за книга. По южните пътища се срещнахме с почти свещена доброта. Имаше вкусна храна на най-скромни маси, хора, които оставяха лопатите или парцалите, слизаха от тракторите или от гърбовете на мулетата, за да ни водят, осведомяват и насърчават. Пометени от това великодушие, ние непредпазливо пристъпихме към планините.

* * *

Бях си съставила фундаментални планове по телефона и по пощата с доценти от музеи, професори по история на изкуството и археология, с писатели и журналисти, готвачи и пекари. Или поне вярвах, че е така. Изглеждаше ми почти сигурно, че ще ме приемат в качеството ми на професионалист. Но когато пристигнах в първото селище и огледах отгоре-отгоре мястото и неколцината показали се негови жители, разбрах, че съм в грешка. Седях сама в определените часове на определените места. Набираните телефони отзвъняваха в безкрайността. Няма за какво да се тревожа. Идва следващото селище. И следващото след него. Но в следващото неизменно намирах същото като в това преди него.

Бяха минали почти две седмици, когато, нарочно изоставила скъпоценния си списък с имена и телефонни номера в една хотелска стая, започнах спонтанна кампания, насочена към местните. Елегантни визитни картички от известно американско списание, представяни на работещи в туристически офиси или на музейни гидове, или на чистачки или на *baristas*, бармани, или на възрастни мъже, играещи на карти под мършавите сенки на китка евкалипти, предизвикваха само неясно мърморене. Първични изсумтявания. От млади мъже, облягащи се на църковните стени, затъкнали палци в коланите си, с полупритворени очи като древни гущери, потънали дълбоко в дрямката на упояващото слънце, те не издаваха никакъв звук.

Дори най-важните интервюта, които беше уредил редакторът ми, бяха игнорирани или забравени. Прецизно начертаният график беше маркиран само от мизантропски мълчания, затворени врати и епична горещина. Предадох се. Обадох се на редактора, за да му го кажа. Последва мълчание дори от него.

След като оставихме настрана тежестта на работата, с Фернандо си казахме, че ще слезем от планините и ще се насочим на запад към Агридженто. Или може би на югоизток към Ното. Където и да е, само по-далеч оттук. Най-напред един-два дни ще си починем, ще се отпуснем в дори минимално сърдечна атмосфера. Една сутрин в един бар рискувах да задам въпрос на двама полицаи, които виждахме — по същото време и на същото място — вече няколко дни. Могат ли да ни предложат място в провинцията, където да отседнем? Малък хотел или *pensione*? Неочаквано казаха „да“. Имало една жена, за която са чували, че приема гости — когато реши — и предлага стая, храна и

гостоприемство. Понятието „гостоприемство“ в тази нерицарска пустиня ни накара да се усмихнем. Полицайте ни упътват.

— *Arrivederci* — сбогува се единият, извъръщайки се от бара, като надига половинката си доза *grappa*^[2] за закуска — намалена, понеже е на работа, — докато ние излизаме. — Жената се казва Тоска. Къщата ѝ е вила Донафугата. Макар че няма указателна табела — извиква той.

Пътят е павиран с избелели от слънцето камъни, вихрушки жълт пясък изсипват върху прозорците скърцащи, заслепяващи воали. Юлската горещина е непоносима. Душаща. След повече от два часа мъчително катерене по кози пътеки и по големи межди сред житни полета, маскирали се на пътища, не знаем дали напредваме, или само се въртим в кръг по земя, по която вече сме пътували. Илюзия е плъзгащият се панел. За лековерните. Още една същност на Сицилия.

Оставяме колата в една скалиста ниша и се закатерваме по камениста пътека към селцето, което според нас е именно посоченото от полицайте. Ще намерим някого, който да ни помогне. Запъхтени, сгорещени, излизаме на едно площадче. Там има чешма във формата на шейна, струйки вода падат от четирите ѝ барокови чучура в корито, където жени перат дрехи, като шляпат ритмично мокрото пране по камъка, виейки някакъв старинен стенещ арабски напев. Няма никой друг, освен едно старо овчарско куче, което спи близо до краката им. Няма деца. Няма мъже. Поздравяваме ги и чакаме да ни поздравят. Те спират да пеят. Поглеждат ни, но никоя не проговаря.

— Търсим *la signora* Тоска — повтаряме отново и отново, всеки път с различни ръкомахания и интонации. — Вила Донафугата. Можете ли да ни кажете как да я намерим?

Нищо. Сметнал, че моят говор е неразбираем за тях, Фернандо се приближава към групата, небрежно запалва цигара и дръпва няколко пъти, преди да каже:

— *Ci serve il vostro aiuto*. Имаме нужда да ни помогнете.

Сякаш думите на Фернандо им дават знак — все още гледайки към нас, те отново запяват. Обръщаме се и тръгваме напътно през площадчето към пътеката, която води надолу. Поглеждам назад и леко махвам за довиждане. Разбирам каква глупава гледка сме представлявали за тях. Особено аз с голямата си шапка и тъмните очила. Ако бяхме се изкатерили по хълма с бели муселинени шалвари, размахали ятагани, щяхме да бъдем по-позната гледка. По-добре

приета. Но въпреки това ми се иска да изпера собствената си изцапана блуза на тази чешма, да се навеждам над мътната вода и да шляпам прането по камъните, а отблясъците на дългите златни обици да галят лицето ми. Махването ми намира отзвук. Една жена посочва с брадичка към един хълм отгатък селцето. Същият хълм, по който току-що сме минали.

* * *

Фернандо отказва не само да кара, но и да говори. Аз се връщам обратно по пътя през житните полета и отново прекарвам колата между стъблата. Прегрятото шаси, усещайки опасност, се дави, след това смело се гмурва в гъстата растителност. Виждаме единствено бронзовата завеса на житото и трябва или да вдигнем прозорците, или да ни удрят остриите като нож класове, които се протягат към нас, докато се придвижваме напред. Потапяме се в задушавания сън, докато без никакво предупреждение полето свършва само на сантиметри от групичка тополи. Плах вятър раздвижва крехките им листа и ние отваряме вратите на колата, останали без дъх, сякаш след надбягване, за да оставим въздуха да ни докосне. Отгатък една ливада, обрасла с пурпурен фий^[3], и отвъд нея, след може би акри градини виждаме кулички, назъбени стени, Жулиетини балкончета, червени и жълти мансардни покриви с керамични керемиди, които, осветени от изкачващото се слънце, изглеждат обзети от пламъци. Виждаме нещо, което изглежда като замък. Докато вървим към него, пищен аромат на рози и гниеци портокали раздвижва ветреца.

[1] В „Одисея“ Еол е син на Хипот. Владетел на остров Еолия и повелител на ветровете. — Б.пр. ↑

[2] Вид италианска ракия. — Б.пр. ↑

[3] Едно от най-старите културни растения за фуражни цели. — Б.пр. ↑

ЧАСТ I
ВИЛА ДОНАФУГАТА 1995

ГЛАВА I

В пустинята не растат ружи. Но стотици от червените сатенени цветчета ружи обрамчват каменна пътека, водеща към широко отворена желязна порта. Знам, че това е сън. Оттатък портата се простират удивителни, обширни градини. Тук има рози. В слонова кост, в бяло и в цвят на прегоряла сметана, те се катерят по перголи^[1] и се простират в лехи, разпиляват се, катерят се и се преплитат. Ниски редове чемшири, тисови^[2] плетове, купчинки лавандула, сочна и висока, бели напръстници кимат сред бели гергини, сред бели божури. Знам, че замъкът, розите и ружите са илюзии, предизвикани от слънцето. Халюцинацията ще отmine. Ще минем обратно по алеята за коли, далеч от тази лудост на тишина и подигравка. Но докато трае халюцинацията, искам да погледна отвъд, където усуканите стъбла на глицинии^[3], жасмин и лози засенчват една пергола, създават тъмно, сенчесто пространство, от чиито дълбини се дочува смях. От колко дни не съм чувала смях? Дори собствения си смях? Отправлям се към перголата и заставам на входа, за да видя групичка жени в дълги черни рокли, които седят около постлана с мушама маса. Трепкаща светлина се провира сред листата, посипвайки с точици пръстите на жените, които се суетят над купчина жълт боб.

— *Buongiorno* — казват те, изпреварвайки ни.

Ние на свой ред им пожелаваме приятен ден и някак си този поздрав е достатъчен. Не ми трябва нищо повече от един поглед към тези фантастични фигури и те като че ли нямат нужда от нищо друго, освен от своята работа. Мечтите понякога са толкова прости. Макар да не знае какви сме или какво бихме искали, една от жените — може би най-възрастната — става и ни посочва пътя към замъка. Поздрав за добре дошли. Вървим дълго покрай лимонови и портокалови дръвчета, сливови и черешови, градина с бадемове дръвчета. Чувам Фернандо да повтаря: „Къде сме? Къде сме, по дяволите?“.

Внушителен, рапсодичен, замъкът с червено-жълтия си покрив изплува от трепкаща кристална мъгла, а пред него лежи още една градина с каменна стена, драпирана с още глициния и рози, и хаотично

изникнали цветя, зеленчуци и билки. В центъра на ограждението работи втора групичка облечени в черно жени. Минаваме колебливо през отворената порта, а те вдигат очи от столовете и масите, които търкат; едната се откъсва от спокойната задача да прерязва гърлото на извънредно малко козле, събирайки кръвта в нащърбен бял леген. Друга надниква иззад голямо гърне, сложено на газов котлон, който стои на един дънер. Тя бърка лук в гореща мазнина. Долавям и миризма на нещо друго, също хубава. Свинско се пече на дърва. Една групичка седи в кръг и сплита на плитки сухите стъбла на пурпурни глави чесън. Една жена седи в ниската цепнатина в ствола на гигантско магнолиеве дърво и пише в черен кожен тефтер. Също като жените при чешмата долу в селцето, и тези жени си пеят тихичко. Изглежда, не са учудени или пък смутени от присъствието ни, блажено ни поздравяват и продължават работата си. Пеенето си. Несигурни, но не и смутени, ние стоим там безмълвни. От време на време някоя прошепва нещо на друга и всички се размиват, докато ни гледат. Точно както съм сънувала ружите, розите и смеещите се жени, които люцят боб, със сигурност ги сънувам. Вслушвам се внимателно в пеенето им и *sottovoce*, полугласно, се опитвам да повтора издаваните от тях кухи, апатични звуци, когато една жена се появява откъм далечния край на градината.

Нито млада, нито стара, тя също е костюмирана, макар и малко по-различно. С високи до коленете ботуши, шпори и велурен костюм за езда. За миг спира под един дъб и сенките от листата образуват черен дантелен шал около главата и раменете ѝ. След това тя величествено се приближава към жените, наблюдавайки какво правят, като кима или поклаща короната от сиви плитки според това дали е доволна, или недоволна. Сигурно това е Тоска.

— Пеят за неизбежно неравните пропорции тъга и наслада в живота. Знаехте ли това? — запитва жената.

Питам се дали високомерието в поведението, в гласа ѝ не прикрива някаква плахост. Докато тя се приближава към нас, аз едва не ахвам от красотата ѝ.

— Дали знам, че пеят за това, или дали знам, че това е така? — запитвам аз.

— Може би имах предвид и двете. Аз съм Тоска Броци.

— *Buongiorno, signora. Noi siamo de Blasi da Venezia.* Добър ден, госпожо. Ние сме Де Бласи от Венеция.

— Знам, знам. Ще има време да поговорим на масата за журналистическите ви провали. Подозирам, че ще стигнем и до „тъга и наслада“. Обядваме в един часа. Ще ви кажа по-късно дали има стая да отседнете. Можете да се измиете и да си починете тук — казва тя, махвайки към големите черни врати на къщата или вилата, или имението.

На замъка. Каквото и да е.

Колебаем се и тя казва:

— Ето, Агата ще ви заведе.

Споглеждаме се с Фернандо и погледът означава: „Искаш ли да останем? Искаш ли да стигнем до края на всичко това?“. Той ме хваща за ръка и ме дръпва към отворената врата.

Тази Агата също е облечена в черно. Здрависва се с нас, говори недотам уверено на италиански, колкото Тоска, примесва го с диалект, но не чак толкова силен, че да не го разбираме. Или тя да не ни разбира. Усмивва се и бърби, води ни по тъмен коридор, осветен от пламъка на едничката свещ в свещник на стената, отваря една врата към голяма квадратна стая, която леко мирише на прясна боя. Жълти стени, бледожълт диван и две малки двойни диванчета със синя дамаска. Беязано с петна огледало в златна рамка виси над малка мраморна камина. Лавандула на големи китки, свързани с въженце, стои в ъглите на мраморния под, покрай столовете, на една масичка с лющеща се позлата, в скута на огнището.

— *Si accomodi.* Заповядайте.

Отваря вратата към малка баня и изважда нови кърпи от един шкаф.

— *Vi porto un aperitive tra poco.* След малко ще ви донеса аперитив.

Когато тя затваря вратата, очаквам, че това ще бъде краят на съня.

— Истинско ли е това? — запитваме се взаимно в един и същи миг.

После се чуваме да се смеем.

— Не знам къде сме или у кого, но знам, че сме в безопасност. Че сме точно където трябва — казва Фернандо.

— Журналистически провали. Тя откъде знае...

— Ако никой не говори с нас, не означава, че не говорят помежду си.

— Всички ли са вдовици тук?

— Така ми се струва.

— Това да не е старчески дом със задължителни дежурства? Или комуна? Искам да кажа, не може всички да са роднини.

— Не, не е старчески дом. Жените са доста жизнени. Някои от тях са сравнително млади. Не мисля, че е комуна. Не знам какво е.

Изтриваме сицилианския прахоляк от краката си, от сандалите си. Измиваме лицата си с лимонов сапун и квадратни груби бели кърпи, мажем се и се плискаме със съдържанието на безбройните аптекарски шишенца с ръкописни надписи. Масло от нероли^[4], вода от нероли, вода от лавандула, розово масло. Приглаждаме косите си, закопчаваме ризите си и страхувайки се, че ще заспим дълбоко, ако седнем, стоим напред прясно боядисаната жълта стая и учудено клатим глави.

— Искам да огледам наоколо. Искам да видя повече. А ти?

— Това е частен дом. Ще ни покажат, каквото искаме да видим, когато искаме да видим. Търпение.

— Да се върнем в градината. И при колата. Чисти ризи и...

— Мисля, че скоро ще се върнем при колата. Искам да кажа, след като обядваме. Съмнявам се, че ще стоим много след това.

— Не знам какво да мисля за тази Тоска. Изглеждаше като извадена от „Quo vadis“^[5], като дойде през градината и наруши магията.

— Всъщност е по̀ фелинианска. Да, Федерико Фелини би я избрал за „Сладък живот“ (La Dolce Vita). Но тя говори. Задължен съм ѝ за това.

Събираме нещата си и се връщаме обратно по осветения от свещта коридор, запътваме се към градината, когато Агата отваря една двойна резбована врата и разтваря ръце в приветствен жест. Влизаме не в стая, а в рушащата се величественост на полкова трапезария. Фрагменти от фрески на богове и богини — с пухкави хълбоци, извили очи нагоре — се блъскат по високите ронещи се стени, еротично се преследват едни други по големия свод на тавана. А под този трескав купол са поставени три солидни маси. Подводната тишина на

градините, леко напоявана от пеенето на жените и смеха им, е отстъпила пред домашен пандемониум. Това е трапезарията на Тоска.

Още пет или шест вдовици доплуват и изплуват от трапезарията, носейки чинии, подноси и покрити табли, като ги поставят на страничните маси и бюфетите край стените. Всички пицят едновременно, предимно обръщайки се към някого в най-далечния край на залата или в още по-далечните стаи. Невидими врати постоянно се затръшват, неопитни неплахи ръце думкат гами на пиано, разположено на някой от горните етажи. Двама по-възрастни мъже, преследвайки едно новородено агне, избягало от кухнята, където са го довели, за да го хранят с биберон, претърсват наоколо и откриват дребното създание мирно заспало, почти невидимо сред износените възглавници на едно кадифено кресло. Един от мъжете настанява вече протестиращото агънце на врата си като шал, казва, че ще го отнесе до кухнята. Аз искам да отида в кухнята.

Вървейки на няколко крачки зад мъжа с яка от живо агне, аз излизам след него от къщата и минавам през оградената със стена градина и покрай две малки постройки, приличащи на кошери, в една, от които има пещ на дърва. Пред нея, на дълга маса с мраморен плот, са оставени спретнати кръгове тесто, поръсено с брашно, което трябва да втаса на слънце. Никога не съм виждала тесто да втасва на слънце. Още съм в съня. Макар че искам да прекъсна съня тук поне за малко, да остана при тестото, слънцето и хубавите ухания, останали от предишните печива, тичам, за да догоня мъжа и агнето. Той върви по широка пътека, посипана с бял чакъл, край която растат ружи, и се отправя към нещо като плевня, разположена близо до края на житното поле. Стъпките ми хрущят по чакъла зад него и знам, че той знае, че го следвам. В действителност се обръща от време на време и се усмихва, сякаш ме насърчава. Мъжът и агнето изчезват в плевнята и когато стигам пред прага на отворените врати, заставам пред най-великолепната кухня, която някога съм виждала.

През изминалата година — тази първа година от живота ми в Италия — бях готвила в почти учебната кухничка с размери на консервна кутия в крайбрежния бункер на Фернандо. Или не бях готвила, както обикновено ставаше, тъй като съпругът ми — въпреки истината, че съзнателно, нарочно се е оженил за страстна готвачка — предпочиташе да вечеря така, както винаги е вечерял. Сто двадесет и

пет грама спагети, полусварени до лека жилавост и залети с две супени лъжици сос от бутилка. Салата без оцет или сол. А ако празнува — тъничко като плочка парче пилешки гърди, запечено в тефлонов тиган. Резенче лимон. Полюлявам се на прашните токове на старите си обувки пред вратата на рая.

Там работят други жени, облечени в черно. Или са същите жени в черно, които бяха под перголата с боба или в оградената със стени градина? Дали просто не сменят географията? Не, това определено са жени, които досега не съм видяла. С бели престилки до глезените, черни шалове, вързани по пиратски, които скриват короните им от плитки, а откриват лицата, подчертавайки черните арабски очи. Като че ли всички имат едни и същи очи.

Масивни тъмни дървени греди висят ниско над нещо, което трябва да са над двеста квадратни метра тъмночервени тухли. Грубо замазаните стени са боядисани в същия цвят като съсухреното жито, цъфтящо в полето отгатък вратата. Големи каменни лапи от някакво митично чудовище почиват на каменните плочи под две изумителни огнища, които като пламтящи сфинкове клечат в двата края на стаята. Виждам три старинни мраморни мивки, едната от тях е префасониран кръщелен купел. Има една старинна печка на дърва от ковано желязо, както и една искряща тъмнозелена „Ага“, но последната като че ли не се ползва, тъй като всички готвачки се навъртат около старата, както и покрай редицата от шест газови котлона. Не се виждат уреди, само безкрайни редици ножове, прибори и съдове за готвене. Две дълги работни маси са разположени на необичайни места в това пространство и четири-пет жени работят около всяка от тях. Аз влизам вътре и казвам *permesso*, може ли, с глас, който никой не чува във врявата. Някои ме поглеждат, усмихват се и продължават да си вършат работата. Аз пристъпвам още по-навътре.

Баронски гардероби, шкафове и бюфети са претъпкани с порцеланови, керамични и теракотени гърнета и чинии, стъклария, сребро, медни и калаени съдове, кърпи, свещници, легени, подноси за сервиране и купища купи. Чекмеджетата на един шкаф са полуотворени и показват пластове стари кърпи — избелели, изпокъсани, с белези от тъпи ножове. Дълбоко и дълго чекмедже в един от шкафовете стои отворено точно колкото да образува идеално менгеме, в което да се закрепят вертикално трикилограмов кръгъл хляб

с бронзова кора, обгорена от изпичането на дърва, докато една от вдовиците реже дебели груби филии от него, оставяйки трохите да падат на кадифето. В друг шкаф със също толкова дълги чекмеджета има пити сирене — вече узрели и готови за поднасяне, овързани в бели кърпи. Подобно на голяма, висока кутия за скъпоценности вътрешните стени и рафтовете на един гардероб — посветен на пазенето на сладкишите — са облицовани с изпокъсан, избелял жълт брокат. На дълбоките лавици седят тенекиени кутии и стъклени буркани, дълги цял метър правоъгълни пити, отгоре с мармалад или парченца карамелизирани плодове. На една лавица се виждат сребърни подноси, отрупани с дребни сладки във формата на праскови или портокали, поляти с бледорозова глазура и украсени с идеални дръжчици и листа, изрязани от захаросана ангелика^[6]. Чувам едва сдържаните си въздишки на възхита, докато наблюдавам как жените подготвят подносите, кошниците и таблите, които да бъдат отнесени в трапезарията. Ръцете ме сърбят да докосна нещо, но ги държа зад гърба си. Изпълнената с надежди усмивка, все така стои на лицето ми.

— *Posso aiutarvi?* Мога ли да ви помогна? — питам на няколко пъти с все по-извисяващ се тон.

Но тяхната експедитивност е съвършена и всички блага са подръка или натрупани върху надиплените бели покривки, които те слагат над пиратските си кърпи за глава, за да послужат като възглавници за кошници, пълни с хляб или с печива, или с праскови и сливи, още кимачи от клончетата си. И парадът започва. Излизат през вратата, поклащайки бедра и гърбове, изправили рамене, изпъчили гърди. Пеейки, молейки се. Оставам сама и тръгвам след тях, опитвайки се да вървя, да поклащам бедра под джинсите си, да държа главата си изправена, сякаш на нея има амфора с вино. Усецането е хубаво. Слънцето ни жари безжалостно, храната ухае прекрасно, аз прокарвам ръка по бодливите листа на ружите, обточващи бялата чакълеста пътека, и изпитвам огромна благодарност, че съм в този сицилиански сън.

[1] Перголиите са леки паркови елементи, които се състоят от колони, носещи скара от дървени греди. Перголиите са съставени от 1 или 2 редици колони. За цялостното им изразяване те се допълват от увивни растения, храсти и цветя. — Б.пр. ↑

[2] Тисът (*Taxus*) е род иглолистни растения от семейство Тисови (*Taxaceae*). Отровен. — Б.пр. ↑

[3] Глицинията е красив лианов храст. Много популярно пълзящо растение — извиваща се стълба, покрити с провиснали гроздове от сини, лилави, розови или бели цветове. — Б.пр. ↑

[4] Ароматно етерично масло, добито от благоуханните цветове на портокаловите дръвчета. — Б.пр. ↑

[5] „*Quo vadis*“ е един от най-известните и четени исторически романи на полския писател Хенрик Сенкевич. В основата на сюжета е любовта между римския патриций Виниций и християнката Лигия, която се развива на фона на потъващата в разруха Римска империя и гоненията срещу зараждащото се християнство. — Б.пр. ↑

[6] Двугодишно растение. Отглежда се заради коренището, в което се съдържа етерично масло, размесено със смоли. — Б.пр. ↑

ГЛАВА II

В трапезарията преобладават жените. Може би са около четиридесет, с дванадесетина мъже, пръснати по трите маси. Зализана коса, някакво сако над закопчана до гърлото риза, трима от мъжете може би са под тридесет години, другите — облечени по същия елегантен модел — е възможно да са едно поколение по-възрастни. С изключение на Тоска, мен и още две други жени, всички останали са в траурно облекло.

Заедно с Фернандо Агата ни завежда към местата ни, той е настанен точно до спасителя на агънцето, а аз точно до жената, която Агата ми представя като Карлота. Представят двама ни като *i Veneziani*, венецианците. Изпъстрената с петна кожа на ръцете на Карлота казва, че тя може би е на шестдесет години, но огромните ѝ като на кошута очи и крехката ѝ осанка я правят да изглежда момиче. И Карлота, и една друга жена на име Олга (видимо малко по-възрастна, която седи срещу нас и се ръкува с мен през масата) са облечени в тъмни рокли от имприме^[1] в стил 40-те години на века. Всички жени в стаята са нагласили косите си в някакви „конструкции“ от сложни плитки. Опитвам се да пригладя свободно пуснатата си дълга и прекалено къдрава коса и се чувствам като варварка.

— Къде беше? — поисква да узнае Фернандо.

— Отидох да разгледам кухнята — отвърщам с усмивка.

Всички като че ли са заели местата си, освен Тоска и високият набит мъж, с който тя разговаря до една от масите. Макар че са с гръб към нас, поради начина, по който са застанали, почти докосвайки се, поради начина, по който се навеждат един към друг, създават впечатление, че са двойка. Значи Тоска има съпруг, мисля си аз, и все пак, когато те се обръщат, за да заемат местата си на масата, виждам, че мъжът, великолепен двойник на Кристофър Плъмър^[2], но със същите черни арабски очи, носи твърда висока бяла якичка. Свещеник. Той настанява Тоска на мястото ѝ, остава прав и почуква с дръжката на ножа по една стъклена чаша. Затваря очи, отваря широко ръце, вдигнал длани нагоре, и започва да се моли. Всички хващат ръцете на съседите

си, главите се свеждат и устните се раздвижват във високо изречена лична благодарност. На всички маси се сервират кани с вино и вода, натоварени подноси хвърчат във всички посоки, *buon pranzo*, приятен обяд.

— *Allora, come si chiama questo posto?* Как се казва това място? — питам аз Карлота, правейки се, че съм забравила незабравимото име на вилата.

— *Non ha un nome veremente ma la gente locale l'ha sempre chiamata, villa Donnafugata. E' una lunga storia.* Няма определено име, но местните винаги са я наричали вила Донафугата. Къщата на бягащата жена. Това е дълга история.

Не ѝ казвам, че точно тази история бих искала да чуя, но се усмихвам и казвам *ho capito, ho capito*. Разбирам.

Карлота обаче продължава. С тих аристократичен глас, който контрастира със сочния диалект на другите около нас, тя ми разказва, че вилата е замък на Анжуйската династия от XVIII век, построен, с цел да бъде ловна хижа на благородната фамилия в тази част на Сицилия. *La signora*, госпожата — както назовава Тоска — наследила вилата от един анжуйски принц, чиято възпитаница била. И понеже Карлота забелязва изумения ми поглед, се чувства длъжна бързо да поясни:

— Да, в живота на *la signora* често е имало много романтика — казва тя, а искрящите ѝ очи проблясват, може би готови да отронят някоя сълза.

Разказва ми, че *la signora* малко по малко е възстановила вилата. Живяла е тук над тридесет години заедно с — в този момент Карлота се поколебава, сякаш не е сигурна кои са всичките други хора — някои свои приятели и приятели на приятелите.

— Хора в нужда. Предимно в нужда от други хора — казва тя. — Когато селяните, местните фермери останат самички — когато овдовеят, — много от тях идват да живеят тук. Ако имат пораснали деца, някои предпочитат да живеят заедно с тях, но други пък намират, че този вид живот в комуна, който имаме тук, им помага да се чувстват добре, да останат млади. В случай на нужда имаме здравна служба с назначени медицински сестри, а лекарите идват редовно. Жените са като сестри, сигурна съм, че вече сте забелязали. Фактически много от тях са свързани или с кръвни връзки, или чрез бракове. Повечето от

тях са били съседки в селото или цял живот са работили заедно на полето. Обединява ни привързаност. Всяка от нас е част от историята на другите. Ние сме сицилианки.

Изрича последното така, сякаш няма какво друго да се каже.

В желанието си да я накарам да ми разкаже още нещо, след малко я запитвам:

— Колко хора живеят тук?

— Различно е. Някои умират, но се раждат и бебета.

— Бебета ли? Тук?

— Да, бебета. Тук имаме родилно отделение. Много е хубаво, но е малко, има място само за три-четири жени. Две от нашите вдовици са били акушерки и обучават някои от по-младите жени, за да ги заместят. Гинеколози от града идват всяка седмица, но все си мисля, че идват, защото им харесва тук. Защото им харесва да вечерят с нас. Впрочем днес сме малко развълнувани, защото е наближил терминът на една от нашите бъдещи майки. Наистина е много близо. Можете да си представите колко много лели и чичовци, колко доведени баби и дядовци имат нашите бебета. Майката и детето могат да останат дори една година, ако им харесва. Докато не се устроят някъде за постоянно.

Забелязвам, че Карлота не говори за неомъжени майки, за бездомни, за бедни. По-скоро казва: „Хора, които имат нужда от други хора. Обединява ни привързаност. Всяка от нас е част от историята на друга. Ние сме сицилианки“.

Погледът ми непрекъснато се връща към онази, която седи отляво на свещеника. Карлота ме вижда, че гледам към жената.

— Тази, която седи до дон Козимо, е сестрата на синьора Тоска. Тя е *la signora* Мафалда.

Значи Кристофър Плъмър се казва дон Козимо. А вляво от него дребната жена с руси плитки и красив профил е сестрата на Тоска. Онази, която седеше и пишеше в цепнатината на магнолията, когато пристигнахме. Мафалда, Карлота, Олга, Агата, дон Козимо. Погледът ми се мести от единия към другия. Искам да запитам Карлота дали знае можем ли да останем и след обяда, но както и да задам въпроса, ще ѝ бъде трудно да отговори. Трябва да изчакам да се произнесе лично *la signora*.

Вместо да чакам, запитвам:

— Как действа домакинството? Има ли специална работа за всеки?

— Всички вършим онова, което умеем. И тъй като има толкова много за правене, за да се поддържа такова огромно място — махва тя с ръка и смеейки се, отмята глава, — с толкова много земи, животни, градини, работим почти непрекъснато. Но понякога си мисля, че истината е друга. Че работата е само *un intermezzo, un divertimento*, нещо междинно, развлечение, за да запълваме малкото часове между храненията. Тук ядем често и добре, синьора... *Io non ricordo il suo nome, scusatemi...* Извинете, не си спомням името ви.

— *Mi chiamo Chou-Chou^[3] e mio marito è Fernando.* Казвам се Шу-Шу, а съпругът ми е Фернандо.

Не знам дали Карлота ме е чула, защото е започнала да говори на диалект с една от жените наблизно — за предстоящото раждане на бебето, както ми се струва. Но може би не е това, защото по лицата им се вижда по-скоро тъга вместо щастливо очакване. Карлота се извинява, става и излиза от трапезарията заедно с друга жена. Оглеждам се из залата. За да проуча хората. Никога не съм виждала, нито пък съм си представяла нещо подобно. Нещо като тях. Харесват ми. Чувам жената на име Олга да казва на Фернандо, че в момента във вилата живеят тридесет и четири вдовици. Разказва му още, че когато се жъне житото и се прибират гроздето и маслините, двадесетина или повече жени от съседните села идват да помагат на вдовиците в работата. Ден след ден, казва тя, работят тези тридесет и четири жени, живеещи тук — готвят, пекаат хляб, консервират, сервират, чистят мият, търкат, шият, кърпят, перат, гладят и се грижат за цветята, билките и зеленчуковите градини, освен това гледат и домашния добитък. Тя казва, че сега домакинството има над петдесет души. Фернандо пита за мъжете, които живеят тук.

— *Adesso ci sono ventidue uomini.* Сега тук живеят и работят двадесет и двама мъже... но и те като жените стават повече по време на жътва, вършитба, сеитба, когато се изстиска зехтинът и се прави виното. Те се грижат за плодните дръвчета, за млечните крави, добитъка, обработват земята. Някои се занимават с малките стада овце, кози и свине. През този сезон носим кошници с храна на мъжете, които обработват по-отдалечената от вилата земя, но вие ще ги видите

всички на масата тази вечер — обяснява Олга. — Мъжете, които виждате тук, са повечето градинари на пълен работен ден.

— Градинари, но и занаятчии, които работят по поддръжката на вилата — казва друга от жените.

— Винаги има един-двама приходящи занаятчии, които всеки ден се хранят с нас. Обущарят прекарва тук всяка втора събота.

— А точиларят на ножовете идва в понеделник.

— Мъжете, които идват да стрижат овцете.

— И не забравяйте Фурио — казва най-младата и може би най-красивата от вдовиците.

— А, Фурио! — казват те в хор.

Всички жени се размиват и поклащат разтворени на височината на гърдите длани, жест на обожание.

Всеки сътрапезник добавя още едно име на помощник от списъка с редуващи се гости и аз вече искам сънят да продължи достатъчно дълго, за да мога да опозная всички тях. Харесва ми тук, в къщата на Тоска.

Залата полека се изпразва. Всеки методично струпва чинии и сребърни прибори върху големи колички. Някои събират останалата по подносите храна върху листове дебела бяла хартия, чиито краища умело сгъват и усукват, а после дават това на една вдовица, която идентифицира съдържанието на всеки пакет с дебел черен молив. Струпва пакетите в дървени фруктиери, които слага на една различна количка. Всички знаят своята роля в пиесата. Никакви излишни стъпки. Никакво похабено време. Двама от мъжете, които бяха на масата, изкарват маркираните пакети от залата и аз гледам след тях, питайки се закъде е предназначена тази хубава храна.

Фернандо още разговаря с Олга, затова — без да питам — започвам да прибирам една от покривките, както виждам да правят жените на другите маси. Карлота, върнала се от мисията си, я взема от мене и казва, че не бива да си давам труда. Оставам да стоя неловко отстрани, докато тя не се съгласява. Дава ми знак да взема другите два края на една покривка, която е започнала да прибира. Двете внимателно изтърсваме и внимателно сгъваме лесно и прецизно великолепно избродирано парче плат. То се озовава в ръцете ми и когато го взема от мен, Карлота се усмихва. Виждам, че е плакала. Правейки се, че не съм го забелязала, я питам:

— Къде ще отнесат тази храна?

— В църквата „Сан Салваторе“ в селото. В шест и половина всеки следобед храната се раздава на хората. Идват само хора, които имат нужда. Мисля, че започнахме тази програма почти преди двадесет години. В началото *la signora* и дон Козимо даваха храната направо на семействата, но сега, когато има много повече хора, стана необходимо семействата да идват да си я вземат. Всъщност така е по-добре, защото, преди да започне раздаването, всички се събират в черквата да се помолят с дон Козимо. Той ги благославя, благославя храната, камбаните бият и после всички си отиват по домовете да вечерят. Аз ходя да помагам, когато мога. Това е любимата ми част от деня.

Сега Карлота открито се разплаква, изтривайки сълзите от хлътналите си бузи с опакото на ръката си, и попива очи със смачкана кърпичка, която издърпва от пазвата на роклята си. Осмелявам се да запитам:

— Бебето ли?

— Не, бебето е решило да поостане още малко, където си е. Една от нашите жени е... много болна. *Lei, non ce la fa*. Няма да я бъде.

— *Capisco, mi dispiace*. Разбирам, съжалявам — казвам аз и тя ме поглежда, докосва бузата ми с ръката, която е докоснала нейната буза, така че сега моето лице е мокро от сълзите ѝ. Агата тича към нас.

— Ще ви заведе сега във вашата стая, ако желаете — казва тя.

— Но ние не сме говорили с *la signora* и не знам дали...

— Всичко е уредено. Ако желаете да останете, сте добре дошли. *La signora* ще говори с вас по-късно за подробностите. Елате.

Агата докосва ръката на Фернандо, кимва му да я последва, извежда ни от залата, повежда ни по неравния каменен под на друга зала и се изкачваме по широко каменно стълбище. Тя спира на третата площадка.

— *Ecco*. Ето — казва тя пред една красива, макар и доста овехтяла дървена врата.

Изваждайки дълъг, плосък железен ключ от халката на колана си, тя го пъхва в дупката, отваря широко вратата и подава ключа на Фернандо.

— *Buon riposo*. Приятна почивка — изрича и леко затваря вратата.

Стаята е по-голяма от венецианския ни апартамент. Намираме поредица от къси коридори, антрета, ниши, които са оскъдно, но изкусно мебелирани с малки пейчици и огромни китки лавандула или колекция от позлатени свещници върху разклатена масичка. Изкачвайки се по три стъпала от кръгли плоски камъни, пространството от бели стени се отваря към пространство с висок таван с бяло легло, две кресла с облегалки за главата, покрити с бели платна, маса с малка лампа от ковано желязо и гардероб. Върховете на боровете в градината се полюшват и скърцат под горещите африкански ветрове точно под отворения висок панорамен прозорец.

— Какво мислиш? — питам Фернандо.

— За стаята ли? Прекрасна е.

— За това място. За тези хора.

— Всичко е прекрасно. Доколкото мога да го разбера, защото още не знам какво представлява това място.

— Всички са толкова красиви. Виждал ли си толкова много красавици в една стая? Забеляза ли свещеника? А Карлота изглежда като порцеланова кукла. Ами жената, която ти разказваше за мястото, как се казваше тя?

— Олга. Трудно ми беше да разбирам диалекта и...

— Не, искам да кажа, че тя беше красива. Може би защото всички изглеждат добре и спокойни. Щастливи. С изключение на Карлота, която се тревожеше за една от вдовиците, която според нея умира. Знаеш ли, че тук имало родилно отделение?

— Не мога да си представя да има много полза от него, като виждам, че средната възраст на жените е около 65 години.

— То е за други жени. За жени, които имат нужда от помощ, както каза Карлота. Жени от близките села. Аз видях кухнята, Фернандо.

— Да, вече ми спомена — казва той с тънката си усмивка като отвор на пощенска кутия.

— Огромна е! Две огнища. И те пеят, докато готвят. Мислиш ли, че можем да поостанем?

— Не знам. *La signora* може да не е склонна да удължи благосклонността си за повече от една нощ. А пък и това не е мястото, което си представях, когато говорехме къде бихме искали да отидем. Съгласен съм, че е чудесно убежище, но няма ли да ни бъде трудно да

понесем цялата тази прекаленост? Толкова много хора, толкова много храна, толкова много мистерия. Толкова много рози, за бога!

— Мисля, че тази Тоска е направила светилище, а не убежище. Всъщност това е малка вселена, изолирана, утопична посвоему. Рядък вид трапезария, пансион и работна ферма, където живеят хора, които искат да бъдат заедно. И където понякога умират.

— Кухнята ли беше?

— Какво да е била кухнята?

— От която си очарована, любов моя?

— Кой е очарован? Просто беше радостно откровение. Искам да кажа, това е общност, каквато никога не бих повярвала, че съществува.

— Минаваш през една-две градини, измиваш си лицето с вода от портокалови цветчета, сядаш да обядваш с петдесет сицилиански вдовици, които до една носят косата си на плитки, и ето те преобразена. Познавам този поглед. Същият, който разви, след като отиде на Риалто^[4]. Видях го за пръв път, когато бяхме във водното такси на път за летището. Онзи път ти беше очарована от мен.

— Тридесет и четири. Тридесет и четири вдовици живеят тук. Да не ревнуваш от тях?

— По-скоро съм объркан, отколкото да ревнувам. Мисля, че само ние с Венеция можем да ти се отразим чак така. Моля те, не ми казвай, че ще започнеш да си сплиташ косата и да носиш черно.

— От мен ще излезе чудесна вдовица.

— Мислех, че от теб излезе чудесна булка.

Събличаме се, избутваме покривките и се стоварваме на леглото.

— Видя ли изумрудената огърлица, която тя носеше?

— Какви изумруди? Кой?

[1] Копринен плат с щампирани шарки. — Б.пр. ↑

[2] Канадски филмов, телевизионен и театрален актьор, роден през 1929 г. — Б.пр. ↑

[3] „Шу-шу“ означава „зелчица“ на френски. Веднъж, докато бях във Франция, си търсех ластик за коса и в едно магазинче продавачката възкликна: *Voilà, la chou-chou!* — когато извади красив ластик от бяла тафта. Приличаше на зелев лист. На Фернандо му хареса как звучи и оттогава ме нарича така. — Б.авт. ↑

[4] Мостът Риалто е най-древният от трите моста над Канале Гранде (Венеция, Италия). Първоначално е бил дървен, а през 1444 г. рухва. При възстановяването му е отново изработен от дървесина, но с подвижен механизъм, който позволявал централната му част да се движи и по този начин по-големите кораби да могат да минават под него. В съвременния му вид е завършен през 1592 г. — Б.пр. ↑

ГЛАВА III

Цвиленето на конете, кухото, равномерно тропане на копита по камъни ме събужда преди зората. По-уморени, отколкото сме осъзнавали, ние спяхме непробудно цялата първа нощ във вилата. Отивам до все още отворения прозорец и поглеждам надолу, за да видя двама мъже, облечени като за езда. Мисля, че единият е свещеникът, и когато се вглеждам по-внимателно, виждам, че другият не е мъж, ами е самата Тоска. Борови клонки и все още неразнеслата се тъмнина ги прикриват, създават конспирация от тихите им гласове. Качват се и потеглят. Поемайки тайния вкус на сцената, аз се измивам, обличам се, вземам обувките си в ръка, минавам на пръсти по тесните коридори, през нишите и към вратата. Открехвам я, после я затварям. Обувам си обувките. Ами сега?

Слизам надолу, излизам и водена от миризмата на горящи дърва, отивам към пекарната. Пещите сигурно са били запалени преди часове, но не се вижда никакъв втасващ хляб. Не се вижда и пекар. На работните маси има плитки купи с обелени фъстъци и бадеми, купа жълти стафиди и една с блестящи захаросани кlementини^[1]. Може би два килограма масло в каменен съд. Тенекиена кутия с кафява захар. Стомна зехтин, двулитрова бутилка черен ром и един килограм сладкарски шоколад. Ден за правене на сладки. Боже господи, върнала съм се в съня. Ако можех да намеря малко яйца, щях да направя две пити с кlementини, поръсени с черен шоколад, ароматизиран с ром, една порция бишкоти с фъстъци, малко пити със зехтин, пълнени с бадемова паста. Почти сумтейки от лакомия, хвърлям поглед нагоре и надолу по чакълестите пътеки с надеждата да видя къде може да са вдовиците, но не виждам никоя. Сигурно са в кухнята. И когато тръгвам по пътеката, чувам пеенето им да долита от градината на вилата. Връщам се.

Наведени над чешмата, група вдовици мият косите си. Взаимно си мият косите. Смеят се, пищят, изливат кани студена вода върху сапунисаните глави и се носи миризма на лимон и нероли, остра и силна. Увили глави в дебели бели хавлии, те отиват при другите

вдовици, които стоят близо до магнолията в две дълги редици и всяка сплита косата на вдовицата пред себе си. Вадят гребени и фиби от джобовете на престилките си, пръстите им летят, сръчно отделят съвършени кичури коса, дърпат, оплитат я в плитки, извиват ги и ги закрепват в примки и корони. Когато косата на вдовицата, която е първа в редицата, бъде готова, тя отива най-отзад на своята редица, за да сплете косата на последната вдовица. Когато свършват, прекръстват се една друга, захващат се отново да пеят и се пръсват, за да се заемат с работата си. Церемонията е отнела може би десет минути и като при литургия всяко движение има своето значение. Макар че бяха забелязали, че аз стоя тихичко наблизко, едва сега ме поздравяват. Една иска да ме отведе в трапезарията за закуска, друга пита къде е Фернандо. Бих искала да ми сплетат косата. Поглеждам към една, после към друга, задавам въпроса, но те всички говорят едновременно и не ме чуват. Хващам кичури от косата си и започвам да ги извивам, задавайки въпроса отново с очи, и тогава, без да каже и дума, една от вдовиците поема косата ми в ръце, дръпва я — и мен — настрани от врявата и се захваща с прическата ми. Страхувайки се, че съм много висока, за да стигне тя лесно темето ми, искам да запитам дали мога да седна, за да ѝ е по-удобно, но нейното решение е да стои зад мен, да дърпа косата ми надолу и назад, извивайки торса ми към своята работна височина. Подчинявам се мълчаливо. Пеейки, тя разделя косата ми с палеца си, пеейки, дърпа, сплита и събира косата, като закрепва всяка плитка към скалпа ми с дълга остра фиба. Все още пеейки, натърква малко восък или зехтин между и върху плитките и се премества пред мен. Изправям се пред нея и тя казва *bellissima*, прекрасна, и вика другите, които още са наблизко, за да ме видят. Всички одобряват с радост. Не казвам, че слепоочията ми са толкова опънати, че виждам двойно, или че чувствам двадесет рани по главата, където са се забивали фибите. Само казвам благодаря, когато те ме прекръстват и ме отвеждат в трапезарията. Тук ми харесва, казвам си. Повтарям си го отново и отново.

Сядам и изпивам чаша добро кафе, което една вдовица сипва от височината на рамото ми, по френски, от бяла порцеланова кана и в същото време сипва димящо мляко. Сместа опръсква пръстите ми и аз облизвам горещата кремообразна течност, смучейки пръста си, за да облекча изгореното. Дебели резени хляб, изпечен на дърва, са

натрупани в кошници; купички с масло, конфитюр и консерви с всякакъв цвят и текстура обточват масите. Разчупвам печената си филия на малки парчета и ги потапям в кафето, като се оглеждам дали няма да разпозная някого от вчерашния следобед. Къде е Тоска? Усещам, че се питам така, сякаш сцената не може да бъде пълна без нея. Това ме изненадва. Излизам обратно в градината, където две групи вдовици са седнали около работните маси. Край едната четири вдовици шият на ръка. Последни бодове и подгъви по нещо, което изглежда като бални рокли или някакви причудливи костюми. Когато задавам въпрос, казват, че правят своите „последни“ рокли. Елегантни, украсени, те никога не биха си позволили подобна рокля в живота. Смъртта обаче е друго нещо, казват те. Следва разпалена дискусия и размяна на молитви и песнопения с вдовиците при втората маса.

Там вдовиците седят с кофе ангинари^[2], чиито стъбла от по петнадесет или двадесет сантиметра вече изглеждат подрязани и обелени. Големите кръгли бодливи топки са прекрасни на вид. Държейки ги за стъблата, вдовиците отрязват ненужните връхчета на стъблата с къси остри ножчета, после удрят главите в големите плоски камъни, които всяка държи в работното си пространство. С едно рязко врътване на ножовете те премахват сърцевината и пълнят празните чашки с шепи мента, която издърпват от голяма купчина в центъра на масата. Застанала зад ментата, една вдовица чука несвършващи скилидки чесън с пурпурна кожа и размазва пастата в мраморна купа. Другите вземат от нея с ножовете си и я втриват в ментата и върху вътрешните повърхности на ангинарите. След това ги нареждат плътно в плитки тави, като всички стъбла сочат в една посока. Щедро заливат с хубав зелен зехтин, поръсват обилно с морска сол, наплискват с бяло вино, струпват лимони — тънко нарязани — върху всичко, така че не се вижда почти нищо от зеленчука. Толкова много лимони. Още зехтин. Този път по-пестеливо. Оставам без дъх пред лекотата, бързината и красотата на движенията им. Други вдовици идват да вземат напълнените с ангинари тави — две вдовици за всяка тава, — за да ги отнесат към печите. Аз пристъпвам напред и питам дали мога да помогна с пренасянето. Усмивки. Неопределено пърхане с пръсти.

Би трябвало да събудя Фернандо, да му занеса малко кафе, но не искам да изпусна нито миг от това. Казвам си, че той би предпочел да

спи, докато аз следвам ангинарите към кухнята.

Опитвам се да преброя вдовиците, които се движат там, но те сноват толкова бързо и така си приличат, че не мога да ги преброя. Може би са двадесет. Някои от тях не бяха ли допреди малко в редиците за сплитане на плитки? Двадесет пиратски забрадки, четиридесет ръце, двадесет регистъра на пеене и молитви. Наблюдавам първата тава с ангинари, докато я пъхват във фурната на печката на дърва, и после се придвижвам покрай задната стена поблизо до едно от огнищата, където една вдовица оформя плоски питки и ги пече на горещи камъни, сложени в жаравата, а после ги трупа в застлани с кърпи качета. В жаравата на огнището в другия край на стаята, на доста по-тих, едва горящ огън, са сложени глинени блюда с накиснато с вино агнешко, покрити с обърнати капаци, върху които са насипани още въглени, така че около времето за вечеря месото ще се опече и опуши, достатъчно меко, за да се яде с лъжица.

Двама мъже внасят кошове с патладжани. Дълги, стройни, с дебела кожа, пурпурни, все още със стъбла и листа. Мисля, че казват нещо като да видим дали ще ви трябват още, иначе ще ги оставим за утре. Прекрасни, току-що откъснати патладжани. Бързо изплакване в кръщелния купел, след това върху работната маса, за да се подсушат и да им се отрежат стъблата. Оставят ги цели, но правят дълбоки кръстовидни нарязи по цялата им повърхност, вдовиците търкулват патладжаните в кош, пълнен със смес от брашно, трохи, морска сол и настъргано сирене пекорино^[3]. Овалват, отупват, пак овалват, натъпквайки сухата смес във всяка малка цепнатина, а след това слагат странно изглеждащите животинки върху подноси, постлани с хартия, и ги пренасят през стаята към газовите горелки, където други вдовици чакат да ги потопят по няколко наведнъж във врящо олио и да ги оставят да плуват спокойно отгоре, докато вътрешната плът на патладжана омекне, а външната, изложената на огъня, и кожата станат тъмнобронзови и хрупкави. Извадени с решетеста лъжица, поставени обратно върху постланите с хартия подноси, след това големи кристали сива морска сол се стриват в дланите и се натъркват върху пукащите се, горещи патладжани. Отнасят ги в трапезарията. Ще науча, че тези патладжани се поднасят почти изстинали и все още хрупкави със суров доматиен сос, подправен с див риган. Ще узная, че нарочно не се сервират горещи направо от тигана, а се оставят да

изстинат, за да може вкусовете да се смесят и да се засилят. Освен това ще узная и стряскащата си способност да се лакомя за тях.

Вече подлудявам от нуждата да вляза там вътре, да режа, да потупвам и да потапям в олиото. Облягам се в привлекателна поза на рамката на вратата, понапредвам в периметъра на кухнята, осмелявайки се да разширя набега си, но не навлизам в основната територия. Невидима съм. Вдовиците прекъсват пеенето и молитвите си само за да се засмеят или да заплачат. Молят се една над друга, над работните маси, над огньовете. Молят се над патладжаните и ножовете, над тестото за плоските питки, втасващо извън кухненската врата. Песнопения, заклинания. Ругатни. Докато вдовиците и фермерите минават насам-натам покрай мен, питам дали мога да помогна с нещо. Питам дванадесет хиляди пъти. Още усмивки. Още многозначителни помръдвания с пръсти. Те не ме разбират. Сигурна съм, че просто не разбират. Подемам кампания да комуникирам с едносрични викове на радост и любопитство, с жестове с ръце, показващи месене, разточване, рязане. Това довежда две от вдовиците до мястото, където съм застанала, близо до вратата. Те лекичко ме избутват навън на по-светло и се вглеждат в лицето ми. Поклащайки глави, ме оставят там и се връщат към работата си. Какво има? Какво са видели? Аз съм новото момиче в града въпреки короната от плитки. Връщам се по пътеката към вилата, едва поглеждайки към месеците тесто вдовици по пътя си. Те никога няма да научат моя трик за бишкотите с пистачо^[4]. Нито пък за кейка със зехтин, напълнен с бадемова паста. Докосвам плитките си. Опитвам се да запая това, което най-често пеят. Запявам по-силно. Почти няма значение, че няма да мога да участвам. Това, че съм тук, е всичко. Не забелязвам, че Тоска стои на главния вход на вилата, когато приближавам до него.

— Имате ли цикъл?

Вместо костюма за езда е облякла красива черна рокля, направена от нещо като шантунг^[5], струва ми се. Права, тясна рокля, която свършва над глезените, без ръкави, гладките ѝ мускулести ръце са по-тъмни дори от загорялата кожа на лицето ѝ. Боси крака в копринени чехли с тънки високи токове. Заплетена по-екстравагантно, отколкото вчера, косата ѝ ухае на портокалови цветчета. Изумрудът е на врата ѝ. Едва не се сблъскваме, докато аз влизам, а тя излиза. Сега пък аз не разбирам.

— Имате ли цикъл? — повтаря тя рязко.

— Искате да кажете точно сега?

— Да, точно сега. Жените няма да ви позволят да докоснете храната, нито пък искат да минавате през кухнята. Смятат, че сте в цикъл. Ако е така, присъствието ви ще докара проклятие върху храната и може би върху тези, които са достатъчно глупави да ви допуснат в светилището си в подобно състояние.

Неудобството, което бях почувствала преди мигове, прерасна в смущение.

— Това е средновековно!

— Много по-старо, но все още важи. И така, имате ли цикъл?

— Е, не точно. Напоследък цикълът ми, нали разбирате, е нередовен.

— Те го виждат, като погледнат в очите ви. Моля ви, стойте настрана от кухнята. Тук не се шегуваме със свещеното.

Тя минава покрай мене, спира на няколко метра навътре в градината, обръща глава и рамене, за да се огледа и да каже:

— Пеенето идва от задната част на гърлото, а не от диафрагмата. Изобщо не е пеене. Впрочем, чудесна сте с плитките.

Най-малкото, което би могла да направи, беше да ме упъти към червената палатка^[6], мисля си аз, докато наблюдавам издължената ѝ черна фигура, преди да се скрие. Продължавам да мисля — тук съм два пъти преселничка, първо от Америка, сега от Венеция. Това място не прилича на никое друго. Отново съм начинаеща.

[1] Хибрид на мандарина и портокал джудже от вида bigarade, създаден в началото на XX век в Алжир от френския мисионер Clement Rodier. — Б.пр. ↑

[2] Артишок. — Б.пр. ↑

[3] Италианско сирене от овче мляко. — Б.пр. ↑

[4] Шамфъстък. — Б.пр. ↑

[5] Вид плат от груба коприна или копринени отпадъци с леко грапава повърхност. Името му идва от това на китайската провинция Шан-дун (букв. „Източни планини“). — Б.пр. ↑

[6] Авторката визира романа „Червената палатка“ от Анита Дайамант (1997), посветен на библиейската Дина, дъщеря на Яков. Заглавието идва от еврейския обичай жените да стоят в специална

палатка, червена на цвят, когато са „нечисти“ — при менструация или след раждане. Попадналите там жени взаимно се подкрепят. — Б.пр. ↑

ГЛАВА IV

Добре, че не се бях обезпокоила за Фернандо. Изглежда, че Агата беше отишла да го потърси скоро след като бях излязла от стаята ни. Настанила го да закусва заедно с мъжете от втората смяна, отиващи в зеленчуковите градини. Венецианското момче беше прекарало сутринта си сред бадемовите дръвчета. Беше се сприятелило с червенокос фермер на име Валентино, който е син на бившия пазач на вилата. Фернандо казва, че Валентино бил роден във вилата през 1939 г., живял и работил тук по-голямата част от живота си. Дълго преди ерата на Тоска. Казва ми всичко това с нов ентузиазъм, рядък прилив на радост. Поема си дъх, оглежда ме, сякаш току-що съм пристигнала, разтяга устни в усмивка, наподобяваща отвора на пощенска кутия, целува ме силно по устата и ме дръпва към трапезарията с думите:

— Знаех си! — с поглед, вперен в косата ми.

— О, плитките ми! Виждам двойно, обаче ми харесват. Не ме пускат в кухнята.

— Прекрасно. Значи няма да възразиш толкова много, ако си тръгнем след обяда?

— Защо? Току-що пристигнахме. Някой казал ли е, че трябва да си заминем?

— Не. Някой не е казал нищо. Което е една от причините да мисля, че би трябвало да си тръгнем. Още не знам нищо за това място и се чувствам неудобно. Например, колко струва спането и вечерята тук. Няма сложени тарифи, изглежда, че няма и други „гости“, ако ние сме гости. Имам странното усещане, че всички тук са били някакви други, преди да пристигнат тук. Нали разбираш, като острова, където всички лоши момчета се превръщат в магарета. Очаквам да погледна в огледалото и да намеря, че съм се превърнал в сбръчкан стар фермер. А ти с плитките вече си на половината път към вдовството. Да се махаме, докато можем, любов моя. — Засмива се на собственото си остроумие. — Освен това — продължава той — си получихме почивката, от която имахме нужда. Планът ни беше да избягаме от тези планини. Тук само навлязохме в още по-дълбока изолация, макар и

такава, където хората говорят. Но е време да продължим пътуването си. — Още една усмивка тип „пощенска кутия“. — Плитките ми харесват.

Той ме прегръща леко през раменете и по свой начин е свършено прав. Но аз няма да ходя никъде.

— Видях ги как правят онези великолепни патладжани, а за вечеря задушават агнешко в жаравата на огнището. Да питаме за подробностите, искам да кажа, финансовите, а после ще видим. Ще поговорим отново. Нали?

— Добре. Добре за патладжаните и за агнешкото. Но никакви вдовишки плитки.

— Никакви вдовишки плитки.

* * *

Макар че никой, когото питаме направо за плащането, не ни отговаря, ние оставаме целия ден. Оставаме на следващия и на последващия. Не решаваме да останем, а просто сме заплени от нетленните ритуали и ритми на вилата. Будят ни със звънци. Звънци оповестяват часовете за молитви и работа, звънци ни викат на масата, после пак на молитва, после пак на работа. Отново на масата. Веселят, хармоничен, понякога тържествен живот, границите на познанството, приятели, семейства са здраво сплетени като косите им. Сякаш никой не търси вниманието на друг човек, а по-скоро благосклонната бдителност на племето. Струва ми се, че живеят добре. Има моменти, които наистина ми напомнят „Червената палатка“, а други — особено присъствието на Тоска — са като от „Гепардът“. Но най-често сцените са направо от „Ново кино Парадизо“^[1].

* * *

Непристъпна закрилничка на всички, които почиват в прегръдките ѝ, властта на Тоска е благосклонна, безусловна. Истински матриархат! Мистерията, която я обгръща, е почти осезаема. Никога не

се появява на закуска, но — облечена в старите, прекрасно ушити мъжки дрехи, които носеше, когато я видяхме за пръв път — отива на кон до най-далечните полета в ранна утрин и когато се върне, се оттегля на някакво усамотено място почти до обяд. С току-що сплетена коса, тя се разхожда величествено из вилата и градините, а после, облякла една или друга от безкрайния си репертоар хубави черни рокли, с изрязания в квадратна форма изумруд, висящ на къса плетена верижка от розово злато в ямката в основата на шията ѝ.

В градината или в някой ъгъл на трапезарията Тоска ръководи повечето от дейностите в дома заедно с Мафалда — сестра ѝ, която се грижи за нивите, и заедно с две вдовици, които изпълняват длъжностите счетоводителка и икономка на дома. Винаги към тях се присъединяват други, които са били в селото или в Ена, или дори още по-далеч и следователно могат да донесат клюки и сведения. Разискват по-ефикасното производство на сирене, ремонтването на някой хамбар, превръщането в спални на някое още неизползвано пространство вътре във вилата, продажбата на реколтата от портокали, събирането на нероли, за които производителите на парфюми във Франция са склонни да плащат екстравагантни суми. Винаги се говори за храна. Заедно с пратенички от готвещите и печещите вдовици Тоска пише менюта, говори какво предстои да узрее в градината, пита се как да поднесе домати тази вечер, съгласява се с колективното желание за съботен обяд от печено на шиш козле, шпиковано с чесън и опечено на огън от плодни дръвчета. Наоколо им — както във всеки видим, различим ъгъл на вилата — няма спокойствие в бъркотията. Едва във вечерните часове, след като цялото домакинство е вечеряло, след като всички са свършили работата си, вилата утихва в бисерен покой. Тогава Тоска домакинства на нещо като открит дом.

Селяните изкачват хълма към вилата, за да се присъединят към хората от домакинството. Със спретнато напъхани под кърпите коси, с чисти престилки над работните дрехи, жените идват да седнат под перголата с Тоска и вдовиците, докато техните мъже, облечени с неделните си вълнени сака, закопчани, за да ги предпазват от коварната нощ, идват да играят карти с фермерите във винената изба. „Точно като сметаната жените винаги изплуват отгоре“, повтаря Тоска всяка вечер, докато мъжете се отделят от съпругите си.

Почти всички жени вземат по една от дългите тънки пури, които Тоска предлага от една кутия, всяка запалва пурата на някоя друга, както вярващите палят взаимно свещите си в някоя процесия. Жените избират своята отрова от бутилките, подредени на масата в далечната страна на перголата. Повечето си сипват уиски или отвара от мед и лимонова върбинка в чашки, не по-големи от напръстничета, точно колкото да намокрят устните си. Понякога просто си седят там в горещия влажен парфюм на смачкания от слънцето жасмин, пушат и пийват, без да им се иска или без да се нуждаят да говорят. Когато заговарят, почти винаги е за мъже. Как се влюбват, как правят любов, как изповядват любовта си, за разликата между изневярата и нелоялността. Понякога пеят същата песен, която бях чула вдовиците да пеят първата сутрин, когато пристигнахме. Песента за тъга и наслада. Когато престанат — за миг — да говорят за мъже, започват да говорят за децата си.

Една жена на име Нуруцу споделя тревогата си за своята наскоро омъжила се дъщеря.

— Тя е жена. Както хамелеоните, жената тихо се слива с всички части на своя живот. Понякога не можеш да разбереш, че присъства, толкова тихо върши работите си. Кърми бебето. Чисти конюшните. Прави супа от костилки. Прави рокля от торба. Не разчита на съдбата за нищо. Знае, че собствените ѝ ръце, собствените ѝ бедра и гърди ще трябва да свършат работата. В живота на мъжете съдбата е нещо по-голямо. Съдбата е добре дошъл гост в къщата на мъжа. Едва е почукала и той вече отваря вратата. Да, да. Направи го, казва той на съдбата и се отпуска на стола си.

Когато някоя жена довърши историята или мислите си, за няколко мига всички подеват песните си. След това друга жена започва.

— Децата ни плачеха, когато ги оставяхме, и ние плачем, когато те ни оставят. Ехо. Достатъчно горди, почти до надменност тогава, ние ги бутахме насам-натам в количките им. Прилежно, уморено сега те ни бутат в инвалидните ни столове.

— Децата ни не ни познават такива, каквито сме сега. Още по-малко ни познават такива, каквито бяхме. О, колко искам да ни бяха познавали такива, каквито бяхме. Мислите ли, че щяха да разпознаят своята младост в нашата? Искане ми се да можеха да ни видят в цялата

ни непохватност и егоизъм, които толкова приличат на тяхната непохватност и егоизъм точно сега. За вас има още едно ехо.

— Вярвахме на приказките, които разказвахме на децата си, и ги обичахме безумно дори когато бяхме толкова неопитни и нескопосни. Бяхме деца, обичащи своите деца. И точно това продължаваме да бъдем.

* * *

Вместо да се срещнат в перголата, една вечер всички жени се събират близо до родилното отделение.

Макар че не разбирам причината за промяната на мястото, аз ги следвам, вървейки повече или по-малко сама. Родилното отделение е разположено в едно едноетажно крило на вилата, което още не съм виждала.

То съвсем не е клиничното пространство, каквото съм си го представяла. Отделението изглежда по-скоро като параклис, с изключение на болничните легла и няколко практични допълнения. Високите и широки прозорци с тежки копринени завеси са отворени към меката нощ. Леко осветена „Света Анна“ на Тициан — римската светица на бъдещите майки — виси на една охрена стена, а до нея виси една репродукция на мадона от Рафаело, люлееща заспалия си син на облечената си в червено гръд. Малка, поочукана мраморна Деметра, гръцката богиня на плодородието и майчинството, стои на пиедестал пред двете картини. Пасивна срещу контраста или противоречието, благоговението на вдовиците пред тези три образа е също толкова пламенно, колкото и интимността им с тях. Те пеят, молят се и взаимно се благославят. „Всички сме жени“, казва ми Нуруцу, казвайки всичко.

В далечния, затъмнен ъгъл на стаята има заети две съседни легла. Вдовиците отиват към леглата на малки групи, от по две или три, и говорят тихо на жените, които лежат на тях. Отново пеят и се молят, а после тихо се отдръпват, за да може следващата група вдовици да направи своето посещение. Изчаквам Нуруцу да се върне до мястото, където стоя, пред картините и статуята, и после излизам от родилното отделение заедно с нея. Без да съм я молила, тя ми разказва историята на двете жени на леглата.

Едната е вдовица на име Козетина, започва тя. Вече съм смутена от това, че една вдовица лежи в родилното отделение, но не казвам нищо.

Козетина живяла във вилата десет години или повече и наред с изпълнението на кухненските си задължения била неофициална учителка на онези от другите вдовици, които никога не са се учили да четат или да пишат. Била учителка и на онези, на които им харесвало да седят вечер и да я слушат как чете на глас. Козетина почти цял живот била учителка в Ена. И още по-отдавна била приятелка на Тоска. Ако не било желанието ѝ, работоспособността ѝ постепенно намалявала в последните години. Моменти на слабост. Леки инфаркти. Един инфаркт, който не бил толкова лек. *Dottoressa Rosa* — младата *Palermitana*, — която дошла да практикува обща медицина в планините, преглеждала Козетина, лекувала я, наблюдавала я с надежда допреди няколко седмици, когато след други епизоди и усложнения *Dottoressa Rosa* казала на Тоска, че е време Козетина да бъде прехвърлена в болницата в Ена. Козетина отказала да напусне вилата. И Тоска се съгласила. Козетина искала да дочака смъртта „у дома“. Устроили стая за нея близо до трапезарията, така че благодарение на отворената врата тя да се чувства така, сякаш вечеря с домакинството. И Тоска, и другите вдовици обсипвали Козетина с любов. Тя станала тяхното общо дете, всяка от тях я хранела с лъжичка, изненадвала я с някой сладкиш, с цвете. Всяка вечер на светлината на свещи те миели сбръчканите ѝ крайници с меки кърпи и топъл зехтин. Обличали я като кукла в бродирани нощници и сплитали плитките ѝ с панделки, изрязани от нечия розова нощница.

В деня, когато ние сме пристигнали във вилата, Козетина е била почти към края на живота си. Разбирам, че именно заради нея Карлота плака онзи първи ден. Нуруцу обяснява, че вдовиците всяка нощ се редуват да бдят над Козетина. И че *Dottoressa Rosa* все така идвала всеки ден. Когато Тоска заела реда си до леглото на Козетина, тя използвала възможността да помоли за още нещо.

„Нека да бъде в родилното отделение“, била молбата на Козетина към Тоска. „Нека да остана там. Няма да мине много време и аз ще си замина тихо, без шум. Без нищо. Обещавам. Искам да дам старата си душа на следващото бебе, което ще се роди тук. Мисля, че ще бъде справедливо да ме оставиш там.“

Предполагам, че Козетина е очаквала Тоска да ѝ откаже, поне да отложи спора, но както каза Нуруцу, тази сутрин Козетина е била отнесена в леглото си в родилното отделение, където щеше да лежи в компанията на света Ана, Деметра и самата Мадона. А на съседното легло една млада селянка на име Виола очакваше раждането на първото си дете.

Наближава времето и на двете жени, казва Нуруцу.

След посещението в родилното отделение всички жени стоят или седят, или се разхождат в градината. Тоска отваря кутията с пури, грижи се да се поднесат подкрепления и после минава покрай мястото, където аз стоя с Нуруцу и с други, и се връща във вилата. Когато излиза само след няколко минути, тихо обявява, че Козетина си е отишла. Всичко било тихо и мирно, казва тя. Впрочем, отбелязва, дъщерята на Виола, макар че още не се е съгласила да се появи, като че ли се подготвя за това. Тоска мина тихо покрай жените и покани всички да влязат в трапезарията, за да се помолят заедно за Козетина. Мъжете също бяха повикани да се присъединят към нас. Електричеството се употребява малко във вилата, но тази вечер Тоска нареди да се светнат лампи, да се запалят свещи. Затвори някои прозорци, отвори други, обърна огледалата с лице към стените. Накрая седна и някой започна да чете молитвите. Преди да дойде последната от третата група молитви „Аве Мария“, в пространството, подобно на дълга пещера, подухна леко смразяващ порив и Тоска се усмихна.

— *Ciao Cosettina. Ti voglio tanto bene.* Сбогом, Козетина, много те обичам.

До този момент никой не плачеше, поне не и на глас. Но сега всички заплакаха. Хлипаха и повтаряха същите прощални думи към Козетина. Беше толкова шумно, че по чудо чухме първото изврякване, първия плач долу от родилното отделение. Виола нарече дъщеря си Козетина.

* * *

Следващият ден е събота. Дълго събуждане, аз лежа в леглото, в очакване на светлината. В очакване на утринните камбани. Вместо жизнерадостния звън от мъглата се чуват забързани тънки камбанки.

За Козетина. И докато жалбата още не е отзвучала във въздуха, се разнася тържествено бумтене. За Козетина.

На закуска има малко хора, тъй като повечето са отишли на кон или пеша към селото, за да присъстват на погребалната литургия в „Сан Салваторе“. Много от останалите тук са отишли да работят, както и да подготвят церемонията по кръщаването, която ще се състои по обяд. В тези планини не се губи време нито за да изпратиш една душа в рая, нито за да изкълпеш новороденото за неговото пътуване по земята. Всичко е стегнато и ясно. Обозримо.

Ставам, за да се отдалеча от масата за закуска, но те остават там. Антонио Бандерас върви към мене. Отминава ме. Мирише на мая. Една вдовица се втурва към него и казва:

— А, Фурио! *Hai già finito? Vieni a mangiare qualcosa adesso.* Свърши ли вече? Ела да хапнеш нещо.

Приходящият пекар. Значи Антонио Бандерас броди из планините на Мадоната, правейки се на пътуващ пекар. Прекрасно прикритие. Къде другаде и как по друг начин би могъл да намери мир, да намери спокойствие от тази обсебваща Мелани Грифит? В тънка бяла тениска, джинси, работни обувки, черна памучна островърха шапка с помпон покрива косата му, спирайки точно над арабските очи.

До момента се питах защо домакинството има нужда от още един пекар.

Сядам отново, подпирам се на лакти, полека барабаня с пръстите на едната ръка по бузата си. Карлота идва и сядва при мен.

— Запозна ли се с Фурио? — поисква да знае тя.

Усмиввам се, поклащам отрицателно глава и тя започва да ми разказва за него. Казва, че идва всяка събота преди разсъмване, слиза във вилата с едно пращящо фиатче с ремарке, в което са машината му за месене и торби с единственото брашно, с което работи. Отглеждано и смилано във воденица от един негов приятел близо до Калтанисета^[2]. Като свещена реликва, казва тя, той държи стъклен буркан с яростно пенеща се мая върху черна кадифена възглавничка на седалката до себе си. Противоречиви емоции играят на лицето на Карлота и аз мисля, че тя седи тук и говори с мене за пекаря, за да се развлича. Приближавам стола си към нейния. Тя казва, че Фурио пътува и по най-отдалечените села и селца, където има оцеляла стара каменна фурна. На всяко място го настаняват добре, казва тя. Плащат

малко за труда му, ако изобщо му плащат. Той вечеря и преспива навсякъде, където отива да пече хляб. Нещо като фолклорен светец, както го нарича тя. Разбира се, има си жена във всяко село, добавя. И деца също, както смята. Макар че тук няма, уверява ме тя, разтваряйки широко ръце. Неговите жени поне имат добър хляб и виждат мъжа си — щастлив, любящ и мил — веднъж на седмица. Мисля, че това е повече, отколкото имат много жени, казва тя.

— А вие добре ли сте? Нали се грижите за себе си? — запитва тя.

— Аз съм добре. Фернандо също. Макар че ми се струва, нали разбирате, че малко се натрапвам. Всички тези семейни събития.

— Да, разбира се. Затова никой не ви помоли да дойдете с нас тази сутрин. Неудобен момент за вас. Но...

Карлота спира. Поглежда надолу към мотива от червени рози и зелени листа, ушит върху покривката на масата. Проследява го с показалеца си.

— Преди малко се върнах от литургията. Всъщност винаги се чувствам малко засрамена от себе си, когато отивам на погребение. Колкото и да се мъча да го предотвратя, винаги идва моментът, когато си казвам — дори най-искрено да плача за покойника, — аз съм добре. Тя си е отишла. Не съм аз там, в този красиво полиран ковчег. Всичко е наред. Това никога няма да се случи с мен. Светът ще свърши, преди това да се случи с мен.

— Освен ако не си е отишло собственото ти дете, мисля, че всички тихо се радваме, че сме оцелели. Не е нещо, от което да се срамуваме.

Тя като че ли не ме е чула.

— Само веднъж. Много отдавна. Имаше едно погребение, когато такъв момент не настъпи. Само веднъж.

Аз мълча.

— Надявам се, че всичко това, всички ние няма да ви прогоним. Искам да кажа, моля ви, останете още малко. Ще останете, нали?

— Разбира се, че ще остане.

Тоска се е приближила към масата иззад гърбовете ни. Заобикаля я и сяда срещу нас. Една вдовица ѝ донася кафе.

— Забелязах, че сте се влюбили във фреските в тази стая. Права ли съм?

— Мисля, че гледам много нагоре, когато съм тук — съгласявам се аз.

— Смятах да ви поканя да дойдете да ги видите на привечерна светлина. Цветовете някак си омекват и същевременно стават по-наситени, когато слънцето се премести. По това време на годината, мисля, че са най-красиви около шест часа. Елате да ги видите.

Поне тук няма страх от жени в цикъл, които да увреждат дебеличките, извили очи нагоре богове и богини под променящата се слънчева светлина.

— Ще ми бъде приятно. Благодаря.

Тоска и Карлота сигурно имат за какво да си говорят. Аз се извинявам и се оттеглям. Истината е, че не съм чак толкова чувствителна към техните нужди, колкото към моите собствени. Усецам се неудобно в присъствието на Тоска. У нея има някаква строгост, която тук изглежда толкова неуместна. Погледът ѝ пронизва и изнервя. И както почувствах още от първия ден, ако тя не е наблизо, нещо като че ли винаги липсва.

[1] Филм на режисьора Джузепе Торнаторе (1988). Лентата е носталгично, нежно и романтично обяснение в любов към Киното. Историята е изключително забавна и вълнуваща. В нея се разказва за връщането назад във времето на един известен кинорежисьор. — Б.пр.

↑

[2] Град в Южна Италия. — Б.пр. ↑

ГЛАВА V

В своя убедителен облик на селски свещеник най-неочаквано именно Кристофър Плъмър ни търси най-често на масата, спира ме в коридорите, когато излизам от стаята ни или се прибирам в нея, за да пита как се чувствам.

Бихте ли искали да видите параклиса?

Ние с *la signora* ще бъдем в синия салон в четири часа, ако желаете да пиете чай с нас.

Ще ми бъде много приятно да ви покажа библиотеката.

Яздите ли?

Когато дон Козимо ме спира за един-два мига, винаги е, за да изчурулика някаква цицероновска мъдрост за историята на вилата. Кога е била построена. Че главният ѝ архитект бил наследник на проектанта на странноприемниците от XV век в бургундския град Бон. Че специфичната архитектурна смесица от селска Франция от XV в. и италиански мотиви от XVII в. я правят истинска рядкост. Може би уникална. Свещеникът изглежда готов да говори. Кани ме да ида с него в градината, където чете всеки следобед в пет часа под магнолиевото дърво. Обещава, че там и тогава са единствените тихи дневни часове във вилата.

* * *

Когато следващия следобед камбаната оповестява, че е пет часът, Козимо като висок черен кораб, порец спокойно море, се приближава към масата под магнолията, където аз седя и го очаквам. Никой от нас не изрича и една дума за поздрав. Той се настанява на един стол, изпуска дълга въздишка през широка усмивка и аз плъзвам зелената си стъклена бутилка вода към него през ямите и белезите на мраморната маса. Той си носи собствено подкрепително. С едно бързо движение измъква изпод расото си плоска кожена бутилка и отваря капачето.

Вдига я към устните си, поема дълги, звучни глътки от нещо, което мирише по-скоро на спанак или трева, отколкото на уиски или вино.

— Течност от варен манголд^[1] — са първите думи, които казва, след като скрива бутилката на мястото ѝ.

Не е донесъл никаква книга, поне аз не виждам, затварям моята. Чакам.

Той ми казва, че е на 76 години. Трябва да знае, че лицето и фигурата му показват поне 15 години по-малко — може би дори 20 по-малко, — тъй като спира, след като е изрекъл това, и чака моите комплименти. Аз не го разочаровам. Казва, че са го взели за домашен духовник на домакинството и като шофьор на принца, когато принцът е взел Тоска да живее в двореца преди 56 години.

— В този дворец ли?

— Не, не. Това не е дворец. Тоска живееше в анжуйския дворец с принца и семейството му. Бароков дворец, който предшествениците му издигнали сред безкрайни лимонови насаждения. Никой ли не е предложил да ви заведе там? Само на няколко часа с кола е оттук — казва той.

Тъй като досега в моя дълъг живот съм си имала много малко работа със замъци, вили, ловни хижи и дворци, спестих пред свещеника истината, че ми е трудно да ги различавам. Ще се опитам да не показвам и че знам в общи линии историята на Тоска и принца, която, струва ми се, той мисли, че съм научила по някакви други пътища. Спомням си обаче, че по време на онзи първи обед Карлота каза: „La signora наследи вилата от един анжуйски принц, чиято възпитаничка е била“. Няма да кажа на свещеника, че не съм научила нещо друго, освен това пикантно признание. Ще го слушам. Слушането ми ще бъде възнаградено, защото ще науча, че той е видял всичко, че знае всичко, че помни всичко. Ще науча, че ако в това познание, в този спомен е имало отънели места, свещеникът ще сплете нишките със сръчността на фламандски тъкач.

* * *

— Още тогава тя беше така великолепно арогантна — високомерна, горда. Носеше дебели черни плитки като корона. Никой

никога не успя да разбере дали е прокълната, или е благословена. Но със сигурност Тоска беше малко нещо магьосница. Лео я поиска, когато, струва ми се, беше на девет години. Красотата ѝ още тогава всяваше страх. Най-вече очите ѝ. Бяха като блед мокър нефрит сред кожа с цвета на бадеми, изгорели от слънцето. Зелени очи, толкова издължени, че сякаш се връзваха във високите, остри скули, и на мен ми се струваше, че такива очи биха могли да имат русалките. Очите на Тоска бяха очи на сирена. Да, тя беше на десет години или може би още на девет, когато той я доведе да живее в двореца. Често срещан феодален обичай, това благородно, санкционирано открадване на децата на някой селянин или изобщо на някой друг, който живее във вътрешността или в покрайнините на някоя аристократична провинция. Това беше един вид чест за семейството на детето и щастливо стъпало за по-нататъшно изкачване на самото дете. Въпреки всякакви възможни междувременни злоупотреби. Най-малкото, детето щеше да получава храна и облекло. И образование. Би могло да стане жертва на злоупотреба, където и да живее. Може да запитате дали този обичай е предизвикан от доброта? Или от страх? Мотивите пърхат, смесват се. Кой би могъл да различи едното от другото? И така, съвсем нормално, всички — и аз — вярвахме, че принцът е „помолил“ да вземе Тоска. Както излезе, именно бащата на Тоска я е предложил на принца. Той отглеждал коне. От време на време и крадял коне, както ми се струва. Както и да е, принцът имаше един жребец, който бащата на Тоска искаше повече, отколкото искаше собствената си дъщеря.

Онази сутрин, когато принцът отиде да доведе Тоска — събитие, внимателно уредено между него и бащата на момичето, — той я настани на задната седалка на големия си открит крайслер, устрои ѝ малко пространство отзад, зад мястото, където седяхме с него. Нали разбирате, аз бях неговият шофьор. Млад свещеник, роден тук и наскоро ръкоположен от ордена на йезуитите в Палермо. Бях се научил да шофирам, за да мога да возя моя епископ насам-натам от един към друг ангажимент. Вярвам, че шофьорските ми умения, а не духовните ми дарби са накарали принца да пожелае присъствието ми в двореца и да уреди назначението ми в „Сан Роко“, най-близката селска черква. Като изповедник — шофьор, едното задължение ме въвеждаше в императивите на другото. Най-пълното използване на моето време. Във всеки случай, спомням си онази сутрин, когато принцът вежливо

отвлече Тоска. Спомням си как тя седеше там в онова кладенче от напечена от слънцето кожа, малка кафява пакостливка, готвеща се за битка. Когато баща ѝ се наведе с фалшива сърдечност към колата, за да я прегърне, тя го ухапа. После го наплю със силата и бързината на родена негодница и мисля, че това беше първият открит бунт на Тоска. Ще ви кажа, че не беше и последният. Може да не е искала да отива с принца, но със сигурност не искаше да остане и с баща си. С широка усмивка на стопляща сърцето вендата този необичан и необичащ баща после стовари голяма окървавена торба с птици и зайци върху тънките голи крачета на своето момиченце. Главите на животинките се люшкаха над отвора на торбата, облягаха се на гърдите ѝ, току-що убитата им плът вече замирисваше на гнило. Плячка, показваща признателността му към принца, задето го е отървал от бремето на първородната му дъщеря. Един сутрешен улов беше зестрата на Тоска. Беше ѝ казал и на добър час така, че само тя, както си мислеше той, можеше да го чуе. В края на краищата имаше другата дъщеря — по-малка, послушна, макар и не толкова красива като Тоска. По-малката щеше добре да се грижи за него. Да носи и да работи. По-вероятно беше да си мълчи нощем. Разбира се, ако майката на Тоска беше жива... но това беше друга история.

Тогаваше свещеникът замълчава. Обмисляйки, както ми се струва, „другата история“. Какво ли щеше да стане, ако майката на Тоска не беше умряла.

— Макар че съм разказвал тази история и преди, тя беше доста отдавна. Дори не съм сигурен дали не съм я разказвал само на себе си. Да продължавам ли? — пита той, като ме гледа така, сякаш току-що съм пристигнала.

Тъкмо той ме покани тук, той започна, без да го подканвам, да говори за миналото, но все пак тъкмо аз — както при почти всяко критично положение тези дни във вилата — се чувствам натрапница. Все пак истината е, че искам той да продължи.

— Само ако желаете — казвам му.

Той затваря очи.

— Когато пристигнахме, принцът освободи момиченцето от окървавената му торба — чието жестоко стоварване не беше видял — и я хвърли на земята. Вдигна Тоска от мястото ѝ, избърса роклята ѝ с кърпичката си и сякаш беше дама, която ухажва, я поведе през

дворцовите градини. О, тези градини! Разсейващо безредие от рози, люляци, глициния и камелия, така оплетени едни в други, че все едно растяха от един и същ корен, това беше градина, в която вода църцори от зърната на високите горди гърди на бронзови богини и където клюмащите листа на стари палми засенчват горните клони на дъбовете. Тъкмо там една френска гувернантка щеше да обучава Тоска заедно с дъщерите на принца. Тоска с бледозелените очи и сарацинската кожа щеше да бъде опитомена, оформена. Рафинирана. Но щеше да мине много време, преди да придобие княжески обноски.

Дни след пристигането ѝ в двореца Тоска се прехвърли през стените на лимоновата горичка, взе кон от конюшнията — наскоро обучена кобила, която дотогава не била яздена или поне така разказваха историята по-късно конярите. Яхнала я без седло. Трябвало да иде вместо баща си да доведе козите. И както се оказа — да подари на сестричката си новите черни обувки с копчета отстриани и вече разкъсания, пропит с миризма на конска пот бял копринен сукман, с който я беше облякла онази сутрин една прислужница на име Агата. Макар Тоска да знаеше, че тези съкровища, които не е и сънувала, ще бъдат прекалено големи за малката ѝ сестричка, тя искаше да ѝ ги даде. Амулети за бъдещето, както ми се струва. И може би доказателства за нейната любов, макар че сигурно Мафалда вече е имала много свидетелства за това.

После, боса и увита в домашната дреха на покойната си майка, Тоска прилежно подкара кобилата назад към двореца, а козите ѝ — от които Мафалда се страхуваше и които ненавиждаше — вървяха зад нея на въже, което тя държеше здраво в ръката си. Тоска знаеше, че трябва да остане в двореца поне за малко. Докато не измисли друг план. Освен това дворецът беше пълен с плячка, която да носи на Мафалда. За Тоска това беше достатъчна причина да остане. Напои и нахрани коня, затвори вратата на конюшнията. Върза за малко козите си за глезените на една от богините, от чиито гърди църцореше вода, изтри лице с шепа опаднали магнолиевы цветчета — тайна за разкрасяване, която отдавна беше научила от майка си — и се представи навреме на верандата за обед.

Нямаше нужда да се безпокоя, че може би се натрапвам, тъй като свещеникът като че ли още веднъж разказваше историята на себе си.

— Всичко това ми звучи някак познато — казвам аз. — Като Лампедуза, но с повече нежност.

— Познато ли? Надявам се да е познато. Това е човешката история, която се повтаря безкрай, макар и само за да докаже, че миналото не е мъртво. Че миналото носи различни костюми. Понякога. Особено в Сицилия. Винаги има един принц и един дворец. Винаги има свещеник. И винаги има момиче. Главните герои са вечни. С всяко изпълнение персонажите се държат така, сякаш първи го разиграват. Сякаш не знаят как ще свърши пиесата. Да, отсенки от Лампедуза. Именно той казваше, че всички любовници така играят ролите на Ромео и Жулиета, сякаш фактите за отровата и гробницата са били скрити от тях. Той ни напомня за силата на страстта, надделяваща над нещастиято, което тя може да докара. Да, Лампедуза. Освен другите.

Тогава поглежда към мен и казва:

— Времето е пощадило Тоска. Лицето ѝ до голяма степен е такова, каквото беше в деня, когато закарах принца да я вземе от баща ѝ, освен дето сега тя е по-красива, по-страшна. По-красива и по-страшна, отколкото беше на осемнадесет години, или, отколкото е била вечерта, когато ѝ донесох ездаческия жакет на принца.

Изрича последното с глас, който идва от много далеч. Не разбирам това за ездаческия жакет.

— Кога е било това? Кога сте ѝ донесли ездаческия жакет на принца?

Той се изправя непохватно, сякаш нещо го боли, и се подпира с ръце на масата. Казва:

— Беше много отдавна и в друг живот. Може би в някакъв сън.

Мисля, че Кристофър Плъмър отдавна е бил влюбен в Тоска. В желанието си да го задържа му казвам:

— *Lei è una creatura affascinante.* Тя е очарователно създание. И вие ли я обичахте?

Поглеждам надолу към ръцете си, последните думи се изплъзнаха като шепот.

— Понякога „неизживяната“ любов е най-хубавата. Човек трябва само да даде лице на любовта, за да бъде щастлив в нея. Ако не знаеш коя е твоята любов или къде да я намериш, това замества лудостта. Аз

бях нейният най-добър приятел, свидетел, довереник, адвокат още от десетгодишната ѝ възраст и ще кажа, че да, посвоему я обичах. Мога да кажа, че още я обичам.

[1] Листен зеленчук, популярен в средиземноморската кухня. — Б.пр. ↑

ГЛАВА VI

Не си спомням дали беше вечерта същия ден, когато Козимо ми разказа историята си, или една вечер скоро след това, когато бях решила да приема поканата на Тоска да разгледам фреските в променящата се светлина. Знам, че беше петък и че с Фернандо се бяхме разбрали да си тръгнем на следващата сутрин.

Когато влизам в трапезарията в шест часа, тя е там, седнала до угасналото огнище, с отворена на скута ѝ книга. Поздравяваме се, тя продължава да чете и без да говорим повече, аз започвам моята обиколка. Бродя из огромната стая, отметнала назад глава, и се възхищавам на подсилената красота на фреските в по-меката светлина. Оставам там може би двадесет минути и през това време не си казваме нищо повече. Искане ми се да я питам за художниците, за епохите на творбите. За самите алегии. Да питам защо има толкова много празни пространства във фреските. Но оставам безмълвна, усеждайки неохотата ѝ да ми стане лектор. Потънала в последното съзерцание, с гръб към Тоска, италиански глас, говорещ на доста несигурен английски, запитва:

— Пиете ли джин? Имам малко хубав „Дженивър“, ако искате да ви приготвя питие. Май вече му е време, нали? Искане да кажа, за вас, англичаните.

Смаяна, аз оставам неподвижна, все още с гръб към Тоска. И към гласа. Не може да бъде тя да е проговорила, но все пак, когато се обръщам към нея и разбирам, че е тя, започвам да се смея.

— Защо не ми казахте, че говорите английски?

— Защо да го правя? — запитва тя с престорено самодоволство. — Говоря и френски, чета на гръцки. Нещо повече, танцувам и пея, свиря на *pianoforte*. Мога още да ви разказвам за всяко от тези постижения. Но не съм изпитвала, а и сега не изпитвам нужда да ви правя впечатление или да ви помагам със звука на собствения ви език. Ние сме в Сицилия, в края на краищата. Просто исках да пийна джин с тоник и помислих, че може и вие да искате. Това, че ви го предложих на собствения ви език, беше доста неволно. Импулс.

Тя говори великолепно английски. Сицилиански контраалт, пеещ партията на бъркширска матрона, мисля си аз.

— Живели ли сте в Англия?

— Не. Никога. Никога през живота си не съм излизала извън острова.

Казва го без гордост, но и без съжаление и не оставя място за моята реакция. Аз обаче намирам за странно това, че отговаря много повече, отколкото е питал моят въпрос. Тя продължава:

— Като малка учих английски и френски, досега непрекъснато препрочитам английските писатели от XIX век. Не ги харесвам в превод.

— Разбирам. Всъщност не съм англичанка, а американка и предпочитам водка.

— Имам и водка.

Тя става, тръгва с мъжката си походка към един далечен ъгъл на *salone*, спира пред тесен шкаф, чиято груба дървесина е боядисана в бледо жълто-зелено като сърцевината на целина. Отваря вратичката му и разкрива бар — с огледало, облицован в среднощно синьо кадифе, — който би могъл да съперничи на лоби бара във всеки добър хотел в Манхатън, Виена или Рим. Изважда от малък, емайлиран в черно хладилник една бутилка, на чийто етикет се вижда червен надпис на руски. С тежка ръка сипва от нея във винени чаши от шлифован кристал. Поднася ми едната.

— Нямам лед — казва неизвиняващо се.

— Не я пия с лед — казвам ѝ аз с леден тон.

Тази вечер изтънченото презрение на Тоска леко лъха на подигравка. Стилно високомерие, което поражда моето. Тя се занимава лениво със своя джин с тоник, докато аз стоя зад нея. Обръща се към мен и вдига чашата си.

— За ваше здраве, *signora* — изрича тя.

Пак тази престорена любезност.

— *Alia vostra salute, signora*. За ваше здраве, синьора — отвръщам аз.

Едно кубче лед по-малко в гласа ми.

Оставаме прави, гледаме се и се оценяваме взаимно. Аз потискам едно изсмиване. Към себе си, към нея. Към нас, застанали така в този *salone grande* на една разкошна вила, построена сред безплодни

планини, в центъра на един остров, където само миналото изглежда настояще. Черна права тясна рокля от шантунг, изумруд на гърлото, дълги кафяви пръсти, стиснали столчето на чаша *Baccarat*, тя отпива и аз мисля, че и на нея ѝ се иска да се смее. На мен, на моите джинси, на тениската, която нося вече трети ден, на огромната ми коса, отново пусната свободно. Връща се към креслото си и ми махва да седна срещу нея.

— Харесва ми да говоря на английски. Не съм го правила от години. Страхувам се, че са ми останали фрази само от Дикенс, сестрите Бронте, които сега само бих могла да повтарям. Не знам дали мога да намеря думи за спонтанен разговор с вас, но мисля, че би ми харесало да опитам.

— Но аз мисля, че ще си заминем утре или вдругиден...

Тя настъпва бързо, решително към темата, която не иска да чува.

— Да, разбира се, права сте. Едва започваме, а пък вече си тръгвате.

И за да докаже отново наклонността си към англосаксонското — или само за да удължи момента — изрича:

— В най-горното чекмедже на тази конзола има брой на „Ню Йорк Таймс Мегазин“. Може би бихте искали да му хвърлите един поглед.

— Благодаря, ще го взема със себе си, ако не възразявате — казвам аз и отивам да взема списанието от високия скрин в стил ампир^[1], който тя ми посочва.

— А, ето го. Хубаво — казвам, но забелязвам колко е избледняло и измачкано.

Поглеждам датата: януари 1969 година. Сега аз се засмивам.

— Но, *signora*, това е музеен експонат.

— Напротив. Какво смятате, че се е променило за 25 години или повече? Намерих, че списанието е било добре списвано тогава, когато някой го е оставил тук. Мисля, че излага нещата доста добре, занимава се с актуалните събития, които, разбира се, са актуални и днес. Помислете за това. Дори неговият театър и мотивите му да са били разиграни в различна география, все още има война, нали? Все още има алчност, омраза, насилие и страст. Бедността и праведността все още процъфтяват. Както и революцията, арогантността и лъжите. Винаги има извращения и изтезания, разбира се. Това, което особено

ми хареса в списанието, беше тънкият лъх на патос и горчивината, пръснати сред низостта и мръсотията. Нали разбирате, „добрите новини“. Затова, ако искам да се информирам за събития отатък тези планини, чета „Ню Йорк Таймс Мегазин“. Може би го препрочитам на всеки две или три години, просто за да бъда сигурна, че не съм пропуснала нещо. Знае се, че ровя в тази конзола, където държа телевизор „Сони“. Черно-бял, със собствена антена и 22-сантиметров екран, на който, ако ме налегне носталгия, мога да гледам вечерните новини от Рим или Милано. Както бих могла да гледам някой стар филм. Но за разлика от моментите, когато гледам стар филм, новините ме оставят празна, сърдита и трябва отново да си казвам, че човек трябва само веднъж в живота си да си пусне вечерните новини, за да разбере хроничната история на човека. Да разбере колко зъл е светът. Колко зло му е причинено. Не се крия от злото. Със сигурност не го отричам. Само че злото все още трябва да намери пътя си до това място тук. А аз правя всичко възможно, за да го объркам.

Все още права, със списанието в ръка, казвам:

— Тази мисъл ми харесва, *signora*.

Връщам се към „медийния шкаф“, отварям чекмеджето за архиви и внимателно поставям вътре списанието. Връщам се към стола си срещу нейния.

Разбирам, че нейният инструмент е сарказмът и че посланието ѝ е интуитивно. Миналото е настоящето. Положението на човечеството е все същото. Отровен прочит на същата поговорка на Козимо. Може би предпочитам неговата. Не казваме нищо. Поглеждам я, питайки се защо ѝ се противя. На нейната автентичност. На мъдростта. Тя ме отблъсква. Тя ме очарова. Има толкова много тъга точно под кожата ѝ. Като толкова много от нас може би тя скъпи тъгата си. А презрението, подигравката са граници, които тя издига, за да я пази.

* * *

Все още мълчим, когато три вдовици влизат, за да сложат масата за вечеря, и Тоска, разсеяна от присъствието им, може би смутена от него, започва да си играе с чашата си, приглажда съвършената си корона от плитки. Усмивва се нервно. Аз ставам, оставям

недовършеното си питие на една малка масичка и ѝ благодаря. Казвам ѝ, че трябва да свърша нещо преди вечеря. Сякаш не ме е чула, тя запитва, отново минавайки на английски:

— Донесли ли сте си някакви други дрехи? Искам да кажа, нещо елегантно.

— Една хубава рокля. От сив тюл — отвърщам, почудена защо се интересува от гардероба ми.

Сякаш „хубав сив тюл“ не означава за нея елегантно, тя казва:

— Може би имам нещо, което Агата ще може да приспособи за вас. Всъщност мисля, че имам. Понякога каним външни гости на вечеря и всички се обличаме малко по-официално.

— Както казах, струва ми се, че ще заминем утре. Тя пак не чува това, което не иска да чуе.

— Нали разбирате, тук не идват често нови хора, които да представим. *Agata, vieni qua, tesoro*. Агата, ела тук, съкровище.

Агата доприпква, спира само колкото да приеме заповедите: да погледне какво е останало в сандъците в старата гардеробна. И ме отвежда със себе си.

Сандъци? Гардеробна? Следвам Агата по три етажа от широкото, износено каменно стълбище. Най-горе тръгваме по коридор с мирис на мухъл, за да влезем в една стая, цялата в гардероби, шкафове и сандъци, тук-там гарнирани с капани за мишки, онези с пружините, в които още има примамка. Миризмата на разлагащ се гризач маскира мухъла. Задкулисие на някакъв разпадащ се театър. Агата се навежда и почва да рови в един голям сандък. Виждам само благоденстващия ѝ гръб, облечен в черна коприна, и я чувам как мърмори и се моли на Мадоната. Вдига някаква рокля или пенъоар в нещо като сребристокафяв цвят и заявява, че това е *quella giusta*. Точно която трябва.

— *Spogliati*. Съблечи се — заповядва тя.

Само след миг, облечена в нещо, което сигурно е било красива предвоенна рокля за следобеден чай, се виждам как Агата ме върти насам-натат. Корсажът е прекалено стегнат, а полата прекалено дълга, но Агата започва безжалостно да бодее, подгъвайки криво-ляво полата, като я драпира тук-там, казва ми да я държа точно на мястото, където е положила материята в ръцете ми. Отдръпва се, за да види ефекта.

— *Non e male*. Не е зле — казва тя. — *Potrebbe essere molto carino*. Може да стане много добре.

Така внезапно е изтръгната от дългия си покой, че когато се измъквам от нея, виждам две огромни зейнали дупки в красивата стара рокля за следобеден чай — там, където ръцете ми са я държали. Този път Агата призовава *Santa Rosalia*.

— *Toglilo adesso e dammelo*. Сега я свали и ми я дай — е следващата команда.

Все още закопчавайки джинсите и приглаждайки косата си, аз тичам, за да настигна Агата, която е пхнала под мишница раненото сребристокафяво нещо, но тя изчезва в един или друг коридор и когато се връщам в трапезарията, Тоска вече я няма там сред вдовиците, които подготвят масите.

По-късно, докато се обличаме за вечерята, разказвам на Фернандо за моята визита, с цел да видя фреските, за мислите на Тоска по повод актуалните световни събития. Казвам му, че ми е говорила на английски.

— След всички тези дни — колко вече, близо две седмици сме тук — какво мислиш за Тоска? С какво впечатление ще си заминем утре? — поисквам да разбера.

Кръстосвам тънките велурени връвчици на новите си черни сандали около глезените и прасците си. Извадила съм сивата тюлена рокля с богата пола, която кътах навита в торбата с бельото си още от Венеция. Един шал. Въпросът на Тоска за дрехите ми ме беше вдъхновил.

— Първо, не мисля, че ще си заминем утре, в края на краищата. Когато отидох преди малко да уредя сметките ни, тя ми напомни, че *Ferragosto*^[2] не е най-подходящото време да тръгваме на път. Разбира се, права е. Накъдето и да поемем, ще се озовем сред тълпи вилнеещи отпускари. Казва, че след няколко дни, може би след седмица, пътищата ще бъдат по-чисти. Дори смята, че времето вероятно ще омекне.

Влизам, накуцвайки, в банята с един крак, обут в сандал, и сядам на ръба на ваната зад Фернандо, докато той се бръсне.

— Толкова лесно ли те е убедила да останем още една седмица? Само със сведение за пътното движение и прогноза за времето? Толкова лесна плячка си!

— Не е така. Едва ли е имала намерение да ме убеждава в нещо. Даде ми допълнителна информация, която ме накара да променя намеренията си. И защо си се облякла така официално тази вечер?

— Тоска! Искаше да разбере дали съм си донесла елегантни дрехи. Реших да демонстрирам колекцията си.

„Толкова лесно ли те е убедила“, имитира ме той.

* * *

В следващите един-два дни виждам Тоска само да хвърчи насам-натам из вилата и градините или пък я зървам на обяд и вечеря. Тя изобщо не коментира състоянието на сребристокафявата рокля за следобеден чай или пък дали и кога ще дойдат на вечеря поканените гости. Любопитството ми по двата въпроса не заспива. Една вечер, когато влизаме в трапезарията, Агата се втурва да ни заведе далеч от обичайните ни места на масата и ни слага да седнем при Тоска и Козимо. Почти веднага Тоска се обръща към мен на английски:

— Хубав ли беше денят ви? Утре ще бъде малко по-хладно.

Пробва светски разговор. Пита ме дали тази форма или тази граматика е правилна. Козимо е привлякъл вниманието на Фернандо и аз съм оставена на благоволенieto на Тоска.

— Бих искала да ви разкажа една история, Шу — изрича тя. — О, не искам да кажа точно сега, разбира се. Но скоро. Дълга история, нали разбирате. Няма да мога да ви я разкажа цялата наведнъж. Възможно е да отнеме няколко дни. Една седмица. Не знам. Но смятам, че историята си струва. Никога не съм се опитвала да я разкажа отначало докрай, но искам да я разкажа на вас и искам да я разкажа на английски. Вероятно вярвам, че ако я разкажа на език, който не е моят роден език, все още ще ми изглежда така, сякаш всъщност не съм я разказала. Намирате ли някакъв смисъл в това?

Знае, че намирам.

— Знам, че Козимо ви разказва разни истории там в градината всеки ден и...

Усмихва се. Вдига ръце в неуверен жест.

— Може би е просто желание да говоря на английски, докато имам възможност. Не, не е това. Не е само това. Мисля, че е, защото не

сте оттук. Да, искам да видя как ще подейства историята ми на човек от друго място. Искам да я разкажа на вас, да я оставя при вас, предполагам, понеже знам, че ще си отидете. Като знам, че не е много вероятно да се върнете тук при нас, и тъй като предпочитам да пътувам на кон, също толкова малко вероятно е някога да се срещнем отново на ваша територия...

Тоска навива салфетката си на стегнат цилиндър в пространството до своята чиния, после я разгъва и я приглажда отново на масата. Повтаря това няколко пъти, после започва да я навива от един ъгъл, като събира останалите ъгли и ги придърпва към центъра, за да направи един вид торбичка. Джоб. Място, където да прибере историята си? Поглеждам я и разбирам защо преди няколко дни е попарила решението на Фернандо да заминем. Независимо от ордите туристи и бъркотията по пътищата — било е, защото Тоска не е била готова да ни пусне да си отидем. Спомням си първите впечатления на Фернандо от живота във вилата:

Имам странното усещане, че всички тук са били някакви други, преди да пристигнат тук. Нали разбираш, като острова, където всички лоши момчета се превръщат в магарета...

Защо Тоска иска да останем? Възможно ли е наистина да е заради историята, която иска да ни разкаже? И ако е така, защо иска да ми я каже? О, чух причините й — аз съм човек от външния свят, никога повече няма да се видим, историята ще бъде разказана, но ще си остане такава, сякаш не е била разказвана. И все пак! Това нейно желание може би ще се разпадне като старата тафта на сребристокафявата рокля. Но може би няма.

На следващия следобед не Козимо, а Тоска ме чака на масата под магнолията.

[1] Стил в архитектурата и изкуството, който се развива в началото на XIX век. Заражда се във Франция и името му произлиза от

френската дума империя (empire), но бързо се разпростира из цяла Европа. Той получава радушен прием както на юг в Италия, така и далеч на изток. — Б.пр. ↑

[2] Празникът Успение Богородично (15 август), предпочитано време за летни отпуски в Италия. — Б.пр. ↑

ЧАСТ II
ИСТОРИЯТА НА ТОСКА

ГЛАВА I

Se stai aspettando un racconto di una Cenerentola Siciliana... Ако очаквате да чуете история за една сицилианска Пепеляшка...

— Не очаквам никаква специфична история — казвам аз, все още права, без да знам дали искам да остана. — Обикновено седим с Козимо по това време. Да четем, да говорим.

Седнала на белия си железен стол с високата облегалка и червената кадифена възглавница, тя придърпва към него друг, не толкова царствен, и ме кани да седна. Сядам. Одобрение. Тя налива от малка каничка облачна струя бадемово мляко в тънки високи стъклени чаши, добавя вода от друга каничка, отвинтва капачката на нещо като шишенце за лекарство и с капкомер подправя белезникавата, кълбяща се смес с няколко капки нероли. Есенция от портокалови цветчета. Разбърква напитката с дълга сребърна лъжица, бърка я яростно, изважда лъжицата, оставя я на масата с изпъкналото нагоре. Като върховна жрица, извършваща церемония, движенията ѝ изглеждат литургични. Поставя чашата пред мен.

— Еликсирът на Сицилия. Горчив. Сладък — казва ми тя.

Прокарвам пръст по ръба на чашата. Усмивам се на Тоска.

— Значи е като вас. И вие сте еликсирът на Сицилия. Горчив. Сладък.

Тя се размива и струва ми се, се изчервява, макар че може би просто лъч светлина, процеждащ се сред листата, пръсва червенина по кожата ѝ.

— Знаех, че сте подходящият човек. Искам да кажа, радвам се, че сте тук. Радвам се, че се озовахте тук. Точно тук.

Отпивам от питието. Харесва ми, отпивам отново, чувствам как то погалва възелчето в гърдите ми. Нещо стегнато, чието присъствие до този момент не бях подозирала; или е същото, с което свикнах в последните няколко седмици? От по-отдавна. Обръщам се към Тоска, сякаш именно тя има отговора, но тя е заета със собствената си напитка. Сипва, разбърква в своята чаша. Изпива почти половината на една дълга глътка. Сякаш за да си тръгне, се надига, извървява един-

два метра към мястото, където стои друга маса — ръждясала метална маса с безредно струпани гърненца с билки — и взема оттук-оттам по нещо, изсъхнали листенца, държи с една ръка кафявите сухи стъбла и прочиства растенията с другата.

— Просто никога не става — казва тя, но не мога да разбера дали на мен, или на себе си. — Искам да кажа, да отглеждам диви билки.

Със сигурност говори за нещо повече от съсухрения риган. Връща се към масата, където аз още седя, потъва в избелялата червена възглавница на стола си, сякаш в някакъв претърпял крушение кораб, в собствения си кораб, струва ми се, и мачка умрелите листа в ръката си, задържа праха в дланта си и ми поднася да подуша. Подчинявам се, но не усещам нищо, освен собствения ѝ парфюм.

Тоска започва:

— Имах две детства. Първото прекарах със семейството си. Майка ми, баща ми и сестра ми. Сестра ми, която майка ми наричаше *la-piccola-Mafalda*, Малката Мафалда — произнасяше го като една дума — от момента на раждането ѝ и която аз оттогава наричам така. Когато майка ми умря, ние със сестра ми се грижехме за баща ми, колкото можеше да се очаква от едно петгодишно и едно осемгодишно дете. Баща ми никога не е умеел да гледа добре нещо друго, освен конете си. Освен себе си. Но аз умеех, Малката Мафалда също умееше, така че двете заедно се справяхме. Достатъчно добре. В нашето село, ако ядеш поне веднъж на ден и спите по-малко от шест души на едно счупено легло и ако никой не те бие или не те изнасилва редовно, това означава, че си добре. Едва от гледна точка на следващото детство започнах да разбирам колко съм била бедна и колко е било бедно семейството ми. Тази гледна точка не дойде от пространствата, от среброто, броката или пухените легла. Дойде от храната.

Не бях съзнавала колко съм била гладна до времето, когато седнах на масата на принца и ядях ли, ядях, докато не се наситех. Не стана първия ден и може би дори първата седмица. Ще стигна и до това.

Предполагам, вярно е, че в деня, когато принцът дойде да ме вземе от дома на баща ми, аз се държах като деветгодишна дивачка. Знам, че Козимо ви е казал това. С гняв и опърничавост прикривах страха си. Страхът от един нов дявол. Баща ми беше познатият дявол, но кой беше този усмихнат жълтокос дявол, който говори с такъв мек

глас? Освен това съпругата му и дъщерите му, още някакви дяволи. Съпругата му. Принцеса Симона. Нито мила, нито жестока, нито красива, нито грозна, тя беше пърхащо присъствие, което ме интересуваше много по-малко от малките принцеси Йоланде и Шарлоте. Те също не приличаха на никого, когото бях познавала или виждала. Имаха имена, каквито не бях чувала. Носеха дълги бели чорапи, бродирани с пеперуди, и бели кожени обувки, вързани със сатенени панделки, и макар да бяха на седем и осем години, докато аз току-що бях навършила девет, изглеждаха много по-възрастни, докато тичаха из големия дворец така целенасочено, правейки реверанс на жълтокосия висок дявол с мекия глас, който беше техният баща. Сякаш това семейство беше излязло от друг ъгъл на земята, различен от моя, а не отвъд два хълма и няколко километра от тесния бял път. Да, точно това чувствах. Сякаш са дошли от друг ъгъл на земята. Географски бяхме съседи, съседи по сицилиански, но дори всяка от техните по-скромни приемни беше по-голяма от моята черква и домът, където бях живяла, щеше да се изгуби вътре в техния килер. И там имаше толкова много хора. Не само майката, бащата и децата, а и братовчеди, лели, гувернантка, която говореше още по-странно от семейството, учител по музика, учител по латински, учител по изкуства. Свещеник. Други, които сега не си спомням. Навсякъде имаше слуги. И гости, пристигащи и заминаващи, така че все едно живеех в куклен театър, какъвто бях виждала на пазара в Ена. Постоянно влизаха и излизаха разкошно облечени хора, които така съвършено рецитираха репликите си. Наблюдавах. Наблюдавах всички и лека-полека дивото, останало без майка зеленооко дете от коневъдната ферма, ставаше все по-спокойно. Достатъчно спокойно, за да стане любопитно. А после достатъчно спокойно, за да се осмели да се присъедини към представлението.

Режимът на домакинството беше строг, принудителен; звънци, гонгове и „Аве Мария“ бележеха часовете. Нас, трите момичета, ни будеше, изтъркваше, сресваше, сплиташе и обличаше една тринадесетгодишна прислужничка на име Агата. Нашата Агата. Да, точно тя. Същата. По-късно ще узнаете повече за нея.

Домакинството се събираше в параклиса за молитви и благословия в седем и четиридесет и пет, закусваше заедно в една от по-малките трапезарии в осем часа. Ние се разхождахме в градината

до девет, когато започваха уроците в учебната стая. В един часа домакинството и гостите се събираха на масата в друга от по-малките трапезарии за обяд — процесия от супници, плата и подноси, безспирно внасяни от слуги сред глухото прозвънване на шлифован кристал, докато чашите се чукват в безкрайните пожелания *salute, salute*, наздраве, наздраве. Без да рискува лош късмет заради кръстосване на ръцете, всеки обикаляше около масата, докато не се увери, че поне веднъж е докоснал чашата на всеки друг. Два пъти беше по-добре. Само жълтокосият дявол седеше неподвижен на мястото си, докато всички отивахме към него. Дори принцеса Симона изглеждаше *allegra*, весела, докато обикаляше масата, пожелавайки здраве, понякога потупвайки нечие лице или ръка почти обичливо. Не си спомням тогава да е докосвала лицето ми. Помня сивата ѝ рокля обаче, обшитата с блестящи мъниста в горната част, и как късо подстриганата ѝ коса беше оформена на стегнати вълни, и как скулите ѝ почервенияха, и как беше почти красива в този час на деня.

Задължително имаше *riposo*, почивка, до четири и тридесет, когато се сервираше чай в градината или — през зимата — в учебната стая. Макар че уроците започваха отново в пет часа, в някои следобеди на нас, момичетата, ни беше позволено да затворим книгите и да седим с шиенето си край огъня до седем часа, когато Агата идваше да ни спаси, да ни помогне да се облечем за вечеря. Поднасяха се *aperitivi*, предястия в трапезарията, където закусвахме, а после излизахме вкупом — често пъти повече от двадесет души — по дългите тъмни коридори към основната трапезария.

В светлината на *grande bouffe*, което представляваше обядът, вечерята изглеждаше като изтезание — бульон, сирене, захаросани плодове, бисквити. Вино. Обикновено цареше заразяващо потиснато настроение. Трупаното цял ден недоволство, пренесено на застланата с коприна маса, се разливаше като вкиснало мляко. Симона може би се беше карала с гувернантката или гувернантката с учителя по изкуства и сигурно помежду им е имало драми, не толкова забележими за мен. Все пак те като че ли винаги се разиграваха вечерта. Аз седях там в бялата си рокля, с толкова стегнато заплетени над ушите плитки, че главата ме болеше, и мислех колко много същите събития на вечерята ги има и тук, в двореца, както беше у дома. Все трябваше да се безпокоя дали баща ми е сърдит или защото, или дали аз съм

предизвикала гнева му. По-лошото беше да се питам дали аз трябва да направя нещо, за да разсея гнева му. Но сред тази огромна лъскава тълпа играта на *teu culpa, tua culpa*, вината е моя, вината е твоя, се разиграваше много по-потайно. Как си мечтаех да бъда сама с Малката Мафалда на тесния наш сламеник. Каква цена имаше тази тънка бяла рокля. Тази вечеря.

Имах стая в крилото на децата, всъщност две стаи. Мебелите, стените, всичко беше боядисано в бледожълто и бяло. Дори подовете бяха в бледожълто и бяло, големи мраморни квадрати, подредени в шарка, от която главата ми се замайваше. И собствена баня с вана, достатъчно голяма, за да плувам в нея, или така ми изглеждаше, макар че изобщо не знаех какво е това плуването. Не знаех много и какво е това къпането. Никога не се бях къпала във вана, освен когато майка ми ме пъхнеше с Малката Мафалда в коритото за пране навън в градината в дните, когато водата за пране не беше чак толкова мръсна. Малката Мафалда ми липсваше.

Зад леглото ми имаше една ниша, където спеше Агата, и аз говорех с нея за сестра си. Понякога това помагаше, но в повечето случаи си помагах само като си бягах у дома. Пеша или на кон. Сигурна съм, че Козимо ви е разказвал за бягствата ми, защото това са любимите му спомени за мен. Моите бягства и моите кражби. Разбира се, двете бяха свързани. Бяха свързани с глада точно както, струва ми се, повечето престъпления са свързани с глада. Един или друг вид глад.

Всеки път, щом седнех на масата заедно с домакинството, мислех само за сестра си. Какво обядва тя? Изобщо яде ли? Дали баща ми си е спомнил да ѝ остави пари, за да иде да пазарува? Измъчвах ме тревогите за нея. Изчаквах Агата и останалите от домакинството да заспят и се измъквах от стаята, полека слизах по стълбите, минавах през огромните, така ми се струваше, зали и коридори и излизах през някоя врата. На свобода. Навън във влажната хладна отмора на градината. Отварях голямата скърцаща порта и не се оглеждах. Хуквах. По-бързо. Привързала към себе си торбичка или чанта с нещо хубаво за сестра си. Много ми харесваше да тичам, да се потя, да чувствам как торбичката ме удря по крака. После забавях тичането си, когато

стигнах до пътя. Тръгнах по белия път, пресичах хълмовете, за да се върна у дома.

Без да обявявам завръщането си като нещо извънредно, аз просто се захващах с нещата, които бях оставила, оглеждах шкафа и кошниците дали има нещо, което да сготвя, и се захващах за работа. Малката Мафалда танцуваше около мен, целуваше ме, протягаше ръце да ме прегърне през кръста и ме стискаше с цялата си сила на малко момиченце, а аз започвах да плача и тя също се разплакваше. А после двете се смеехме и плачехме, а баща ми влизаше и без да каже нито дума, и без да чуе дума от мен, ме хвърляше в каруцата си и докато Мафалда тупаше с едното краче, а после с другото на най-долното стъпало на верандата и му викаше с все сили да ме пусне, той ме откарваше обратно през хълмовете. Обратно по белия път. Обратно към двореца.

След тези епизоди знаех, че в желанието си да накаже някого, баща ми още по-малко търпял сестра ми. Щях да науча, че в тези вечери той понякога изяждал всичко, каквото имало за ядене, и не й оставял нищо. Мисля, че така и не е узнал, че първото, което ние с Мафалда ще правим в ония дни, когато се връщах у дома, беше да скрием храната, която съм откраднала от двореца. Или пък е знаел? И ако е знаел, затова ли е дояждал зелето и хляба и не е оставял и трохичка за нея. Знаел ли е, че тя там горе седи на малкия си сламеник и не престава да дъвче, докато той похърква?

Щом ме доставеше обратно в двореца, отчаяна, както може да бъде отчаяно едно дете, аз се втурвах към леглото си. Треперех, ядът беснееше в гърдите ми и ме задушаваше, докато, сякаш от някакво далечно място, не чуех най-накрая гласа на Агата. Докато не усетех ласката на хладните ѝ ръце във влажната ми объркана коса. Тя събличаше дрехите ми, напълваше голямата вана с вода, която винаги беше прекалено гореща, къпеше ме и ме търкаше до червено, навличаше риза над главата ми. Слагаше ме да спя.

Следващият ден не ми донасяше разкаяние. Истината е, че обичах да крада тази храна, за да я нося на сестра си. Не знам дали щях да се чувствам и наполовина толкова добре, ако крадах за себе си, но да крада за Мафалда, беше вълнуващо. Представях си светлината, извираща от големите ѝ тъжни очи, и пак започвах моите кроежи и кражби. Вземах повече. Винаги повече. О, нямаше нужда да се трудя

особено много, за да събере храната. Агата много рано разбра какво правя и защо го върша, затова тя и още една слугиня ми помагаша. Струпваха в една дървена кутия в *dispensa*, килера, колкото можеха да отделят сирене, сухи колбаси, сухи плодове. Дори две от готвачките станаха съзаклятнички. Като печаша пай или торта, или бисквити, правеха и една версия с размери като за Мафалда, увиваха я в чиста бяла кърпа и тя отиваше в дървената кутия. Когато започнах да отделям от хляба си при всяко хранене и да го подсилвам с оскъдната плячка от бюфетите — шепа ориз, вързан в носна кърпичка, два картофа, нещо такова, — не след дълго едноседмичната или двуседмична плячка стана повече, отколкото можех да нося. Спасявахме ме помощник-заговорници.

Готвачките и Агата уреждаха с коняря да ме остави да вземам един от конете. Конярят със слаба, кокалеста фигура на жокей под кафяво древно лице чакаше откъм западната, скритата страна на хамбара, хванал юздите на някой красавец. Оседлан, готов. Бях станала нещо като героиня, откакто в първите дни от живота ми в двореца бях откраднала един едва обяден жребец и го бях яздила без седло по белия път към къщата на баща ми. Смеейки се, усмихвайки се, вгледан в мен с някакво благоговение, конярят ми помагаше да привържа плячката си, настаняваше ме на седлото като малка войнствена кралица, тупваше коня по задницата, благославяше с крясък пътешествието ми и аз отпрашвах. Покрай лимоновите дръвчета. По белия път.

И така, моят план да избягам, да се измъкна от жълтокосия дявол и захаросаните му смокини, от неговите „Аве Мария“ и жена му с мънистата по роклята, и дъщерите му с пеперудите по чорапите, планът да избягам от двореца и да се върна към живота си с Малката Мафалда, беше нагласен. Ако не можех все още да избягам завинаги от двореца, тогава бягството ми веднъж на две седмици с кон, за да занеса храна на Мафалда, щеше да бъде достатъчно. Деветгодишната ми душа намираще относително спокойствие в увереността, че сестра ми не е гладна. Не знам защо почти никак не съм се тревожела за нейната сигурност. Защо съм вярвала в сърцето на баща си — а то беше черно и студено, — че няма да нарани Мафалда. Толкова години по-късно все още не знам защо съм му вярвала, но му вярвах.

Скоро започнах да допълвам запасите от храна и със събиране на дрехи за сестра ми. Не нещо очебийно, каквито носех в онази първа седмица, когато бях оставила на Мафалда чисто новия си бял сукман и се бях върнала в двореца, облечена в синята домашна рокля на покойната си майка с розови рози. Нищо подобно. С аристократична ловкост вземах чорапи от кошничката за кърпене на Агата или пък някоя риза. Чифт гащи. Копринена долна риза с розова лента, нанизана около деколтето. Понякога нещо от собствените ми дрехи, понякога от купа, оставен в кошницата за пране пред стаите на Шарлоте и Йоланде, аз крадах най-доброто, което можех да намеря. Пуловери, шалове, поли, крадах от салоните и от учебната стая, дори от параклиса. Никога не тършувах из личните покои, а вземах неща, забравени, изоставени, или сложени не на място от стаите, където всички стояхме. Плячката беше прекрасна. Двете с Малката Мафалда криехме копринените, вълнените, женските съкровища от баща ми в малката стаичка, където стояха легените за пране, парцалите и метлите. Където той никога не влизаше.

А когато сестра ми беше на седем години, а аз тъкмо навърших десет, направихме за нея истински чеиз. Поне в нашите възхитени очи. Имаше храна, имаше дрехи, одеяла, книги и дрънкулки, достатъчни за една селска принцеса, и тогава арабинът у мен започна да подтиква Малката Мафалда да продава излишъка на пазарите. Практикувайки същата сдържаност, каквато аз бях прилагала в придобиването на богатата, тя продаваше нещата едно по едно. И само от време на време. Жените започнаха да я търсят, да я питат дали случайно няма например нощница. Още някой шал с дълги копринени ресни. Разбира се, ако слухът за това стигнеше до баща ми, ако се разкриеше истината, че дъщеря му продава крадени неща на пазарите и събира лири, зашита в подгъва на фустата ѝ, не знам какво мрачно правосъдие щеше да се стовари върху нея; и то не заради това, което е направила, а защото не е донесла спечеленото на него. Но ние почти не се безпокояхме, че някой ще каже на баща ми. Едно прекрасно нещо в това, да бъдеш сицилианец. Едно от прекрасните неща. Мълчанието, искам да кажа. Баща ми никога не откри запасите от храна или дрехите, или тайния джоб в подгъва на фустата ѝ. Или, ако ги беше открил, не беше повдигнал въпроса пред Малката Мафалда, нито пък беше взел съкровищата ѝ.

Уреждах посещенията си така, че да не срещам баща си; висшата точка на хитростта ми, както си въобразявах. Седмица след седмица, месец след месец. Една трезва Жана д'Арк, яздеца бързо по белия път, картофи, захар и дантелени гащи бяха моите оръжия срещу глада на Мафалда. Бях такова суетно момиченце, че никога не забелязвах парфюма на жълтокосия дявол навсякъде в моите начинания. Беше Лео. Много по-късно научих, че именно той е проправил пътеката от мен до Мафалда. Именно той е разбрал, че сме самотни една без друга. Той е разрешил на Агата, на коняря и на другите да улесняват мисиите ми. Да крият куклата с русите плитки, оплетени като житен клас, и облечена в дълга бяла рокля, в дървената кутия в *dispensa*, в килера. Да посяват шалове и пуловери из параклиса и салоните. Бил е Лео.

ГЛАВА II

Тъкмо Лео след известно време започна да кани Малката Мафалда в двореца за неделен обяд с намерението — лесно беше да се разбере — тя евентуално да се премести да живее там. Пращаше кочияш да я доведе сутринта и тя минаваше през ритуалите на дворцовата *Buona Domenica*, приятна неделя. Скоро стана любимка на персонала и дори Йоланде изглеждаше очарована от нея. Розово миньонче, *una pupetta*, кукличка, както я наричаха. Кукленце. Но сестра ми, уплашена от огромния брой хора, които се движеха из двореца, от говора им, от вида им, от всички тези лица, навеждащи се над нея, от непознатите ръце, подръпващи къдричките ѝ, не отвърщаше на вниманието. Докато аз се наслаждавах на неумерените пропорции на двореца, Малката Мафалда се свиваше и се страхуваше. Притискаше се към мен, говореше само с мен, едва проронваше дума към някой друг. Малката Мафалда беше плаха и затворена. Плачеше на литургията. Плачеше на масата. Сълзите се изплъзваха между пухкавите, бебешки ръчички, с които затискаше очите си.

— *Amore mio, cos' hai?* Какво има, миличка? — питах я непрекъснато.

Тя се смъкваше от сатенените възглавници на пейката в параклиса или от възглавницата от червена дамаска на стола си към по-безопасно място, където да плаче.

— Не искаш ли да живееш тук с мен? — питах я аз. — Тук ще ти дават три хубави рокли и ще ядеш торта с глазура от виолетки всяка сутрин в единадесет часа, точно като принцесата в приказката. Помниш ли?

— Не обичам вече хубави рокли. И не обичам торти. Искам мама да се върне, ти да се върнеш и татко да се върне. Искам да кажа, искам той да се върне от тази негова лошотия, все е лош. Защо всички си отидоха, Тоска? Не виждаш ли, ако и аз си отида, няма никой да остане у дома да чака кога ще се върнат всички. Не разбираш ли?

Реакцията на сестра ми спрямо онова време от нашия живот винаги е била символ, показващ, че не събитията, не травмите, не

злосторниците, причинили тези травми, ни оформяха. А камъните. Как руните падаха заедно с нас. Аз бях аз. Тя беше тя. Бяхме заченати от едни и същи мъж и жена. Живели един и същ живот. Макар че силно се обичахме, ние бяхме като ден и нощ. Тъкмо Малката Мафалда провали плана на баща ми и Лео да я доведат да живее в двореца. Тя се беше самоназначила за пазителка на малката къща край белия път над двата хълма. Знаеше къде ѝ е мястото, докато всички ние останалите бяхме забравили.

— Но какво стана с Мафалда? Тя в крайна сметка дойде ли да живее в двореца? Сега е тук, кога е...

— Не бива все да ме прекъсвате. Бъдете търпелива и ще получите отговор на вашите въпроси, когато дойде времето. Позволете ми да ви разкажа историята, както си я спомням.

Все да я прекъсвам? Едва бях отворила уста, казвам си. Кимвам. Тя продължава.

— Животът в двореца — често пъти дисциплиниран, хармоничен, а понякога шумен, озадачаващ — започна все повече да ми се струва мой живот. Като оставим настрана плътските удоволствия на масата и естетическите чарове на самото място, именно в учебната стая за пръв път се почувствах у дома. И тъкмо там бях *diva*, богиня.

Нали разбирате, бях се научила да чета на пет години. Рядко постижение за дете от нашето село, още по-рядко за момиче, отколкото за момче. Майка ми ме беше пратила в селското манастирско училище, където *maestra*, учителката беше *suor Diana*, сестра Диана — дребна закръглена монахиня, с косми по брадичката и уста, лъхаща на ликьор. Мисля, че трябва да е имало не повече от 20 ученици общо във всичките класове. Именно тя, сестра Диана, ме караше да седя с големите деца, които се учеха да четат, вместо при моите връстници, които още сричаха азбуката. И всяка събота, когато отидех заедно с монахините да чистим църквата и да подготвяме олтара за неделна литургия, двете със сестра Диана прекарвахме един или два часа заедно, колкото време можехме да отделим, и тя ми помагаше да чета. Четеше ми на глас. Караше ме да ѝ чета на глас. Когато ме отведеха да живея в двореца, вече се бях докопала до всеки учебник, всяка изпокъсана, останала без корици книжка на лавиците в детската библиотека в манастира, до всяка църковна брошура за мисиите в Гуадалахара и Западна Африка. И когато можех да намеря някой

вестник, го четях от първата до последната страница, подчертавайки с дебел син пастел местата, където не разбирах нещо. Занасях осквернения документ на съботните си сесии със сестра Диана и между мистериите и басните тя ми превеждаше странния език на журналистката, разкривайки още по-фантастични истории за политици и изкуства, за злодеянията на група много лоши мъже от провинцията, които вестникът наричаше кланът.

И така, на девет години аз можех да чета много по-добре от Йоланде, която беше почти на девет години, докато Шарлоте — седемгодишна — още се бореше с книжките с картинки с по двадесет думи. Не че принцесите бяха по-глупави от мен. По-скоро тяхното образование беше толкова широко, че имаше много да учат, докато станат вещи в някоя тема. В обучението им беше достатъчно да познават френски. Още по-леки цитати на английски. Имаше слаби намеци за световна география и италианска история. Основното бяха латинският, катехизисът, „Животът на светците“, музиката и бродирането — смекчавани от уроци по поведение и красноречие — и това оформяше работния ден на принцесите. Аз трябваше да вляза в крачка с тяхното обучение. Още от рано започнах да моля да чета повече. Погълщах всичко, което ми даваха, и исках още. Понеже се съмнявах, че разбирам, ме караха да разказвам историите от книгите, които четях; *un divertissement*, развлечение, както го наричаше мадмоазел Клотилд, французойката възпитателка/гувернантка/главна учителка — което да оцвети кратките почивки между уроците. Агата ни донасяше мляко с капчица кафе и твърди сладки бисквити, а аз ставах и говорех за една или друга книга. Един ден жълтокосият дявол беше поканен да чуе моето изложение на „Сърце“ от Едмондо де Амичис и вдъхновена от неговото присъствие, предполагам, или по-скоро от някакъв божествен подтик, аз говорих надълго и нашироко и някак си по-уверено отпреди, излагайки мислите си с красноречиви жестове на ръцете, украсявайки речта си със сравнения с други подобни книги и тук-там цитирах някой пасаж, може би някоя фраза от текст. Когато накрая направих реверанс пред Лео, както ме беше учила мадмоазел Клотилд, а после седнах на мястото си между принцесите, настъпи тишина. Никакви учтиви ръкопляскания или измърморвания *brava* между две хапки от сладките. Принцесите седяха като вкаменени, вдигнали лица, неподвижни като шантунговите им

корсажи, а другите учители също стояха неподвижни толкова дълго, че аз — останала без дъх, изпаднала в еуфория от работата, която знаех, че съм свършила добре — се чувствах като единствения още жив човек сред вцепенената картина в учебната стая. Докато не се изправи Лео. Благодарни ми с леко кимване, после повика учителите в далечната страна на стаята, където им даде кратки и ясни, животопроменящи нареждания за моето усилено обучение. И излезе. Отново беше Лео.

ГЛАВА III

От този ден нататък аз четях, пишех и учех като йезуитски дякон, като през цялото време се отдалечавах все повече от накъдрените повърхности на дворцовия живот. Самият Лео се зае да ме учи на латински, добави уроци по гръцки, затрупваше масата ми за четене с томове гръцки митове, така че аз научих повече за живота на древните богове, отколкото някога съм знаела за светците. Веднъж попитах Лео дали не върша грях, като изучавам езическите богове, докато бих могла да си чета моя екземпляр от „Животът на светците“. Той, който дотогава стоеше, седна до мен и каза, сякаш ми доверяваше нещо, че някой ден ще разбере, че няма разлика между светците и езическите богове, че те са били почти едни и същи персонажи, макар че някои части от техните биографии и някои части от характерите им са били по-подчертани в една историческа ера, отколкото в друга. Неговото нехайно, макар и спокойно изречено обяснение ме беше накарало да замълча смаяно с отворена уста, но принцът имаше да казва още нещо.

— Човекът е свалил боговете от Олимп и ги е поставил в черквата, Тоска. Дал им е нови имена. Променил е историите им, за да подхождат, да кажем, на неговите по-съвременни нужди. Това не е нещо добро или лошо, просто така е станало. Докато напредваш в ученето на митологията и религията, ще откриеш сама тази прилика. Бъди отворена за тях.

Имам предвид Деметра — богинята на земеделието и майчинството, тя ще ти напомня събития от живота на Мадоната. Научи всичко, което можеш, за Деметра, Тоска. Тя силно присъства в живота на всички ни. Особено на нас, които живеем тук, където е живяла тя.

Аз треперя от по-нататъшните разкрития, че гръцката богиня на земеделието, която, както принцът ме е информирал, толкова прилича на Божията майка, живее в някое отдалечено крило на двореца.

— А къде са стаите й?

— Храмът й, Тоска. Развалините на храма на Деметра са в планината извън стените на Ена. И има руини на друг неин храм точно

тук, на нашата земя.

Успокоена от километрите разстояние, лежащо между богинята и мен, аз се притеснявам, че тя живее в руини.

— Ще започнеш да разбираш великолепието на всички богове, колко са важни за начина, по който разбираме самите себе си. Боговете и ние сме едно и също, Тоска.

Искам да го питам дали дон Козимо е съгласен с всичко това, че Деметра прилича много на Дева Мария, и защо няма нейна статуя в параклиса, или защо няма света Деметра, но сега той се разхожда напред-назад, размахвайки ръце, говорейки на гръцки, после на латински, а след това на френски, докато най-накрая се връща към мен и към италианския.

— Откри ли вече Сафо, Тоска?

Трепвам, мислейки, че Сафо трябва да е сестрата близначка на *Santa Rosalia*, но го чувам да казва, че тя е била поетеса.

*Остави Крит и ела в този свят храм,
където стройните ябълкови дървета
обграждат олтар, на който дими тамян...*

Той цитира, вече без никакъв драматизъм. Отново повтаря стиховете. Кара ме да ги повторя с него. Аз се опитвам. Не толкова запомням всичките думи, колкото усещам миризмата на тамяна. Казвам му това. Той ми отговаря, че знае, че го усещам.

Принцът постоянно пита другите учители как напредвам и направлява цялостния процес на образоването ми. Позволява ми неограничен достъп до своята библиотека и щом се изкача по витите каменни стъпала горе в кулата, където е приютена тя, той като че ли винаги е там. Отварям тежките врати и го виждам, потънал в хаоса на томовете си. Моят реверанс. Неговото кимване. Абажури зад всеки стол хвърлят меланхолична светлина върху масата, на която седи той. Светлината е толкова мъглява и жълта, че облицованите в кожа гърбове, извисяващи се на купчини наоколо, изглеждат като сенки. Но тогава аз ги подушвам, тази хубава фина миризма на стари книги, и вземам фенерчето от масата, качвам се по стълбичката, за да взема онова, което искам. След това отново сядам, винаги оставяйки един

стол между себе си и Лео, но все още съм достатъчно близо. Достатъчно близо до собствения му аромат, съставен от нероли, влажен туид^[1] и кал, засъхваща по ботушите му, и в тихо измъркване на радост си пробивам път из Сафо.

Имаше дни, когато молитвите, разходките в градината и дори храненето ми се струваха прекъсване на моето учене. Предпочитах книгите си пред двучасовите обеда. Цялото обличане, събличане и повторно обличане, възхитеното цвърчене пред принцесите от поканените за обяд и от гостуващите семейства, играта на светлини и сенки по настроенятията на Симона и Лео. Освен това непрекъснато идваха гости, хора, които решаваха да останат заради онова, което Лео и Козимо наричаха *la grande guerra*, голямата война. Изглеждаше, че нашата област от острова е в сравнителна безопасност, и следователно дворецът ставаше един вид убежище. Аз продължавах да уча.

Когато беше топло, четях в градината или сред лимоновите дръвчета, изтегната на дълга мраморна пейка, чиито крака като лъвски лапи бяха вплетени в корените на дърветата, наполовина затънали в меката черна земя. Вдигнала книгата над главата си, аз лежах там над тайното легло с балдахин, големите листа на дърветата бяха завеси, пазещи полумрак по пладне.

А когато успявах да си измоля отсрочка с извинение, че ме боли главата, стоях сама в стаите си. Първоначалното повишено настроение, което бях чувствала в двореца, беше изместено от един вид благодарност за покровителството, за това, че ме държат тук без никакви грижи и задължения, за да мога да уча.

Единствените съперници на моето учене бяха конете. Обичах една от египетските кобили повече от всички останали в конюшнията и Лео се грижеше да я държат за мен; да я приготвят за мен всяка сутрин. Излизах на езда с всеки, който излизаше същия ден, Лео и Козимо винаги бяха сред ездачите и винаги ги предвождаха. Особено когато не познавах добре останалите ездачи, ако бяха наскоро пристигнали гости например, аз се държах близо до Лео и Козимо. Макар че отдавна бях спасена от дните си на езда без седло, Лео знаеше, че като нищо бих се отървала от формалността на седлото, затова често слизаше от коня си, проверяваше стремената и ремъците ми, казваше ми да седя по-изправена. Понякога слагаше ръка на кръста ми.

— Дай лека извивка тук. Още малко извий — казваше и притискаше силно.

Това ми харесваше. Много ми харесваше, затова още повече се изгърбвах на следващата сутрин. Чаках ръката му. Макар да започвах ездата заедно с групата, скоро се отделях. Копнеех за скорост. Риск.

* * *

Един късен следобед през зимата на 1942 година Лео ме помоли да изляза да се разходим из градината. Такава лична покана от него беше извънредна рядкост. Спомням си, че беше много студено и бях излязла навън само с шала на Агата, който тя държеше окачен на кука до вратата за градината. Бях го увила нехайно върху дългата си сива вълнена рокля и Лео го уви още по-плътнo около мен, укори ме, че съм излязла без палто. Спомням си, че го направи. Спомням си, че помислих, че фактът, че той иска да ми е топло, трябва да означава, че има да ми каже лоши новини.

— Мафалда е била изпратена да живее при сестрата на майка ти, скъпа. Баща ти дойде при мен тази сутрин да ми каже, та да мога аз да ти кажа. Нали разбираш, тя не е била добре и тъй като баща ти не може да бъде у дома, за да я гледа, и понеже Мафалда реши, нарочно реши да не дойде тук да бъде с нас...

Прекъсва, знаейки, че аз знам какво беше решила Мафалда.

— Но ние уредихме начин да поддържаме връзка с нея, с леля ти и с другите във Викари. Ще се погрижа да те заведат на гости при нея, когато нещата станат малко по-сигурни. Междувременно сестра ти е в добри ръце, ти също и само това има значение. Във времена като тези...

Той говори все по-бързо и по-бързо, вмята безсмислени думи, все едно съм дете. Все едно е забравил, че съм на дванадесет години, почти на тринадесет. Все едно не знае онова, което аз знам много добре. Че баща ми още много отдавна се опитваше да пласира Мафалда при едни или други роднини. Лео говореше така, сякаш беше забравил, че аз съм се примирила с нуждата на баща ми да живее без сестра ми. И че сестра ми се е примирила да живее без мен.

— Моля те, не мисли, че можеш да яздиш тези осем километра до Викари, както някога си яздила оттук до дома си. Искам да кажа, до другия си дом.

Чувствайки се неловко дори в най-простия разговор за живота ми, преди да дойда в двореца, аз му помагам.

— Няма. Бих могла. Мисля, че мога, но няма да го направя.

— Имам адреса, така че можеш да й пишеш, да й пращаш разни неща, ако искаш.

— Да. Благодаря ви.

Както излезе, адресът, който баща ми беше дал на Лео, изобщо не беше онзи, на който е била пратена сестра ми. Или поне не онзи, на който тя е живяла много дълго. И когато Лео прати вест на баща ми, че трябва да се види с него, се разбра, че дори той вече не живее в коневъдната ферма, хамбарите са празни, къщата е изоставена.

[1] Дебел вълнен плат. — Б.пр. ↑

ГЛАВА IV

Може да изглежда странно, Шу, но и преди, и тогава, и в онази есен и зима в живота ни нямаше нещо, което да подсказе, че светът извън двореца е във война. Освен съобщенията във вестниците, предаванията по радиото, които Лео, Козимо и мъжете, намиращи се в двореца, слушаха с такова внимание, всичко изглеждаше забележимо едно и също. Фактически ми се стори шокиращо една сутрин, когато ние, трите момичета, влязохме в учебната стая и Йоланде каза:

— Ох, колко съм уморена от тази война и нейните лишения.

Дори Шарлоте, изглежда, не разбираше, а аз пък изобщо не разбрах това за лишенията. Тя обясни, че вече в седмичните доставки от Палермо няма да има сладкиши, защото нямало захар. Каза, че майка ѝ, ѝ го е казала. Възможно ли е да си представим такова нещо? Да няма захар?

Не само сладкишите — след известно време изобщо нищо не пристигаше в Палермо. Но аз не узнах за това. Изобщо не бях чула за дажби или бомбардировки, или колко много италиански момчета са били убити или пленени на руския фронт, или за онези, които са замръзнали в летните си средиземноморски униформи или са умрели от глад дори преди руската зима да ги отнесе. С изключение на липсата на захар никаква истина не опетняваше пунктуалното протичане на събитията от дворцовия живот за нас, трите момичета. Дори по-близката до къщи истина никога не се изричаше. Истината, че в боргетото на шестстотин метра от искрящите позлатени порти на двореца децата си бяха лягали и все още понякога си лягаха, без да вечерят. Или пък че запасите в *magazzini*, избите, на селяните бяха силно намалели, ако не и изчерпани, или че, докато не се прибереше пролетното жито, нямаше да има хляб на техните маси с изжулени мушамы. Онова, което започнах да разбирам, беше, че Лео е някак разсеян, тъжен. Още по-мълчалив от обикновено. В последния период на войната той и Козимо заедно с малка дружина мъже от персонала често пъти заминаваха за дни наред. Изчезваха. Ако не, без да кажат на Симона, със сигурност, без да кажат на никой друг. Когато се върнеха,

винаги беше в някакъв странен камион или фермерска каруца, натоварена със зехтин и консерви зеленчуци и месо, чували ориз, храна за все още наличните животни. Всичко това покрито с брезент и парцали, така че формите под тях странно наподобяваха трупове. Спящи. Мъртви. Те ходеха да се пазарят с черноборсаджиите в Палермо или където можеше да се намерят разни неща. Щях да науча, че Лео е харчил удивителни суми от красиви банкноти по десет, двадесет и петдесет лири, за да има какво да ядат неговите селяни. И когато в последните, най-гладните седмици, преди градините и полята да започнат да дават реколта, черноборсиджийските стоки вече не се намираха, Лео отвори складовете на двореца за селяните. Когато селяните се колебаеха пред последната бъчвичка зехтин, принцът ги уверяваше, че има още. Нямаше още. Козимо и сега разказва историята как Лео е умее да кара дворцовите готвачи да готвят с мас, когато не е имало зехтин.

— *Но маса е гранясала, господарю. Зелена като трева.*

— *Точно тогава е много вкусна. Хайде сега, пригответе ни един хубав пудинг с мас. Има ли останали сливи? Добавете малко сливи.*

Колко обича Козимо да разказва за този разговор. Горката Симона не само нямаше сладкиши, но ѝ поднасяха сливи с мас за обяд, докато селяните облагородяваха всичко, което имаха, с нейния най-фин зехтин, а изповедникът ѝ сподавяше смеха си, местейки парченца от адския пудинг насам-натам в чинията си. Лео триумфираше, решен да допринесе за благополучието на своите селяни по време на войната.

През 1943 година американците дебаркираха на острова. Германците вече бяха стояли тук повече от една година, да пазят родната земя на своите италиански съюзници, и бяха базирали командването си в Ена. Но когато огромни американски войски със своите оръдия и тежко въоръжение преплаваха вълните на Тиренско море и излязоха на сицилианските брегове в онзи майски ден, много по-малобройните и не толкова добре въоръжени войски на *Tedeschi*-те решиха да се оттеглят. Дни след пристигането на американците крал Витор Емануил III отне мандата на Мусолини и назначи един генерал на име Пиетро Бадолио начело на правителството. На това, което беше останало от него. В началото на септември 1943 година Италия официално поиска примирие от американците и следователно за нас

войната беше свършила. Както казах, аз така и не бях разбрала, че е започвала.

Единственото произшествие, вмъкнало се сред стените на двореца, дойде под облика на трима американци. Не знам колко стотици или хиляди американски войници са били пратени в Ена, най-напред като освободители или може би завоеватели — сред хората още няма единомушие по тази точка, — а после като пазители на мира след примирието. Хотели, частни домове и вили, манастири, казарми бяха реквизирани, за да ги подслонят. Лео отиде да се срещне с командира им, покани го на обяд. *Noblesse oblige*, благородството задължава. Козимо се опита да го убеди да не прави това, предупреди го, че ако американците видят колко е красив дворецът, със сигурност и него ще реквизират, но Лео беше убеден, че трябва да покаже на американците благородния сицилиански живот и култура. Поради гордостта, че дъщерите му и възпитаницата му могат да говорят на гостите на техния собствен език, за случая ни нагиздиха и излъскаха извънредно много. Стиснали китки бели рози и повтарящи мантрата *Good afternoon sir and welcome to our home*, „Добър ден, сър, и добре дошли в дома ни“, ние чакахме на верандата. Не знам всъщност какво сме очаквали от тези войници янки аз, или Йоланде, или Шарлоте, но със сигурност е било нещо друго, а не това, което представляваха. Единият беше много дебел и висок, помислих, че е генералът. От другите двама си спомням само гласовете им, високи и пронизителни в тихото светилище на голямата трапезария. Намирахме за скандални звуците, които издаваха, докато дъвчеха, как се смееха с отворена и пълна уста. Лео потръпваше. Козимо сумтеше тихичко в чашата си. Не си спомням Симона да беше с нас. След като всичко беше казано и направено, лично аз намерих американците за очарователни посвоему, може би защото бяха единственият символ, близък до онова, на което бях свидетел в цялото безредие на онова време. Едва след десет години и в един друг живот можах поне малко да разбера какво е било *la grande guerra*, голямата война.

* * *

Пиндар и Цезар, неизбежната книга „Животът на светците“, френска, английска, италианска литература. Геометрия. Астрология. *Pianoforte*. Слушах литургията, седнала на семейните пейки, ядях пудинг на семейната маса, хващахме се за ръце с принцесите на семейните разходки из градината. Бях една от тях. Не бях една от тях. Трябва да е било тогава, когато съм била на около четиринадесет години, когато започнах да присъствам във възхищенията на гостите. На разширеното семейство. Дивото зеленооко дете, останало без майка, беше се превърнало в млада жена. Умееща да говори, грациозна, умна. Започнаха да шепнат.

Чували ли сте я как свири Брамс?

Казват, че знае наизуст Вергилий.

Съвършен парижки акцент!

Прекрасна ездачка!

Бедничката, а само като си помислиш какъв би бил животът ѝ, ако не беше Лео.

Принцът има толкова добро сърце.

Принцът има толкова добро око.

ГЛАВА V

Скоро след сключването на мира Лео и Симона организираха празненство. Нито един от нашите мъже и момчета, взети в армията или записали се доброволци, не беше загинал. На война бяха отишли единадесет души от боргетото и шестима от персонала на двореца, и макар че трима бяха тежко ранени, всичките седемнадесет се бяха завърнали.

Беше 3 май 1945 година и за да даде начало на *festa*-та, Козимо отслужи литургия за цялото паство от персонала и боргетото, вместо да отслужва, както обикновено, отделни церемонии. По изгрев-слънце в градините, под менящата се, неосветена сянка на дъбовете Козимо отслужи литургия за всички. А след това всички тръгнахме един след друг по пътеките от утъпкана земя сред житните полета към китката кедри край реката.

Група мъже бяха излезли предната вечер, за да осигурят дърва за огньовете за готвене, да изравнят земята под дърветата и да забият факли в пръстта. И ние вървахме под слънцето, все още ниско, но вече жестоко. Всеки от мъжете или носеше кош с някакви храни — портокали, ангинари, картофи, — или беше нарамил бохчи, или някоя пейка или стол, или водеше двойка агнета или кози за жертвоприношение. Двама бяха привързали мандолини на гърдите си и купчини подпалки на гърбовете си. Спомням си ги специално, защото тогава ми се струваше, че съм полудяла от любов към един от тези трубадури, макар че така и не можах да реша към кого от двамата точно. Този ден и двамата носеха лъскави черни панталони със сатенена ивица, спускаща се по крака, чието великолепие караше приятелите им да твърдят, че са ограбили някакви гробове, че са взели панталони от мъртъвци, за да се издокарат така за *festa*-та. Това предположение може да беше вярно. А жените?

Уверени като кози по камъните, с широки, силни хълбоци, полюшващи се наляво и надясно под тънки памучни ризи, някои носеха кърмачета, привързани на гърдите им, а всички мъкнеха кани с вода и вино на главите си и пееха някакви стари песни за сестринство,

за договор да си казват една на друга, когато някой съпруг е неверен. Да казват, а след това да помагат на предадената жена да убие съпруга предател. Не преставаха да го пеят.

Сега си спомням, че е било през 1945 година и че дворецът притежаваше повече превозни средства, отколкото можех да броя. По това време имаше и някакъв бензин, който да ги подхранва, камионите, колите и джиповете, но въпреки това ние вървахме пеша. Симона и принцесите вървяха. Всички искаха да вървят.

Когато стигнахме реката, авангардът беше запалил огньовете, беше обработил, изкормил и набол на шиш агнетата и козите, беше натъркал малките трупове с олио и напълнил кухините с шепи диви билки. Сякаш всичките седемдесет или осемдесет души, съставляващи групата, следваха стъпките на един първичен танц, всички се заеха да работят. Мисля, че сцената, която представляваха, беше красива. Още по-красива от съчувствените сънища, които призовавах, когато бях малко момиченце, сънища, в които си представях лели с големи гърди, които миришеха на сапун и захар, и чичовци с неделни обувки и карамели в джобовете, предназначени за мен. Бях си изобретила един дядо, в чиято прегръдка седях и прокарвах пръсти по четината на изгорелите от слънцето бузи, докато той ми пееше. В тези сънища майка ми никога не плачеше, а баща ми беше умният и разумен *saro famiglia*, глава на семейство, който закриля всички ни. Тези персонажи, които си рисувах в онези стари сънища, можеше да бъдат и големи бели снежни сови, защото всички приличаха на истинските хора, с които бях живяла. Но моите сънища бяха сънищата на всяко дете, нали? Не сте ли сънували и вие това, Шу?

Знам, че тя не търси отговор.

— Как всеки от нас се помирява със съня, ето това ни разделя. Един обвинява и хленчи, докато друг се захваща за работа. В края на всяка човешка история, мисля, само това разделя персонажите. Как се помиряваме със сънищата. Е, тогава, когато бях на петнадесет години, отдавна бях приключила с всякакво обвиняване и хленчене, но от време на време все пак исках да извлека парчета от тези стари сънища и да ги пусна да тичат свободно през мен. Но видът на този празник, на който попаднах край реката, отвори едно малко място вътре в мене, където бях натъпкала старите образи. Изми го до чистота и направи място за нещо истинско. Разбрах, че това, което виждах, за което

мечтаех в тази сцена край реката, вече е мое. Макар че никога не бях живяла сред тази раса изящни създания, аз бях от тях. Техните завети бяха мои, тяхната култура беше моя и аз го чувствах така свирепо, както това, че измисленият живот в двореца не е мой.

Но аз напредвам прекалено бързо с тази история и знам, че е така. Нека да се върна към *festa*-та.

Група жени счукваха ангинари върху плоски камъни и ги пълнеха с паста от зехтин и билки, точно както правим тук във вилата. Други нареждаха сардини с големи парчета домати в дълги плитки тави с дупки на дъната и ги слагаха да се опушват върху жарава от изсушени стъбла от див копър. Маса, направени от дъски и бъчви, бяха покрити с бродирани покривки и подредени с купчина тенекиени чинии. Мъжете пиеха, докато работеха, а пък жените пееха, докато работеха, и никой не би могъл да разбере кой е от персонала на двореца и кой е от боргетото. Всички изглеждаха така щастливи заедно. Аз бях щастлива. Лео изглеждаше щастлив. В действителност той изглеждаше възторжен, минаваше от една винетка към друга, вземаше участие в приготовленията, вкушваше някой сос, пълнеше и наливаше отново чашите на своите селяни. По риза, с панталони за езда и с ботуши, цялата онази руса коса пригладена назад с масло от нероли и пот, той беше красив и нямаше никоя жена там — с изключение на собствената му съпруга и дъщерите му, — която да не мислеше така. А това беше второто нещо, което разбрах от онзи трети май. Разбрах, че желая не единия от трубадурите в панталони от смокинг. Бях влюбена в принца.

* * *

Festa-та трая от обед до времето за *riposo*, следобедна почивка, а след това продължи с разходки за съчки в гората и ловене на риба в реката, а после обратно на масата. През целия ден имаше музика, но когато слънцето взе да залязва и току-що запалените факли блеснаха в бялата мъгла край реката, трубадурите смениха дръзките, весели песни с тихо подрънквани минорни стенания и напрегнатите тенекиени свистения се смесваха с вятъра. Две девойки започнаха да танцуват. Познавах едната. Наричаха я Лидия и я бях виждала понякога, когато

идваше да помага на дворцовите прислужници. Не познавах другата. Тя беше различна от Лидия, различна от всички нас. Кожата ѝ имаше цвета на узрели праскови, сложени в червена стъклена купа, а очите ѝ бяха издължени, тъмни, арабски. Високите ѝ нестягани от нищо гърди се движеха под свободната бяла рокля, докато тя се полюшваше неуловимо, а очите ѝ гледаха някъде далеч. Мисля, че тя виждаше само звездите.

Една срещу друга, девойките се държаха за лакти, телата им бяха осветени от двата малки огъня, които горяха от двете им страни. Трубадурите бяха оставили настрана мандолините си, нямаше музика. Впрочем, никой нямаше да я чуе, тъй като всички седяха или стояха, или клечаха в кръг около тях, едва дишайки, омагьосани от девойката с прасковена кожа. Лидия седна след малко, оставяйки партньорката си да танцува сама, и един старец с хармоника поде омайващ остър мотив, който сякаш изтръгна девойката с кожа като праскова от нейния транс. Тя раздвижи ръцете и краката си, сякаш току-що се беше събудила от дълъг сън. Започна да се протяга, сякаш опитвайки себе си, докато — в бавен, нарочен пирует, без да престава да запретва полите на роклята си, закрепвайки я във възел високо над бедрата — не започна да се върти на място. Стегнати, сдържани кръгове с гордо изправена шия, ръцете протегнати в широка прегръдка, тя се движеше полека, като че ли вслушвайки се за поредното подсказване от стареца с хармониката, докато — щом го чу — не започна да се върти по-бързо. По-бързо и още по-бързо, а сега в класическата поза на балерина — единият крак присвит, малкото босо стъпало плътно прилепнало към коляното на другия — тя започна да се върти на един дълъг, силен крак. По-бързо, още по-бързо, докато не започна самата тя да командва мъжа с хармониката и докато жаловитият му вой не се превърна в трескав, страстен писък, а тя продължи да се върти още по-бързо, размятайки тъмни къдрици, за да пляскат по раменете ѝ, като винаги връщаше очите си към една и съща точка, докато изпълняваше поредното завъртане. По-бързо и все по-бързо тя въртеше прекрасното си тяло, докато подобно на дервиш, сякаш се разтвори в тъмната звездна нощ. Бял пушек с черни арабски очи. Винаги обръщаше тъмните си арабски очи към него. Винаги към Лео.

* * *

Ние, останалите, вече нямаше какво да правим след танца на девойката с кожа като праскова и *festa*-та лека-полека се разтури, прибра се и ние тръгнахме обратно към дома един след друг по пътеките от утъпкана земя сред житните полета. Наполовина полудяла от завист към девойката, която — дори в моите петнадесетгодишни очи — със сигурност се беше предлагала на Лео, аз отказах ароматизираната с жасмин вана, която Агата ми беше приготвила, и се хвърлих по лице върху жълто-бялото легло. Заплаках. Плаках цялата нощ, тъжейки с онази завист точно толкова, колкото и заради нещо друго. Нещо, което мислех, че е край. Виждаш как девойката с кожа като праскова танцува в неясната светлина на онези последни пламъци, струва ти се, че е отнесла нещо от теб. Всяко завъртане отнасяше още нещо. И докато тя се въртеше бързо в онази черна нощ, цялото ми детство изчезна с нея. Пречупена, празна, аз бях по-малко от това, което се бях чувствала преди, или пък бях различна? Агата бдя над мене цялата онази нощ, люлееше ме в прегръдката си, докато зората не се процеди през щорите, и сякаш новата светлина щеше да спре болката, тя ми каза:

— Всичко свърши, малката.

Помня я как ми казва това, малките ѝ овални очи плувнали в съчувствени сълзи, собственото ѝ тънко тяло треперещо от изтощение.

Да, свърши, казвах си и аз. Не преставах да си го повтарям. Освен това си повтарях онова, което си бях казала предния ден край реката. *Сцената отвори едно малко място вътре в мене, където бях натъпкала старите образи. Изми го до чистота и направи място за нещо истинско.* Но кое беше истинско? Беше ли истинска любовта ми към Лео? Беше ли истинска завистта ми към девойката с кожа като праскова? Беше ли истински животът в двореца? Беше ли истинска тази *festa* край реката? Може би сънищата са единственото, което имаме. Може би в опита си да изживяваме сънищата, ги надраскваме по камъните.

Три открития се биеха за моето внимание. Обичах Лео. Ревнувах от девойката с кожа като праскова, която започнах да виждам повече като символ на всички жени, на всяка жена, която би могла да

вдъхнови чувствата на Лео. Шокирана, признах, че тази завист трябва да включва и самата Симона. Докато мислех върху това, списъкът с потенциални дразнителни стана много дълъг. Но третото разкритие, мисля, беше най-шокиращо от всички. Вече не можех да се чувствам у дома в двореца. Сега, като бях видяла как живеят селяните, исках да бъда именно в боргетото заедно с тях. Не ме интересуваха бродираните чорапи, пудингите с глазура, гръцкият, латинският, Брамс или дори „Животът на светците“, исках да работя в нивите и да нося вино на главата си, и да полюлявам хълбоците си, и да пея тъжни песни за любовта. Исках отново да яздя без седло, исках да чувствам тази дупка в стомаха си точно по пладне и да я запълвам със супа и хляб, и исках да целуна Лео... Самата ми душа пищеше от желанието да целуна принца. Всяко разкритие се биеше с другото, докато камъните не паднаха на местата си. Първо трябваше да стигна до Лео.

Щях да стигна до Лео, преди девойката с кожа като праскова да стигне до него. Преди той да стигне до нея.

* * *

Дотогава Агата се беше измила и облякла, беше отишла да осведоми домакинството, че не ми е добре тази сутрин след *festa*-та, беше им казала, че ще ме наглежда и ще ме държи на спокойствие в стаята ми. Аз започнах да оформям плана си.

В онази сутрин отчасти ме ръководеше Флобер. Флобер чрез мадмоазел Клотилд. Нали разбирате, докато ние с Шарлоте и Йоланде се занимавахме с писмените си уроци, мадмоазел често четеше край огъня в учебната стая или в креслото си под магнолиите. По едно време като че ли все четеше книги от някой си на име Флобер и доста често една определена книга. Заглавието ѝ беше „Възпитание на чувствата“. Деликатен кафяв надпис върху велурена корица в тъмнокафяво и аз копнеех да я прочета. След като бях крала храна и дрехи за Малката Мафалда, уменията ми мечтаеха за несанкционирано заемане на книгите на мадмоазел Клотилд. Никога не държах някоя от тях достатъчно дълго, за да я обезпокоя без нужда, защото само за един следобед или за една нощ погълтах една или друга от тях и умело разполагах книгата отляво или отдясно, под или над мястото,

където тя я беше оставила предния ден. По времето, когато бях взела „Възпитание ма чувствата“ за трети път, тя ме попита какво мисля за нея. Разкри, че не е била много по-голяма от мен, когато за пръв път „налетяла“ на книгата. Спомням си, че се смяхме с почти съзаклятнически смях, макар че никоя от нас — или може би само аз? — не можеше да си представи да използва някои страници от книгата, за да съблазни принца. Но именно спомените за Флобер проясниха главата ми онази сутрин след *fiesta*-та и ме насочиха по пътеката ми към Лео.

Само Агата щеше да бъде посветена в моя план. И когато го чу, тя замълча, преглътна мъчително няколко пъти, като ме гледаше, сякаш съм някоя друга. Преценявайки ме.

— Влизай във ваната — беше първата ѝ заповед.

Остави ме да кисна, а междувременно изми косата ми с френски сапун, изплакна я със студена вода, бял оцет и лимонов сок, а след това изтърка всеки сантиметър от мен с тюлена кесийка, напълнена с начукани бадемови черупки. Загърнатата в хавлия, аз седях, докато тя решеше косата ми и увиваше кичури от нея върху ивички, откъснати от стар чаршаф. Натърка ме цялата с масло от нероли, зачервявайки кожата ми с парче плат, докато не заблестях като сатен под светлината на огнището, и тогава заспах. Спах със студена кърпа, сложена върху очите, докато Агата седеше край леглото ми, преобразявайки в нощница една фуста от органза, като я поръбваше с дантела, която беше свалила от две калъфки за възглавници на Симона. След това Агата също заспа с нощницата в скута си и още спеше, когато аз се събудих и се измъкнах от леглото към стаята за обличане, за да се погледна гола в голямото огледало с жълта рамка.

Плоска и издължена там, където тя беше пухкава и твърда, аз заех същата поза, която представяше девойката с кожа като праскова. Единият крак присвит, опрян в другия, ръцете разтворени в широк полукръг, шията — изправена, с вдигната брадичка, липсваше ми само старецът с хармониката, който да ми даде сигнал да започна. Опитах един кръг. Паднах назад върху кокалестия си задник, после отново заех позата. Агата беше застанала на прага, но увлечена в преследването на кръговете на девойката с кожа като праскова, не бях забелязала това. Когато тя повече не можеше да удържа смеха си, хвърли роклята си, фустата, камизолата и кюлотите и се присъедини към мен пред

огледалото. Щеше да ми покаже как. По-малко балерина и от мен, ние изоставихме танцуването заради целувката с розовото листче. Целувка като онази, която Розанет даваше на Фредерик във „Възпитание на чувствата“.

Казах на Агата как Розанет държала едно розово листче между предните си зъби и подканила Фредерик да го близне, аперитив преди устните ѝ. Започнахме да се упражняваме. Да, това щеше да свърши работа. Агата се облече, излезе навън и когато се върна, извади малка златна кутийка от вътрешния джоб на роклята си. Малката златна кутийка на Симона. Калъфките за възглавници на Симона, съпругът на Симона. Начерви зърната на гърдите ми и меката месеста част на долната ми устна, каза, че ще ми донесе нещо за вечеря, и отиде да си върши работата. Агата също беше попрочела нещичко, помислих си. Легнах и отново премислих плана си.

Трябваше да изчакам, докато къщата утихне, докато Агата дойде на вратата ми да ми каже, че Лео се е прибрал в стаите си. Тя щеше да се занимава с нещо в неговото крило още тридесет минути, за да бъде сигурна, че той е в покоите си. Че е сам. Тогава щеше да се върне, да махне парцалчетата от косата ми, да я разреши, да закопчае нощницата и да ме прати при него. С розово листче между зъбите ми.

Но какво щеше да си помисли Лео, щом застанех пред него? Какво щеше да направи принцът с розовото листче? С мен?

Вярно е, че бях израснала повече на височина, отколкото на пълнота, но също така беше вярно и че женствеността ми беше разцъфтяла. Бях видяла потвърждението в очите на Симона. В очите на принцесите, в очите на младия свещеник, който идваше да помага на Козимо, и в очите и изчервяванията на зрелите мъже от боргетото, които бях видяла да хвърлят монети, за да определят кой от тях ще занесе дървата за горене в учебната стая или кой ще оседлае коня ми и за половин секунда ще ме държи за кръста, докато се качвам на седлото. Погледите на всички отразяваха промените у мен, с изключение на погледа на Лео.

Истината е, че бях започнала да се влюбвам в принца още от деветгодишна. Харесвах всичко у него. Харесвах гласа му, формата на челюстта му, грубия допир на жакета му, докосващ раменете ми, когато той нагласяваше стола ми на масата. Месеци, години наред бях живяла в постоянно очакване да го видя, макар и само да влезе в музикалната

стая, или да го чуя как говори с Козимо или с някой от надзирателите, или с някой адвокат или местен политик, докато аз притичвам през един или друг *salone*. Колко много поръчки и задължения си бях измисляла само за да му се изпречвам на пътя?

Докато лежах, чакайки времето да мине, си задавах въпроси за неща, които досега винаги се бях стремяла да отблъсквам. Защо Лео ме доведе в двореца? Защо хората си шепнеха, когато аз излизах от някоя стая, или преставах да шепнат, когато влизах в друга? Дали моето чувство, че съм заточена — че мястото ми не е никъде или при никого, — е истинско, или е празна черупка, която ценя, доказателство, че някога съм била диво дете без майка? Доказателство, че още съм такова дете. Лежах там с твърдите си, малки, начервени зърна на гърдите и копринената си кожа, и косата си, ухаеща на лимон, овързана с парцалчета, и сякаш някакъв призрачен инквизитор беше влязъл в стаята ми и беше се настанил в долната част на леглото ми, ме връхлитаха въпроси. Коя съм аз, че да искам да отнема съпруга на друга жена? Имаха ли право онези, които шепнеха зад гърба ми? Трябваше ли освен поради други, може би по-благородни причини, да бъда доведена в двореца, за да стана блудницата на принца? И в този първи ден от онова, което според мен беше моята току-що родена зряла възраст, дали постъпвах със страстта на жена, или само с разпуснатостта на безразсъдно дете? Хиляда въпроси се лутаха в ума ми, блъскаха се в стените на моето отчаяние и търсеха из непрогледните кътчета на съзнанието ми своите отговори. А отговорите мълчаха.

Чувах всяко траурно отзвъняване на камбаните на параклиса, мислите ми препускаха и се оттегляха с всеки четвърт час от четири часа следобед почти до полунощ, сърцето ми трепваше при всеки удар, срамът у мен беше в такт с вълнението.

Агата се беше върнала само да ми остави поднос с вечеря. Лео сигурно имаше гости или може би беше в библиотеката. Може би беше излязъл, но не, ако беше така, Агата щеше да дойде да ми каже. Да, щеше да дойде да ми каже и със сигурност щеше да дойде всеки момент да ми съобщи, че всичко е наред. Да срещи косата ми. Но не. Никаква Агата не дойде, когато камбаните отброиха полунощ или когато започнаха безсъвестно да отброяват отново от едно. С краищата

на одеялото си изтрих ружа от устата и от зърната на гърдите си и заспах.

* * *

Бях заспала може би само преди мигове, когато Агата дойде да ме събуди, да ми каже, че е време. Лео бил в покоите си. Коридорите бяха празни.

Бързо, повтаряше тя колкото на себе си, толкова и на мен. Дърпайки парцалчетата, закопчала накриво две копчета от нощницата, тя ме избута в коридора, прекръсти ме и затвори вратата в лицето ми. Затичах се. На първите стълби се поколебах. Без листче от роза. Без руж. Без обувки или чехли, а камъкът беше студен. Дори през май камъкът беше студен, а аз едва го докосвах, едва докосвах перилата, изкачвайки следващото стъпало на стълбището. И следващото. Никога не бях влизала в покоите на Лео, не и официално, макар че още в първите дни, докато проучвах двореца, бях се качила горе, за да намеря апартамента на принца. Да се разхождам напред-назад пред вратата, докато той спи. Да остана за малко там, където е той. Да слушам пред вратата му. Сега слушах пред вратата му. Нищо. Почуках.

— *Avanti*. Влез.

Замръзнала. Безмълвна. Чакам. Почуквам отново.

— *Avanti, Cosimo. Sono ancora in piedi*. Влизай, Козимо. Още не съм си легнал.

Отварям вратата и — точно до огъня — полуоблечената му фигура изглежда на километър от мен.

— Тоска. Да не си болна? Какво има?

Той тръгва бързо към мен и аз тръгвам още по-бързо към него. Почти се сблъскваме, но аз, дъщеря на конекрадец, яздейца без седло от тригодишна, аз, прекрасната ездачка, скачам към принца, яхвам го, увивам краката си около кръста му, както бих ги увила около корема на някой кон. Неговата жълта коса е като грива. Целувам принца. С неначервените си устни покривам лицето му с целувки. Лицето, главата, ушите, очите му. Той дърпа ръцете ми, отделя лицето ми от своето, докато аз го целувам. Отделя тялото ми от своето, пуска ме на пода. С отворена длан оправя косата си. Посяга към един червен халат.

Аз ставам. Вратата е още широко отворена и завързвайки колана на червения халат, той минава покрай мен. Отваря я още по-широко. Очите му гледат някъде отвъд мен. Аз отивам към вратата, спирам пред него. Вдигам очи към него, предизвиквам го да ме погледне и той го прави. Погледът му е неопределен и в същото време пронизващ и аз първа отмествам очи. Излизам през вратата, тръгвам високомерно по коридора, сякаш двама пажове държат извънредно дългия шлейф на роклята ми. Той ме наблюдава. Със сигурност трябва да ме наблюдава, но не. Чувам вратата му да се затваря и тогава се затичвам.

ГЛАВА VI

На следващата сутрин нищо не е променено. Бях целунала Лео, макар че той не ми беше върнал целувката. Бях успокоила завистта у мен, породена от девойката с кожа като праскова, или се бях направила, че е така. Нищо не е променено, с изключение на това, че облечена в една от строгите памучни работни рокли на Агата, с коса, сплетена на една плетка, която виси до кръста ми, аз седя на закуска, поглъщайки огромни количества хляб, масло и топло мляко, молейки учтиво за още. И още. Освен тези символи на самата метаморфоза нищичко не е променено.

— Тоска, да не би да си облякла рокля на Агата?

Симона отправя въпроса най-общо към мен, и то прекалено проникателно.

— Да. Дадох ѝ някои от моите рокли — казвам аз, сякаш това е нещо извънредно разумно.

— Но ако твоята трябва да се поправи, *la sarta*, шивачката, ще има грижата вместо теб. Няма нужда да носиш дрехите на Агата.

— Не, не че моята има нужда от преправяне, просто предпочитам дрехите на Агата.

Лео не казва нищо. Принцесите се кискат. Докато сгъва салфетката си и я пъхва обратно в сребърния пръстен, Симона обявява, че аз никога повече не бива да идвам на масата облечена в нещо друго, освен в собствените си дрехи. Разбира се, точно тази фраза съм се стремела да предизвикам... *никога повече не бива да идваш на масата, облечена в нещо друго, освен в твоите собствени дрехи*. Нали разбирате, не исках да идвам на масата. Не и на тази маса.

След чая моля за разговор с Лео. Вървим към лимоновите дръвчета и там аз му разказвам за желанието си да се преместя в боргетото.

Благодаря му за хубавия живот, който ми е дал в тези шест години, обяснявам му, че мисля, че е време да започна да работя в друга посока.

— Вярвам, че съм по-пригодна да работя в нивите, да помагам в кухните, да се грижа за по-малките деца, отколкото за този живот. — Посочвам към двореца. — Молбата ми не е импулсивна, господарю. Обмислила съм го отдавна. Всъщност си мисля, че някъде дълбоко в ума си съм го мислила от самото начало.

Той мисли, че се преструвам и че искам да напусна двореца, защото ме е отблъснал. Мисли, че съм смутена. Опитвам се да апелирам към чувствата, които още не е изразил.

— Молбата ми няма нищо общо със снощната ни среща.

— Срещата ни? Да. Искам да кажа, не. Разбира се, срещата ни. Не бих си помислил, че искаш да си тръгнеш заради това. — Както беше направил снощи, той прекарва отворена длан по косата си. — Ами ученето ти? Ще имаш малко часове за учене, да не споменавам колко спокойствие ще имаш, ако живееш там. Ами ездата? Мисля, че си много романтична млада жена, Тоска. И мисля, че виждаш всичко и всекиго в романтична светлина. Животът в боргетото не е лесен.

— Не намирам, че е лесен, и в двореца.

Сега той се смее. Наистина се смее. Сяда на каменната пейка, където съм лежала толкова сутрини, за да чета.

— И аз не го намирам такъв в двореца.

Дали само ме имитира, или може би говори от свое име? После млъква. Усмихва се или по-скоро се опитва да не се усмихне, така ми се струва.

— Нали виждате, господарю, когато дойдох да живея тук, признавам, че бях смаяна от двореца и от всички вас. Смайваше ме всичко. Обичах да се разхождам из коридорите с хубавите дрехи, харесваше ми всяко церемониално събитие от вашите дни. Но искам да ви кажа, че освен когато учех или четях, скоро започнах да чувствам, че някак си играя роля. Нали разбирате, сякаш всички четем реплики от дълга, дълга басня, която като че ли няма край. Не тъжен край, не и щастлив край. С времето този живот започна да ми се струва все по-малко истински. Спомням си сега как живеех, преди да дойда тук, и тези спомени ме карат да се чувствам самотна. Не че искам отново да бъда бедна или гладна, но колкото и странно да изглежда, тогава бях по-щастлива. Особено преди майка ми да умре. И особено когато имах Малката Мафалда, за която да се грижа. Това беше моят живот. През всичките тези години оттогава аз живеех живота на някой друг. Вашият

живот и живота на принцесите. Извинете ме, господарю, но понякога не изпитвам толкова благодарност към вас, че ме взехте от стария ми живот, защото само смених един вид лишения с друг. Разбирате, нали, господарю? Тези лишения, които човек усеща вътре.

Сега Лео не се усмихва, но ме поглежда така, сякаш е видял нещо ново в лицето ми. Изучава ме.

— Дай ми малко време. Може би има начин да имаш и двореца, и боргетото.

Кимвам, после правя реверанс и отново започвам да се разхождам из градината. Мисля, че искам — повече от двореца или дори повече от боргетото — в действителност искам той да ме обича.

* * *

Трябвах ми дни, дори, мисля, седмици, за да заема отново мястото си в учебната стая, в параклиса, на масата. Обличах само собствените си дрехи. Бях решила спокойно да изчакам. И тогава, в един късен следобед, когато влизам в библиотеката, Лео е там, сякаш ме очаква. Няма никакви отворени книги, дори абажурът не е запален. Понечвам да си тръгна, сякаш съм го прекъснала, но той ме поканва да седна на стола до него.

— Мислех за нещо, в което сега като че ли има място и за теб, и вярвам, че е време, да, точно сега е време да поговорим за него.

Изрича думите „нещо“ и „него“ с отвращение, сякаш обозначават нещо неприятно. Или може би смущаващо. Във всеки случай, изглежда ми странно да седя до него, без помежду ни да има стол, както обикновено седяхме. И без бледата жълта светлина, и без книгите. Принцът върти между пръстите си една писалка в зелено и черно и в тази кратка тишина ми се струва, че разбирам за какво иска да говори. Приглаждам полите си, сядам по-изправено, ръцете ми са заключени пред мен и положени на бедрата ми. Лео ще говори за секс.

— Знаеш ли какво означава думата *latifondo*?

Със сигурност нито във „Възпитание на чувствата“, нито в някоя от другите книги, които бях чела, не ставаше дума за това *latifondo*. Замислям се върху латинските корени и ми се струва, че означава

„голямо легло“. Страхувам се, че той предлага някакво изключително действие, и ставам, за да си тръгна.

Той като че ли не забелязва промяната в позата ми и продължава:

— *Latifondo* е термин, с който се описват големи участъци земя. Човекът, който владее тези големи участъци земя, се намира *latifondista*. Аз съм *latifondista*, Тоска.

Е, поне си го призна. Че е *latifondista*. Макар още да не разбирам какво общо има фактът, че той владее големи участъци земя, с това, че харесва „големи легла“. Той говори, въртейки писалката. Аз се опитвам да слушам.

— Наследих земи от баща си и чичо си и в последните осемнадесет години, тъй като собствеността беше изцяло на моите грижи, съм правил много малко, за да я използвам най-добре. Засяваме сравнително малка част от нивите, използваме част от тях за паша, а останалото лежи на угар. Истината е, че по-голямата част от земята ми е изоставена. Не съм правил инвестиции в машини, в напоителни системи. Не съм построил дори най-скромен път, за да улесня превоза на реколтата, ако изобщо има реколта.

Със сигурност му е трудно да стигне до главното. *Паша, изоставени, напоителни* са три думи, които звучат по-високо от останалото, но все пак аз не мога да намеря мястото си в онова, което той говори. Гледам го напрегнато, сякаш напълно го разбирам. С мъдър вид и присвити устни кимам от време на време. Той продължава.

— Много *latifondisti* са против реформите, започнати от държавата в отговор на мизерията, в която толкова много сицилианци се опитват да оцелеят. Опустошенията на войната няма да се преодолеят без реформи, но Рим е ужасно бавен. Ще минат години, преди да бъдат създадени закони, и после ще минат още години, преди някой да започне да ги спазва. Ако изобщо някой започне да ги спазва. Няма държава, няма италианско правителство, което да се грижи за изхранването на бедните. Ние, които имаме, трябва да променим нещата.

Сега е спечелил вниманието ми. Гласът му е тих, почти шепот.

— Селяни от всички части на острова, от всички части на *mezzogiorno*, на юга, се бунтуват. Умират от глад, гледат как децата им умират от глад, но ние — *те* — са обкръжени само от земя.

Необработвана земя. Богата необработвана земя, на която може да се произвежда повече храна, отколкото селяните някога са сънували. Но гладът на този остров е исторически, Тоска. Столетия глад понякога са били прекъсвани само от гладна смърт. А така наречените щастливци, изполичарите — като моите изполичари — едва оцеляват. *Mezzadria*, изполичарството, е средновековно бедствие. Повече роби, отколкото селяни, изполичарите рядко получават половината, което всъщност обещава *mezzadria* със самото си значение. Повечето собственици на земи, повечето *latifondisti* позволяват на селяните си да задържат само толкова, колкото да не умрат от глад. Достатъчно, за да могат да работят. Благородниците пируват, селяните доставят. Искам това да свърши. Поне на моите собствени земи. Съпругата ми казва, че съм фанатик. Мисля, че Козимо е съгласен с нея.

Изненадана съм от фамилиарността, с която говори за Симона. Не казва, че тя чака в параклиса или че ще закъснее на масата, а казва нещо, което двамата са обсъждали помежду си.

— Не желая залез на благородничеството, а само да залезе моята собствена експлоатация — макар и неволна — на моите *собствени* селяни. Какво ще направят или няма да направят други от моята безстрастна класа, това си остава тяхна работа. Ако абсолютизмът и потискането са им удобни, така да бъде.

Повтаря така да бъде. Отново и отново.

— *Tosca, tu ricordi quel ragazzo che suonava il mandolino durante la festa vicino al flume?* Тоска, спомняш ли си онова момче, което свиреше на мандолина на *festa*-та край реката?

— Да, спомням си и двамата — отвърщам, сещайки се за крадените им панталони от смокинг.

— Онова момче на име Филиберто, знаеш ли кого имам предвид?

— Да — повтарям по-въодушевано.

— Е, преди известно време, не знам, може би две или три седмици някой — не знам кой — обикалял боргетото и говорил с няколко момчета. Търсел доброволци. Търсел такива селяни, които изглеждали най-отчаяни. Тези вербовчици познават признаците. Спрял се на Филиберто. Филиберто, чиито родители са болни, чиито братя и сестри — петима — са винаги гладни. Да, вербовчикът се спрял на него. Нали разбираш, отчаянието създава добри „отчаяни хора“. Предложил на Филиберто храна и лекарства — храна и лекарства,

които би трябвало аз да осигурявам, храна и лекарства, които момчето е било твърде гордо, за да поиска от мен, да проси от мен — в замяна на нещо просто. Малко работа. Но най-напред поканил Филиберто да дойде при него и неговите приятели на някакво място сред хълмовете, настанил го на масата, където всички заедно ядели и пиели, смеели се и пушили цигари. Съвършено изкушавали отчаяния Филиберто. Поискали от него да влезе в някакъв клуб, поискали му да *стане част от нещо*. Той трябвало да върши мъжка работа. Това му се сторило добро, сторило му се правилно. В края на краищата щял да работи за семейството си, нали?

Чувам ги, Тоска, чувам какво казват. *Легни тихо под маслиновото дърво, чийто дънер е разцепен на две, казали му те, и когато мъжът със зелената риза мине наблизо, прицели се в лицето му. Да, да унищожиш лицето на един мъж, е най-голямата проява на неуважение. Цели се в лицето. Луната ще блести ярко, Филиберто. Ще виждаш ясно мишената. Ще бъдеш точно на пътя му. Цели се в лицето му. Знаеш как да стреляш, нали, Филиберто? Всеки добър селянин може да стреля. Ето ти тук твоята lrapa, твоята пушка. И когато мъжът със зелената риза пресече пътеката, която води към гората, това е моментът. Дръпни спусъка. Изчакай пет секунди. Вслушай се. Дръпни го отново. Изчезни в гората. Избягай у дома си. Легни да спиш. Утре чувалите ще бъдат пред вратата ти. Боб, ориз, картофи, захар, кафе. Цигари. Лекарство в бяла кутийка. Преди зори.*

Беше станал от стола си и се разхождаше. Викаше, когато не шепнеше. Когато поглежда към мен, вижда, че седя със сведена глава. Мисли, че плача. Аз плача. Почти безмълвно преглъщам хлиповете.

— Тоска, прости ми. Не исках да ти казвам всичко това. Исках само да поговоря с теб за... за теб. За теб и боргетото.

— Няма нищо, добре е, че ми го казахте — изхлипвам вече без задръжки. — Ами Филиберто, какво стана с него?

— Ще го погребат утре. Нямало чували пред вратата му вчера призори и когато отишъл да се опита да намери пътя към мястото сред хълмовете, някой го застрелял. Хвърлил го пред вратата на майка му. Като гротеска — купчина без лице.

А сега принцът плаче.

— Господ да ми е на помощ, защо ти казах? Никой от двореца не знае или никой все още не знае, или може би знаят, но това е работа на боргетото. Ще се справят сами, не искат нищо от мен, от нас. Болката е прекалено голяма. Трагедията си е само тяхна.

— Защо?

— Питаш за причината, за мотива? Може би лекотата, с която са убедили Филиберто да извърши това деяние, може би това, че тези мъже са го сметнали за слабак. Че би могъл да бъде купен с ориз и с цигари, но все пак те може би са го помислили за слабак. Така че са го използвали и са го изхвърлили. Не е бил подходящ.

— Но ако тези мъже са убийци, защо те самите не са убили мъжа със зелената риза? Защо е трябвало да намерят някой като Филиберто да го свърши вместо тях?

— Това е израз на факта, че *са сицилианци*. Стоят настрана, следователно са безразлични към всяка форма или причина, или закон, с изключение на техните собствени. Няма държава в Сицилия. Некадърното управление, пращано от Рим, никога не е успявало да прехвърли мост над тясната морска пропаст, която дели Сицилия от полуострова. Селяните в Сицилия живеят като разбойници, когато са гладни. Няма държава, която да пази сицилианците. Мъжете са направили собствена държава. Може би самата Сцила^[1] държи главите на държавата под водата, докато пее омайната си песен. Удря ги в скалите за собствено удоволствие. Да, може би Сцила е попречила на държавата да пристигне в Сицилия. Мъжете, убили Филиберто — а може би не са същите, с които е сключил договорката, — са решили, че той някак си е извор на неприятности. Не е хитър. Не е смел. Възможно е човекът, заповядал смъртта на Филиберто, да мисли, че не го е бивало. Нали разбираш, тези кланове, тези бандити вярват, че тях самите ги бива, че са праведни.

Приближава се към стола ми и обгръща лицето ми с длани.

— Аз и моята жалка революция сме много закъснели. Прекалено съм закъснял, нали? Нали, Тоска!

— Не. Дори един принц не би могъл да промени съдбата на Филиберто. И мисля, че не можете да промените и моята съдба. Ако мислите, че заради това, заради тази случка вече няма да искам да живея там, помислете отново. Това още повече ме кара да искам да се върна там.

— Да. *Sempre di più*. Още повече. Дори сега въздействието на *festa*-та още влияе върху чувството ти за романтика. Странно, дори след всичко случило се това влияе и върху мен. Но след като историята на Филиберто ни удари като гръм, *festa*-та вече не беше видение на всекидневния живот на боргетото. Откакто баща ми беше жив, не е имало такива събития.

Вместо да ги оставяме да скърпват средства за някакво скромно празнуване, подчертано от това, че аз ще съм пратил малко сладкиши или нещо друго, което мога да убедя готвачите да доставят, този път пратих шофьора да докара пресни сардини от Трапани. С Козимо отидохме на пазарите в Ена и донесохме всички хубави зеленчуци и плодове, които успяхме да намерим. Извадих бъчви от зимника на двореца, накарах да се донесат дърва за горене. Направих това, което трябваше да правя през всичките тези петнадесет или двадесет години, след като си отиде баща ми. Но не последвах примера му. Неговият великодушен, изпълнен с любов пример. Реших да следвам културата на имащите и нямащите. Приех я като обществена истина, казвах на гладните хора, работещи за мен, да ядат онези прословути пасти. Седях, наслаждавайки се на страстите си, на моето седло или на моя стол за четене, или на масата, а от време на време отивах да се разходя из боргетото, за да се престоря, че им съчувствам, или да почета с присъствието си тайнството на някое кръщение или сватба. Да сложа някое цвете върху някой ковчег. И да, понякога отивах там да пийна вино с бащата на някое току-що разцъфнало момиче, да го огледам, както бих огледал кон, който искам да купя, и най-често си отивах с получено съгласие за още една *jus primae noctis*, право на първата нощ. Не ти казвам, че съм зъл или дори, че не изпитвам съчувствие. Казвам ти, че постъпвах долно, а признаването на това поведение може да бъде най-добрият начин човек да се самопрокълне. Бях самодоволен, пълен с претенции и баналност. Бях покварен в своята пасивност. Трябваше да дойде войната, Тоска, за да ме пробуди. Видях някои неща в боргетото в тези няколко години, неща, които виждахме с Козимо и които никога не мога да забравя. Макар че може би не съм бил пряката причина за това страдание, аз нося вина за него. Аз съм причината за случилото се с Филиберто. И ще трябва да живея с това, доколкото мога.

— Филиберто е направил избора си.

— Филиберто направи отчаян избор.

— Може би. Но моят избор не е отчаян. Не *festa*-та събуди у мен желание да живея в боргетото. А хората, господарю. Самите селяни. Аз съм една от тях и искам да бъда сред моя собствен народ.

Той мълчи, може би много дълго. Сякаш зелено-черната писалка изцяло го е погълнала.

— Това е интересно заключение. Всъщност казваш, че искаш да си идеш у дома. Това е, нали?

— Не го мислех точно така, но да. Сега, щом го казвате, аз се връщам у дома. Боргетото е моят дом.

Изричам това бавно, изпробвайки думите, питайки се дали са верни.

— Не мислиш ли, че ако имаше шанс, всяка от младите жени на твоята възраст или по-млада, или по-стара, почти всяка от боргетото би разменила мястото си с теб?

— Може би всяка би го направила. Поне за малко. Докато не надделее кръвната връзка. Нуждата да бъдеш сред собственото си племе. Онова, без което вие не можете да живеете, е много по-различно от онова, без което не можем да живеем ние. Сестричката ми разбра това много преди мен.

— Но ти го разбираш сега? Разбирам. Отново си романтична. Но нека да продължим. Знаеш, че селяните не пеят и не танцуват всеки ден. Добре. И сигурно знаеш, че работят много повече, отколкото почиват. Знаеш го, нали? Но знаеш ли, че често пъти няма достатъчно храна на масите им? Собствените ми селяни гладуват, Тоска. Докато ние седим тук заситени, чакайки да ни бъде поднесена някаква трепереща, извисяваща се купчина паста, която дъвчем така, сякаш е направена от отровно желе.

— Но аз знам, че готвачите пращат в боргетото кошници и кутии, пълни с храна.

— Да, остатъците от нашата маса се дават на селяните. С тях се хранят животните. Разделянето с онова, което не искаме, не означава даване. Мога да направя нещо по-добро. Ще направя нещо по-добро, Тоска. Никога вече няма да държа за себе си неща, които мога да давам. Не съм толкова романтичен да мисля, че мога да компенсирам тези хора за собствените им страдания или заради историческата бедност, която е тяхно наследство. Беше. Беше тяхно наследство. Но

мога да им помогна сега. Злоупотребата може да свърши заедно с мен. Ще ми помогнеш ли?

— Това ще означава ли, че няма да живея там долу? Ако ви помагам, това означава ли, че ще ми забраните това желание? Моля ви, не се дръжте с мен като с дете. Не съм дете, господарю. Мисля, че никога не съм била. А и какво бих могла да правя, за да ви помагам?

— Ще ти кажа какво можеш да правиш. Когато му дойде времето, ще ти го кажа, но най-напред се опитай да разбереш, че нежеланието ми да живееш в боргетото е заради теб. Повече, отколкото заради мен. Ако трябваше да си отидеш, всичко, което си спечелила чрез ученето и четенето, ще стане част от твоето минало. Свободата на любопитството ти ще свърши. Няма да имаш време да четеш, Тоска. Можеш ли да си представиш живот, в който няма да имаш време за четене? Ако искаш да бъдеш в боргетото, можеш да бъдеш там, но без да се откъсваш окончателно от живота си тук. Можеш да имаш и двете.

— Господарю, не искам двете. Искам да си отида у дома. И тъй като това не е възможно, мисля, че мога да намеря дом там долу.

— Сигурно би могла. Каквато си енергична, можеш да го направиш, Тоска, но аз отказвам да бъда част от това.

— Да не би да казвате, че няма да ми позволите да живея в боргетото?

Той ме поглежда и изрича с едва чул шепот:

— Не. Разбира се, не казвам това. — После се засмива. — Ти не си моя затворничка.

— Тогава коя съм? Коя съм за вас!

Лео замълчава. Взема зелено-черната писалка, погалва я с палеца си. Искам да погали мен...

— Мисля, че си изключителна млада жена, към която много се привързах. Много бих искал винаги да бъдеш до мен.

Изрича бавно последните думи.

Защо не ме пита кой е той за мен? Защото знае ли? Все така мълчи, погълнат от зелено-черната писалка. После продължава:

— Дори ако не бях такъв егоист да искам да те държа при себе си, все пак щях да те убеждавам да не отиваш да живееш там. Макар да си въобразяваш, че си от племето на селяните — според твоите думи, — те не те разпознават като една от тях. За повечето от тях ти си още една моя дъщеря. За някои други си белязана по друг начин. *Una*

bella puttanina. Красива курвичка. Знам, че си чула какво се шепне в приемната. Те са искали ти да го чуеш. Да го чуя и аз. Ужасно много искат да го отрека или, още по-добре, да го призная, но аз говоря само за жътварски машини и за цената на въглищата, гъделичкам ги с резервираност. Но навсякъде ще има кой да шепне. И в боргетото ще има кой да шепне. Като моя дъщеря или като моя любовница, така или иначе, селяните ще се пазят дори от възможността да се сближават с теб. И все пак, ако трябва да бъдеш поставена — ако аз трябваше да те поставя — ако би ти харесало да бъдеш поставена на някаква авторитетна позиция, селяните ще те приветстват. Ще бъдеш достатъчно отделна и това ще ги успокоява. Те ще бъдат свободни да си взаимодействат с теб в границите на твоята позиция.

— Но каква *позиция*!

— Като учителка на техните деца. Тяхна *maestra*. Всички знаят, че си получила солидно образование. Всички знаят, че си прекрасна ученичка. Там, където няма да те приемат като равна, ще те приемат много повече като човек с по-висок ранг, дошъл да обучава децата им.

— А какво ще стане с моето положение като *la bella puttanina*? Да не би да казвате, че ако стана *la maestra*, вече никой няма да шепне?

— Не. Истината е, че ще си останеш тема за шепнене, каквото и да правиш. И мисля, че ще е така, където и да отидеш. Просто защото отдавна те взех като своя възпитаница. Въпреки намеренията си и въпреки следващите си действия аз затвърдих това.

— Значи съм белязана. Дамгосана. В двореца, както и в боргетото.

— Белязана — да. Дамгосана — не. Но това е прекалено много за теб, за да го чуеш наведнъж. Онова, което ми отне месеци, за да го реша, ти го изложих за един следобед. Нека да спрем сега. Ще говорим по малко всеки ден. За идеите. За всичко.

За пръв път, откакто е започнал да говори, се усмихва. В библиотеката е почти тъмно и той става, за да запали два от абажурите, но дори меката им светлина изглежда груба. Неочакван край. Той сигурно също го чувства, защото се отвърща от лампите, запалва свещ и цигара с една и съща кибритена клечка. Извинява се, че не ми предлага цигара.

— Знаете, че не пуша — казвам му аз; харесва ми, че говорим за такива неща за възрастни, като цигарите.

— Може да поискаш да започнеш, когато ти кажа какво ще направим.

Изрича това, сядайки обратно на стола си, протяга крака върху масата на библиотеката, държейки цигарата между устните си. Повече, отколкото лулата, ми харесва да го гледам как пуши цигари. Тази вечер пушеше цигара. И тогава я държеше между зъбите си. Видях я, когато отворих вратата. Той я извади измежду устните си и я хвърли в огъня. Приблужи се бързо, почти изтича към мен. „Тоска, какво има?“ Виждах голото му тяло над панталоните за езда. Сега гласът му прониква през мислите ми. Разказва къде са яздили допреди малко двамата с Козимо. Би искал някой ден всички да отидем с коне дотам, може би в неделя. Дълга езда, казва той. До ловната хижа. Хубаво старо местенце, разказва ми. Сега там са отседнали едни братовчеди. Диви птици. Диви зайци. *Potremo pranzare la con loro*. Можем да обядваме там с тях. Да видим какво ще ни донесе неделята, казва той. Камбаната на параклиса звъни. Петнадесет минути до вечерня.

— Вярно е, нали разбираш, Тоска?

Казала съм *a dorò*, до скоро. Направила съм реверанс. Обърнала съм се, за да си тръгна. Поглеждам към него, за да науча кое е това, което било вярно.

— Това, че много искам винаги да бъдеш близо до мен.

[1] В древногръцката митология Сцила е морско чудовище, намиращо се на една от скалите в устието на Сицилийския пролив и поглъщащо дори цели кораби, минаващи оттам. — Б.пр. ↑

ГЛАВА VII

След няколко дни с Лео и Козимо отиваме с колата в боргетото. Никога не бях се возила на автомобил преди онзи първи ден, когато двамата дойдоха да ме вземат от къщата на баща ми и да ме заведат в двореца. Кльощави, потни бедра на малко момиче, подаващи се изпод окъсяла рокля, прилепнали към кожената седалка. Моите крака на млада жена са толкова дълги, сега се намествам полулегнала на задната седалка с размери като за дете сред гънките на бледорозовата си рокля. Козимо караше в онзи отдавнашен ден, както кара и сега. Лео е на седалката до него. *Това същият автомобил ли е?* Вярвам, че ще разбере въпроса. Разбира го. Казва ми, че *наистина* е същият. Поклаща глава в някакво учудване, усмихва се. Вече сме пристигнали.

През тези почти седем години, откакто живея в двореца, не съм виждала кажи-речи нищо друго, освен двора на боргетото. Освен мястото, където бродят кози, пилета и гъски, където понякога разпъва тезгяха си обуцарят, където група зайци седят под сянката на малка китка тополи. Нищо повече от това, но сега, в компанията на група мъже, които Лео представя като предприемачи, ние тримата обикаляме или оглеждаме всяка постройка в малката община. Едноетажни постройки от камъни и малко *pasticcio*, смесица от тухла и дърво, никакви признаци на удобство. Но има достойнство. Намерение за хармония. *Oensa*-та, трапезарията, мирише на домати, варени в гърне, в което от край време се варят домати. Стаята мирише на слънчева светлина. И на дългите маси, застлани с разноцветни мушамы, и на голите пейки край тях, там, мисля, бих искала да седя. Има спално помещение, където спят някои от неженените мъже. Пекарна, колибка за правене на сирене, къщичка за опушване и параклис. Учебна стая. Останалите постройки са разделени на малки, ниски помещения за спане с под от утъпкана пръст, където спят заедно семействата, често заедно с животните. Има дълго, широко корито, от което пият животните, същият източник на вода, където се перат дрехите, търкани върху плоски камъни. Няма места нито за къпане, нито за естествени

нужди. Сещам се за дома от собственото си детство и за относителния му разкош. Сещам се как Лео ми казва, че съм романтична.

Наоколо има малко хора — само прекалено младите или прекалено старите, които не могат да отидат на нивите или пък са заети в пекарната или кухнята. Оставам за малко да наблюдавам как работят тези жени. Без капчица от високомерната радост, която пръскаха на *fešta*-та, те вършат работата си почти безмълвно. Няма го бързането на всекидневния труд, тяхната работа е работа за оцеляване. Отивам да седна до един старец — това е същият старец, който свиреше на хармоника на *fešta*-та, или поне мисля, че е той. На костеливите си колене държи едно чернооко бебе, което пици донякъде от възторг, донякъде искайки малко по-бързо да получи още от кашата, която мъжът пъха с лъжица в устичката му. Аз искам да остана при стареца и бебето. Бих изкъпала много добре и двамата, бих ги сложила да спят, докато аз готвя за тях. Лео ме вика да се приближа към групата.

Те говорят за пробиване на прозорци във външните стени, за довършване на вътрешните стени, за покривни керемиди и комини, за отделни хамбари за животните; за баня, пералня, клозет. Ще има истински легла, вградени в помещенията за спане. Ще има печка на въглища с десет котлона в кухнята. Опитвам се да следвам дискусията, но по-скоро следвам Козимо с очи, докато той върви наоколо, отваря и затваря врати, които вече е отварял и затварял, сякаш се опитва да схване мизерията. Оставям другите мъже и се приближавам към него.

— Ще трябва една година или може би две, Тоска, но Лео ще преобрази това място. Ще го направи модел, пример, който да следват другите земевладелци. Или това, или те ще направят пример от него. Ще го застрелят, задето се меси в реда на нещата.

Знам, че свещеникът се шегува, когато казва „ще го застрелят“. Но фразата изглежда глупава тук, където Филиберто е лежал само преди няколко дни. Свещеникът ме смуцава. Може би това е било намерението му. Няма да му позволя да узнае, че е успял.

— Искате да кажете, другите *latifondisti*?

Той ме поглежда, вперва поглед в лицето ми, после се усмихва.

— Да, другите *latifondisti*.

— Какво ще направите, за да помогнете във всичко това? — запитвам Козимо, чудейки се дали Лео е говорил с него за идеята аз да

стана учителка.

— Най-вече ще спасявам Лео там, където греши. Той ще греши. Това, което трябва да се направи тук, е по-малката част от плана. Работата да се подготви необработваната земя за засяване, работата да се насърчат селяните да използват нови сечива и да приемат нови методи за земеделие, тази работа ще го обезкуражи. Но дори и това не са основните части на плана. Нали разбираш, Лео се кълне, че преди да умре, ще раздаде земята на селяните и на техните деца, ще ги направи независими фермери, които ще работят, за да се хранят сами, ще продават излишъка, ще започнат да опознават мрачната радост да се разпореждат с налични пари. Това ще бъде неговият *magnum opus*, великото му дело. Неговата голяма непредпазливост може би. Не съм убеден, че селяните, които ще надраснат положението си, ще намерят щастие. По-скоро ще намерят друг вид бедност. Ще се откажат от човешкото у себе си или ще го разменят срещу повече хляб. Хората трябва да бъдат такива, каквито са родени да бъдат, Тоска. Родени да обработват земята. Родени да притежават земята.

Шокиран от собствения си гаф, свещеникът прекъсва монолога си, слага ръка на рамото ми и казва:

— Ти си дотолкова част от семейството на принца, че понякога забравям това, искам да кажа, сякаш винаги те е имало, Тоска.

— *Va bene, don Cosimo. Capisco.* Няма нищо, разбирам — казвам му аз.

Отново ме поглежда така, сякаш съм някак си нова или различна. Аз съм различна. Не само с това, че обичайната ми тежка пола от тафта и колосаната блуза са се предали пред тази копринена рокля, която спира точно над глезените ми, нито пък с това, че плитките ми са увити около челото вместо на две големи рула около ушите, не тези неща ме правят различна и Козимо сега е невероятно безмълвен, сякаш се опитва да свърже тази Тоска, почти на шестнадесет години, с онази другата, деветгодишната. Напълващата *maestra* с крадящото коне диваче. Със сигурност Лео не е говорил с него за мен. Козимо заговаря отново:

— Както казвах, някои са родени да обработват земята. Други са родени да притежават земята. Скъсяването на обширните и исторически дистанции между техните маси, легла, раждания и умирация — реформите, които си е наумил да направи Лео, са

справедливи. Но бих искал той да си остане дотук. Няма нужда да се разделя земята. Планът му е див, скъпа. Див в опасния смисъл. Само ако можеше да разбере, че селяните ще бъдат достатъчно щастливи да не спят заедно със свинете си...

Защо ми говори за тези неща. *Див в опасния смисъл.* Да не мисли, че имам някакво влияние над Лео? Разбира се, не мисли това. Но защо... Той подхваща отново разказа си.

— Принцът е сложна личност, Тоска. Толкова сложна, че идеите му може да изглеждат прости. Особено на самия него. Той казва, че няма негодници и няма герои. Казва, че всички сме долни и всички сме добри, макар и не в еднакви пропорции. Прилича на Христос. Понякога. Когато не прилича на Толстой. Но винаги е Кандид. Настоява, че това, което върши тук, не го прави либерален и прогресивен. Нарича се патриций с патрицианско дистанциране от всичко, което не го засяга, казва, че не се опитва да промени нещата някъде другаде, а само тук. С други думи, светът на Лео е малък. Неговата земя. Неговите селяни. Мъже и жени, които той впрочем не идеализира. Но за които се чувства отговорен. Иска те сами да станат благородни, да работят колкото могат, да имат сигурността на отрупана с храна маса и приличното легло. Той иска да се грижи за всички тях, сякаш са негови деца.

Козимо едва ли очаква да разбирам всичкото това с реформите и спането отделно от свинете, и патрицианското дистанциране — не повече, отколкото Лео би могъл да очаква аз да разбера всичко, което ми каза онзи ден в библиотеката. И все пак разбрах Лео. И мисля, че разбирам свещеника. Най-вече разбирам, че Лео е добър.

Вървя, оглеждам боржетото с Козимо, но чувам само гласа на Лео. *Вярно е, Тоска. Искам да бъдеш близо до мен.* Любовни думи. Не бяха ли любовни думи? На бащинска любов? На романтична любов? Отново се лутам. Отново търся верните отговори на онези въпроси, които засядат в гърлото ми и които нямам смелост да задам на принца на глас.

Говоря с Козимо, едва разбирайки какво казвам. Още по-малко разбирам какво казва той. Сега ще прибавя разкритията на Лео към моето елегантно приспособяване към режима на двореца. Онези, които съм разбрала, и онези, които той остави в полусветлината на онази свещ на масата в библиотеката. Но знам със сигурност, че именно аз

ще спася Лео, когато направи погрешна стъпка. Аз ще съм тази, която ще бъде неотлъчно до него и ще му подам ръката си, когато усетя, че той има нужда от мен. Аз!

ГЛАВА VIII

Сериозната работа в боргетото започна през онова лято на 1946 година. Селяните работеха както обикновено в нивите, докато цели камиони надничари — мнозина от тях току-що уволнили се войници — се заеха със задачата да преобразят постройките. Селяните преместваха сламениците и личните си вещи в кухнята или ги подреждаха покрай стените на трапезарията, а понякога на открито, докато мъжете работеха, така че *къщичките* — както Лео започна да нарича помещенията за спане — да бъдат готови до края на есента. Напредъкът от всеки ден предизвикваше одобрителните възгласи на селяните, когато се връщаха у дома от нивите, за да видят още един ред прозорци, още една част от покрива, застлана с керамични керемиди. Може би още повече от банята, пералнята и хамбарите за животни, именно печките в кухнята предизвикаха най-големите възторзи. Не знам дали самите печки, или изобилието, което обещаваха. Струва ми се, че беше второто.

Моето вълнение, че мога да наблюдавам работата, беше сходно с това, което бях почувствала, когато Лео за първи път се зае с хода и съдържанието на моето учене. Излизах на езда всеки ден с Лео и Козимо, а после, изоставяйки ритуалните чаени приеми с принцесите, Симона и учителите, отивах пак там в късния следобед. Не мислех почти за нищо друго, освен за това, колко красиво става обновеното село. Дори учебната стая. Когато нямаше никой да ме види, аз заставах на прага ѝ и си представях как вървя сред маси и чиновове, четейки на децата, както сестра Диана ми беше чела, и как Лео идва с тежка стъпка, за да чуе как рецитират гръцката азбука, да им разкаже историята за своята любима Деметра. За седемнадесетия ми рожден ден учебната стая беше довършена. Без да ми го казва, знаех, че това е подарък от Лео за мен.

* * *

Неизменното му властване над дворцовия живот отстъпи пред честите му отсъствия. Той обядваше на полето със селяните. Хляб, зехтин, домати и вино. Като скитащо момче можеше да бъде видян в неделна сутрин, разрошен, останал без дъх, вземайки стълбите две по две на път към ваната преди литургия. В тези моменти, когато беше сред персонала на двореца, винаги изглеждаше, сякаш гледа някъде отвъд. Отвъд големия синьо-бял супник, от който вече не сервираше супата. Отвъд късо подстриганата коса на Симона, подредена в стегнати вълни, и отвъд точиците на червените ѝ бузи. Отвъд принцесите и отвъд мен също. Подлудял по работата, която вършеше за селяните и заедно с тях, принцът беше мъж, изживяващ голяма любов.

Деликатни като дантела, пространствата между Лео и Симона се контролираха полека и със същата *politesse*, учтивост, както винаги се бяха контролирали повърхностните, задължителни уговорки на техния съюз, така че в последвалото им отчуждаване моделът на техния живот почти не се променяше на повърхността. Рафинирани пригаждания. Мълчаливи отстъпки. Измина една година, може би и повече, без те да намекинат, че изкусно играният фарс на техния брак е бил ревизиран.

Симона започна да ръководи домакинството, сякаш Лео вече не живее в собствения си дворец. Ускорявайки темпото на вече легендарните си приеми, тя пое тройната роля на голяма дама, мъченица и фатална жена, коя от коя по-неистови преструвки, до една целящи да събират около нея хора, които щяха наред с нея да осмиват уж побърканото поведение на Лео. Намираше в изобилие насърчители на своите желания. *Моментът, в който слезем при тях, е моментът, който те ще стъпят върху нас.* Кредото на благородниците. Симона го изричаше с гласа си на мъченица и заобиколена с групичка, която беше председателствала съответната вечер, го повтаряше тихо, гърлено.

И каква роля, по дяволите, ми възлагаше тя през това време? Бях нейна съвършена пионка, тя се показваше още по-мила с мен, с женственото свидетелство на изобилното си страдание. Почти не обръщах внимание на драмите ѝ, защото подобно на Лео изживявах една любов. Официално бях станала *la maestra* в боргетото.

* * *

Захванах се за работа без никакви препоръки или сертификати, а само с напътствия от учителите в едно училище в Ена, с които се бяха консултирали Лео и Козимо. На учениците от пет до дванадесет години беше даден един-единствен, съвсем основен учебен план. За момента децата над дванадесет години трябваше все още да работят заедно с родителите си. *Per ora, per ora*. Засега, не преставаше да повтаря Лео.

Девет ученици съставляваха моя клас: три петгодишни, едно шестгодишно и четири между седем и девет години, и едно красиво тринадесетгодишно момиче на име Козетина.

Нарушавам уговорката да се въздържам от въпроси.

— Това онази Козетина ли е? Онази, която...

— Беше онази Козетина. На шестдесет и една години, когато почина.

Съжалявам за прекъсването, тъй като сега *Тоска* мълчи. Питам я дали би желала да продължи.

— Козимо идваше при мен в класната стая в осем часа всяка сутрин и поздравяваше децата заедно с мен. *Buongiorno monsignore. Buongiorno professoressa*. Добър ден, монсиньоре. Добър ден, учителко — равни части заплаха и приветствие в изпетия им отговор. В някои дни Козимо се молеше с тях или пък им четеше от „Животът на светците“. Винаги ги благославяше. Целуваше ги по темето, докато стояха в редица пред него, после оставаше неподвижен за техните задушавачи прегръдки и пожелания да има приятен ден. И тогава започвахме. Съвсем буквално. Азбуката. Изричането и писането на буквите. Това скоро се оказа прекалено ограничаващо. Кой може да седи неподвижно толкова дълго, кой може да седи в стаята толкова време, кой може да не се смее и да не казва лоши думи толкова време? Пътешествия до клозета. Козетина отива да прибере бегълците. Трагични писъци за правата над някоя огризка от молив. Истина ли е, че нося в чантата си *cioccolatini*, хляб и сирене за тях? Те бяха гладни и аз знаех какво представлява гладът. Можех да си го представя, също

като лицето на баща си. Като техните лица. Докато те викаха, тичаха и ми пищяха да ги наблюдавам как вършат някой подвиг сред горещите камъни и палещия пясък, призрачните им, изгладнели лица прозираха под преструвката им. Те само бяха маскирани като деца.

Но те държат моливи, докосват хартията и слушат — макар само за две минути — това, което се опитваш да им кажеш. Търпение. Това е началото, казваше Лео.

Понякога децата ме хващаха за ръка, издърпваха ме в двора, молеха ме да отида с тях в *mensa*-та, биеха се кой ще седи до мен, ако изобщо дойда. Аз обаче не отивах, докато не ме покани една от жените, майката на Козетина. Спомних си месеците, преди за пръв път да видя *mensa*-та, и как бях копняла да седна там. Да бъде част от тях. Тогава разбрах, че Лео имаше право. Можех да бъде част от тях само ако се държа на разстояние. Да им бъде от полза, но да съм отделна. Там беше и девойката с кожа като праскова. Наричаха я Олга.

— *Olga, vienipiu vicino. Olga.* Олга, ела по-близо, Олга — подканваха я мъжете.

С червено-зелена кърпа, яркочервено и зелено, сякаш беше руския, тя я беше вързала като тюрбан на главата си и избягалите изпод нея къдри лепнеха на топлите ѝ бузи.

— *Pazienza, pazienza, c'è abbastanza.* Търпение, търпение, има достатъчно — казва девойката с прасковена кожа.

Понесла голяма плоска кошница, натоварена с крехък пролетен лук, по чиито тънки, току-що изкопани коренчета още лепне пръст, Олга хвърчи покрай постланите с мушама маси и раздава стръкчета лук като бижута. По две на човек. Едно за дете. На моята чиния слага три, навежда глава, за да целуне челото ми. Казва *benvenuta*. Добре дошла.

Козетина сипва *maccheroni e ceci*, макарони и леща, някой друг струпва хляб пред мен, още някой напълва чашата ми от каните с равни части вода и вино. Те удрят стръкчетата лук отстрани на масите, за да махнат пръстта, и прокарват всяко през тенекиената кутия с груба сива сол, която седи на всяка маса. Това е най-голямото приближаване на тези планинци към морето. Захапват хрупкавата солена бяла луковица и я оставят да опари устата. Една лъжица паста, едно отхапване от лука. Възбуждане на глада. Задоволяване на глада. Бедните умеят и двете. Правех каквото правеха и те. Правех каквото

бях свикнала да правя. Правех каквото от много отдавна бях искала да правя.

ГЛАВА IX

Съживяването на необработваните ниви, прокарването на елементарни пътища стана само за една пролет и лято. Беше 1948 година. Една година след възстановяването на самото боргето. Отново бяха внесени работници от много части от острова, за да могат селяните да вършат своите работи. Да не се откъсват от работата да се изхранват сами. Лео вземаше все по-малко от събраните от селяните плодове и зеленчуци. Все по-малко от капризното изобилие на маслиновите дръвчета и лозите. За да задоволява нуждите на двореца, Лео докара най-възрастните селяни, за да преобразят големи части от бившите градини в *orti*, градини за зеленчуци и подправки. Тикви и ангинари процъфтяваха там, където някога имаше лехи с рози. Лео обожаваше тази алегория. Възрастните мъже също бяха преобразени. Те правеха нещо за принца, специално за него. Прегърбена и сбръчкана банда херувими, те копаеха, плевяха, сядяха, нежно поливаха насажденията, трупаха се около примитивните лехи в желанието си пъпките да едрейт и листата да блестят. И ставаше точно така.

Така стана и с първата реколта в новозасетите ниви. Жито, царевица, ечемик и бакла набъбваха под плахото зимно слънце и засети отново през пролетта, същите тези растения се изпичаха под големите пламъци на лятното слънце. Както и, мистериозно, *la novara*, новостите — домати и дини. Последните не изискваха дъжд, не изискваха вода, която да ги напоява от новите сини тръби, положени като артерии под плътта на земята. Като кактуси в пустинята *la novara* разцъфваха от напуканата земя. Под ярките лъчи на усмивката на Деметра, както казваха селяните. Винаги почтително призоваваха нея и *San Isidoro*, и *Santa Rosalia*, и самия Зевс, всеки селянин според собствените си предпочитания им поднасяше по някой малък дар. Самун хляб. Венец от диви макове. Голям огън, поддържан през цялата нощ на пълнолунието.

Значителни промени вече бяха смекчили техния живот и тази първа реколта предвещаваше добри неща. Жените метяха и търкаха

жилищните си помещения и върху всеки нов прозорец всяка сутрин се изнасяше нов дюшек да се проветри и да поеме слънце. От топове тежка канава и дебело памучно кадифе жените измайсторяваха завеси за своите врати и слагаха гърнета с диви цветя на единичните си входни стъпала. Те си бяха у дома. Кръстосващи се възжета с яркоцветни дрехи и бельо се ветрееха като пиратски флагове през двора. Децата се редяха всяка втора съботна сутрин пред малката белосана стаичка, обозначена като лечебница, за задължителните прегледи от приходящ лекар. До лечебницата беше уредена родилна стая и акушерката, която живееше в боргетото, се занимаваше с обзавеждането и броеше новите бели кърпи, сгъваше ги по два-три пъти всеки път, щом получише възможност, и настроението в селцето през това лято на 1948 година беше тържествуващо. Умерено сицилианско тържествуване. *Не позволявай на боговете да узнаят колко добре вървят нещата, иначе ще се изкушат да пратят някаква шега дори и само за да поддържат нещата интересни. Шшшт!*

ГЛАВА X

Но те са откраднали от самите себе си. Това е немислимо.

— Нищо не е немислимо, стига да не се самоограничаваш в рамките на интелекта. Настояваш на рационалното мислене в ирационална ситуация, Лео.

Лео и Козимо са сами в стаята за закуска, когато ние с принцесите се приближаваме към вратата. Чуваме тази размяна на реплики. Споглеждаме се, питайки се дали е редно да влезем. Като че ли няма никой друг на масата при двамата мъже. Йоланде влиза първа, ние с Шарлоте след нея. Двамата мъже седят в далечния край на масата. Не ни забелязват. Ние сядаме и Йоланде позвънява. Прислужниците донасят кафе, мляко, хляб и бисквити, но само Йоланде започва да яде и да пие.

— *Papa?* — повиква Шарлоте.

— *Si. Buongiorno ragazze. Tutto bene?* Да. Добро утро, момичета. Всичко наред ли е?

Той почти не поглежда към нас, става, изчаква Козимо да стане и двамата излизат от стаята, без да кажат нито дума повече.

— Не знаеш ли? — пита ме Йоланде.

Йоланде наближава седемнадесет години, но лицето и тялото ѝ си стоят в някакво осуетено пубертетно състояние. Петънцата царевично нишесте тук и там по бузите и брадичката ѝ замаскират вредите, които е нанесла предната вечер на обезобразената си кожа. Непохватно дебела е и почти винаги говори с детински раздражен тон, с навирена широка квадратна челюст. Същата широка квадратна челюст като на Лео. Има и очите на Лео. Достатъчна благословия за когото и да било. Като виолетките под лимоновите дръвчета. Поглеждам я.

— Какво да знам?

— За смутовете в боргетото. Отидох в кухнята да кажа на готвачката да направи тази сутрин *frittelle*, палачинки, и ги чух да казват: „*Qualcuno ha rubato tutto*. Някой е откраднал всичко“.

Някой е откраднал всичко...

— Може да не си разбрала. Не се тревожи... — казвам ѝ.

— Тревожа се само, че никой не е донесъл онези *frittelle* — уверява ме тя.

Шарлоте седи, държейки филията си, грижливо намазана с масло. Мести кафявите си очи на кошута между сестра си и мен.

— Не се тревожи, Тоска. *Rara* ще се погрижи за тях. Великолепна *infanta* с дългата си бяла рокля и руси плитки, Шарлоте е изискана последица от студения съюз на родителите си. Багра от смесването на техните обаяния, и аз се сецам за сестра си, която е една година по-голяма от Шарлоте. За десети път тази сутрин си задавам въпрос за Малката Мафалда. Ние с Шарлоте напоследък се бяхме сблизили. Различно от първоначалното и повърхностно отношение, което близостта налагаше на нас, трите момичета. Рядко разменям повече от няколко думи на ден с Йоланде. Но Шарлоте, винаги когато може, идва вечер при мен в стаята ми. Този ритуал започна преди години — тя беше може би на девет или десет години, — когато се появи една вечер и без да я поканя, без нито дума се пъкна при мен в леглото ми.

— Вярно ли е, че ти си *la puttanina* на *rara*?

— Знаеш ли какво означава тази дума, Шарлоте?

— Да, мисля, че означава много добра приятелка. Или кукличка като *rippetta*. Звучи точно като *rippetta*. Мама каза: „О, Лео, защо не отидеш да посетиш твоята *puttanina*“. Знам, че говореше за теб, Тоска, защото те говореха за теб. И искам да разбера как мога да стана малката кукличка на *rara*, точно както си ти. Мисля, че *rara* не ме обича много. Но аз много го обичам, Тоска.

Бях казала на Лео за моя разговор с по-малката му дъщеря и той се смя до сълзи. После дойдоха друг вид сълзи.

Опитвах се през всичките тези години да бъда с моите деца, особено с Шарлоте, но Симона не позволяваше. Някой ден ще ти го обясня.

Излизам от унеса си, за да видя Йоланде, ядосана заради готвачката, да блъска звънеца. Изпращам на Шарлоте потайна въздушна целувка. Ставам, за да си събера нещата. Закъснявам за училище. Прошепвам от вратата:

— Знам, че ще го направи. Знам, че твоят *rara* ще се погрижи за тях.

Но този ден няма училище, нито пък някой е отишъл на работа в нивите.

Всички са в двора на боргетото. Селяните са се събрали около Лео, който стои посред тях, и пиленца се щурат около силно лъснатите му ботуши. Децата се гушат в краката на майките си или спят в ръцете им. Бледото слънце грее от небе с цвят на камък.

Никой не говори. Само с движение на ръката Козетина ме вика да застана близо до нея.

— Не се сърдя и няма да търся никакво отмъщение. Но трябва да знам кой от вас е направил това. Кой е решил точно когато започваме да усещаме резултата на нашата работа, да ни ограби. Да ограби себе си. Защото съм убеден, че който и да е взел запасите, е бил един от нас. Един от нас, който е действал заедно с външни хора. Има знаци и доказателства, че точно така е станало. Аз само искам да ми го кажете. Няма да има наказание в същинския смисъл. Искам само да разбера какво е могло да обърне един член на това семейство срещу нас, останалите.

Мълчание. Плътно, непреклонно мълчание на *omerta*-та. Само ровенето на пиленцата и мрънкането на въртящите се бебета.

— Ще бъда в кабинета си до вечерня. Ще ви чакам — казва Лео, сякаш се обръща само към един човек.

Тръгва си.

Лео беше наредил да се построи нов склад. От тухли и камък, с истински покрив от нови червени керемиди, а циментовият му под беше боядисан в метално сиво като корпус на боен кораб. Беше го снабдил с бъчви зехтин, дамаджани с вино, безброй чували със зеленчуци. В единия край беше сложил работни маси и малка печка. Това трябваше да бъде *laboratorio*, работно място, където някои от жените щяха да приготвят консерви и мармалади с портокалите и лимоните от *agrumeti*-те, цитрусовите дръвчета, и със сушените круши и ябълки, и с бадемите, всичко това докарано с цели чували от Лео. Тези неща бяха невъобразим лукс. Дори печката я няма. Все още лъщящият сив под е празен, с изключение на две дамаджани вино и котел, в който щеше да се вари мармаладът.

Отивам в кабинета на Лео. Вратата е отворена и той чете, седнал в черно кожено кресло.

— Не беше толкова много, Тоска. Символ на моята подкрепа. Малък завет, предполагам.

— Как може да са го взели, без никой да узнае.

— Някой знае. Може би повечето от тях знаят. Те са сицилианци. Не е било трудно да отмъкнат всичкото само в каросерията на един камион. Трима, може би четирима силни мъже, ще им е трябвало по-малко от час. Вече са поръчани нови доставки. Знам, че никой няма да дойде при мен преди вечерня.

— Аз дойдох. Дойдох да ви кажа, че ще се чувствате много по-добре, ако мислите за селяните вместо за себе си. В този момент. *Loro sono vergognati*. Срамуват се. Вие сте наранен, както би могъл да бъде един баща. Донесли сте подаръци на децата си, но едно от тези деца е искало не подаръците, а онова, което може да се купи с тях. Помислете как страдат другите деца заради деянието на това дете.

Той ме поглежда. Надига се от креслото си, но аз не чакам. Правя реверанс, макар и по-малък от обичайния, и излизам навън.

* * *

Една пътека разделя долните пасища, където пасат овцете през лятото, и където ние с Лео и Козимо яздехме в отминалите утрини, поздравявайки селяните, запътили се към нивите. Тази сутрин двама мъже лежат встрани от нашата пътека, почти скрити във високата трева и перата на дивите моркови. Лео слиза от коня, след него и Козимо. И двамата ми казват да остана на седлото. Но да не се отдалечавам. Поглеждам към мъжете и те изглеждат заспали. Непокътнати, с изключение на дълбоките черно-червени разрези в гърлата им. Старецът с хармониката седи сред нискораслите шубраци див риган, облегат на един възморав камък. Когато поглеждам към него, той вдига малкото желязно нещо и започва да свири.

* * *

Козимо е избързал напред. За да стигне в църквата, струва ми се, и ние с Лео яздим, без да говорим, докато не стигаме конюшните.

Тогава той казва:

— Те нито са искали, нито са имали нужда аз да бъда арбитър. Точно както когато беше убит Филиберто, те искаха да запазя благородническата си дистанция. *Cosa nostra*. Наша работа. Това беше още една от техните работи. Погрижиха се. Сигурен съм, че никой от тях не е имал съмнения какво е трябвало да се направи. И са го направили. Сръчно, неумоливо, с презрение.

ГЛАВА ХІ

Дядо ми заставаше край нивите, когато селяните сееха или жънеха, и декламираше химни на Деметра.

— И вие ли ще направите така?

Неделна утрин в края на 1948 година и ние с Лео, след като сме препускали през широките, току-що ожънати ниви на един съседен земевладелец, сме спрели да изчакаме другите ездачи да се покажат. Преди повече от една година той за пръв път ми беше споменал за ловната хижа, но днес сме дружина от дванадесет души, запътили се към същото това място, където ни чакат и братовчеди, и приятели на Лео, с които ходи да стреля по птици, и контингент от дворцовия персонал, който е избързал, за да помогне на пазача на вилата — мъж, когото Лео нарича Луло — да приготви пиршество от *colombacci*, дивни гълъби, за неделния ни обяд. Предната седмица птиците висяха под стрехите на хамбара, за да угният, както казва Лео, обещавайки, че омекналите им вътрешности ще бъдат стрити на сочен пастет с грапа и дивни билки, богата смес, която да се маже по резени хляб, изпечен на дърва. А *leccarda, in salmi*; опечени със сланина и хвойнови пъпки, той рецитира литания от ястия и аз, разваляйки самодоволството му на ловец, му казвам, че ще ям само супа.

От веригата високи скали над нивите, където чакаме, падат глинести лиски и дребни камъчета. Там горе пасат овце и може би една се е отклонила към ръба, размествайки неустойчивите камъни, или пък може би не е била овца. Ястреб, невидим, пърполи с крила и ми хрумва, че само той знае какво е раздвижило камъните, докато ние седим на седлата си един до друг, а конете се навеждат да дъвчат житните стърнища. Днес е осемнадесетият ми рожден ден. Лео все още не ми го е честитил. Нито пък някой друг. Традицията повелява на рождения ден на човека до чинията му на закуска да го чака малък подарък. Домакинството идва да се присъедини към семейството, за да изпеят всички заедно *Tanti auguri*, Честит рожден ден. Тази сутрин — нищо. Ще стана на осемнадесет години без тях. Слизам от коня и без да питам, връзвам моите юзди на ръка на неговото седло. Отдалечавам

се малко от Лео и от пъклените му разкази за угниващи птици. Той тръгва след мен.

— Мислех, че би трябвало. Искам да кажа, че бих искал да направя това, което правеше дядо ми. Да декламирам старите химни по време на жътвата. Идеята дойде от *ortolani*-те, градинарите, които се грижат за дворцовите зеленчукови градини. Когато мога, отивам да седна близо до тях, докато работят, отварям книга да чета, но вместо това ги слушам как си говорят за Деметра и *San Isidore*, сякаш са расли заедно с тях, което, предполагам, е било така. През годините съм прекарвал твърде малко време заедно със селяните на нивите или където и да било другаде във фермите, затова за мен беше откровение да чуя тези старци как говорят за гръцката история, как си разказват един на друг по своя си селски начин истории за Деметра, Персефона, Хадес и Зевс, сина на Кронос, разкрасявайки тук-там разказите, като размахват ръце и вдигат юмруци, понякога викат или говорят тихо, сякаш разиграват драми. Което всъщност правят.

Казва това последното, сякаш то е още едно откровение.

— Тази история е тяхна точно толкова, колкото и историята на собствените им семейства. Колкото историята на Исус и Дева Мария. Те са потомци на древните, които, водени от Деметра, са отгледали първото жито на безплодните полета. Така е започнало всичко, Тоска. С Деметра и техните предци, а аз им завиждам как лесно се свързват с миналото. Седя и чета за това, но те го живеят. Седя с моите книги, а те, които не могат да четат, го пренасят. Предават го. Доколкото могат. Ако можеха, мисля, че много от тях биха били доволни да се върнат към „Георгиките“^[1], към Омировите песни и сърповете, и да орат с коне, и да си подават един на друг светията. Мислиш, че съм забравил кой ден е днес, нали?

Пренебрегвам въпроса. Правя се, че го пренебрегвам.

— Кой светия да си подават?

— Светия мях с вино. По-добре кана. Седем пъти между изгрев и залез жени и девойки ще обикалят редиците жътвари с препълнени винени мехове или кани на главите си. И мъжете ще пият. Преди години, когато цялата работа се е вършела на ръка, сеитбата и жътвата са били също толкова ритуални, колкото и народните танци. Всяко движение е имало хореография. Имало е гайдари, които са свирели по такъв начин, че селяните да движат сърповете си в ритъм.

— Като това ли?

Тръгвам из ожънатото поле, въртейки китката си, сякаш държа сърп, накланяйки тялото си, сякаш жъна жито. Сякаш танцувам.

— Да. Нещо като това — казва той.

Изтичвам обратно към него.

— Една нива. Нека да ожънем една нива по стария начин. За късмет. Като молитва. Другите ниви ще бъдат ожънати с машини. Ще го направите ли?

— Това ли искаш като подарък за рождения ден? Церемониална жътва? Не мога да приготвя всичко до утре, когато започваме, но мога да опитам да бъда готов за последната нива. Пет. Може би шест дни от днес. Това ли е? Този подарък ли ще ти хареса?

Поглеждам към Лео, гледам го как изважда торбичка пържен озахарен хляб от дисагите си. Дава го на конете и аз се питам може би за десетхиляден път *коя съм аз за теб?* Да, отговарям си, бих искала тази церемониална жътва като подарък, но бих искала да разбера: *коя съм аз за теб?*

От онзи следобед в библиотеката, когато Лео за първи път ми разказа плановете си за боргетото, за селяните — в онзи ден, точно когато беше убит Филиберто, ние двамата работехме като един вид партньори. Беше станало естествено, очакваното събитие да се срещаме един или два пъти на ден, за да говорим за неговия напредък, да говорим за моя напредък.

Засята е най-северната нива. Машината все се чупеше, но някак си довършихме последните редове преди залез. Аз карам трактора.

Козетина днес четеше прекрасно и децата бяха много тихи. Очаровани от разказа. Очаровани от нея, заинтригувани, че някой от тях, от техните хора, е успял да овладее всички тези объркани букви, които всъщност оформят думите. Вдигаха ръце, задаваха въпроси. Беше прекрасно.

Ще прекараш ли известно време в лечебницата утре сутринта? Лекарят ще те инструктира какво да търсиш. Децата се страхуват от него. И се плашат от моето присъствие. Те ти вярват.

Сътрудничим си като двойка, като баща и дъщеря. През по-голямата част от времето това е достатъчно. Задоволяващо. Домакинството и селяните свикнаха да възприемат това сътрудничество с благосклонна неутралност. Изтощили сме само

сплетниците, прегладнялата мюзикхолова публика, дошла да гледа енергичния разказ за принца и *puttanina*-та. Получаваха обаче срещу парите си само една земеделска поема, която декламираха героят и неговата муза. Но Симона се разхождаше важно зад кулисите, готова да представя сладострастно интермедзо. Любовниците ѝ стоят на гости в двореца. Понякога ги представя в семейния кръг като далечни братовчеди или синове на стари приятели. Те седяха на масата с нас, идваха на литургия с нас. Изтягаха се из салоните. Даваха заповеди на персонала. Лео беше снизходителен. Принцесите бяха покрусени, другите гостуващи в двореца бяха възмутени. Масите се отвърщаха. Сплетниците винаги знаеха точно какво да кажат.

Аз пък винаги съм на страната на Лео. По рождение, по поведение именно той е благородникът. Симона не е нищо повече от една богаташка.

Винаги е имала, нека да го кажем, истеричен характер.

Див.

Деспотичен.

Горкичките принцески.

Горкичкият Лео.

А тази красива Тоска. Къде е нейното място в това объркано положение?

Те искат да знаят. Аз искам да знам.

* * *

Водим конете си нагоре по дългия чакълест път до вилата, предаваме ги на конярите, докато братовчедите и оставалите ловци идват да ни поздравят. Виждам само това място, което Лео нарича вилата. То е замък. Кула с малки кулички, не, две кули с дъговидни железни балкони, увити около прозорците с по няколко крила, също като банелите на кринолин. Подобно на тези в двореца, големите мраморни портали са орнаментирани с гербовете на видния род Анжу. Под тях засводени лоджии^[2] се крепят върху червени мраморни колони, чиито изваяни капители представляват лица на богини. На светици. Започвам да разбирам. Покривът, стръмен и с остри върхове, но такива, каквито дотогава не съм виждала, е покрит с малки овали от

нещо, приличащо на порцелан. Сякаш боговете, преситени от пируване, са мятали чиниите си по замъка и понеже им е харесало как хубаво са нападали, са прилепили чирепите със златна светлина.

Кой ли добър дух много отдавна е мятал шепа семена от кулите? Навсякъде наоколо се виждат случайни градини, подпухнали, потъмнели рози, тъпчещи се със слънце, катерещи се, където намерят, олеандри, високи като стари дървета, и тук-там извисяващи се ръждиви планински борове. Изпъстреният с петна ствол на една самотна магнолия е разцепен, за да образува легло. Никаква следа от ръка на простосмъртен.

— Джанпиеро Султано, представям ви Тоска Броци.

Лео ме представя на своите гости и аз се усмихвам, казвам *molto lieto*, много ми е приятно, но виждам само градините. Все още не присъствам сред прегръдките и поздравите. Аз съм в кулата и хвърлям оттам семена на ружи. Спя в сърцето на магнолията.

Докато все още се разхождаме наоколо, едно красиво червенокосо момче ни поднася чашки студено бадемово мляко. Това е синът на надзирателя. С къси кожени панталони и фина бяла риза, стъпалата му са кафяви и боси, наричат го Валентино. Може би е на седем години и мисля, че вероятно е официалният домакин за този ден, докато казва на мен и другите ездачки за каните с лимонова вода и кърпи, които е поставил за нас на една маса под перголата.

— *Venite, venite*. Елате, елате — казва той, въвеждайки ни в сянката с такава радост, все едно пътеката отвежда към младенеца в яслите.

Дълга каменна маса стои под лоджията отстрани на къщата, която гледа към кошарата за овце, маслинова горичка. Кошници и кофи с диви цветя и бурени, и масивни охрени свещи в черни железни свещници украсяват масата. Всички сядат. Прислужниците и конярите, които са дошли от двореца, Луло, пазачът, и Валентино, синът му. В двореца прислужниците и конярите не седяха на масата на принца. Сега всеки хваща ръката на съседа си и Козимо благославя трапезата. Аз седя между Лео и Валентино. За първи път държа ръката на Лео.

Глинени стомни с вино и безкрайни подноси с прехвалените гълъби минават от човек на човек, вместо да ги поднася някой иконом. Съчетание от начина, по който се правят нещата в двореца, и начина, по който се правят в боргетото. Най-доброто от двете места се е

събрало тук. Вземам дебел резен хляб, намазан с черен пастет, и отхапвам направо, държейки го в ръка, както правят другите. Както прави Лео. Великолепно е и вземам още един резен. Луло продължава:

— Задушаваш измитите с грапа вътрешности в бакърена тенджерата на силен огън с розмарин, салвия, черни маслини, чесън, сушена кора от един портокал и червено вино. Когато виното изври, добавяш още. Тенджерата не бива да остава суха. Вътрешностите не бива да плуват в много течност. Когато сместа стане черна като стара кръв и миризмите започнат да причиняват лудост, я сипваш в хаван и счукваш на масло. Оставяш в хавана под чиста бяла кърпа два дни.

Всички като един казваме *амин*.

* * *

Бутилки марсала^[3] и москато^[4], малки сребърни чаши. Клончета със сливи и листа в купи с вода. Бисквити с коричка от сусамови семена. Бадемова паста, оформена и оцветена да изглежда като индийски смокини, поставена на поднос сред истинските плодове. Отгатни кое какво е, предизвиква ме Валентино, поставяйки подноса между нас. Още малко и ще стане пет часът, но само ние с Козимо и Лео сме още на масата, повечето от другите са се оттеглили в тъмнината на своите спални. Благословена почивка.

Ще се върнем в двореца с автомобила, който един мъж от персонала беше докарал по-рано във вилата. Конете ни ще бъдат превозени обратно утре сутрин. Ще тръгнем в седем часа, ще спрем на половината път в една *locanda*, кръчмичка, която Лео харесва. Каменна къща или по-скоро каменни руини, разположени в борова горичка. Ще има сирене и вино. Разходка, за да си раздвижим краката.

— Ще преспя тук — казва Козимо. — Сутринта ще отида до Ена и ще се върна за вечеря. Курията е недоволна от мен.

Лео се размива.

— Това трябва да означава, че Господ е извънредно доволен от теб, приятелю.

Двамата мъже стават, стискат си ръцете. Прегръщат се.

— *A domani, Cosimo*. До утре, Козимо.

— *A domani, principe. A domani, Tosca.* До утре, принце. До утре, Тоска.

Свещеникът хваща ръката ми, поднася я към устните си, без да ги допира до кожата ми. *Tanti auguri*, честито, казва той. *Tanti auguri, cara Tosca.* Честит рожден ден, скъпа Тоска. Сбогува се.

Язденето цяла сутрин, слънцето, виното. Голямата мечтателна работа да пръскаш семена от кулите. Вътрешностите на един гълъб. Бих искала да поспя. Но повече ми се иска да остана с него. Дали рожденият ми ден не ме прави така дръзка?

— Доведохте ме в двореца преди толкова години с намерението да се любите с мен, нали?

Лео даваше парченца бадемово тесто на ловното куче, което седи в краката му. Сега ме поглежда, все още прокарвайки ръка до муцуната на кучето. Кимва, сякаш е очаквал въпроса ми.

— *Намерението*, както го наричаш, не беше дефинирано като такова. Ти беше дете. А аз познавах много разкошни жени, с които можех да се забавлявам. Със сигурност, когато те видях за пръв път, потенциалът на твоята красота ме поразя. Заинтригува ме. Но не съм се разхождал из апартаментите си, чакайки те да пораснеш.

Сега мен ме хваща неподготвена неговото парирание. Неговата откритост. Това ми харесва, но ме и плаши. Ритуал на посвещение.

— Нали разбираш, баща ти те предложи на мен. Намираше те непоправима дори на девет години. Наричаше те намусена кавгаджийка. Казваше, че сестра ти била покорна, каквато била майка ви. Когато дойде да ми предложи ти да станеш моя възпитаница, едва успях да го изслушам. Винаги ми е било мъчително да слушам някой баща — повече, отколкото някоя майка, — който е решил да се откаже от свое дете. Каквато и да е причината. Често пъти децата са бебета, новородени извънбрачни, които монахините не са приели, защото всички люлки в манастирите са пълни. Тъй като богатите, изглежда, не се размножават с такава лекота като бедните наоколо, понякога продават копелетата на неплодни двойки, които често представят детето като свое собствено чудо. А в моето положение винаги има деца на умрели селяни на самия земевладелец. Инфлуенца, изтощение, преуморено сърце, което се пръсва някой следобед на нивата.

Подхлъзване, падане, вик за помощ, нечут сред шума на вършачката. Често пъти няма нито достатъчно място, нито храна сред другите семейства, за да си позволи някое от тях да приеме още една малка душичка. Тогава изкъпват, обличат и сресват въпросната малка душичка и я завеждат пред слугинския вход. С извинения. С благодарности. От време на време родителите ни отглеждаха дори десетина-дванадесет такива сирачета в дома ни.

— На вас случвало ли ви се е? Хората оставяли ли са ви бебета, за да се грижите за тях?

— Разбира се, че се е случвало. Но Симона не беше такава жена, каквато беше майка ми. Слагал съм пухкавите бели вързопчета на Екатеринбургското колело^[5] на един или друг манастир. Изчаквал съм край портата някоя забулена монахиня да вземе вързопчето от ръцете ми. Винаги съм го правил лично. Мислех, че щом някак си лично аз съм предал бебето, значи за него ще се грижат и то ще е в безопасност. Дори ще го обичат. Имам книга, където е записано къде е дадено всяко дете. И ежегодните пликове, които продължавам да пращам на тяхно име. Но все пак това ме преследва.

Подпрял лакти на масата, стиснал глава с ръце, Лео мълчи. След малко продължава:

— Но това, което баща ти направи, е рядко срещано, поне доколкото ми сочи опитът или поне паметта ми. Никога преди не съм се изправял пред млад, работоспособен мъж, който поне тогава е имал сравнително преуспяваща работа и все пак е решил да ми „повери“ своята съвършено здрава, съвършено умна, съвършено достойна за обич деветгодишна дъщеря.

— Никога не съм мислила какво ли е представлявала първата ви среща с баща ми. Искам да кажа, как двамата сте стигнали до вашето споразумение. Сигурна съм, че баща ми не е отправял призив към чувствата ви. Трябва да е било чисто и просто делови разговор, защото не бях нито копеле, нито сираче. Бях движимо имущество. Излишна стока, която може да бъде превърната в пари. Или в коне. Вместо баща ми да ви моли да ме вземете, защото не може да се грижи за мен, той ме е продал на вас, нали? Знаех го тогава, както го знам и сега.

Шокирана съм от собствените си думи.

Избликът на жлъч не беше нарочен, но все пак го бях отприщила. Лео идва до мястото, където седя, навежда се, за да ме прегърне.

Бащинска прегръдка. Аз го отблъсквам. Заставам пред него в кокетна поза.

— Погледнете ме. Жалко създание ли съм? Пречупена ли съм, страхувам ли се, защото баща ми не ме е искал? Не мисля така. Няма да ви казвам, че никога не съм изпитвала тъга заради отношението му към мен, заради това че в крайна сметка се е отървал от мен. Няма да ви казвам това. Но каквато и болка да е имало, тя беше започнала да се разсейва, преди да бяхте дошли да ме вземете. Не сте ме спасили, господарю. Аз сама се спасих.

Колко съм неблагодарна! Какъв дявол говори чрез мен? Сядам си. Лео сяда до мен. Без да го поглеждам, се осмелявам да докосна опакото на дланта му, която лежи на бедрото му. Докосвам ръката му с върховете на пръстите си. Изкупление.

— Разкажи ми за баща си. Каквото си спомняш за него — казва Лео, обръщайки ръката ми така, че да легне в неговата.

— Още отрано дори инстинктивната любов на баща ми започна да ми се струва нередна. Отначало, когато майка ми умря, аз го търсех. Имитирах я, предполагам. В края на краищата, беше мой ред да бъда *tata*, нали? Слагах допълнителна бисквита до кафето му сутрин и тъй като всички бяха преброени и трябваше да стигнат за известен брой дни, той трябва да е знаел, че това означава една по-малко за мен. Винаги изяждаше бисквитата, но никога не казваше *благодаря*. Почти не ми говореше.

Винаги се прибираше у дома късно вечер. Аз слагах Малката Мафалда да си легне, разказвах ѝ историята за принцесата, която имала три красиви рокли и се къпела в топло мляко, и ядяла торти с глазура от виолетки всяка сутрин в единадесет часа, а майка ѝ обещала, че никога няма да умира. Целувах я, държах ръката ѝ, докато тя заспеше, и тогава излизах на стъпалото пред къщата ни с котката в скута си, за да чакам баща си. Понякога заспивах така и се събуждах едва когато котката трепнеше при приближаването му.

Рара, чаках те. Гладен ли си? Оставих ти едно яйце и малко хляб.

Той сядаше, изяждаше яйцето, отхапваше от хляба със зъби, както мама ни казваше, че правят само животните. Аз стоях до масата и бърборех колко дълго време е трябвало на Малката Мафалда да заспи или как ръката все още я боли и рамото, където се е ударила

миналата седмица. А ако нямаше какво да му кажа, все измислях някоя добра новина за него. Мама също го правеше. Как сеното, изглежда, щяло да стигне за още една седмица или за гъбите, които съм намерила под големия бор тази сутрин на път към училище и които вече съм сложила да се сушат на покрива. Стоях там, не преставах да говоря, не смеех да спра, защото се страхувах от мълчанието, което щях да чуя вместо гласа му, който да ми отговаря. Не ми харесваше мълчанието между него и мен. Той отваряше канелката на бурето, поднасяше чашата си под нея, като през цялото време гледаше към мен. Изпиваше виното на една или две дълги глътки. Откопчаваше колана си, смъкваше панталоните и лягаше на леглото си, което бях оправила с чаршафите, които *Anna Lavanderia*, Анна Перачката, беше оставила чисти и сгънати този следобед или, ако не беше нейният ден, с другите, които бях изпълнала и подпъхнала под матрака точно както той обичаше.

— Коя е *Anna Lavanderia*?

Има ли значение коя е *Anna Lavanderia*, питам се. Разбирах, че историята ми натъжава Лео, че той търси извинение да ме измъкне от нея, и се подчинявам.

— *Anna Lavanderia*. Така всички наричаха *la lavandaia*, перачката, която ходеше от къща на къща — всеки ден в по една, за да може да пере и да простира дрехите да изсъхнат на слънцето. Тя се връщаше следобеда, след като си беше починала, за да сгъне прането и да го изглади. Предимно богати хора я ползваха, но тъй като ние с Малката Мафалда бяхме много малки, за да се справяме с тежестта на чаршафите, баща ми започна да наема Анна на обменни начала, след като майка ни умря. Кошница домати и две зелки едната седмица. Ангинари или ориз, или понякога нещо от *la dispensa*, килера, което мислех, че съм скрила от него. Като захар или истинско масло, с което да правя торта за Мафалда.

Връщам се към моята история.

— Така, без да казва нищо, баща ми лягаше на леглото си, скръстваше ръце под главата си и се взираше в мен. Не знаех дали чака да се наведе да го целуна, както мама ни беше учила да правим. Но никога не го правех. Никога не се наведох да го целуна, след като мама умря. Вземах котката, качвах се по стълбата с дебелото животинче в ръце, двете се настаняхме до Малката Мафалда. Оставах будна

известно време, поне докато не чуех равномерно му похъркване. Бях *la vigilessa*, пазителката. Котката и аз. Двете държахме Малката Мафалда в безопасност.

Но не след дълго престанах да бъда следващата *tata* и започнах да бъда просто Тоска. Не беше правилно да се опитвам да бъда *tata*. Струваше ми се, че трябва да ходя на изповед всеки път, щом му отправах голямата, сладка усмивка на *tata* и му кажех, че съм отделила едно яйце за него. Усмивката на *tata* ми се струваше като лъжа. Чувствах се по-добре, когато просто си вършех работата, без да мисля какво може да го ощастливи или да го натъжи. Започнах да мисля само за Малката Мафалда и за себе си. И за приятелите си, за учителката си и за хората, които толкова се радваха да ни виждат двете с Мафалда всяка сутрин на пазара.

Окачвах кафявата чанта на майка си през гордите си плоски гърди и макар че тя висеше доста под коленете ми, мислех, че ме разкрасява. Колко обичах тази чанта! Колко обичах да четкам косата на сестра си, да я сплитам стегнато и спретнато, използвайки собствената си слюнка, за да я загладя, и да вържа на краищата ѝ червени панделки, понякога розови, да закопчавам сандалките ѝ и да я водя за ръка. *Sei pronto?* Готова ли си? Тя винаги беше готова, сякаш щяхме да ходим на панаир или на *festa*. Пазарът беше, все едно да отидеш на гости при роднини. Все едно да имаш баба. Винаги ми харесваше, че ние със сестра ми отиваме да купим зеле или картофи, или двеста грама *maccheroncini*, или каквото и да трябва, за да сготвя този ден вечеря. Всички търговци ни даваха по нещичко отгоре. Понякога пръчка магданоз или ябълка, срязана на две, шепа златни *zibbibi*, стафиди, които никога не изяждахме веднага, а аз ги слагах в чантата си, за да можем двете с Малката Мафалда да си направим по-късно празненство за чай. Един от овчарите почти винаги изваждаше ножа от колана си и отрязваше голямо, хубаво парче от най-старото си пекорино. Една част в чантата, другата, разделена на две парчета. Със същото страхопочитание, което показвах към светото причастие, аз казвах на Мафалда да изплезе език и поставях парченцето право в малката ѝ отворена чакаща устичка. Гладно малко птиче. Другото слагах в моята уста. *Сега не дъвчи, казвах ѝ. Чакай да се стопи, да изпълни устата ти, ноздрите ти*, казвах аз и знаех, че тя обича този изблик на голям, рязък вкус точно така, както го обичах аз. Дори когато

не ставаше така, си казвахме една на друга, че вкусът трае чак докато се върнем у дома.

Предполагаше се, че трябва да ходя на училище и да оставям сестра си с нейната кукла и хляба, който ѝ беше за обяд, и понякога правех така. Понякога я вземах със себе си, слагах я на коленете си или в дъното на учебната стая, където тя можеше да си играе с другите деца, поверени на грижите на по-големите си братя и сестри. Но често пъти не отивах на училище в месеците точно след като мама почина. И щом се приберяхме у дома след пазара, започвах да готвя вечерята. Сякаш имах да храня десет деца и шестима умиращи от глад овчари, аз режех, варях и се въртях около зелето или картофите, подреждах масата, правех нещата да изглеждат красиви. Намирах, че мога да бъда съвършено щастлива дори без любовта на баща си. Нали разбирате, аз си го измислях. С помощта на Франческо Бразини.

— Какво си си измисляла? И кой е Франческо Бразини?

Този път Лео не се опитва да ме разсее, а наистина е заинтригуван и иска да следи историята ми.

— Няма значение кой е. Има значение само това, което правеше. Ако ме слушате, ще разберете. Представях си го така — баща ми никога не е бил добър с майка ми и защо, за бога, ще бъде добър с мен? И защо трябва да очаквам да бъде добър с мен? Представях си, че той не е добър, защото *не може* да бъде. *Той не беше добър човек*. Както не беше висок или рус, или човек с големи крака. Разбиране, което ме караше да се чувствам по-добре. Някои хора са родени празни, господарю. Всичките добри деяния на света, цялото търпение и изпълнена с любов доброта не могат да ги запълнят. Баща ми не ми се усмихваше или не говореше с мен не защото аз не бях добър човек или достоен човек, а защото усмихването, говоренето, доброто държание не са неща, които той е способен да прави. Не можеше да му порасне руса коса и не можеше да се усмихва. Така моят осемгодишен ум започна да схваща нещата. И когато това ми стана ясно в ума ми, започнаха да ми се изясняват и други неща. Както например една част от мозайката, сложена на място, ти помага да видиш къде са местата на другите части. Всичко, което научих за баща си, ми помогна да бъда готова за синьор Бразини.

— Тоска, кой, по дяволите, е този Бразини?

— Вашите прекъсвания ме карат да се повтарям. Баща ми не се усмихваше на майка ми и не говореше любезно с нея, не хващаше лицето ѝ в длани и не целуваше устните ѝ така, както бях видяла синьор Бразини да го прави един ден с жена на пазара. Никога не забравих това. Как синьор Бразини спря и се обърна към жена си, обхвана с големите си фермерски ръце лицето ѝ и го погали, дръпна го към себе си и го целуна точно като във филмите. Целуна я продължително, после я погледна и се усмихна. Наблюдавах синьор Бразини и съпругата му. Наблюдавах ги как слагат лук в една торба от купчината в каросерията на камиона на *lo Mastro*. Усмихваха се дори когато избираха лук, господарю. И след като видях всичко това, разбрах, че аз ще постъпвам като тях. Като тях — не като майка си и баща си — като тях исках да живея. Знаех, че някой ден ще ме обича някой мъж като Бразини. Или пък съм знаела, че не мога да обичам някой мъж, ако не е като Бразини? Всичко това ме отведе към истината, че на света има два вида мъже. Като Бразини и други, които не са като Бразини. Едните, които ще обхванат лицето ти в ръце и ще те целунат като във филмите, и другите, които и за десет милиона години няма да те помилват, както правят артистите. Но онзи вид мъже, които нямаше да го направят, не бяха виновни за това. Те просто *не можеха* да го направят. Точно както баща ми не можеше да бъде мил. Някои мъже никога няма да се сдобият с руса коса и никога няма да държат лицето на някоя жена в ръцете си и да ѝ се усмихват така, сякаш тя е ангел. И каквото и да прави тази жена, и каквото и да каже, както и да изглежда или каквато и да бъде, тя не може да накара подобен мъж да обхване лицето ѝ в ръце и да я целуне като във филмите. Както казах, бях на около осем години онази сутрин на пазара, когато онова откровение ме порази. Може да съм била на седем години. Но тъкмо това ми помогна да не се чувствам наранена, макар да знам, че баща ми не ме иска. И ми помогна да ви разпозная. Вие със сигурност сте един Бразини, господарю. Разбрах го, когато бях на десет години, може би на единадесет. Но това, което се опитвам да ви кажа, е, че щом разбрах теорията за Бразини, аз се измъкнах от примката на това, че баща ми не ме иска. Празнотата, конфликтът, вината, които можеше да нося на врата си цял живот, аз просто ги оставих там, където стоях. Хвърлих всичко и се отдалечих от него. *Разбрах как стават нещата и как не стават.* И ако не е вярно, ако

нещата стават или не стават така за всички други, нека просто да кажа, че така стават нещата за мен.

— Струва ми се малко вероятно едно дете на осем години — дори една Тоска на осем години — да може да намери пътя си в такава емоционална гора.

— Изобщо не е невероятно. Това, че децата невинаги казват какво знаят, не означава, че не го знаят. Понякога е достатъчно просто да не казват какво знаят и какво чувстват. Понякога страдат заради това, което знаят, или както е в моя случай, то ги освобождава. Както и да е, не говорят задължително за това. Аз съм благодарна на синьор Бразини, че ми показва посред бял ден как живеят живота си другите хора. Без него щях да мисля, че всички мъже са като баща ми. И докато говорим за това, благодарна съм и на баща си. И не само защото ме прати тъкмо при вас. Благодарна съм му, че беше толкова постоянен в безразличието си. Нямах да мине много време и аз щях така и така да избягам от него. Щях обаче да взема със себе си и Малката Мафалда. И дори за минута не си помисляйте, че нямах да уредя живот за нас двете.

— Щяла си да се справиш. Знам го.

Лео сипва няколко капки москато в две от сребърните чаши и ми подава едната.

Вдигайки високо своята чаша, ми казва:

— *Tanti auguri, Tosca!* Честит рожден ден, Тоска!

Отпиваме от виното, мълчим. Той отново е взел ръката ми в своята.

— Коя съм аз за вас, господарю? Мислите ли за мен като за своя дъщеря?

— Не. Не моя дъщеря. Макар да чувствам и винаги съм чувствал задължение към теб, готов съм да те защитавам — макар боговете да знаят, че едва ли имаш нужда от защитник. Ти предизвика почти веднага странна привързаност у мен. Караше ме да се смея — с цялата си гордост, с борбеността си. Възхищавах ти се и мисля, че ревнувах. Скръстваше ръце, издаваше напред брадичка, отказваше всичко, което не искаш, и вземаше допълнителна порция от всичко, което ти харесва. Имам предвид, не само на масата. Ти беше пакостливка, скъпа. Повече от полудиваче, когато пристигна. Но не мога да кажа в какво се е превърнало моето чувство към теб. Със сигурност то се променя.

Променя се дори в момента. Сега е достатъчно да кажа това, което съм казвал и преди. По-щастлив съм, когато ти си наблизо. И от много отдавна чувствам огромно желание да обгърна лицето ти в ръце.

— И да ме целунете като във филмите ли?

— Може би и това. — Той пуска ръката ми, става и започва да се разхожда. Връща се към мястото, където седя, поглежда надолу към мен, отново с бащинското изражение. — Но сега трябва да си почиваш, Тоска. Ще помоля Валентино да ти покаже *la mansarda*. Стаите там горе са тихи, може дори да духа малко ветреца на *loggia*-та. Валентино ще ти донесе студена вода и каквото може да ти потрябва. Ще дойде да те събуди, когато стане време да тръгваме. Мисля, около осем часа.

Вече е отишъл да потърси Валентино и аз вземам моята сребърна чашка, пъхвам върха на езика си в кухината ѝ и облизвам последната изсушена от слънцето капка москато.

* * *

Спирам да броя след пет рамена тесни каменни стълби, всяко от които като че ли се отклонява в различна посока. Валентино ме води към една двукрила дървена врата, отключва я, оставя ключа в ключалката, слага вода, една чаша и две малки ленени кърпи на масата в *salone*, където влизаме, пожелава ми *buon riposo*, приятна почивка, и бързо се оттегля. Дори по дворцовите стандарти стаята е голяма, таванът е висок сребристосив свод, стените са покрити с тапети от водна коприна с цвят на кафени зърна. Мъжки *salone*, мисля си, прокарвайки ръце по горната част на избеляло кафяво кадифено диванче, където Лео може би е полагал глава. Обувките ми вадят глух звук от голите каменни подове, докато минавам от стая в стая, отваряйки и затваряйки врати. Намирам няколко стаи, където всичките мебели са покрити с чаршафи и дебели платнени калъфи, и една празна стая, където навити килими обточват стените. От едната страна на дълъг коридор забелязвам слабо очертание на летяща врата без дръжка. Едно леко натискане на хълбока ми я отваря, за да видя още стаи с високи немити прозорци, обградени с дрипи от завеси. Зад още една врата има спалня, декорирана доста подобно на първия *salone*. Легло, застлано със слоеве кафява коприна, изглежда почти малко,

изгубено в огромното море на каменния под. Полилей с малки бронзови брокатени абажурчета над всяка крушка с формата на пламък на свещ виси над леглото. Има само един стол, тоалетка без огледало и малко шкафче с чекмеджета. На една стена се вижда отворена врата към *loggia*-та, откъдето широкият изглед към пейзажа спира чак при хоризонта, на място, където почти безцветното небе с блясък на медена роса се накланя към житото. *Loggia*-та е празна, има само една кушетка с балдахин, застлана със свежи бели чаршафи и възглавници и обградена с полупрозрачни завеси, тънки като паяжина, чийто широк бордюр от тежък сатен с цвят на рози ги тегли надолу. Ще си почивам тук, решавам аз. Но съм забравила да взема водата, така че първо трябва да прекося целия апартамент, за да я взема. На обратния път към *loggia*-та отново спирам в спалнята. Отварям всяко чекмедже на малкото шкафче. Какво търся? Това ли? Две тънки копринени бели нощници, идеално изгладени и сгънати. Шишенце парфюм със запушалка от шлифовано стъкло. „Шанел №5“. Отварям и започвам да се парфюмирам с парфюма, който не е ароматът на Симона. Ако никой не ме похити, аз сама ще се похитя, мисля си, като откопчавам бързо копчетата на ризата и хвърлям *canottiera*-та, камизолката си. Хвърлям и запушалката, изливам парфюма по гърдите си, втривам го в ръцете и шията си. Издърпвам иглите от плитките си, разсипвам останалото по косата си. Излизам на *loggia*-та, събувам обувките си и останала само по панталоните за езда, разделям тънките завеси на кушетката и лягам. Внезапен ветреца раздвижва завесите и аз се питам коя е жената, която не е Симона и която използва „Шанел №5“ и тънки бели копринени нощници. Закривам лице с парфюмираните си ръце и запявам иззад тях. *Tanti auguri a me! Tanti auguri, cara Tosca!* Честит рожден ден на мен! Честит рожден ден, скъпа Тоска! Излиза вятър и донася аромата на ожънато жито, изгаряно от свирепото слънце, и я смесва с уханието на дъжда, който с громолене си пробива път на запад през едно притъмняло небе. Обявява пристигането си. Ще завали преди залез. Лео ще дойде ли да легне с мен преди дъжда? Подчинявам се на вятъра, оставям го да си играе по тялото ми, докато небето се превръща почти в нощ и завесите плющят още по-бързо. Тогава чувам нещо, някой в съседната стая. Надигам се на колене, инстинктивно прибирайки ръце пред голите си гърди. Лео излиза на *loggia*-та, приближава се полака към леглото. Държи в ръце ризата и *canottiera*-та

ми. Аз съм още на колене, още прикривам гърдите си. Без да разделя завесите, Лео взема лицето ми в ръце, целува устните ми през паяжинната тъкан. Все още, без да разделя завесите, той леко издърпва ръцете ми от гърдите ми и поставя собствените си ръце там, където бяха моите. Гали гърдите ми. Тогава сваля дрехите си и разделя завесите, привлича ме на кушетката. Сега Лео е на колене, откопчава панталоните ми за езда, смъква ги и ги захвърля. Прокарва отворените си длани по бедрата ми, оформя плътта ми с пръсти, с непреставащи леки удари. Извайва ме цялата. Лео е скулптор, който ще оформи жена от едно момиче. Светлината се връща, сега е червена и златиста, вятърът беснее, а тежкият сатенен ръб на завесите удря силно и непрестанно по леглото като развята пола на испанска танцьорка.

* * *

Докато се връщаме обратно с колата към двореца, разбирам, че всичко, което се е случило досега в живота ми преди този следобед, е било подготовка за него. Разбирам, че всичко, което предстои да се случи, ще бъде следствие от него. От този следобед. Разбирам, че ще има наслада, ще има тъга и че няма да ми се отрази нито едното, нито другото. Полагам глава на рамото на принца.

[1] Поема от древноримския поет Вергилий (ок. 70–19 г. пр.н.е.). — Б.пр. ↑

[2] Открито от външната си страна пространство, включено в общия обем на сграда, ограничено с парапет (итал. *loggia*). — Б.пр. ↑

[3] Италианско ликьорено (подсилено) вино, което се произвежда в околностите на градовете Марсала и Трапани, на остров Сицилия. Италия. — Б.пр. ↑

[4] Леко газирано и приятно сладко италианско вино, което се произвежда в провинция Асти на област (регион) Писмонт. — Б.пр. ↑

[5] В стените на женските католически манастири има отвори, в които е закрепено въртящо се колело; слага се нещо на колелото, то се завърта към двора на манастира и монахините вземат оставеното. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XII

Лео удържа обещанието си. На шестия ден от онази първа жътва на новозасетите ниви той беше готов. Беше изровил стари сърпове от някакво полузабравено място, беше ги занесъл да ги наостри онзи мъж в боргетото, който поддържаше в добра форма брадвите, ловджийските и кухненските ножове. След това беше потърсил инструкции от най-възрастния селянин как да се използват сърповете. Наричаше се Умберто. Е, идваха и други мъже, и те чакаха да се научат, а на това се беше надявал Лео. И те се научиха. Една вечер, след като с Лео бяхме вечеряли заедно със селяните и всички седяхме навън на двора на стъпалата или на камъните, или където намерехме място, за да седим тихо и да чакаме вятъра да разкъса безветрието на нощта, спомням си, че един от селяните каза, че трябва да упражнят танца на жътвата точно тук. Разчистиха метлите, лопатите и кофите, нещата, които минаваха за детски играчки, избутаха животните и се строиха, водени от Лео и Умберто. Под издигаща се восъчна луна и в светлината на един-единствен факел, все още горящ близо до *mensa*-та, те стъпваха важно и се накланяха под ритъма на принца, под ритъма на гордата крехка походка на Умберто и всички мълчахме, както когато девойката с прасковена кожа се въртеше под една друга луна. Колко красиви бяха те, движейки се през тази прашна светлина! Всички тези мъже с всички тези мечти.

* * *

Може би остават два часа преди зазоряване в деня на церемониалната жътва, в деня, когато последната нива трябва да бъде ожъната на ръка. Пътят, водещ от боргетото към нивата, вече е оживен от камиони и каруци, превозващи селяните. Сред тях сме ние с Лео и Козимо, както и един баща със сина си от Ена — гайдари и двамата, — които Лео беше издирил и наел за този ден. Няколко от по-малките момчета от боргетото стоят до тях и всяко носи барабан —

примитивен, направен на ръка, — вързан на кръста му или увиснал на врата му, крепен от някаква връв или парче тъкан. Валентино, малкото червенокосо момче, което живее в ловната хижа, също стои там. Също с барабан. Докарали са го, без съмнение, с цел да допълни редиците, и от време на време някой от тях избарабанява остро. Сякаш да изпробва инструмента. Да изпробва себе си.

Всички говорим полугласно, сякаш някой спи наблизо. Сякаш враг се крие във високото неподвижно жито. В далечния край на нивата по земята са постлани чаршафи и на тях са сложени кошници с хляб и сирене. Кани с вино са подредени отстрани. Най-старите жени и най-младите момичета, които ще ги подават на жътварите, стоят готови. До момента не съм го забелязала, но всички мъже са боси. А сега, свалили привичната *soppola*^[1], връзват кърпи ниско на челата си. Плесвайки твърдо дръжките в чакащите им ръце, Лео разпределя сърповете сред първия отбор и те застават на местата си за началото. Втората и третата смяна се нареждат зад тях. В напрежение, гъсто като сиво-черния въздух, ние чакаме слънчевия бог. Едва дишам заради натрапващата се красота на сцената, фрагмент от нашето колективно съществуване, или пък този момент е самото ни дестилирано съществуване? Тъмнината се разклаца, разбива се в люляков прах и замазаните линии на нощта приемат формата на деня. Хората се споглеждат, казват си добро утро, потупват се взаимно по гърбовете. Жените взаимно се целуват по двете бузи и без повече прелюдии Аполон запалва пурпурната мрачина с голям червеникав пламък, обагряйки небето в цялата червенина на света, гайдите запищяват, момчетата започват да бият барабаните, а жътварите се благославят взаимно, извикват *алилуя* към своята богиня и свирепата сеч започва. Точно както беше под луната в двора, принцът и Умберто са начело, потапяйки се в дълбоките, високо израсли редове, размахвайки сърповете високо и широко, и в съвършен ритъм, сякаш и двамата са родени за това, и аз започвам да се питам дали е така. Смените следват една след друга, всеки завършва един ред и предава сърпа си на следващия поред. За всеки четирима жътвари има един събирач, мъж, който върви след тях и събира ожънатите стъбла с един вилообразен клон. След това събирачът връзва стъблата в голям сноп със сухи кълчища и накрая стоварва снопа в купчината, за да бъде овършан. След два, може би три или четири редувания със сърпа Лео отива да

застане в най-горния край на нивата, триумфиращ не заради себе си, а заради тях. С побеляло от плявата лице, с браздулици от пот и сълзи, принцът рецитира химна на Деметра. Дълбокият му дрезгав бас запява:

*Започвам да пея за Деметра с гъстите коси,
за страшната богиня.
За нея и за дъщеря ѝ с изящните нозе,
която Хадес отвлече,
дадена му от всевиждащия Зевс гръмотвержец.
Отделена от Деметра,
богинята на златния меч и славните плодове,
тя си играеше с дъщерите на Океан
и събираше цветя на меката ливада,
рози, минзухари и красиви виолетки,
перуники и зюмбюли, и нарциси,
които Земята накара да израснат
по волята на Зевс и да се хареса
на Стопанина на изобилието,
и да бъде примамка за момичето като цвете —
прекрасно лъчисто цвете.*

Гайдите стенат и барабанчиците бият с пръчките си по кожата на барабаните, и „светиите“ се предават не седем пъти между изгрев и залез, а всеки път, когато камбаните отброят поредния час, и мъжете пият виното и ядат хляба, и довършват нивата в ранната вечер точно когато светлината започва да си отива. Лео дава знак работата да спре и селяните остават на местата си, лягат възник на твърдото златисто стърнище и се заглеждат в небето, дишайки дълбоко, усмихвайки се и подвиквайки. Олимпийци не за слава, а за храна. Помагат си един на друг да се изправят и наредени в колона, минават край Лео, който чака да стисне ръцете им. По-възрастните мъже целуват ръката на Лео, вместо да я стиснат, подновявайки ритуала, който са виждали да изпълняват техните бащи и дядовци след жътва, когато те самите са били малки. Докато селяните целуват ръката му, той поема техните ръце. Лео на свой ред целува ръцете на селяните. Жест, който никой не

е виждал досега — благородник да отвръща на целувката на свой селянин. Едно врабче запърхва с криле в сърцето ми. Козимо прави кръстен знак. *Моментът, в който ние се навеждаме към тях, е моментът, в който те ще минат над нас.*

— *Sceto. Sceto beato.* Глупак, Благословен глупак — шепне сърдито Козимо.

Поглежда към мен. Повтаря изречението.

[1] Характерна сицилианска мъжка шапка, наподобяваща каскет.
— Б.пр. ↑

ГЛАВА XIII

Лео не се уморява да работи за селяните и с тях, макар че след постигането на първите големи скокове неговата работа вече не изглежда толкова очебийна и следователно не дразни чак толкова чувствителността на Симона. В двореца отново се възцарява скована сърдечност. Симона като че ли е преминала през похотливата си фаза. Или може би е продължила да я изживява, но по-резервирано. Не знам. Тя обаче караше всички да понасят нейните *Grand Tours* — редовни пристъпи на продължителни пътувания из континента. Развявайки наоколо екстравагантните си пътни костюми и шапки с воалетки, командвайки слугите как да манипулират куфарите ѝ, кога да очакват братовчеди от Рим или Милано или къде да ги настанят, и какво да се поднася на масата, тя рязко сграбчваше принцесите — на 18 и 19 години — за раменете, притискаше главите им към обточената си със самур гръд и със свитите си на фуния начервени устни по няколко пъти целуваше въздуха пред бузите им. Те правеха реверанс. *Viun viaggio, Mama*. Приятно пътуване, мамо. Тя отплаваше, подсмърчайки в миниатюрна дантелена кърпичка. Вървеше надолу по стъпалата, към чакащия я автомобил. Многоцветни пощенски картички и пакети, увити в кафява хартия, екзотично подпечатани и нечетливо надраскани, пристигат редовно за дъщерите, но безразличието им към тях беше такова, че масите в преддверието бяха отрупани с купища неотворени кутии и сребърни подноси, преливащи от ярко оцветени, непрочетени картички.

Ще ви кажа, че понякога завиждах на Симона за свободата ѝ. Опитвах се да си се представя как се настанявам на задната седалка на дългото зелено „Bugatti“, как се качвам на ферибота в Месина, а после в нощния влак за Венеция. Макар че Лео често присъстваше в тези фантазии, имаше някои, в които оставах сама.

Един път след едно от заминаванията на Симона, попитах Лео дали можем двамата с него да говорим с Йоланде и Шарлоте. Да им предложим да ги вземем на нашите пътувания. Той се съгласи с неохота. Същата вечер на вечеря започна доста бодро.

— Какво ще кажете, мои отгледани в планината дъщери, ние четиримата да си направим една ваканция? Може би да отидем с влака от Ена до Палермо, да отседнем в хубав хотел край морето, да ходим да вечеряме в рибни ресторанти, чиито тераси са построени на колове, забити в морското дъно... — запитва той и гласът му все по-плахо се снишава с всяка дума, докато не се връща към обичайното си безразличие, когато довършва изречението. Те почти не вдигат лъскавите си, украсени с плитки глави от своята супа.

Тъй като никога не се бях отдалечавала от двореца повече, отколкото когато отивахме да яздим сутрин, трудно бих могла да започна да изкушавам принцесите. Мога само да подсказва какво бих искала да направя. Започвам на свой ред:

— Мислили ли сте да отидем на лагер в планината да си печем наденички на огън и да спим под звездите?

Йоланде, погнусена, отвръща:

— Не, не съм мислила изобщо за такива неща.

Аз отказвам да се предам.

— Бихте ли искали да се разхождате в непознат град? Шум. Бъркотия. Да плувате в морето?

— Ние не плуваме.

Лео започва да говори за тяхното учене, докато аз продължавам да давам предложения от по едно изречение. Какво друго мога да им дам на тях, чиито гардероби преливат от френски коприни, на тях, които живеят в дворец, обзаведен с антики от XVI век и украсен с ренесансови скулптури и картини? Със сигурност не мога да им предложа перспективата да обикалят магазини, музеи и галерии. Никога не съм била в музей. Поне ще ги накарам да се смеят.

— А какво ще кажете за един замък в Испания?

Тримата ме гледат мълчаливо. Тяхната истина е загладена, може би неопетнена. Предпочитат своите ритуали пред това, да стъпят с едно обуто в бяло шевро краче във външния свят. Сутрешните вчесвания, обличането, сложно като обличане на матадор, безкрайното мазане с масло на твърдите препечени филии, безкрайното подаване на сребърни подноси, безкрайните представяния на извисяващите се многоцветни торти. Безстрастни, лишени от живец разговори, когато изобщо трябва да се разговаря. Звънци за ставане, звънци за обед, звънци за учене, звънци за молитви, звънци за заспиване. *Аве Мария.*

* * *

— Това е заради мен — казвам по-късно на Лео.

— Не, не е. Заради тях е. Заради тях самите.

— Те още живеят в детството си.

— Йоланде е една година по-малка от теб. Шарлоте е две години по-малка от теб. Но може би си права. Не е необичайно жени от нашата класа да си остават завинаги в детството. Те стават възрастни момиченца. Но тяхното безразличие към мен е от години. Още откакто са се родили, аз се опитвах да ги опозная, да наложя присъствието си в техния живот, дори най-повърхностно. Всекидневни реверанси. Целувки за Коледа. Не е имало по-големи изражения на синовна привързаност от това. Бях отпратен, изключен първо от майка им, после от тях. Освен че присъствам на масата и на литургиите, аз представлявам някаква досада, пречка в иначе осветения ред на живота им. Ти отдавна си свидетелка на този факт.

Гневи се на личната болка, която моята намеса е разкрила. Гневен е, че *има* болка. Отивам и заставам до стола, където той седи в библиотеката.

— Съжалявам. Само мисля, че бихме могли сега да бъдем заедно с тях по различен начин. Ако продължим обаче да се опитваме...

— Не, никакво опитване няма да промени нищо. Ще продължим безкрайно да бъдем самите себе си. Те не са ти, Тоска. Те не са аз. Те са от друга раса. Те са от расата на Симона.

— А сега кой отпраща? Кой изключва?

— Твоята теория за Бразини приложима ли е към жените? *Някои хора са родени празни, господарю. Всичките добри деяния на света, цялото търпение и изпълнена с любов доброта не могат да ги запълнят.* Нали това ми каза, че си научила, когато си била на осем години.

Думите му са тихи, ясни, гърлени.

— Тогава защо сте се оженили за нея?

— Ще ти разкажа тази история. Един ден, скоро ще ти разкажа повече за това.

* * *

Навсякъде негласно ни приемат, нас двамата с Лео. Нашият споделен живот. Нашият роман, прилично и тактично обявен. Всички знаят, че не аз съм предизвикала раздялата между Лео и Симона. Най-вече Симона го знае. Нито натрапница, нито трета в домакинството, аз съм жена, която обича съпруга на друга жена и която той обича. Живея в дома, където живеят те. Всички знаят, че бракът им е уреден, а не истински. Също така всички знаят, че тайнството на брака е неразтрогваемо. В очите на майката църква Лео винаги ще бъде женен за Симона. *Докато смъртта ги раздели.* Повечето хора в домакинството познават по-добре от мен първоначалните условия на техния съюз.

Но аз разбирам, че — по това време, на това място — годежи като техния са безчет. Безчет са сред богатите във всяка част на света. В сантиментално отношение тези годежи нямат значение. Има моменти, когато тежестта на тези истини, на тези привидни истини удря като тояга. Макар да знам, че не мога повече да живея без Лео, понякога се правя, че искам да си тръгна, представям си как си отивам от всички тях, как си проправям път, за да изляза от техния лабиринт. Той не е мой. Техният дом не е мой. Дори лабиринтът не е мой.

Един следобед седя и чета в градината, чакайки Лео да се върне заедно с Козимо от ежеседмичните ходения в Ена, когато чувам деликатното хрущене на обувките ѝ по камъните и виждам Симона да се приближава към мен, но пътят ѝ е препречен от избуяли листа на ангинари. Тя ги ритва, отблъсква ги и мърмори срещу тях.

— Никога няма да се приспособя към това нашествие на зеленчуци сред моите рози.

Не казва „нито към това твоє нашествие сред моите рози“, макар да мисля, че това е още по-вярно. Аз ѝ кимвам, усмихвам се. Нейната усмивка е фалшива.

Вече е седнала, когато запитва:

— Може ли да се присъединя към теб?

Аз още не казвам нищо, още се усмихвам. Тя взема книгата ми, прочита на глас заглавието на английски:

— *Great Expectations*. „Големите надежди“.

— Уместно — изрича с не толкова фалшива усмивка. — Толкова необичайно е да се видим двете без тези орди наоколо ни — казва като на добра приятелка.

За момент ми се струва, че тя говори на някой друг, преди да я чуя да повтаря „да, без тези орди“.

Сега съм смаяна, застинала в мълчанието си, но тя като че ли нито забелязва това, нито пък то я притеснява. Сякаш е най-естественото нещо на света, тя говори за последното си пътуване, за непреодолимите разлики между сицилианските и виенските сладкиши, подхваща с два пръста жълтата ми рокля от креп, казва, че е намерила за себе си една доста подобна на нея в малко магазинче в Милано, и без повече празни приказки изрича:

— И така, какви са плановете ти, Тоска? Скоро ще станеш на двадесет години. Подозирам, че скоро ще започнеш да мислиш за брака си.

Отново чувам това, което тя пропуска. „Скоро ще започнеш да мислиш за своя брак вместо за моя.“ Но греша. Симона продължава:

— Искам да кажа, надявам се, че няма да прибързваш. Следвоенният климат там навън в света е анархичен в най-добрия случай. Знам, че животът тук за тебе е ограничаващ, но лека-полека ще ти помогнем да разшириш хоризонтите си, така да се каже. Големи надежди. Красиво е да се мисли за това.

Моето мълчание е непоклатимо и сега се усъмнявам в способността си да чувам. Да различавам думите ѝ. Те бяха като на някоя любяща леля, тя използва местоимението *ние*, говорейки за това, че съвместно с Лео се грижат за мен. Още не е свършила.

— Островните планини са двойно усамотени, скъпа. Двойно отдалечени. Но и двойно по-предсказуеми. Почти всичко, което се случва, се случва отново и отново. Знаеш — може би Лео ти е казал, — че майка ми и баща ми са живели до голяма степен като нас двамата с него. Заедно, но изобщо не са били заедно. Доста е обичайно тук, където покровителството, поддържането и предаването на наследството надделяват над всичко останало. Със сигурност над нещо толкова мимолетно като любовта. Камъните, земята и сградите — тя

вдига тънка бяла китка, украсена със сапфирена гривна, към двореца зад нея, — това са трайните неща. Те имат значение.

Поглеждам към Симона и тя си играе със сапфирите, с пръстените си, с косата си. Тогава среща погледа ми и оставаме така за малко. Удобно, мисля си, и в подобни редки моменти си казваме повече с очите, отколкото сме си казвали една на друга за всичките тези единадесет години.

— Надявам се, че знаеш, че разбираш, че не чувствам озлобление към теб. Макар че съм го изпитвала. Озлобление или може би е било чиста завист, ревност? Отначало те мислех всъщност за много приятна. Необяздено жребче с тези дълги тънки крачета. Всички бяхме влюбени в твоя дух. Ти беше преди всичко още едно лице на масата, докато аз не забелязах, че другите хора те забелязват. Лео, разбира се, но и всички останали. Макар да не исках Лео за себе си, не исках ти да го искаш. Странно, не виждах това — вашия роман — като негово предателство. Той е имал толкова много жени преди теб. Виждах го като твое предателство. Чувствах, че ти си ме предала. Нали разбираш, несъзнателно бях започнала да мисля за теб като за една от моите дъщери. Наистина сякаш една моя дъщеря ме беше предала. Правех за теб всичко, почти всичко, каквото правех за принцесите. Избирах дрехите ти, грижех се да имаш медицинско обслужване, говорех за твоето образование с учителите ти. Настоявах да учиш катехизис, да вземеш първото си причастие с Йоланде и Шарлоте. Първото ти причастие в църквата. Като познавах нейната чувствителност и склонност към нежност, уредих Агата да се грижи за теб. Не съм жена, създадена за майка, Тоска, макар че се опитвах да бъда. Но доколкото можех да бъда майка, бях такава към теб. Не е било кой знае колко ли? Това ли си мислиш?

Поклащам глава. Крехко отричане. Затварям очи. Виждам лицето на майка си. Лицето на сестра ми толкова прилича на нейното.

— Ах, Тоска — въздъхва тя и аз мисля, че е въздишка, означаваща край, макар че едва ли мога да си представя какво е било началото на нейния монолог или защо още не мога да говоря с нея. Тя замълчава, но не става да си тръгне и аз мисля дали не ме е отпратила с тази въздишка, дали аз не трябва да стана и да си тръгна.

— Разбира се, ревността ми заради твоята красота беше нормална реакция. Ти стана на петнадесет години в годината, когато аз

станах на четиридесет. Ти в самото начало, аз минаваща първия граничен камък по пътя надолу. Преди никога не бях обръщала много внимание на седемте години разлика между нас двамата с Лео. Изведнъж моите четиридесет години спрямо неговите тридесет и три ми се сториха някаква ужасна пропаст, която се разширяваше страшно бързо, докато аз отблъсквах времето, да, докато анатемосвах бързащите води с всички тези тела. Моите нови приятели. Мъжете и момчетата. Платените ми любовници. Никак не ми се иска да си припомням тези дни, но си ги припомням. Докато вие с Лео намирахте пътя един към друг — знаеш ли, че аз предусетих вашето съединяване, да го наречем така, с точност почти до деня. И знаеш ли, че виждах промяната у теб дори когато си пиеше кафето? — докато вие с Лео намирахте пътя си един към друг, моят импулс беше да изпадна в отчаяние. Бях добре през всичките тези години на неговите забавления, когато жените бяха толкова незначителни за него, колкото бях и аз. Животът беше уравновесен. Ти наруши това равновесие. Нали разбираш, изобщо не съм сигурна, че някога съм виждала истинска проява на любов. Преди вас двамата. Това е доста рядко, разбираш ли? Със сигурност никога не съм го чувствала — или никога не съм се лъгала — по отношение на себе си. Дори мисълта за щастие ме ужасява. Крехко като разцъфнала роза. Защо някой ще предпочете щастieto пред дълготрайните качества на страха и болката. Често съм се питала дали страхът и болката също ще умрат, ако им позволяя. Ако спра да се тревожа за тях, да мисля за тях. Предполагам, че няма да узная. Никога няма да узная какво мислиш ти, Тоска. Мислих за това доста време в последните две или три години. Наистина ти желая доброто. Напоследък усещах малко плашливост у теб, каквато никога не съм виждала преди, и затова исках да поговоря с теб. Ти си неспокойна. Може би мислиш за сложностите. Винаги ще има сложности, скъпа. Не си отивай, Тоска. Остани тук. Обичай го, ако го обичаш. Ако смееш. Обичай го малко и заради мен.

След като изрече всички тези думи, тя заплака. Аз вече плачех в този момент и през сълзите тя ми се струваше прозрачен призрак, красноречив дух в шифонена рокля на сини точки. Как късо подстриганата ѝ коса беше нагласена в стегнати вълни и скулите ѝ почервеняха, и как беше почти красива в този час на деня. Жена,

дошла да ме утешава. Да ми каже, че лабиринтът всъщност е моят лабиринт.

* * *

Докато животът в боргетото продължава да се подобрява и докато Лео вижда и усеща растящо спокойствие у селяните, той също се сдобива с по-голямо спокойствие. Излизаме на първите си екскурзии извън двореца. Натъпкваме един от камионите с дърва за огън и кошници с провизии, и някакви прилични на военни нарове, пухени юргани и фенери и отиваме в планината на някое високо плато, където спим пред поле от див риган, исоп и мента. Лео смачква шепа от билките върху камък, прави билков чай от тях на огъня, поднася ми го в седефена чашка, казва ми, че с този еликсир елевзинците са успокоявали скърбящата Деметра, когато е почивала в техния лагер.

Отиваме край морето и когато най-накрая го виждам, изскачам от колата. Смъквам полата си, ризата, дръпвам камизолката над главата, освобождавам плитката си и нагазвам в прибоя. Плискам се, пищя, гмуркам се, гълтам големи солени глътки от него и съм промита и лъщяща, дълга кафява риба, подскачаща в къдрещите се стоманеносиви вълни на ръба на моя остров. Но пък започват да ми липсват планините. Където и да ме отведе Лео на острова, аз съзирам красота и усещам радост. Но винаги ми липсват планините, липсват ми конете, липсва ми всекидневният живот. Йоланде и Шарлоте са по-мъдри от мен.

Както сме правили години наред досега, двамата с Лео продължаваме да излизаме на езда всяка сутрин. Вече не излизаме с гостите на двореца или с Козимо да тъпчем по установените пътеки на социалните ездачи, а по-скоро тръгваме по не толкова утъпканите планински или горски пътеки или се запътваме към открити ливади към високото плато, където можем да препускаме. Където можем да се чувстваме свободни. Макар че е възможно лесно да уредим дните и нощите си, за да си устройваме срещи вътре в двореца, тези пътешествия преди разсъмване стават нашите часове за ухажване. Мисля, че това е интимната радост да стана, да се облека и да се срещнем в тъмната кухня, където Лео — с жълтите къдрици, объркани

от съня на слепоочията му — сипва две малки чаши еспreso. След това изтичваме, треперейки, към градините през конюшната, като крадци в плътната тишина на нощта. Дори конете изглеждат като съзаклятници, търпеливи като плахи деца, докато ги оседлаваме, приготвяме се след това с пуловери и одеяла, които държим там, в конюшната. Когато няма луна, поемаме по откритите пътеки, а когато има, яздим по виещите се просеки, влизайки и излизайки от мълчаливо призрачните гори.

Една сутрин, когато мракът избледнява, ние слизаме от конете и ги повеждаме нагоре към една полянка, стъпвайки предпазливо край една ограда, и излизаме под новата перлена светлина. Оставаме неподвижни, галим вратовете на конете, изчаквайки слънцето. Горещ, силен вятър фучи сред сухите жълти листа на дъбовете зад нас и шумоленето им звучи като плач на жена. Потръпвам дори под тежестта на стария велурен жакет на Лео, ужасно ми е студено и треперейки, се опитвам да чуя жената, чийто плач е по-тих от хрипливото съскане на листата. Тогава вятърът отслабва и светлината надига глава иззад планините, подпалвайки камъка и небето с дълги жълти пламъци. И плачът престава, а ние вървим вече не толкова предпазливо, струва ми се, покрай ръба на скалата и когато стигаме платото и отново се качваме на седлата, яздим бясно, докато не останем без дъх, намираме сянка, разхождаме конете, за да ги охладим. Сядаме да си починем. Любим се в прекрасната трепкаща светлина под клоните на старите тополи.

Повечето сутрини яздим до полуразрушената *locanda* в боровите гори, кръчмичката, където бяхме спрели да пийнем вино и да повървим малко в нощта на моя осемнадесети рожден ден. Оставаме за малко там в малкия салон, леденозелената боя на високите му стени е очукана и се лющи, подът от червени тухли е износен и на вълни, кожата на столовете и диваните с цвят на слонова кост е на парцали. Роял „Бехщайн“ от тъмно дърво седи в далечния край на стаята и понякога аз сядам да свиря *Сен-Санс*. Да свиря „Лебедът“. Лео стои със затворени очи, с ръце, скръстени на гърдите, и слуша. Изсвирвам само няколко такта, преди той да се намеси.

— Това е лебед, Тоска. Музиката е композирана да създава впечатление за лебед. Нищо не сочи, че се приближава слон. *Piano. Piano, amore mio*. Тихо. Тихо, любов моя.

Винаги има чай, още хладък, в порцеланова кана. Хляб, мармалад, някакви бисквити. Пъпеш, изкусно изрязан. Малко горски плодове в поправяна розова чиния, листата и стъблата на дребните плодчета още носят праха на горите. Цветя и цъфнали клонки стоят в синьо-бялата ваза на широката полица над камината. Нито чуваме, нито виждаме някого, макар че нашите благодетели живеят в едно отдалечено крило на къщата. Бледа светлина, филтрирана от дърветата, се излива през вълничките в стъклата на високите многоделни прозорци и върху нас, над нас, поляга да си почине върху плюшения килим с ресни, с изпъкнали големи жълти рози. Лягаме там на жълтите рози пред огъня и се правим, че сме си у дома. Говорим си, боричкаме се, смеем се, ядем и пием. Спим и сънуваме на тъмночервения килим с жълтите рози, сякаш дължината и ширината му маркират границите на света. Аз прокарвам пръсти през копринените ресни на килима, докато слушам как Лео говори. Вдигнала ръце над главата си, понякога сграбчвам някоя ресна и я стискам в юмрука си. В леденозелената светлина, тънката, трепкаща подводна светлина на тези утрини тъмночервеният килим с жълтите рози бележи границите на света. И когато часовникът в преддверието пред вратата удари осем, ние се приготвяме да тръгваме. Трябва да се върнем в двореца, да се върнем в боргетото, за да започнем всекидневната си работа.

* * *

Писмото е написано на ръка, на дебела хартия с цвят на ванилия, запечатано с червен восък по старомодния начин. Един от слугите го донася на Лео на масата на закуска.

— Един господин чака в коридора, господарю. Чака вашия отговор — казва прислужникът, умело сдържайки едно ухилване.

Това е поведение от XVIII век и Лео е озадачен. Оставаме мълчаливи, докато той разчупва печата и отваря бележката.

— Надявам се да е покана за маскен бал — казва Шарлоте.

Разсмиваме се, задържайки вниманието си върху принца, докато той чете.

— А, да. Да, моля те, кажи на господина, че приемам. И му благодари, Мимо — казва Лео на прислужника, който излиза и поклаща глава почти незабележимо.

Лео подава писмото на Козимо, сипва още кафе, оставяйки го да се излее от почти пълната чаша в менящата цвѐта си бяла чинийка, изрисувана с дребни сини цветчета. Усмивва се към нас.

Козимо го прочита, връща го на Лео, тогава двамата стават и казват *buongiorno*, приятен ден. Кимването на Лео към мен казва, че ще се видим след малко.

* * *

Лео е поканен на вечеря, давана от благородник, чиито земи са отделени от неговите с едно малко селце. Писмото осведомява Лео, че по този случай ще има и други гости, и местни, и от далечни места като Палермо. Макар Лео да предполага, че това ще е социално събиране, писмото е написано по-скоро като повикване, отколкото като покана. Това е първото подобно обръщение — социално или друго, — което Лео получава от този „съсед“. Вечерята ще бъде същата вечер. Това е в началото на декември 1950 г.

Макар да казва, че би искал да поседя с него в библиотеката и по-късно в кабинета му, Лео почти не ми проговаря през целия ден. Питам защо така с готовност е приел поканата, ако не му се иска да присъства. Той ми казва:

— Това е въпрос на дълг.

Оставам с него дори докато се облича, връзва официалните черни обувки, които носи само на сватби и погребения. От едно шишенце от кобалтово стъкло изсипва масло от нероли в дланта си, прокарва я по русата си коса, още влажна от банята, и прокарва две тежки сребърни четки през късите гъсти къдрици, и аз мисля, че моят принц е на много по-малко от тридесет и осемте си години. Пита дали бих прекарала след вечеря известно време с Козимо. Желаете ние двамата с Козимо да го чакаме в малкия салон близо до параклиса. Казва, че няма да се бави. Но свещеникът, също облечен в най-

официалните си дрехи, го чака в коридора, парадната порта е отворена, автомобилът мърка пред стъпалата на двореца.

— Понеже скоро ми свърши восъкът за запечатване, пратих устно съобщение на вашия домакин чрез Мимо. Казах му да каже, че като *sacerdote*, духовник на собствената му енория, ще бъде склонен тази вечер да оставя настрана църковните дела, за да благословя неговото събиране. Не помолих Мимо да чака отговор — казва му Козимо.

Разсмиват се, прегръщат се и отново се разсмиват. Дон Кихот и Санчо Панса на предната седалка на верния сив крайслер.

* * *

Сред местните земевладелци, с които Лео и Козимо се познават, техният домакин представя двама мъже, които те никога не са виждали. Представя ги като политици от Палермо. Другите присъстващи вече явно познават двамата *palermitani*. Фактически, с изключение на Лео и Козимо групата — общо дванадесет души — демонстрира почти братска дружба. Темата, по която разискват всички, е аграрната реформа. Говорят за държавния декрет, който предстои да бъде подписан и който ще изисква сицилианските земевладелци да продадат на символични цени на своите селяни всички изоставени или непродуктивни земи, подходящи за земеделие. Скоро става ясно, че Лео е набелязаната жертва на вечерта.

Когато господата се настаняват на масата, шепотът и разговорите с поклащане на глави в часа за коктейли стават все по-подчертани. Сякаш са го репетирали, всеки мъж на масата разказва за някоя от приумиците на Лео: че е преустроил сградите в боргетото; медицинските грижи; обучаването в хигиенни навици; родилното отделение; училището на боргетото и това, че селските деца до дванадесет години са задължени да го посещават — *поне пет години, след като децата вече трябва да са започнали да работят на нивите*, казва един от мъжете. Друг разказва за добре запасените складове, отрупаните с храна маси, разпределянето на дрехи и постелки, вечерната литургия, отслужвана в техния параклис. Скоро

благоприличието отстъпва пред викане — толкова нямат търпение да изнесат на показ поредните прегрешения на принца.

— А чухте ли, господа, че селяните на добрия принц Лео вече няма нужда да се облекчават в свещения мир на горите? Клозет с бели плочки, господа, само клозет с бели плочки е достатъчно добър за селяните на принц Лео.

Смехът вече става непристоен, заплашителен. Сякаш само оръдеен изстрел би могъл да го усмири и все пак глъчката стихва след едно-единствено почукване на сребърен нож по една чаша. Единият от двамата *palermítani* поема командването.

— Принц Лео, ние не отричаме нуждата от реформи. Моментът дойде. Но той дойде едва неотдавна. Нека промените се развиват както трябва. Ако сте решили да поправяте хилядагодишните несправедливости прекалено внезапно, реформите няма да бъдат трайни. Тези хора имат много повече нужда от власт, отколкото от вечерна литургия или от завеси на прозорците им.

— Или от лъскав нов клозет — извиква друг. Смехът започва отново, но спира след малко, когато Лео заговаря.

— Не се съмнявам, че селяните имат нужда от ръководене, не повече, отколкото се съмнявам, че имат нужда от повече хляб и чисто сухо място, където да спят. Промените, които направих — и тези, които ще направя, — съм ги правил от свое собствено име, не от името на някой друг. Не се смятам за социален реформатор. Не гледам към вас и не ви подтиквам да ме следвате, нито мога да се занимавам с мисълта дали ще ме последвате. Ще разпределя земята си не защото правителството изисква да го направя. Ще я разпределя, защото знам, че това трябва да се направи. Вие, уважаеми господа, трябва да направите това, което трябва да направите. Същото трябва да направя и аз.

Настъпва дълго мълчание, нарушавано от време на време от драсването на кибритена клечка върху джобен кремък, от освобождаването на някоя вратовръзка, станала прекалено стегната. От повтарящи се прокашляния.

— Вярно ли е, принц Лео, че сте целували ръцете на своите селяни?

Другият *palermitano*, на име Матиа, задава въпроса. Изговорил го е толкова тихо и без да се помръдне от сгърбената си позиция на

масата, че Лео не знае откъде е дошъл гласът.

— А защо това ви интересува? — запитва той, поглеждайки към всекиго от масата.

Тогава този друг *palermitano*, този Матиа, става, отива до мястото, където седи Лео, полага късите си ръце, покрити със син шевиот^[1], на раменете на Лео, навежда глава към ухото на Лео и тихо казва:

— Ако не ги тиранизирате, те ще ви презират, Лео. Вече го чухте. Казвам ви, че е вярно.

Матиа вдига глава и снишава гласа си до накъсан изтощен шепот:

— Когато някой ден чуем, че ви е сполетяло нещастие, ще разберем какъв е източникът му. Загубата на уважение, искам да кажа. Да, ще разберем, че сте повикали лошия си късмет с целувка.

* * *

Когато Лео се връща тази вечер, той не идва в моите стаи. Това неспазване на нашия всекидневен вечерен ритуал — да прекараме около един час заедно в мълчание или правейки преглед на деня — издава страданието му и предизвиква моето. На следващия ден, с видима болка и големи подробности, Козимо преразказва събитията от предната вечер. Докато описва събирането, атмосферата на осезаема язвителност и очебийна антипатия, моите притеснения отстъпват пред задушаваш страх.

— Но кои са тези мъже, тези двамата от Палермо? — питам аз Козимо.

— Те са от клана — казва той с влудяваща простота.

— Какъв е този клан? — Бях чувала тази дума, произнасяна с шепот и обръщания настрана, още от малко момиче. — Те семейство ли са, група от бандити ли са, бегълци ли са? Това ли е същият клан, който уби Филиберто?

— Ще кажа, че отговорът е „да“, на всички части от твоя въпрос. Те са семейство — свързани от избор вместо от кръв, което често пъти е по-силната от двете привързаности. Те са група бандити. Бандити, сред които ще намериш видните, високопоставени, висококачествени

членове на нашето общество. Ще намериш точно толкова много свещеници, колкото и политици, благородници и търговци. Добре представени ще бъдат и държавата, местната, военната и финансовата полиция. И накрая, ще намериш гладни мъже, които са склонни да изпълняват заповедите им, независимо колко са зловеци.

Докато говори, Козимо гледа тревожно към вратата на салона, където сме седнали, очаквайки Лео да влезе, струва ми се. Но после обръща гръб на вратата и престава да се тревожи дали Лео ще чуе това, което ми казва, и дали няма да хареса искреността му.

— Когато няма държава, някой излиза, за добро или зло, за да поеме ролята на държавата. Кланът е държавата в Сицилия. *La Mafia*. Интересно, не мислиш ли, че това име идва от арабски. От *mahjas*. Светилище. Убежище. Място на взаимопомощ. Това са имали предвид средновековните бандити, да се грижат за себе си и за своите семейства, когато са подели мисията си. Робинхудовци от XII век са били те. Кой би могъл да ги обвини? Луди глави, разбойници, тръгнали да ограбват онези, които имат повече хляб, отколкото могат да изядат за един ден. Това не ти ли звучи познато, скъпа? Ти самата не беше ли *brigantessa*, разбойничка? Отмъкваше хляб, сирене и сладкиши в джобовете си, за да нахраниш сестра си. Разбираш как е започнало всичко това, но можеш ли, изобщо някой може ли да разбере или да защити развитието му. Кланът вече не краде овце или крави под светлината на нелегални огньове, не влачи кървавите части от тях в своите селища. Като лъвове, отмъквачи плячката си в леговището. Те оставят този вид дейност на непросветените. Сега те искат много повече. Сега искат всичко. Сега искат така да мачкат бедните, както те някога са били мачкани. Паметта невинаги се връща цяла от пътя си през поколенията. В разстояние на седем, осем или девет века и по-наскоро под стратегическото ръководство на победителите в Голямата война клановете стигнаха много по-далеч от скромните си селски корени. Подобно на Етна мафията изригва насилие, когато си поиска. Изригва срещу държавата, когато тя понякога се събуди от упоението си. Изригва срещу църквата, която винаги е била склонна да упражнява собствена форма на осветено насилие. Изригва срещу всеки, който е достатъчно смел да застане по пътя на изригването. И къде са защитниците на бедните? Къде са хусарите, които ще прекосят на кон планините, за да ги освободят от вълците? Ще ти кажа къде са. Седят

на масата заедно с клана. Пируват и планират прославата си точно както са го правили снощи. Всички племена са в съюз. Те са като едно. Мафия, църква и държава. Отец, Син и Свети дух. Лео все още трябва... как да го кажа... Лео все още трябва да уважава тази истина.

— Но той няма да го направи — казвам аз. — Никога няма да го направи.

— Озадачаваш ме, Тоска. Мъдрецът у теб ме озадачава. Значи нищо не може да се направи?

— Вие казвате, че нищо не може да се направи. Всички племена са в съюз. Лео е племе сам по себе си, но ако има какво да се направи, той ще го направи. Не вие. Не аз. Спомням си, преди години ми казахте, че именно вие ще подхванете Лео, когато стъпи погрешно. Казахте: „И той ще стъпи погрешно“. Обещах си тогава, че по-скоро аз, а не вие, ще бъда достатъчно близо, за да го подхвана. И двамата грешахме, и двамата бяхме много самонадеяни, нали? Сега знам, че Лео никога няма да стъпи погрешно. Но вие, дон Козимо, вие стъпвали ли сте погрешно? Къде е вашето място в цялата тази йерархия?

Необичайното ми обръщение към него на „вие“ го кара да ме погледне остро.

— Аз съм само изповедник на принца. Чрез моите собствени кризи на вярата и чрез поведението и отказа от поведение, които бяха резултат от тези кризи, аз се отказах от почти всички останали задължения и права, свързани с моето положение. Курията трябва да ме лиши от църковен сан единствено заради Лео. Единствено заради това че той знае напълно и безспорно известни събития и практики вътре в курията. И заради щедрата му подкрепа за енорияшите. За епископията. Фондове и услуги — и може би дори премълчавания, — които те знаят, че той ще извади на бял свят, ако ме лишат от още нещо. Нали разбираш, скъпа Тоска, Светата църква е единствената истинска курва в Сицилия. Знаеш достатъчно добре, че смятам Лео за прекалено смел и непредпазлив, и въпреки това аз съм му предан. Винаги ще бъда предан на Кандид.

[1] Вид мек вълнен плат. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XIV

Лео често странеше от мен след срещата си с клана. А когато бяхме заедно, чувствах дистанцията помежду ни още повече, отколкото когато той отиваше сам на езда или когато, след като заключеше вратата, оставаше часове наред сам в библиотеката. Когато говорехме, ставаше дума за неговия страх. Не изваден наяве, разбира се, тъй като той криеше страха зад измислени практически въпроси. *Трябва да престанем със сутреешните си излизания, защото има да се прави толкова много в боргетото*, казваше ми, когато очевидната истина беше, че заради новите системи, вече действащи и в подготовка, селяните все по-малко имаха нужда от нас. Например ефективността и добивите на нивите се бяха повишили в почти неизчислима степен. Селяните имаха по-добри къщи, по-добра храна, по-добри дрехи и по-добри грижи, отколкото повечето от тях бяха имали в целия си живот досега. Тези фундаментални неща бяха непокътнати, а другите две програми, за които се тревожеше Лео — училището и лечебницата, — също вървяха добре.

Козетина толкова беше напреднала в обучението си и изразяваше такъв копнеж да стане *maestra*, че за седемнадесетия ѝ рожден ден Лео ѝ подари малка, тънка папка, облечена с червена щраусова кожа с гравирани ѝ инициали. Вътре имаше бележка с поздравления за новата *maestra* на училището в боргетото. Аз самата бях повишена на поста „разказвачка в събота сутрин“.

Дори ежеседмичното ми присъствие в лечебницата беше станало излишно, тъй като посещенията на лекаря се увеличиха до три пъти седмично и държавата беше започнала да изпраща медицински сестри и социални работници да му помагат и както подозирах, да събират сведения. Приказките за боргетото на принц Лео и новите му програми тихо бяха пропътували през протоците и нагоре по полуострова.

Противопоставяйки се на настояването на Лео, че селяните имат повече нужда от нас, аз му напомнях, че именно развиването на тяхната независимост беше неговата върховна цел. Той се съгласяваше. Докато не започна да тъче друго було. *Имам нужда от повече почивка,*

Тоска. А ти, *amore mio*, ти ще се върнеш към твоето изучаване на класиците. Занемарих делата си и трябва да бъда по-прилежен с адвокатите и счетоводителите, и със земеделските консултанти. Имам да управлявам „ферма“, в края на краищата, казваше ми, забождайки поглед точно вляво горе от мен.

Разбирах, че се страхува не за себе си, а за мен. Когато бяхме заедно в утринната тишина на горите, аз бях лесна мишена, също като него. И така нашата утринна езда рязко престана, както и моите самотни излети. Собственият ми страх вирееше под прикритие. Малко по малко Лео подрязваше и прищипваше нашия и без това сдържан живот. Като момче, влачещо пръчка по пясъка, той очертаваше границите на своето непревземаемо царство. Трябваше да живеем вътре в двореца, все едно кланът не би могъл да се прехвърли през стените. Градините, лимоновите насаждения, боргетото и някои от по-близките ниви бяха най-далечното място, до което се осмелявахме да отидем. Но това ще отmine, казвах си. Той страда от първия пристъп на ужасяващ страх. Ще си възвърне спокойствието през пролетта, казвах си аз. Казвах си, че в края на краищата ще се успокои през пролетта. Почти три години той в най-добрия случай успяваше да осъществи поне идеята за това. Дори тогава обаче спокойствието му идваше и си отиваше. Ивички светлина иззад сянката. Но през цялото това време на закуска не му поднасяха вече никакви покани, запечатани с червен восък и написани на дебела хартия с цвят на ванилия. Нито покани, нито повиквания нарушаваха дните му. Дори и змия в тревата, където се осмеляваше да върви. Макар че никога вече, *никога* повече нямаше да яздим заедно, нито да предприемаме малките си пътувания до морето, ние се приспособихме. Всъщност животът ни през това време не беше много по-различен от живота ни, когато бях по-млада. Отново следвахме ритуалите. Това беше единственият живот, който принцесите бяха живели досега, и единственият, в който, когато присъстваше, Симона се чувстваше удобно. Ако пожелаехме нови дрехи, търговците или техни представители донасяха сандъци и докарваха гардероби в малкия *salone*. Ако пожелаехме музика някоя вечер, музиканти идваха по покана да свирят и да пеят. Ако пожелаехме да вечеряме в боргетото, натоварени с кошници със сладкиши и плодове, ние прекосяхме поляната, за да идем при съседите си. Често работехме сутрин в нивите рамо до рамо със

селяните или с *ortolani*-те, градинарите, в дворцовите градини. Исках да се науча да готвя, затова стоях при готвачите в двореца сред тавите за печене, врящите гърнета и купчините брашно, подредени на изстърганата дървена маса, където се правеха макароните и хлябът. И винаги имаше гости. Още повече, отколкото в по-ранните ми дни. Поколения братовчеди, овдовели лели и отдавна овдовели пралели, зетьове, баджанаци, шуреи, приятели на приятелите идваха и си отиваха, и пак идваха. Сякаш беше вярно. Сякаш наистина безопасността се криеше в числеността. И ако сред тях имаше сплетници, аз не ги чувах. Някак си, в някой момент бях станала една от тях.

* * *

Беше Възнесение Господне, денят, когато се вярва, че сладката вода става светена вода, и когато селяните отиват да се изкъпят в изцелителните води на възнасящия се Христос. А после да почиват на слънце, да изядат хляба и шунката си и да изпият виното си. Макар че винаги отивахме заедно със селяните на този празник, Лео този път предпочете тихо да си остане в двореца. Но денят не се оказа тих.

Точно след залез-слънце ние с Лео и Козимо стоим на пътя край боргетото, за да чакаме процесията стари каруци, която връща жените у дома. Отдалеч виждаме светлините през остърганите от пролетта ниви, искрите на фенерите се люлеят на ритлите на фургоните. Когато се приближават, чувам как каруците скърцат и стенат под тежестта на жените, които седят на разклатени столове, закрили плитките и раменете си с дантелени шалове. Знам, че се държат за ръце, и се напругам да ги чуя как пеят простичката си песен под изгряващата майска луна. Искан ми се да съм с тях на техните клатушкащи се столове, да се полюлявам с ритъма на шляпането на конските хълбоци, с тежкото трополене на копитата им по древните камъни.

Бяхме дошли в боргетото не толкова, за да поздравим селяните за завръщането им у дома, колкото да ги подготвим за това, което щяха да намерят. За това, което вече го няма. Със сигурност щяха да подушат дима, да видят черните пушеци, виещи се в полумрака. Беше имало пожар. Умело подпален и оставен да се развихри, докато селяните ги

няма. Боргетото беше изгоряло. От дворцовата веранда, където бяхме отишли да седнем на кафе тази сутрин, ние с Лео видяхме пламъци да изскачат от сградите. Мъже от персонала на двореца ги бяха видели преди нас и вече отиваха натам, а сред тях и Козимо. Бяхме се обадили по телефона в някои от селата. Пристигнаха още помощници. Нахвърляхме градински сечива в каросерията на един камион. Влязохме в редицата, хвърляхме лопати пръст, вадехме вода от кладенеца с кофи. Скромни инструменти, които да спрат звяра. Дори уморен. Дори в последни издихания. Помещенията за спане са най-малко засегнати. *Mensa*-та, кухните, параклисът представляват каменни черупки, отрупани с димяща пепел. Знаем, може би всички знаят, че този пожар е визитна картичка. Кланът е неотстъпен преследвач. Изобретателен, непредсказуем, предизвикващ.

Но на следващия ден официални лица, които Лео повика от Ена, разследват мястото със старанието на археолози. Огънят не е бил нарочен. Не намират свидетелства за палеж. Огънят не е бил работа на клана, а просто причинен от разсеяност. Разсеяността на пекарите. Когато пещта се нагорещява достатъчно, за да се пъхнат вътре втасалите хлябове, пекарите — както правят винаги — измитат пода на фурната от купчините нажежена до бяло жаравата и изсипват кофите жива пепел зад пекарната. Но тази сутрин, бързайки да се присъединят към каруците, запътили се към реката, те се показали небрежни. Незагасената жаравата паднала в сухи треви. Твърде близо до купчината дърва. Сухите треви били като прахан, жаравата подпалила дървата. Огънят се разраснал. Когато стигнал съдовете с газ за готвене в *mensa*-та, станала експлозия. Вместо да се успокои, че пожарът е нещастен случай, Лео отказва да повярва на властите. *Не може ли някой да им е наредил да го нарекат „спонтанен“? Кой може да бъде сигурен? В края на краищата, нима ние, сицилианците, не сме издигнали потайността в ранг на изящно изкуство? Всеки, дори последният от нас?* Много повече, отколкото обичайните изражения на неговия донкихотовски ужас, именно този инцидент с огъня и с отказа на Лео да приеме, че източникът му е невинен, ми показва силата на неговите бълнувания. А срещу тези бълнувания, логиката е слаба като струйката вода, която не можа да спре пламъците.

Една вечер през тази дълга епоха на нашата обсада Лео дойде в покоите ми. Агата отвори на почукването му. Седнала на *pianoforte*-то, със сребристокафява рокля за чай, бухнала около мен на малката пейчица, аз се опитвах да свиря Сен-Санс. Все още се опитвах. Все още работех върху „Лебедът“. Лео се настани на *divanetto*-то.

Аз започнах тихичко да изговарям думите още преди той да ги каже на глас.

— Това е лебед, Тоска. Музиката е композирана да създава впечатление за лебед. Нищо не сочи, че се приближава слон. *Piano. Piano, amore mio*. Тихо. Тихо, любов моя.

— Но аз съм толкова голяма, а тези клавиши са толкова малки. Какво да правя с цялата си сила?

— Странно, но точно за твоята сила бих искал да говорим тази вечер.

Ставам от пейчицата, отивам при него, за да получа въздържаната му двойна целувка, и той ме притегля да седна на ръба на малката възглавничка пред мястото, където е седнал. Започва без предисловие:

— Всъщност аз нямам наследник. Аз съм последният, последният роден в този мой благороден долен род. Нямам синове. Само онези две цвърчащи, шумолящи отражения на своята майка, бог да пази душите им. Симона ги е възпитала като свои лични домашни любимци. Аз им дадох само името си. Сякаш тя по някакъв начин е отделила и заменила дори кръвта в тях, която е била моя, макар че Господ знае, че тя се омъжи за мен точно заради кръвта ми. Но ще стигна и до това.

Още веднъж ти казвам, аз нямам наследник. Не се тревожа изобщо за материалния комфорт на Симона, тъй като тя притежава повече земя и повече големи постройки, отколкото има време или желание да стопанисва. Бракът ни беше мотивиран не само от дълговете на баща ми, но и от каприза на нейния баща. Нали разбираш, баща ѝ не предложи зестра. Нечуван акт на арогантност. Той искаше богатството на дъщеря му да си остане при нея, не някакъв негодник да го пропие или да го похарчи за курви или хазарт. Със

сигурност евентуалният съпруг щеше да има тези периферни облаги от нейното богатство, но щеше да има достъп само до тази част от него, която самата Симона би решила да сподели. Ако Симона беше мила или талантлива, или просто любезна, просто нежна, можеше да привлече ухажори дори при тези враждебни условия. Това, че тя не беше нищо подобно, оказа своя ефект. Когато баща ми ѝ представи идеята за брака ми с нея, тя беше опасно близо до двадесет и петата си година — официалната възраст, когато неомъжена жена като нея става *zitella*, стара мома — и баща ѝ омекна, макар и малко. Двамата мъже бяха стари приятели. Моят баща — Лоренцо, имаше нужда от помощ. И макар само за да се опази приличието, дъщерята на Федерико имаше нужда от съпруг. Всичко беше извършено елегантно. Изпълнявах задълженията си, бях коректен във връзката със Симона, но също задържах непроменени някои елементи от предишния си живот. Бях на осемнадесет години, Тоска. Все още почти момче. Момче, изпратено да изпълни дълга си към своето семейство. Почти като изпратено на война. *От леглото на богатата zitella ще осигуриш спасение за всички нас, синко.* Компромисът беше полезен за всички ни. Или поне така вярвах, докато не си влюбих в теб. С всичко това искам да ти кажа, че ти си моето семейство, Тоска. Ти, Козимо и селяните. И всичко, което имам, ще бъде ваше. Ние с Козимо ще се погрижим за това.

Слушах го така, сякаш разказва басня. Да, някаква странна тъжна басня. Стреснах се, когато той каза: „За да запечатаме пакта, искам да вземеш това“. Макар вече да знаех, ако не и в такива студени подробности, по-голямата част от това, което ми казваше, когато го чух изцяло, ми причини болка и почти предизвика гняв у мен.

— И твоят баща е бил жесток като моя — казах му аз.

Той поклати глава, бранейки баща си. Започва да се опитва да откопчае джоба на омачкания си велурен жакет за езда, който носи почти непрекъснато, макар да не беше яздил от три години. Дългите му плътни пръсти треперят, докато се опитва да хване нещо, пъхнато там вътре. Изважда малка кесийка, оформена като плик. Направена от подплатена коприна с цвят на прегоряло кафяво. Лео отваря закопчалката и изважда една огърлица. Квадратен изумруд виси на къса плетена верижка от розово злато. Поднася ми го в отворената си длан. Казва:

— Винаги съм си представял, че това, което висеше на врата на майка ми над моята люлка, докато тя ми пееше, вероятно е бил първият предмет, който съм видял. Вероятно не е така, но едва ли има значение. До нощта, когато тя умря, аз не си спомням да съм виждал майка си да не го носи. Ако трябваше да се оженим, това щеше да бъде моят сватбен подарък за теб.

Не вземам колието, почти не го поглеждам, а впивам очи в Лео. Опитвам се да му кажа, че искам, че имам нужда не от изумруда. Дори не от изумруда на майка му. Опитвам се да му кажа, че би ми харесало да съм негова булка, но че съм доволна да бъда за него това, което съм. Макар че до този момент никога не съм била сигурна коя бих могла да бъда. Със сигурност не искам да бъда негов наследник. Казвам му всичко това, казвам повече от това и той ме изслушва. Прибира колието в кесийката с цвят на прегоряло кафяво.

— Майка ми се казваше Изота. Не знам дали някога съм ти споделял.

— Казвал си ми го — отвърщам аз.

— Казвал ли съм ти как умря?

— Не.

— Може ли да ти разкажа тази история, края на нейната история, точно сега?

— Разбира се.

* * *

Signora Isotta, не можете да направите това, казваха ѝ болногледачките.

Само се опитайте да ме спрете и ще накарам да ви удушат, докато спите. Веднага ми доведете Лео.

— Двете болногледачки бяха влезли в стаята ѝ с намерението да я приготвят за сън. Майка ми имаше по-различна идея как да прекара вечерта си. Аз чаках наблизко. Чаках мама да прати една болногледачка да ме доведе или някой да дойде да ми каже, че тя е умряла. Дотогава вече дни и нощи се бях разхождал напред-назад, спях и пушех в малката приемна в дъното на коридора близо до нейната стая. Получавах позволение да седя до леглото ѝ, няколко мига да галя

изящната ѝ бяла глава, щом болногледачките сметнеха, че е достатъчно спокойна, за да понесе подобно възмущение, каквото би предизвикало безмълвното ми присъствие. Но сега тя беше се изправила до леглото. С широка усмивка на прекрасното си лице.

Ах, Лео, колко те обичам. Със сигурност съм ти го казвала стотици пъти, но ще ти кажа каква чест е за мен да бъда твоя майка.

Тя тръгна към мен, посегна да погали бузата ми, после мина бързо покрай мен, отиде до прозореца и го отвори, пускайки студения февруарски следобед да влезе във вмирисаната на смърт стая. Това беше първото ѝ вдишване на хубав въздух, откакто я бяха закарали умираща към болницата почти преди една седмица. Завесите, безформени и сиви, подивяха, зашляпаха в нещо като радост. Тя повика да ѝ донесат възглавници. Искаше възглавници.

Две, не четири.

Изхлузи белите им кальфи, извади собствените си, по-красиви кальфки от шкафчето заедно с нощницата и с един сатенен жакет в тон с нея, с големи дантелени буфан ръкави. Напръска стаята с нероли. Пръсна още от него и в косата си, после я събра, върза я на темето си в някаква дива китка и измъкна от купчината коса кичури, които нападаха в спирала покрай бузите ѝ. Имаше руса коса като моята и повечето от нея беше останала руса. Беше красива. Обяви, че отива да се къпе, и направи точно това. Беше праметнала на ръката си сатенената нощница и сатенения жакет, хавлия колкото чаршаф с монограм в златни нишки с първата ѝ буква *И*. В ръката си държеше сапун в кутийка на цветя. После се върна, косата ѝ беше нагласена още по-изкусно и сякаш в очакване на гости за вечеря тя запали свещи и сипа уиски в две хубави чаши.

Приготвих се за това специално пътуване, каза тя, а смехът ѝ звънтеше като тънка сребърна лъжица, подскачаща по мраморен под.

Тя се намести в леглото, доста време се намества, пожела ми добро здраве и сякаш имах издръжливото сърце, което тя мислеше, че имам, ми пожела голяма любов. После седяхме така сред аромата на неролите и свещите, и тази чиста февруарска нощ, и аз все повтарях, че трябва да затворя прозореца, че е много студено, че тя ще умре от студ, а после двамата се смяхме и плакахме.

Оставих го отворен, за да не му се налага да почука, каза тя.

Тогава ме помоли да взема тази кесийка от вътрешния джоб на чантата ѝ. Взех я и ѝ я подадох, но тя обвини дългите си пръсти около ръката ми.

Това е за теб, Лео. Да го дадеш на жената, която обичаш. Вярвам, добре разбираш, че не съм го определила за тази глупава гризетка, за която се ожени. Никак не ме интересува как ще разделиш останалата част от моите съкровища, но искам да задържиш това. Ако някой ден се влюбиш...

Тогава тя отмести поглед и замълча, въртейки венчалната халка на пръста си. Сякаш се опитваше да си припомни цифрите на заключалката на някой сейф.

Все още не съм сигурна дали да ти пожелаю любов, или да пожелаю любовта никога да не те намери. И в двата случая болката е сурова. Изумрудът принадлежеше на майка ми и на нейната майка. Не мога да ти кажа, че носи щастие или богатство, или някакъв мимолетен дар. Само мога да ти кажа, че той беше мой другар през всичките дни, откакто станах на петнадесет години. Тежината му на врата ми винаги беше успокоение някакъв баласт, струва ми се. Ще пазиш ли този изумруд заради мен, Лео? Пази го, докато не я намериш. Тя ще разбере какво е означавал за мен. Знам, че ще бъде така. Искам да ти кажа още нещо, Лео. Вече знаеш, че аз бях и си останах противник на това, че баща ти злоупотреби с твоето великодушие. Той поиска твърде много от теб, когато те помоли да се ожениш в това гнездо на парвенюта. Федерико беше партньор на баща ти в хазарта по курортите. Прекрасно би могъл да допринесе за финансовото му унищожение. Аз никога не узнах цялата истина. Неговата молба към теб да го спасиш да платиш дълговете му, да освободиш имотите и земите ми от мръсните нокти на лешоядите, които пърпорят около нас през всичките тези години неговата молба към теб да направиш всичко това — ето какво го уби. Не беше случайност, че той умря само седмици след като всичко беше уредено. В крайна сметка той те помоли да спасиш наследството за самия теб. Не беше лош човек баща ти. Но беше слаб човек. Слаб човек, когото обичах прекалено много.

Тя отново се разсмя със своя сребрист смях. Смееше се тихо, все едно камбанки звънкат в мъглата. Притегли ме към себе си, целуна очите ми каза ми да я оставя. Каза, че тя никога няма да ме остави.

Почина същата нощ. Доведох те в двореца два дни преди да се навърши един месец от смъртта ѝ, и много пъти съм си мислил, че именно тя те е пратила при мен. Редно е ти да го получиш. Ти си булката на нейния син. Това е твоята сватбена огърлица, Тоска. Наистина бих искал да можеше да имаш сватба, на която да се появиш с нея. В мое лице ти имаш предан съпруг. Но не можеш да имаш сватба. Само ако можех да променя тази истина! Понякога се тормозя, че мога да ти предложа само половин живот.

Лео става от *divanetto*-то, разрошва косата си, разхожда се из стаята.

— Трябва да намеря начин ние двамата да живеем спокойно някъде. Далеч от заплахите, далеч от преструвките. И ако аз не успея, ти трябва да заминеш, Тоска. Да, трябва да заминеш и да се спасиш от всички нас. От всички тях.

— Това е най-странният обет, който някога съпруг е давал на съпругата си. Да ѝ каже, че тя трябва да замине и да се спаси. Не разбираш ли, Лео? Аз вече съм част от *pretense*, от преструвката. Вече съм част от това „ние“. И може би след Изота аз съм героинята на тази история. Защо искаш да избягам?

Той продължава да се разхожда и аз казвам:

— Не ми харесва толкова много тази част от теб. Когато си играеш на приличния бароков принц, искам да те ударя и да ти се присмее. Не ти ли стига, Лео? Защо трябва винаги да искаш още? С цялата си склонност към неприятно поведение Симона се държа възхитително при извънредните обстоятелства, които създадохме ние в това семейство.

Той казва:

— Нито за миг тя не си е помисляла, че съм неин. Не че тя от съображения за галантност ме е дала на теб. Тя искаше от мен само брак. Брак и законни деца от благородна кръв. Никога не съм бил нещо повече от законно и склонно животно за разплод. И след раждането на Шарлоте, когато лекарите казаха на Симона, че не бива да ражда повече деца, тя никога повече не отговори на моите, макар и неискрени опити за близост. От нейна страна със сигурност нямаше такива опити. Не намирам много неща у Симона, на които да се възхищавам, освен възраждането на вежливите ѝ обноски, естетската ѝ дистанцираност.

— Не предлагам да я обожаваме, Лео. Каквито и да са обстоятелствата на вашия брак или последвалите ги събития, вие сте съпрузи, живеещи заедно в този дворец със своите деца. И със своята възпитаница, която е станала твоя любовница. Това не е ли достатъчен компромис и усложнение, без да се опитваме да измисляме други. Когато искаме нещо повече от човек или дори от идея или обект, именно тогава се въвличаме в неприятности. Именно това „малко повече“ в края на краищата съсипва всичко останало. Може би защото съм започнала с толкова по-малко от теб, аз мога да бъда доволна от този живот, да бъда благодарна за него въпреки странните му или болезнени моменти.

Той заема предишното си място на *divanetto*-то, обляга се назад и затваря очи.

— Предполагам, че е достатъчно. Предполагам, че е наистина така, Тоска. Може би всичко ще си остане дълго време такова, каквото си е. Може би няма да остане. А сега, разбираш, аз не говоря за Симона.

Вдига ме от възглавничката, настанява ме до себе си на малкото диванче, гърдите ми се опират в неговите. Говори шепнешком, опрял брадичка в темето ми.

— Ако поради някаква причина вече ме няма тук, ти трябва да ми обещаеш, че ще напуснеш двореца. Обещай ми, че ще заминеш, без да отлагаш. Не мисли, че можеш да продължиш да живееш тук, сред това манастирско спокойствие, ако мен ме няма, за да ти го осигурявам.

Аз се дръпвам от него.

— Какво искаш да кажеш с тези думи „ако мен ме няма“? Да не би да искаш да ми кажеш, че имаш някакви земи да поделяш и да раздаваш някъде във Франция или Испания. Има един клон от семейството ти някъде в Андалусия, нали?

Както в първия ден, когато срещнах Лео, и както винаги правя, изразявам страха си чрез сарказъм. Сега аз започвам да се разхождам. Питам с глас, извисяващ се до писък:

— И къде се предполага да отида, ако се случи това митично събитие с твоето изчезване? И това ли реши?

— Ти вече не си дете. Или, както си ми казвала достатъчно често, никога не си била дете. Но по различни начини си била

защитавана като дете. Ти обаче си силна, Тоска. Можеш да си устроиш живот, който ти подхожда, още повече ако имаш пари. Остатъкът от твоите сватбени подаръци е под грижата на Козимо. Оставих му инструкции и нареждания. Където и да решиш да отидеш, той трябва да го знае. Ако дойде време, той ще ти помогне да намериш пътя си.

Вече с по-тих глас изричам:

— Не разбирам нищо от това. Въртиш се в кръг. Да не би да говориш, че евентуално ще умреш?

— Не. Да, но не точно това.

— Дали това, че евентуално ще умреш, е част от решението да продължиш да разпределяш земята тук? То влиза ли в причината ти да говориш, че ще прашаш децата в селските училища, че ще затвориш лечебницата и ще прашаш децата за прегледи в Ена, че ще уреждаш старите селяни да бъдат прехвърляни в старчески домове. Точно когато нещата като че ли вървяха толкова добре, ти предлагаш още промени. Да не би да мислиш, че ще умреш? Това ли е? И както земята, която даде на селяните, ти сега ми даваш бижута и пари. Това е, нали? Пригответяш се за някакво заминаване, нали? Но аз не мисля, че това е смъртта ти. Ти ще избягаш. Това ли е? Кланът, съпругата ти, дъщерите ти, селяните ти, любовницата ти, идеалите ти, собствеността, страстта, красотата, предателството... Познавам лабиринта, Лео. Познавам го много отдавна и може би по-добре от теб.

— Не се съмнявам. И не се готвя да бягам.

— Да не се готвиш да се самоубиеш? За бога, обясни ми всичко това.

— Не мога да ти го обясня, защото аз самият още не го разбирам. Просто искам да очакваш. Да бдиш, както аз се опитвам. Това е първото, което исках да ти кажа. А второто е, че макар и да имам предвид доброто ти отношение към това, колко сме щастливи, колко би трябвало да сме доволни, не вярвам, че мога — поне не през цялото време, докато съм жив — да продължа да живея само от време на време в мигове на свобода. Странно е аз да говоря за морал, но ще направя точно това. Намирам за неморално ние да продължаваме така. Никога не съм мислил, че ще се влюбя в малката Тоска. И понеже любовта ми към теб е толкова чиста, се опитвам да те подготвя за живот без мен. Възможно е ти да знаеш някои неща по-добре от мен, все пак обаче вярвам, че доста добре познавам природата на нашата

раса. Знам, че ако предприемем *fiutino* — малко бягство — ако се измъкнем заедно, ако направим това, рано или късно ще дойде време, когато вината ще те съкруши. Това, че ще бъде необоснована, няма да я направи по-малко болезнена. Ще се чувстваш отговорна, че си ме откъснала от моя живот, колкото и безсмислен да е бил преди теб и ще бъде без теб. И без нашата съвместна работа. Ще се чувстваш като престъпница. Свободата, която ще си спечелим с бягството, ще изчезне, защото ще бъдем длъжни да стоим настрана от обществото. Там навън, в света, ще живеем в още един вид отчуждение. В света ще ни осъждат и ще ни напомнят, макар и недоловимо, за нашето прегрешение. В миналото те е тревожел шепотът на сплетниците, сега ще те съкруши това, което ще чуваш, ако изобщо заминем оттук заедно.

Той отново се обляга назад. Затваря очи и е бял като мрамор под светлината на лампата. Накрая добавя:

— Права си, въртя се в кръг. Не искам нещата да останат такива, каквито са, и все пак не виждам начин да започна наново. Кой знае какво може да стане с нас или със Симона, или... не знам.

Внезапно се надига и казва:

— Мислил съм за самоубийство. Би било галантният начин да те спася. От тях и от себе си. Щеше да бъдеш принудена да заживееш самостоятелно. Идеята за самоубийство дори можеше да пусне корени за около един час, докато не си припомнях още едно нещо, което бих искал да ти кажа или да ти покажа, или докато слънцето не изгрееше и аз си те представях как се събуждаш с разплетена коса, а очите ти са с цвета на плитко зелено море. Познавам осемте дълги крачки, които ще извървиш до вратата на банята си, и песента, която пееш, докато водата се излива във ваната, познавам и по-късите, по-бързи крачки — с още мокро тяло и с вода, капеща от крайчетата на косата ти, — които извървяваш до леглото, за да се изсушиш до мен. Познавам те прекалено много, за да мога да те оставя завинаги, Тоска. Но освен всичко това мисълта за Йоланде и Шарлоте не ми позволява да си угодя да се самоубия. Макар да са по-скоро отчуждени, отколкото близки, аз чувствам голяма бащинска отговорност, затова няма да стоваря никое от тези мрачни неща върху тях. Нито пък върху теб.

Замълчаваме. Дълго седим така безмълвни, отдалечени един от друг, докато аз не казвам:

— Изота е била права. Че не е била сигурна дали да ти пожелае любов, или да ти пожелае любовта никога да не те намери. И в двата случая болката е силна. Не те ли болеше преди тази наша любов и не те ли боли сега заради нея?

— Да.

— Така че нима всичко не се свежда до избора коя болка да предпочетем? Все едно си избираме отрова? Това ли е истинската същина на предложенията на живота?

— Може би е.

— А ти винаги ли ще бъдеш нещастен в щастието си? Това започвам да вярвам аз за теб, Лео. И то ме плаши много повече, отколкото ме плашат те. Нали разбираш, аз възприех навика ти да изключвам дори името им. Е, нека го кажа на глас. Ти и твоите мании ме плашите много повече от клана. Най-лошото, което могат да направят, е да ме убият. Да те убият. Но заплахата откъм теб може да бъде много по-голяма. Настояваш — приятно, признавам — да стоим като жертви в дупка и да чакаме вълците. Това вслушване за тях, докато вървим през поляните, това вглеждане за тях, дори след лимоновите дръвчета, сведе нашето съществуване до някакво скитничество.

— Козимо е прав. Ти си безжалостно разбираема.

— Мисля, че съм по-разбираема, както казваш, отколкото си ти в този момент. Нека се върнем към въпроса за красотата. Колко красота според теб е достатъчна за един живот? И как човек измерва красотата? И как трябва да бъде опакована тя, как да се разпределя? Истината е, че най-вероятно сме изживели повече красота, отколкото ни се е полагало. Повече, отколкото успяват да изживеят по-голямата част от хората, искам да кажа. Но нашата част може да не е свършила. Нека да рискуваме, Лео. Нека да излезем с конете утре сутрин. Нека да отидем до нашата кръчмичка и аз да ти свиря „Лебедът“, да изпием хладкия си чай край огъня и да спим на тъмночервения килим с жълтите рози.

— Ще ида да донеса проклетия килим от *locanda*-та и можем да спим на него ей тук.

— Знаеш, че не е същото. Време е да престанем да се страхуваме от тях, Лео. Ако искат теб или пък мен, ако искат двама ни, ще ни

хванат. Престани да се упражняваш за смъртта. Единственият изход от лабиринта е да си върнем живота.

ГЛАВА XV

Но ние не си връщаме живота. Опитвам се да сваля страха от гърба на Лео, като камък, вързан на врата му. *Позволи ми да ти помогна. Мога да се справя с това, мога да ти помогна да се отървеш от това*, казвам му аз. Но страхът оставя петно и върху мен. Толкова дяволски е станал, че сега е безименен. Не е кланът. Не е вендетата. Дори не мога да го нарека смърт. Само да можех да му дам име. С Лео се движим като фантоми във все по-стесняващи се арабески, толкова близо един до друг, че никой не знае кой от двамата ни води и кой следва.

— Всичко ще се оправи — казвам му аз.

* * *

Късен следобед през август 1954 година, Лео е дошъл в стаите ми. Макар да не е излизал от двореца почти два месеца, той обявява, правейки се на безгрижен, че ще отиде в Ена с Козимо. Някакви последни приготовления за даренията. После, отхвърлил фалшивата неувереност, ме прегръща. Притиска ме силно до гърдите си и аз оставам така, докато той гали косата ми и шепне над главата ми. Шепне толкова тихо, че разбирам само гласа му. Старата му нежност. Сърцето му е уплашена птица. Той говори със завалените нежни думи на диалекта.

— Трябва да вървя — изрича вместо „ще вървя“. На сицилиански няма бъдеще време. — Трябва да вървя — повтаря той.

Камбаната на параклиса бие. Петнадесет минути до вечерня.

— Ще те чакам — казвам, но той вече е на вратата.

Вече е изчезнал. Защо камбаните още бият? Странно. Нещо не е наред с часовниците. Чувствам се свободна. Да, това е. Камбаните са камбаните на свободата. Аз съм свободна. Лео няма да го има няколко часа и аз съм свободна. Отивам и питам готвачката дали мога да си приготвя вечеря и да си я взема в стаята. Не, по-добре да седна на верандата, двете с Агата ще поставим там масата. Ще облека

сребристокафявата рокля. Ще вплетат магнолии в плитките си, както му харесва. Това е прекрасно. Дори след толкова кратка раздяла Лео ще се върне освежен. И аз, освежена, ще го чакам. Трябва да започнем от време на време да мислим само за нас двамата. Отначало ще се преструваме, но ако упорстваме, преструвката ще стане нещо естествено. Да, само за нас двамата.

Двете с Агата подреждаме масата и толкова отдавна не сме се занимавали с нищо друго, освен с най-необходимите всекидневни дейности, че дори двете с нея трябва да се преструваме. Тя слуша предпазливо бърборенето ми, маха магнолията, която затъквам зад ухото ѝ, поставя я близо до чинията на Лео. Чувайки все още диалекта на Лео в ушите си, аз говоря с нея на сицилиански, повик за интимност.

Ma Io non ricordo più. In dialetto, quale è la parola „piacere“? Вече не помня. Каква е думата за „удоволствие“ на диалект?

Non esiste. Не съществува.

* * *

Донесла съм малка бутилка *Moscato* и двете чаши, които Лео държи на масата до леглото си. Питие за добре дошъл у дома. Охладено е, но сега ледените капчици по тънката кехлибарена бутилка са изсъхнали. Аз се увивам по-плътно с шала си, за да се предпазя от вентреца. Къде може да са? Мимо вече е подредил приборите, купичките с желиран бульон. Идва от време на време, за да ме подкани да вляза. Този път носи *tisana*, билков чай от лайка.

— Ще остана още малко, Мимо — казвам, виждайки Козимо да се качва по каменните стъпала.

— Нали виждате? Ето ги, тук са. Всичко е наред, Мимо. Иди си почини.

Тази вечер Мимо ми изглежда стар. Не си спомням някога да съм забелязвала колко е остарял. Козимо сега е при мен и поради някаква причина носи велурения жакет на Лео. Поне така изглежда, увиснал на прегънатата му лява ръка. В какви глупости се е забъркал Лео, питам се аз.

Ставам, поемам жакета от Козимо. Скривам зад вятърничавост облекчението си, че са се върнали.

— Откога сте поели задълженията на камериер на принца, дон Козимо?

Разтърсвам жакета, изглаждам гънките, доколкото мога. Пак го разтърсвам. Забелязвам треперенето в ръцете си. Намирам, че не мога да погледна към Козимо. Намирам, че не мога да говоря.

— Няма го, Тоска.

Тогава го поглеждам. Притискам жакета към себе си. За да се предпазя от онова, което знам, че ще ми каже свещеникът.

— Спряха ни по пътя за Ена. Две коли ни препречиха пътя. Без фарове, не ги виждахме, докато не спряха пред нас. Двама мъже излязоха от колите, моторите още работеха. Не знам дали е имало други мъже, останали вътре в колите. Мисля, че имаше. Дватама измъкнаха Лео от седалката до мен. Завързаха му очите. Свалиха му жакета и го хвърлиха на земята. Вързаха му ръцете с белезници. Бутнаха го в една от колите. Изчезнаха. Никой не каза нито дума. Седях дълго в нашата кола. Той ще се върне. Ще се върне всеки момент. Поредната заплаха. Щяха да вземат и теб. Искам да кажа, ако имаха намерение да го наранят, защо биха го оставили като свидетел? Аз не видях нищо, освен две тъмни коли, две бързо движещи се, облечени в черно фигури. Не видях лице, не чух нито дума. Бях свидетел само на изчезването на принца. Знам, че той няма да се върне, Тоска.

— Откъде знаете?

— Знам го.

— Аз не знам такова нещо. Тази вечер беше просто втората част от мъчението. Не виждате ли? Тези мъже са просто умели. Шепоти и мълчания. Само с тях са свършили работата на ножовете и брадвите. Но Лео не е изчезнал. Уверявам ви, Козимо, Лео не е изчезнал.

Гласът ми е изтънял и готов да се извиси в истерия. И аз знам, че Лео е изчезнал.

Знам, че седя тук на верандата. Знам, че Козимо продължава да ми говори, че ми казва, че вече е отишъл да види Симона. Че когато се е върнал, е влязъл в двореца през задната врата, отишъл е направо при Симона. *Така трябваше да направя*, повтаря той. Симона е съпругата. Вдовицата. Така е било редно да се постъпи. Казва, че сега тя е с

принцесите, че аз трябва да отида при тях. Че ще бдим всички заедно. Свещи. Тамян. Домакинството също ще бди. Той ми казва, че отива в боргетото. Трябва сега да се прибера вътре, казва той. Не бива да бъда сама. Не знае ли, че като вляза вътре, няма да бъда по-малко сама. Бях влязла в някакво нереално царство, в ужасно объркана мъгла, където няма граници. Ще се разпадна, ако се опитам да вървя. Трябва да остана тук. Мисля си за Мафалда, която искаше да остане у дома, за да бъде там и да ни посрещне, когато се върнем. Трябва да остана точно тук, където Лео може да ме види. Изваждам магнолиите от косата си. Сърцето ми тупти в забързан ритъм. Едно, две. Едно, две. Едно, две... Чувам гласа му в биенето на сърцето си. Той ме вика. Отварям уста да му отговоря, но не излиза звук. Опитвам отново и отново, и тогава отдалеч чувам тих женски стон. Моят стон. Един чакал започва да вие от същото това далечно място. Воят също е мой.

* * *

Сутрин е и ивици опалова светлина падат от високите прозорци на параклиса на двореца. Птича песен и нечий дрезгав шепот над броеницата са единствените звуци. Шарлоте държи ръката ми, както я беше държала през цялата нощ. Йоланде стои далеч от нас с мадмоазел Клотилд, а Симона е самичка в средата на най-предната пейка. Макар че бдението свърши с идването на зората, Симона не прави никакво движение, за да си тръгне. Трябва да изчакаме вдовицата да излезе и да излезем от параклиса след нея. Сега влиза Мимо. Той отива към Симона, подава ѝ дебела хартия с цвят на ванилия, запечатана с червен восък. С гръб към мен е, но знам, че тя е отворила писмото. Знам от кого идва. Първото съболезнователно писмо е от мъжа на име Матиа. Лео няма да се върне.

* * *

Всичко в ума ми е празно. Не плача, не говоря и не чувствам болка. Не чувствам изобщо нищо. Слушам. Наблюдавам. Седя в салона с книгата си. Хората започват да прииждат и аз не понасям дори

и най-тихото движение в стаите. Не понасям танцуващата светлина, която пробива през дръпнатите завеси. Отивам да се разходя в градината, но намирам, че нямам сили за това. Сядам на един камък и оставям слънцето да сипе огън върху лицето ми. От време на време ветрец раздвижва сухите листа на тополите и аз мисля за шумоленето, което издаваха дрехите ми, когато ние, трите момичета, вървахме по дългия коридор на път към вечерята. Свраки бърбрят над мен и в техния шум чувам някогашните гласове на принцесите. Може би чувам и собствения си глас. Връщам се в двореца и сядам на същото си място в салона. Виждам дългите кутии с траурни дрехи, доставени от мъже с бели ръкавици. Симона и Агата ги отварят. Тънка черна рокля, широкопола шапка с безкрайни слоеве черен тюл, за да скрие вдовицата. За принцесите черни поли от шантунг и дантелени жакети и пелерини, които падат до глезените им. Симона идва до мястото, където седя аз, поставя една рокля на възглавничката до мен и копринена шапчица с къса плътна воалетка. Навежда се и ме целува по бузата.

* * *

Заупокойната литургия за Лео се отслужва в параклиса на боргетото, ремонтиран след пожара на Възнесение. Симона е уредила всичко. И не съгласно собствената ѝ чувствителност, а съгласно тази на Лео. Тя ще погребее принца, за когото се е омъжила, с голяма щедрост. Камиони с изискани цветя изпълват двора. Кози, пилета и няколко гъски бродят из пръснатите жълти хризантеми и увитите с панделки купчини червени рози. Животните леко кълват цветята, но никой не ги отпъжда. Параклисът е малък, тълпите са безкрайни. Хората стоят по камъните на стария бял път, в ливадата, която води до двореца, по крайщата на житните ниви. Стоят неподвижни под зверското слънце.

Олтарът е отрупан с ръкойки жито, свързани с кълчища. На масата, където Козимо приготвя светото причастие, има бели свещи, поставени сред маслинови клонки — плодовете още са малки стегнати пъпки, — и ластари от най-старите лози, тежащи от пречупени от слънцето гроздове. Няма труп. Няма ковчег. Няма пепел. Мъжът на име

Матиа стои сред жалеещите при лявата странична стена на параклиса. Може би на три метра от мястото, където седя на крайчеца на пейката си. Разбирам, че е той, от начина, по който Козимо все поглежда към него от олгара. И от начина, по който той се визира в мен. Така и така щях да го разпозная.

Иска ми се да му изкрещя в лицето: Как го направихте, *signor Mattia*? Застреляхте го или му измъкнахте живота с голи ръце и после продължихте с плановете си за вечерта? Или изобщо не сте си изцапали ръцете? Наредихте да го убият с един жест, с леко притваряне на клепачите? Най-малкото, което можехте да направите, *signor Mattia*, беше да ни позволите да го погребем.

Вярно ли е, принц Лео, че сте целували ръцете на своите селяни?

А защо това ви интересува?

Просто ако някой ден чуем, че ви е сполетяло нещастие, ще разберем какъв е източникът му. Загубата на уважение, искам да кажа. Да, ще разберем, че сте повикали лошия си късмет с целувка...

* * *

Бащата и синът от Ена, които свирят на гайди всяка година за церемониалната жътва, чакат извън параклиса. Когато Симона става от пейката си, последвана от принцесите, от мен и всички, намиращи се вътре, гайдарите започнат да свирят. Момчетата барабанчици от боргетото също са тук и тъкмо те повеждат процесията по белия път към мавзолея, който стои отгатък лимоновите градини на двореца. Барабанчиците, опечалените, гайдарите. Симона и принцесите подред слагат по нещо на прага на тъмното дълго пространство, където би трябвало да стои ковчегът на Лео. Цветя, писма, книги. Симона ми прави път, за да се приближа към пространството, но като не познавам този ритуал, ако наистина е ритуал, аз нямам какво да оставя. Свалям копринената шапчица с късата воалетка и я оставям вътре. Един зидар и неговият чирак излизат напред и поставят на място запечатващия

камък. Чиракът се отдръпва, накланя глава. Знам, че Козимо се моли, но чувам само звънтенето на чукчето на зидаря.

ГЛАВА XVI

Симона остана в покоите си две седмици след погребението, а може би повече. Мисля, че беше не толкова в траур, колкото в състояние на постоянни промени. Беше дала отпуска на мадмоазел Клотилд, единствената учителка, която все още беше част от домакинството. Макар че Козимо идваше почти всеки ден, той беше отишъл да живее в енорийския дом, който винаги беше на разположение за него в Сан Роко. Отново започна да служи, по задълженията на селски свещеник. Без закрилата на влиянието на Лео пред курията вече се говореше, че ще го прехвърлят на нещо, което споменаваха като „позиция с повече предизвикателства“. Никой друг не остана да живее тук, само Симона, Йоланде, Шарлоте и аз. Принцесите се унасяха с валериан и се стоварваха на леглата си или пък се събираха в някакво отдалечено *salottino* да стържат капризни почести на Бах на своите виолончела. Когато Симона се появяваше, биваше достатъчно бодра, по-благосклонна към дъщерите си, отколкото обикновено, макар че и те също като че ли не се измъчваха особено много. Тя говореше с мен за плановете си. Планове за нея и за принцесите. Апартаментът в Женева може да се отвори. Момичетата трябва да прекарат около една година в Париж. Загубата на Лео я беше освободила от задълженията, на които трябваше от време на време да се подчинява в името на ограниченията на брака им. Макар да съжаляваше за смъртта му, говореше за нея на брилянтния си заобиколен език като за още един негов избор. Сега, когато вече не беше длъжна да играе минималистичната си роля в дворцовия театър, беше доста подготвена да поеме ролята на веселата вдовица.

— А ти, Тоска? Козимо донесе ли ти всичките документи във връзка с наследството ти? То е доста голямо, бих предположила. Достатъчно голямо.

Изричам само едно „да“.

— Не че не бих искала да останеш при нас. Фактически, спомням си, че преди не чак толкова много години те умолявах да останеш. Да не проявиш глупостта да избягаш. Но, Тоска, сега се

страхувам за теб. Страхувам се, че ще повярваш, както всички вярваме, че можем все така да черпим от запасите си от време, без да го броим. Животът ни изглежда безкраен, докато един ден не разберем колко малко от него ни е останало. Така го чувствам аз, Тоска. Че толкова мъничко ми остава... Скоро ще стана на петдесет години. Ти не си и на половината от моята възраст. Освен богатството, което Лео ти е завещал, ти си богата и с време. Не използвай тези следващи години, за да живееш само тук с призрака на своя принц. Той би бил последният човек, който да поиска подобно нещо от теб.

— Казвал ми го е. Казвал ми е много пъти, че ако нещо се случи с него, аз трябва да си отида. Козимо все ми повтаря да си отида. Мисля, че той казва това заради Лео, но и заради себе си. Аз ще си отида. Искам да си отида. Просто не знам как да започна. Откъде да започна.

— Това едва ли има някакво значение. Лео ти е оставил хижата, нали?

— Да. Но не искам да живея сама.

— Разбира се, не искаш да бъдеш сама. Но тук ще бъдеш извънредно много сама. Ако отидеш в хижата, пак ще бъдеш сама. Дори ако отидеш на съвсем ново място, самотата ще върви с теб. За известно време. Само че в друго обкръжение от теб ще се очаква повече, отколкото се очаква от теб тук. Тук животът продължава съобразно звънците. Хижата е толкова голяма, че ще трябва също толкова голяма прислуга, за да я поддържа, и така животът там също ще върви съобразно звънците. Но на друго място ти можеш да започнеш да си изобретяваш живот. Мисля, че това е точната дума, Тоска. Или може би искаш да кажа, да го изобретяваш наново. Да, да *изобретяваш наново* себе си. Да учиш, да работиш, да се сприятеляваш с хора на твоята възраст, да решаваш как да прекарваш времето си, вместо да бъдеш пасивна пред — както ще забележиш — неговия все по-бърз ход. Не ти казвам, че трябва сега да отидеш да живееш в хижата. Но тя може да ти служи като сигурност. Като твое собствено място, ако имаш нужда от това. Ако някой ден, о, не знам, ако някой ден имаш семейство... Остави сега там своите неща, вземи каквото може да ти трябва оттук, от твоите стаи, от стаите на Лео. Остави някакво домакинство за себе си там и тогава върви. Надалеч или наблизо. Дворецът е мой, докато съм жива, и минава към Йоланде,

а после към Шарлоте. Макар че не мога да кажа, че някоя от нас ще бъде тук, или ако бъдем, не знам за колко време ще е, или колко пък персонал ще държа временно, дворецът винаги ще бъде тук, ако пожелаеш да се върнеш.

— Мисля да отида да живея в боргетото. Винаги съм искала да отида, вие знаете. Искам да кажа, исках да си отида преди години, а сега това ми изглежда...

— Знам много добре, че искаше да живееш там. Лео го разискваше с мен. Помоли ме да се опитам да те убедя да останеш тук. Както излезе, самият той успя да те убеди да се откажеш от този план. Колкото бяха валидни основанията му тогава, още по-валидни са сега. Не можеш да се отречеш от годините, които прекара тук, от привилегиите, от връзките на твоя живот. Макар че те обичат — макар че обичаха теб, която обичаше техния принц, и него, който обичаше теб, — ти не си една от тях, Тоска. Те ще бъдат твърде любезни, за да ти откажат място сред тях, но ще им причиняваш неудобство. Самият Лео щеше да им причини неудобство. Освен това мисля, че много от семействата ще изградят домове на собствените си земи. С времето самото боргето ще стане отживелица.

Тя е забелязала стреснатия ми поглед, когато каза, че Лео е обсъждал моите желания с нея. Със сигурност във връзката им трябва да е имало някакво съдържание, което никой от тях не е показвал открито. Или не са го показвали пред мен? Или аз съм решила да не го забелязвам? Сега тя говори как бих могла да прекарвам зимните празници, докато тя и принцесите са в Женева, но аз все още не вярвам на краката си, за да ме отнесат горе в стаите ми.

Симона знае, че не приемам думите ѝ. Прегръща ме и ми казва:

— Лео умря, но тъкмо ти стоиш в преддверието на ада, Тоска. Намери собствения си път към дома.

* * *

По някое време в края на септември започвам да се чувствам по-здрава, излекувана, както ми се струва, от яд. Ако кланът има все още намерение да ме убива, ще направя всичко, което мога, за да им помогна. Започвам отново да излизам на езда. С бричовите за езда на

Лео, вързани на кръста с велурения му жакет, закопчан на голите ми гърди, с разпуснатата коса аз яздя жребеца на принца. В пристъп на сладко отмъщение го яздя без седло. *Ако ме искате, тук съм, скъпи „приятели“, крещя аз по вятъра. Sono qui, signor Mattia. Sono qui tutti voi bastardi! Venite a prendermi.* Тук съм, синьор Матиа. Тук съм, копелета такива! Елате ме вземете.

Понякога викам и към Лео, предизвиквам го да ме гледа, казвам му, че би трябвало да правим така, вместо да се свиваме зад стените. Превръщам се в мишена, яздейки в галоп по открити пространства, из горите, по оголените стръмни скали, дори в селата. Колко е лесно да призова дивачката у себе си, дъщерята на конекрадеца. Колко добре ми служи тя. *Всички ние безкрайно сме самите себе си.*

Понякога оставам навън през по-голямата част от деня, изтощавайки се с надеждата за спокойна нощ. Никаква шапка не ме пази от палещото слънце, оставям кожата си да потъмнее като на турчин. Ям само бульон и хляб, по някой път по едно яйце. Вечерята на моето детство. Подходящата храна за една фурия. Започвам да пуша сериозно. Тридесет или четиридесет цигари на ден. Каквато и плът да е имало по стройното ми тяло, тя си отива.

Яздя до хижата, вървя из обширните ѝ пространства, отивам да легна на кушетката на верандата в мансардата, където за пръв път се любихме в оня късен следобед на моя рожден ден. Галя полупрозрачната завеса с широката сатенена ивица. Ако е достатъчно хладно, затварям очи, поспивам там на кушетката или изтегната в разцепения ствол на магнолията. Да, Шу, тази магнолия. Започвам да се питам какво би било да живея тук. Да взема да съживя тази необработвана земя, както Лео беше направил със своята. Да я превърна в работеща ферма. И колко много може да се направи тук в градините и в самата къща. Би било толкова прекрасно! Но кой да живее с мен? Само да бяха тук майка ми и Мафалда. И баща ми също. Бих помолила Агата да дойде, може би Мимо и със сигурност Луло и Валентино ще останат. Възможно ли е да убедя Козимо? Симона ми говореше да изобретявам наново. За това ли си мечтая? Да изобретя отново боргетото тук? Мисля, че не е това. В действителност, не е това. Нито пък е да събера всички бездомни от света около себе си, защото аз самата мисля, че съм бездомна. Не, мечтата ми е просто да живея и да работя заедно с добри хора. Искам да давам, както даваше Лео.

Предполагам, че в известни отношения искам да бъда Лео. Неговите панталони, неговият жакет. Неговият кон. Неговата доброта. Предполагам, че наистина искам да бъда Лео. Да го поддържам жив.

* * *

Мъжкараната изчезва, надвита от една префърцунена страхливка. Не ми харесва толкова. Скоро ще настъпи декември и както беше предсказала Симона, аз съм прекалено сама в двореца, докато тя и принцесите не са тук, тръгнали към следващите фази на своя живот. И аз ще тръгна. Знам, че ще тръгна, но от постоянното мислене къде да отида и как ще бъде, кого ще видя, с кого ще се запозная, сърцето ми все повече се свива.

Една сутрин изваждам от задната част на гардероба стар черен куфар, много подобен на докторска чанта. В него обаче няма лекарства. Пълен е с малки плюшени калъфчета и чантички. В тях са бижутата на Изота. Има едно дълго писмо, което Лео е написал преди години. Датирано е август 1948. Говори за бижутата като за подарък за рождения ми ден, подарък за моето пълнолетие. Има още една, по-къса бележка, която споменава за някои от калъфките и пликите като за мои сватбени дарове. Има документи, които осигуряват и потвърждават ценността на бижутата. Тях аз ги съгвам как да е и ги напъхвам в едно прекалено малко отделение в дъното на куфарчето. Слагам писмото в ръчната си чанта. Подпряна на възглавниците си, се настанявам на леглото и един по един отварям пликите и кутийките. Оставям бижутата да падат около мен сред чаршафите и завивките. Има безкрайни нанизии перли от всякакви размери. Има колие от овални диаманти. Кесийка с рубини, и шлифовани, и нешлифовани, и бележка, вероятно с почерка на Изота, където пише *tutti sangue di riccione*, всички са гълъбова кръв. Има още една кесийка с рубини без идентификация. Освен онзи, който винаги е носила, Изота сигурно много е обичала изумрудите, тъй като има два изумрудени пръстена и няколко чифта изумрудени обици. Една кесийка е пълна с пръстени, предимно с диаманти. Има и още много. Когато слагам всичко обратно на мястото му, започвам да опаковам. Докосвам тези съкровища, чувствам се подлудена от още един страх. Ужас, причинен от нещо

много по-страшно от клана. Представям си се подпряна на същите тези възглавници, настанена на същото това легло, същите тези блестящи камъни струпани около мен сред чаршафите и завивките. Само че в своите представи съм много, много по-стара, отколкото съм днес.

Симона ми беше оставила малък сандък на колела и два средно големи куфара. Решавам, че каквото мога да побера в тези три неща, това ще бъдат моите светски блага за следващата част от живота ми. Бях чезнала в последния един месец, но сега съм безскрупулно вдъхновена да променя нещата. Опаковам дрехи, книги. Когато свършвам, едва съм напълнила сандъка, докато куфарите остават празни. В един от тях оставям лекарското куфарче. Другият напъхвам под жълто-бялото си легло. Изкъпвам се и се обличам, чакам късното следобедно посещение на Козимо. Преди да съм му разказала докрай за всичките си решения, той казва:

— Трябва да почакаш един-два дни. Срещата с адвокатите, която избягваш, е необходима. Те ще ти обяснят процедурите и регулациите за разпределянето на твоя доход. Има и документи за подписване. След това ще бъдеш свободна да заминеш.

— Разбирам. Знаете ли къде имам намерение да отида? Поне за малко?

— Подозирам, че в Палермо.

— Толкова ли е очевиден изборът?

— Не, не е очевиден, но е наложителен. Струва ми се, че това е най-доброто място, откъдето да започнеш. В Палермо точно сега има много повече предимства и неудобства, отколкото почти на всяко друго място. Знам един *pensione*. В историческия център. Мога да уредя да останеш там известно време, докато се оглеждаш. Докато не намериш нещо по-постоянно. Тоест, ако искаш да останеш в града. Ще видиш, че повечето *palermitani* са любезни. Особено това семейство. Освен това представяне няма с какво много да ти помогна.

— Не ви моля за помощ.

Перченето ми е приповдигнато. Почти грубо.

— Да насрочим срещата с адвокатите. Ако я уредя за някоя сутрин, можеш да заминеш за Палермо същия ден. Ще те откарам до Ена. До влака — казва той.

Слушам сбития ни разговор сякаш от много далеч. Гласовете ни, моят — раздразнен, неговият — скръбен. Никой от нас не посяга към линията, която се носи помежду ни. Поглеждам към свещеника, който отмества поглед, сякаш омаян от кървавочервените стени на малкото *salotto*, където седим. Козимо е уморен. Най-вече е уморен от мен. Копнее да се освободи от дълга, с който го е натоварил Лео.

— Благодаря ви — казвам аз, но той вече си отива.

И така, на двадесет и пет години аз сменям положението си от *la puttana* на една от наследниците. Бижута, натъпкани в плюшени торбички. Многоцифрена сметка в швейцарска банка. Депозити в сейфове. Знам, че ако започна да говоря с Агата или с Мимо, или с някого тук за желанието си да напусна двореца толкова бързо, техният изпълнен с любов съвет ще обърка новата ми решителност. Трябва да отсека бързо и чисто. *Намери собствения си път към дома.*

След по-малко от седмица Козимо идва да ме отведе със стария сив крайслер и докато ме чака на алеята, той трепери също толкова силно, колкото и аз. Оглеждам се за последен път. Докосвам изумруда на гърлото си. Облечена съм в траурната си рокля. Боброво палто, което докосва горната част на дебелите високи токове на обувките с връзки. Черна кадифена шапчица без периферия, която съм накривила над короната от плитки. Козимо носи сандъка ми, аз нося куфара, в който е лекарската чанта. Настанявам се на седалката до шофьора, където винаги седеше Лео. Поемам дълбоко дъх и там още се носи миризмата на масло от нероли. Докато Козимо премества колата и ние потегляме, се обръщаме да погледна Агата и Мимо, застанали на портика, вдигнали брадички, отпуснали ръце от страни. Лепвам облечената си в ръкавица ръка на прозореца.

ЧАСТ III
ПАЛЕРМО 1955

ГЛАВА I

Следващия следобед в пет часа, когато отивам да се срещна с Тоска под магнолията, я намирам някак променена, сякаш мощното ѝ присъствие е някак избледняло, отстъпило пред обаятелност, дори крехкост. Изглежда по-стара и същевременно повече като момиче. Тоска продължава историята си.

* * *

Като току-що родено, още необлизано животинче, залитащо под остър вятър, аз крепя шапката си с една ръка, куфарчето с лекарската чанта с другата и вървя неуверено по хлъзгавата от масло пътека, миришеца на изгоряло. Не мога да вървя в крак с младия носач, който влачи сандъка ми от влака. Той се обръща на всеки няколко метра да види дали го следвам. Есе пак аз изгубвам малката му набита фигура, която влиза и излиза от облаците пара и се провира сред гъстата тълпа. Всеки път, когато свирне свирка, аз се стряскам, изпаднала в паника, почти разплакана. Щом излизаме на улицата, заставам там до багажите си и се озъртам, сякаш са ме транспортирали не на сто километра от двореца, а някакъв демон от ада ме е катапултирал в друга вселена. Едва не се изсмивам, осъзнавайки тази фундаментална истина. Проклет да е Матиа! Чувам да се говори на диалект и макар че градската му форма е доста различна от планинската, се заслушвам и той ме успокоява. Сърцето ми започва да бие по-бавно. Все още съм в Сицилия.

Махвам към такситата на отсрещната страна на пътя. Това почти не дава ефект, освен дето един от шофьорите ми махва и ми праща въздушна целувка. Гледам какво правят другите хора. Правя като тях. Отивам до прозореца на шофьора и се навеждам, за да му кажа закъде съм. Получава се. Моят шофьор носи червен фес и някакъв военен жакет, разкопчан, за да разкрие колосалната му талия. Измъква се от колата, напъхва сандъка ми в багажника, кимва ми да се качвам.

Качвам се. Намествам се на седалката, той затръшва вратата и потегля на криволици в трескавата мрачина на Арабията.

Градът изглежда като току-що оплячкосан. Сгради, черни и кухи, сякаш огромни огънове са угаснали някъде във вътрешностите им, се притискат до великолепни дворци, които блестят, несмущавани, мисля, от жестокото упорство на тяхното оцеляване. Палермо е в конфликт със себе си. Хубаво е, че движението е бавно. Хубаво е, че шофьорът подскача в ритъм с безмилостното скърцане на своето радио, пискюльът на феса му така се люлее, че докосва тавана на таксито на всеки трети удар. Тези може би двадесет минути маркират най-дългия отрязък от време, през който не съм мислила за Лео. Това също трябва да е хубаво. Преди да съм му казала, шофьорът спира рязко пред едно палацо с тясна фасада, измазана в червено, със засводени и обградени с колони прозорци. Слага куфара ми на тесния тротоар, докато аз отброявам монетите. Толкова рядко съм работила с пари, че струпвам прекалено много монети в задебелялата му лапа. Търпеливо, все още подскачайки в ритъма на своята музика, той отброява точната сума, прибира я в джоба си, поема ръката ми, обръща я с дланта нагоре и тупва в нея останалите монети. Пожелава ми приятна вечер. Стоя там, наблюдавайки таксито, докато не се скрива. Махвам прекалено късно, за да ме види шофьорът, дори ако гледа в огледалото си. Маневрирайки първо със сандъка, а после с куфара по няколкото стъпала към входа, аз натискам бутона под малката месингова плочка. „Pensione d’Aiello.“

* * *

Макар че двете с нея седим заедно часове наред всеки ден в изминалата около една седмица, докато тя ми разказва още една, а после още една част от своята история, тогава Тоска ме поглежда почти изненадана. Как е станало така, че седя тук с нея в мрака под магнолията?

— Как изглеждаше? Пристигането ви в този *pensione*!

Светска любезност, целяща да я върне към историята. Вместо това тя се усмихва и остава да седи мълчаливо.

— Почти нищо не си спомням от онази първа вечер. От онези първи дни. Спомням си какво не се е случило. Нали разбирате, мислех,

че новото място ще направи и мен нова. Че пътуването ще ме оголи. Ще премахне шумовете. Мислех, че ще избягам от духовете, ще ги надхитря. Разчитах, че Палермо, убежището „ново място“, убежището „пътуване с влак“, симпатията на един зле миришещ мъж с червен фес ще направи за мен онова, което не бях способна да направя лично. Но мъжът с червения фес, влакът и градът бяха безсилни пред призраците. Лео, Козимо, Матиа. Всички те се бяха събрали и ме чакаха в стаята на третия етаж в *pensione d’Aiello*. Отново и отново чувах Симона да казва: „Намери собствения си път към дома“.

* * *

Започнах да свиквам със стилната плавност на разказа на Тоска. Словоохотлив или тъжен, меките тонове на гласа ѝ никога не заекваха. Връщаше се или избързваше, подемайки нишки, които беше изпуснала, но винаги имаше още и още да разказва. Сега става предпазлива.

— Не мисля, че мога да ви разкажа за тези години в Палермо, без да ви разкажа и историите на други хора наред със своята. Истории, които не аз трябва да разказвам. Докато не напуснах двореца, животът до голяма степен беше свързан с нас двамата с Лео. В Палермо в него влизаха, започнаха да влизат и много други хора.

— Влюбихте ли се отново? Това ли искахте да кажете?

— Може би и това. Не само това. Тогава Палермо беше дори по-експлозивен град, отколкото е бил през войната. Старинен, изтощен град, гърчещ се в поредното си въздигане от пепелта. Само че тогава в него не бяха нахлули гърците или сарацините, или норманите. А момчетата от планините. Гладни отчаяни момчета от тези планини. И момчета отвъд морето.

— Кое море?

— Американски войници. Говоря за американските войници — някои от които бяха родени на острова, бяха емигрирали и се бяха натурализирали в Америка, — които се върнаха тук през 1943 година. Американското нахлуване в Сицилия реформира клановете от историческата им кариера като селски разбойници — момчета, които прерязваха гърла за един чувал брашно — в друг клас престъпници.

Имаше да се прекарват наркотици. Да се присвояват държавни фондове, да се събират такси за защита, да се експлоатира черен пазар.

— Какво общо имаше всичко това с вас?

— Спомнете си за фреските в трапезарията. За фрагментите между алегориите, които са празни. Онези празни пространства. Празни са, защото от оригиналната рисунка не е било останало достатъчно, за да може реставраторът да възстанови онези части с автентичност. Щяло е да се наложи реставраторът да рисува собствени фигури и по този начин да обиди изначалната добродетел на творбата. Подобно е положението и в живота. Има празни пространства, които не мога да запълня.

— *Io capisco. Io capisco.* Разбирам — казвам й аз, когато тя продължава описанието си.

— Бях героиня на Пирандело^[1], Шу. Персонаж, който си търсеше автор. Търсеше си история. Толкова свикнала с предписания живот в двореца, толкова свикнала със звънците и ритуалите, толкова свикнала Симона да избира дрехите ми, Агата да се грижи за тях, за мен. Петнадесет години нито веднъж не си бях избирала сама храна, нито пък бях мислила колко струва дадено нещо. Никога не си бях приготвяла сама банята. Дори не знам дали още откакто бях на петнадесет години и разбрах, че обичам принца, не знам дали някога съм имала някоя завършена мисъл, в която той да не присъства. Като шестгодишно дете без майка доста по-сръчно се справях със задачата да живея, отколкото на двадесет и пет години. Някога вярвах, че Лео е направил жена от момичето у мен, и все пак по-голямата истина е може би, че той ме беше държал, струва ми се несъзнателно, в състоянието на момиче. Беше ме рафинирал, вдъхновявал, образовал, предпазвал, така че, щом него го нямаше, за да вдъхва живот у мен, и аз умирах. Персонаж в търсене на автор.

Избрах си една рокля и я носех ден след ден. Тъмнокафява рокля с бели камелии и зелени листенца. Дълъг кафяв вълнен шал. Дебели черни чорапи и черни обувки с връзки. Сплитах косата си на една плитка и я оставях да се спусне до кръста ми. Носех бяло жакетче. Не исках нищо от принудителната интимност, която щеше да дойде с трикратното ми сядане на масата в *pensione*, и лъжех хазаите. Казвах им, че съм си уредила да ям другаде. Обсадена от призраци, аз също щях да бъда призрак.

Сутрин се смъквах по трите крила на стълбището, застлано с килими, и излизах тихо. Връщах се също толкова тихо, за да си почина. После пак слизах следобед и рано привечер. Последно потайно обръщане на дългия плосък ключ в ключалката и се качвах в стаята си за през нощта. Две излизания, две влизания, без да кажа и дума. Бях волен призрак.

* * *

Започнах да проучвам града, като следвах хората. Някои дни се оставях да ме отведат до пристанището, друг път до пазарите. На всяко място започвах да си съставям собствен маршрут. Да си правя собствена карта. Къде да седя, за да наблюдавам лодките. Отбелязвах часовете, когато флотилиите се прибираха, излизаха и отново се прибираха. Жените на рибарите, които чакаха. Обгорели от слънцето лица, прорязани от начервени устни, гърди, преливащи от стегнатите памучни сукмани, протрити пуловери, изпънати над надебелели талии. Вулканизирани гумени обувки над продупчени чорапи, те маршируваха по три или четири в редица към края на кея и ми се струваха озадачаваща трупа. Чаках ги, както можех да чакам приятели, забравяйки, че съм невидима за тях. На пазарите винаги държах готови две монети от по сто лири в ръка. Торбичка сливи. Две шепи шамфъстък, осолен в черупката си. Винаги резен *pecorino pepato* и четвърт самун сусамов хляб. Или две плоски арабски питки от мъжа, когото всички наричаха Санто. Макар че дни наред ходех при едни и същи търговци и купувах едни и същи неща, никой не забелязваше добрия призрак, в който се бях превърнала. Каквито дребни пари ми останеха от покупките, пусках в обърнатата длан на циганката, която миришеше на нощен жасмин и стара пот и клечеше до един рибар, който според мен беше синът ѝ. Понеже разпознавах и нея като призрак, тя месеци наред беше единственият човек, в чиито очи се вглеждах.

Макар че всички, които имаха какво да ядат, го ядяха на улицата, аз се притеснявах да правя така. Обядвах на някоя пейка във Фаворита, моята наблюдателница между бараките и варелите с бензин на кея, на едно или друго място. Докато развивах сиренето от дебелията му бяла

хартия, понякога се сещах за трохичката пекорино, която овчарите отрязваха на пазарите от своите големи тъмножълти пити за нас двете с Мафалда и как тя държеше устата си отворена за нея като гладно птиче. Сега можех да си купя толкова сирене, колкото искам. Сякаш имах деца да храня, съпруг, запътил се към дома да обядва, казвах *di più, di più* още, още, на търговеца, докато той преместваше голямото лъскаво острие на ножа над по-голям и още по-голям резен сирене. Опитвах се да го вкусвам с предишния глад. Затварях очи и чаках избухването на острата, кисела топлина върху езика ми, но не чувствах нищо. Отново увивах дебелията бяла хартия около сиренето и го слагах в чантата си, вървах, докато не стигнех до някое дете, запътило се да върши нещо, или, по-рядко, до група играещи си деца, и им предлагах сиренето. О, чудото, екстазът, който никога не преставаше да предизвиква този резен сирене, и този импулс винаги ме караше да мисля за многото емоции, от които е съставен гладът.

* * *

Където и да вървах, търсех него. Не беше съзнателно, нарочно търсене, моето търсене беше инстинктивно преследване на влюбения, копнеещ за любимия човек. На пазара, в бара, на улицата, на кея аз съм постоянна ловджийка, преследваща своя мъртъв принц. Щом видех някой мъж, висок, светлокос, различаващ се над тълпата, това караше сърцето ми да спре. Тичах, провирах се сред хората, прекосявах скърцащото движение, за да го пресрещна. Виках *Лео, Лео* — и хората ми правеха път, ругаейки, или пък аплодираха класическата гледка на жена, преследваща мъж, а очите им казваха: „Настигни го, целуни го, застреляй го, направи каквото трябва. Но го настигни“. И така изобщо не се стреснах, когато един ден видях майка си.

Мисля, че у една жена видях майка си. Една жена, стояща сред хората, които чакаха автобус. Кичури коса с цвят на слама изпадат изпод кърпа, вързана на тила. Точно като мама. Бледосиня памучна рокля с подплатени рамене и черни кожени ниски обувки с бели памучни чорапи, навити до глезените, точно като неделното облекло на майка ми. Спирам в края на групата, сякаш и аз съм дошла да чакам автобуса. Взирам се в жената, която съм сигурна, че е моята майка. За

разлика от моментите, когато се приближавах към някой мъж, когото мислех за Лео, а после виждах, че решително не е той, сега съм сигурна. Все още здравомислещата част от мен знае, че лудостта на тъгата я кара да се появи сега. Но защо тя не ме поглежда? Как може да не ме вижда, ако аз я виждам? Приближавам се към нея, вирам се неприкрито. Изучавам я, сякаш е от восьък.

— Мамо, аз съм — казвам й тихо. — Мамо, виждаш ли ме?

— Тоска — прошепва тя. — *Che cosa ci fai qui?* Какво правиш тук?

Тя не е *tata*. Тя е Мафалда. Мафалда, която сега е на същата възраст, почти на същата възраст като майка ни, когато умря. Като майка ни, когато я видях за последно. Почти тринадесет години, откакто не бях виждала сестра си, тя беше израснала и беше станала *sosia*, двойничка на *tata*.

— *Ciao piccolo*. Здравей, малката — казвам аз. Позволява ми да я прегърна, но не отвръща на прегръдката ми.

— Какво те води толкова далеч от двореца ти, Тоска?

Отделя се от мен, нагласява кърпата си, присвива очи, за да не позволи на сълзите да капнат.

— Аз... сега живея тук.

— О, твоят принц значи има дворец и тук?

— Защо не ми каза къде си? Защо ме изостави или се скри от мен, или изобщо каквото направи?

Дръпвам Мафалда към пейката, току-що освободила се, понеже автобусът е пристигнал, но тя ме отблъсква, вдига ръка и ме удря по бузата. Удря ме три пъти, преди да се свестя и да хвана ръката й. Пищи:

— Аз ли? *Защо аз съм те изоставила?* Сигурна ли си, че си спомняш нещата така, както наистина са се случили, Тоска? Ти ме изостави, изостави и *rara* и...

— Мафалда, престани. Престани. Не знаеш, беше твърде малка, за да разбереш, но истината е, че *rara* ме беше продал на Лео. Размени ме за един кон, Мафалда.

— Знам го. Знам, че така започна. Обичаш да го казваш, нали, Тоска? Обичаш да бъдеш жертвата, горкото осиротяло момиченце, продадено на един принц. Истината е, че *rara* ти направи услуга, като те прати при тях. Не те е продал в робство, в крайна сметка, настани те

в една приказка. Но можеше да се върнеш. Не си била пленничка, нали? Разбирам защо остана там за малко, за една-две години, просто заради облекчението, промяната. И беше все още много малка, главата ти се беше замаяла. Но да останеш завинаги? Никога не бих повярвала, че ще останеш при тях. Чаках те. *Rara* също те чакаше.

— Лъжеш. *Rara* се отказа от мен и ти го знаеш. Той не искаше да се връщам. Нима си забравила?

— Изпитваше те. Дори аз можех да го разбера. Той искаше да му докажеш, че предпочиташ живота с нас пред живота с тях. Уверена съм в това, Тоска. Но ти се предаде толкова лесно пред изкушенията в двореца.

— Бях на девет години, Мафалда. Бях изплашена, ядосана, тъжна и гладна, и да, по онова време от моя живот предполагам, че съм предпочела Лео пред *rara*. Но останах в двореца отчасти защото вярвах, че е най-добрият начин да се грижа за теб. Ти беше твърде малка, за да разбереш това, а може би аз бях също твърде малка, за да докарам докрай плановете си, доколкото можех. Да, права си, главата ми се беше замаяла. Но си бях поставила за цел да се грижа за теб и го правех, нали? Не идвах ли да те виждам, когато можех, да ти нося подаръци? Но когато ти замина и когато *rara* също замина, само можех да чакам. Спомни си, ти, която знаеше къде съм. Лео и Козимо работеха години наред, за да те открият. Следваха и най-слабите нишки. Писаха писма на общините и епархиите на градове и села, където бяха регистрирани хора с нашето име и името на *tata*. Много често пътуваха, за да говорят с някого, който познавал човек, който си спомнял... но нищо повече. Сърдех се и на теб, Мафалда.

— Нямах причина да ми се сърдиш. Сърдита си на себе си, защото съм различна от теб. Може би мъничко ми завиждаш, Тоска. Завиждаш ми, защото не се продадох. Най-добре можеше да ми помогнеш, като споделяш хляб и сирене с мен, като бъдеш близо до мен. Тогава бяхме добре, Тоска. Просто бяхме добре. Няма да кажа, че не съм очаквала с нетърпение подаръците ти, но виждаш ли, аз вече бях в безопасност. Знаех онова, което знаехме двете с теб. Знаех, че винаги ще преживявам. Че каквото и да става, винаги ще мога да уреждам нещата. По някое време, предполагам, това не се е оказало достатъчно за теб. Да преживяваш. Да уреждаш нещата. Но за мен това винаги е било достатъчно. И още е, Тоска.

Замълчаваме, оглеждайки се взаимно, и двете заговаряме, и двете се въздържаме. Мълчание. Докато Мафалда не казва:

— И когато *rara* се разболя — ти изобщо знаеше ли, че е бил болен? — ми каза, че и аз трябва да отида да живея при семейството на принца. Аз плачех, пицях, молах го да не ме дава на Лео и тогава той уреди да отида при *zia Elena*, при леля Елена. Заведе ме там, обеща скоро да дойде да ме види и тогава го видях за последен път.

После Мафалда сядна на пейката. Кацнала на ръба ѝ, с бледо, измъчено лице. Поглеждам към ръцете ѝ, червени и сухи, стари за жена на двадесет и две години. За мадона на Белини^[2], на каквато толкова много прилича. Сякаш са ръце, взети назаем или неуместно лепнати към тънките ѝ бели китки. Сядам до нея. Вземам ръцете ѝ в своите. Тя ми казва:

— Когато *rara* не дойде да ме види, аз се върнах у дома. Отне ми една седмица, но пристигнах. Твърде късно. Него го нямаше, нищо нямаше. Не исках да се връщам при *zia Elena*. Нещата там не бяха много добре. Дори не си и помислях да почукам на голямата порта на двореца. И така започнах да се грижа за себе си няколко месеца преди да стана на дванадесет години. Повечето пъти беше лесно да намеря работа, защото правех почти всичко, за да си изкарвам храната и да имам къде да спя.

— Но защо, защо не дойде при мен? Защо не ми позволи да ти помогна? Не знаех. Откъде можех да знам? През цялото това време не съм знаела.

Накара я със Мафалда да се изправи и сега пицях, плача и я разтърсвам. После я притискам към себе си. Защо? Защо, *piccola!*

— Защото не исках твоите подаръци, твоята храна, твоите дрехи. Исках теб, Тоска. Исках да бъдем семейство.

Сега Мафалда замълчава, изтрива лице с чиста кърпичка, която е извадила от чантата си.

— Ще взема следващия автобус. Трябва да дойде след няколко минути. Имам среща, на която държа да отида.

— Среща ли? Не може да имаш предвид, че няма да дойдеш с мен сега. Можем да седнем някъде и да поговорим. Мога да те заведа в моята стая. Дори не знам защо си тук или къде живееш, не можеш просто да се качиш на автобуса след тринадесет години...

— Все още се опитвам да намеря *rara*. Когато имам свободни пари, ги харча, за да го търся. Знам какво представлява да пишеш умолителни писма на непознати. Дойдох в Палермо да се видя с една жена, която е познавала *rara*. Мисля, че са били любовници. Много отдавна, когато още бяхме заедно с *rara*, намерих едно писмо, всъщност бележка сред нещата му. Запазих го. Не знам защо съм го запазила, освен може би защото беше хубава бележка, написана на хубава хартия. С подпис Лорета. Името ми хареса. Много след това, когато започнах да се опитвам да го намеря, писах за първи път именно на тази Лорета, на тази *signora Capella*. Тогава живеех на *Piazza Amerina*. Тя не ми отговори, така че аз дойдох тук, отидох на адреса от писмото. Разбира се, тя се била преместила или поне портиерката каза така. Повече не съм мислила за нея. Опитвах се да открия някои други далечни нишки, но мисля, че той отдавна е умрял. Или поне мислех така допреди няколко дни, когато получих писмо от тази *signora Capella*. Поддържах връзка с хората, за които работех на *Piazza Amerina*, и те препратили писмото ѝ до мен. Тя ме молеше да ѝ се обадя по телефона и когато се обадох, си уговорихме среща за днес. Нищо, дори и ти, Тоска, не може да ме спре да отида при нея.

— Да се срещнем после. Ще бъда, където кажеш.

— Ела с мен, Тоска.

— Не ми се иска да идвам с теб. Ще те чакам.

Мафалда става, тръгва към автобуса, който току-що се е показал иззад завоя пред нас, и съскането на отварящите се врати заглушава прощалните ѝ думи:

— Утре — казва тя.

Качва се по стъпалата, плаща билета, обръща се към мен и ми махва.

— *Pensione d’Aiello* — извиквам. — *Pensione d’Aiello*.

* * *

Излизам рано на следващата сутрин, купувам хляб и сирене от *gastronomia*-та по-нататък на улицата, торбичка узрели кафяви круши, еднолитрова кана червено вино, после се връщам в *pensione* да чакам сестра си. Моля *signora d’Aiello* за чаши, чинии, салфетки. Един нож.

Казвам ѝ, че очаквам гости. Тя казва, че сме добре дошли на семейната трапеза за обед или вечеря. Предлага да направи чай, да прати за сладкиши и изглежда разочарована, когато отказвам учтиво. Оправям и без това много подредената си стая, вземам книгата и чакам.

Но не мога да чета, не мога да почивам, не мога да стоя на едно място. Ту се разхождам, ту гледам през прозореца. Към пет часа започвам да разсъждавам със страхливия глас у себе си. *Но тя не ми каза точен час, нали? И ако има работа, а със сигурност трябва да има, трябва да работи цял ден. Каза само „утре“, а това може да означава много неща. Не да дойде, а да се обади. Не да се обади, а да пише.* В десет часа изяждам хляба, пийвам малко вино, събличам се и си лягам.

Три дни подред върша същото. На четвъртия ден започвам да се питам дали не съм си въобразила Мафалда. Опитвам се да намеря някакво свидетелство за срещата ни, но разбира се, няма такова. Ще се кача на автобуса за нейното село, за *Plana degli Albanesi*. На тридесет километра, може би по-малко. И то не е чак толкова голямо, че да ми е трудно да я намеря. Колко мадони на Белини може да има в *Piana degli Albanesi*? Четвърти ден без вести от Мафалда. Три часът следобед е. Нарамила сутрешните покупки в торба, увиснала на рамото ми, се запътвам към автобусната спирка. Как ми се иска да имах кон. Колко по-просто беше, когато бяхме малки и аз знаех пътя, знаех къде да намеря сестра си. Хрумва ми, че се е държала настрана тези няколко дни, за да може да размисли върху това, което си бяхме казали. Да можем и двете да размислим. Нарещам се пред гишетото за билети, опитвам се да не изглеждам неуместно. Не съм се качвала на обществен автобус отпреди мама да умре. Мафалда ме потупва леко по рамото.

— Да не си тръгнала да ме търсиш, Тоска? Съжалявам, че не дойдох да те видя по-рано. *Papa* е мъртъв. *Signora Capella* не искала да ми го каже по телефона. Умрял е през пролетта, но тя научила едва преди няколко седмици.

Хващам я за ръка и тръгваме към улицата.

— Не можа да ми каже много, освен че *papa* е живял в Калабрия. Че е бил болен, ту по-леко, ту по-тежко, но дълго време. Макар да са продължили да си пишат, тя самата не била ходила да го види, нито пък той нея, цели четири години. Когато минало толкова време, без да

получи отговор на последното си писмо, се обадила на хазайката му и тя казала на *signora Capella*, че *papa* е починал. Тогава тя ми писала до *Piazza Amerina*. Двете с нея ще отидем да видим гроба му, да поръчаме литургии за него. Надявам се да дойдеш с нас. Сега знаеш всичко, което знам и аз. Исках да остана сама известно време, преди да дойда да те видя. Разбираш, нали?

— Да отидем в моята стая — казвам аз.

* * *

Мафалда ляга на леглото ми, а аз сядам на стола, който съм поставила до него. Искам тя да говори. Имам желание само да слушам. Изглежда, на нея ѝ е добре и започва да ми разказва нещата, както си ги спомня, без ред, без да довършва нещо, преди да започне друго, а после се връща към по-ранно събитие и вярва, че я слушам. Наистина е така. Удобно настанила се в меките извивки на пухеното легло, тя е много красива. Разказът ѝ не цели да предизвика нито съжаление, нито възхищение.

Била работила във фабрика за рибни консерви, като помощник-готвачка на океански траулер^[3], била детегледачка в английско семейство, живеещо в Таормина, местела се из острова, беряла грозде, бадеми и маслини заедно с пътуващи земеделски работници. Сега разбирам защо ръцете ѝ са такива. Живеела в *Plana degli Albanesi* почти от две години и мисли, че ще остане там. Работи като шивачка и манекенка в малко луксозно ателие, собственост на две французойки. Понякога при тях идва по някоя клиентка за сватбена рокля чак от Рим, казва ми тя. Двете французойки са умни, мисля си аз, че са намерила това прекрасно създание да изтъква техните умения. Но сега тя говори за един мъж. Обича един мъж на име Джорджо. Денем е чиновник в кметството в *Piana degli Albanesi*, а вечер свири на цигулка в камерен оркестър. Той е най-голямото от осем деца, две момчета и шест момичета, с майка славянка и баща сицилианец. Разказва ми за очите му — сиви и силно скосени, наследил е очите на майка си. Казва, че идва в апартамента ѝ следобед, щом свърши работата си през деня, и ѝ готви, оставя ѝ вечерята топла във фурната и цветя на масата. И бележка. После отива да си почине, а след това да свири на цигулката

си. Идва да прекара с нея уикендите, но само понякога. Колкото и да ѝ е приятно да бъде с него, харесва ѝ да си стои сама. Освен това трябва да учи, защото ходи на уроци в техническото училище, което ще я подготви да се яви на изпит за счетоводител. Мисля, че някак си счетоводството, манекенството и брането на бадеми са еднакво добри кариери за тази мадона. Казва ми, че Джорджо ѝ е купил ракла за чеиз, че майка му и сестрите му са се заели да я пълнят с копринено бельо, кърпи и нощници, дори с бебешки дрешки. Всяка неделя след литургия Джорджо моли Мафалда да се омъжи за него. Тя още не знае дали някой ден ще каже „да“. Работила е толкова усърдно тази моя малка сестричка. Направила е това, което аз още не съм направила. Намерила е собствения си път към дома.

Когато идва моят ред да говоря, се опитвам да дам съкратен прочит на събитията. Когато ѝ казвам, че Лео е мъртъв и кой го е убил, тя се разплаква. Моли ме за прошка за сарказма ѝ относно Лео, когато се срещнахме на улицата. Казва, че никога не е мислила, че е възможно ние да се влюбим. Разликата във възрастта. Разликата в културата. Съпругата му и децата му. Не ѝ казвам нищо за това, което Лео ми е завещал, страхувайки се, че банковите сметки, ловните хижи, изумрудите ще причинят още по-голямо отчуждение между нас. Още по-голяма пропаст. Мафалда пита защо стоя в *pensione*, което струва сигурно много повече, отколкото някой апартамент. Излъгвам я, казвам ѝ, че скоро съм започнала да търся. А колкото до намирането на работа, тя е опитна в това, казва ми. Ще ми помогне. Ще сподели спестяванията си с мен, ако имам нужда. Но все пак се колебае да ми обещае, че ще се виждаме често. Животът ѝ вече е пълен, казва ми тя. Надига се, провесва до леглото тънките си, мънички момичешки краченца, тънките си, малки стъпала в чорапи до глезените и ниски черни обувки, отпуска ръце на бедрата си. Поглежда ме и казва:

— Тоска, твърде късно е за нас да бъдем семейство. Поне аз мисля, че е така. А сега, когато знам, че *rara* го няма, мисля, че някак си аз самата съм си семейство. Устроила съм си добър живот. Някой ден може да реша да го споделя с Джорджо или дори с теб, ако ти се иска, но точно сега много искам да си бъда самичка. Пътят ми от коневъдната ферма, за да стигна до малкия си апартамент в *Piana degli Albanesi*, беше див и гладен. През повечето време пътуването беше сурово, това мога да ти кажа. Но изминах пътя. Всичко е съвсем ново

за мен — това, че съм в свой дом. Все още се събуждам и не мога да повярвам, че леглото, на което лежа, е моето собствено легло. Че наистина живея някъде. Че вече не просто минавам някъде. Че мога да се къпя, когато поискам, че мога да имам някои хубави дрехи, че имам две тенджери и цял комплект чинии със сини и сребърни ивици по краищата. Не мога да ти опиша колко се възхищавам на всичко! Но ти, твоята воля, твоят характер са толкова силни, Тоска. Мисля, че можеш да разрушиш равновесието, деликатното равновесие на този мой живот. Не мога да те пусна в него. Няма да поема този риск. Не те наказвам за по-ранните ти решения, но пък и не мога да се примиря с последиците от тези решения. Не мога да го направя точно сега. Живели сме отделно и вярвам, че така трябва да продължим. Ако ти ме известяваш как си, аз ще правя същото. Няма отново да се загубим една друга, поне това мога да ти обещаю. Ще те покана на неделен обяд след някоя и друга седмица, може би ще те представя на Джорджо. Може ли да преспя тук тази нощ? Вече е толкова късно и съм толкова уморена.

Измива се, отказва да вземе моя нощница, сваля горните си дрехи, оставя черните си обувки като икона на подпрозоречната дъска, коленичи пред леглото, за да се помоли, след това се настанява под завивките.

— Искаш ли да ти разкажа приказка? — питам, приближавайки се към нея, навеждам се и леко прокарвам опакото на дланта си по лицето ѝ.

— Ти ми липсваше години наред, Тоска. Как копнеех за теб, как плачех за теб. Спомням си, че понякога пренебрегнах Исус и Мадоната, дори и *Santa Rosalia* и се молах направо на теб. *Не ме оставяй, Тоска. Никога не ме оставяй.* Плачех за теб повече, отколкото за *тата*. Почти не си я спомням. Мисля, че в детския ми ум ти наистина зае нейното място. Ти стана майката. Моята майка. А после и ти си отиде. Не искам приказка. Не можем да се върнем назад, Тоска. Не можем. Никой не може. *Papa* е мъртъв. *Mama* е мъртва. Аз съм щастлива, че сте имали тази прекрасна любов с Лео, но той също е мъртъв. А ние двете вече не сме онези малки момиченца, които се държаха за ръце през нощта. Не биваше никога да ме напускаш, Тоска. Заради нищо на света.

Седя на стола, докато тя спи. От време на време задрямвам, сякаш съм на стража. Единият път, когато се събуждам, е точно преди зазоряване и виждам, че я няма. Написала е бележчица на хвърчащо листче, което е откъснала от тефтера ми. Вътре са адресът ѝ и телефонният номер на ателието. Пише ми да звъня на този номер само ако е спешно. Моли ме да ѝ пиша, щом се установя на постоянен адрес или щом имам нужда. Прилага 2000 лири в сгънато листче с прасковен цвят.

* * *

От време на време се виждахме с Мафалда. Тя издържа изпита си за счетоводител, раздели се с Джорджо, предложи пълната ракла с чеиз на една от сестрите му, на която предстоеше да се омъжва. Постепенно пое икономическите дела на няколко малки предприятия. Премести се в по-голям апартамент, влизаше и излизаше от любовни истории в бърза, трескава последователност, макар че никой не спечели сърцето ѝ. Аз със сигурност не го спечелих. В един късен следобед през декември, може би шест години след онзи ден при автобусната спирка, ние се разхождахме из града, говорехме за нейната работа, доколкото си спомням, вървахме бързо, за да ни е топло, и сякаш това беше най-обикновен жест, тя пхна ръката си в моята, целуна ме по бузата и устните ѝ застинаха в онази изплъзваща се белиниевска усмивка.

[1] Луиджи Пирандело (на италиански: Luigi Pirandello) е италиански писател, един от най-великите световни драматурзи на XX век. Нобелов лауреат за литература през 1934 година. — Б.пр. ↑

[2] Якопо Белини (ок. 1400 — ок. 1470) — италиански художник, един от основателите на ренесансовия стил на рисуване във Венеция и Северна Италия; синовете му Джентиеле и Джовани и зет му Андреа Мантеня също са известни художници. — Б.пр. ↑

[3] Малък риболовен кораб за влачене на трал — конусовидна мрежа за ловене на риба. — Б.пр. ↑

ГЛАВА II

Собственият ми живот беше далеч по-беден откъм събития, отколкото този на Мафалда. Имаше дни, когато почти решавах да се върна в двореца. Беше достатъчно просто. Влак, заминаващ в другата посока. Но когато погледнех отново, виждах, че в онези първи месеци разстоянието се беше увеличило, пространството между двореца и мен. Пътят назад беше осеян със заровени мини. *Не сега, още не*, казваха ми останалите призраци.

Бродех по-малко из града в опечената от слънцето, застинала в унес среда на лятото. Предпочитах да седя часове наред в кафенетата под оскъдната сянка на чадър с марка „Кампари“, пушейки черноборсаджийски цигари с късо сребърно цигаре, което бях изловила сред бижутата на Изота. Предпочитаната ми напитка беше топла кока-кола, която смучех с хартиена сламка. Ако на някое място хората навлезеха в призрачната ми територия, бутайки се фамилиарно в моето малко частно пространство, аз пъхвах някоя и друга лира под чашата или чинията и се премествах на няколко метра по-нататък в следващия бар на *via Maqueda*. Не знам кога за първи път започнах да подреждам времето си така, че да пристигам в последния бар на *Maqueda*, онзи на ъгъла с *via del Bosco*, в шест часа всеки следобед.

Нагласили се на фона на бели платнени драперии и под прясно измити черни сенници, красиви жени в копринени рокли, с шапки, осеяни с рози от кадифе, се събираха по две или по три пред чаши с чай, брендита и малки пищни пастички в зелено и розово. Аз обаче седях вътре под въртящите се перки на таванните вентилатори в здрачните околности на бара. Най-малката маса, подпряната на стената. Винаги е свободна. Оттам ги виждам как влизат. Другите жени. Нерядко влизат дори десет, макар да мисля, че по някой път са и повече. Очи, присвити заради дима от цигарите, които държат между устните си, метални гласове, прорязващи тишината, те бутат и разместват масите и столовете, събират ги и сядат в приятна сестринска компания. И са облечени с копринени рокли. По-къси и прилепнали, и с по-високи токове на белите им сандали. Очи,

привлекателно обагрени в пауново или тюркоазено, коса, навита на разкошни вълни. Една вечер, преди да си легна, се опитах да навия моята коса като техните. Просто да видя как изглежда. Стори ми се, че ми харесва, но със сигурност не беше най-подходящата прическа за един призрак. Съвършена за тях. Кой са те? Трупа танцьорки? Перачки, току-що свършили смяната си? Продавачки на път към домовете си? Млади са. Млади като мен. По-млади от мен.

Почти всички следобеди от това лято аз седя на малката си маса, подпряна до стената, в затъмнения бар на *via Maqueda*. И също както търговците по пазарите и жените на рибарите на кея не ме забелязваха, така правеха и жените с великолепните вълнисти прически. *La puttantina*, така ме бяха наричали сплетниците в двореца. Сега тук седя и тихо наблюдавам истинските. Куртизанки. *Les demi-mondaines*^[1] от плът и кръв. Седмици ми трябваша, преди признаците да се избистрят в кристална истина. Как се кипрят пред миниатюрните си огледалца, подават си, все едно е хляб, люляков парфюм и руж, избухват в дрезгави писъци при изречените със сценичен шепот изповеди, отварят си взаимно чантичките. Монети, хапчета, кърпички. Как лакомо ядат. Сякаш умират от глад. Как барманът ги докосва с очи. Все едно са заклани агнета на куки, погледът му се плъзва от една към друга. Кой бут ще избере? Това, което жените от *Maqueda* най-вече разкриваха пред мен, беше тъгата, избиваща изпод ружа. Изпод буклите. Собствената ми тъга се задълбочаваше заради тяхната. А щом разбрах кои са, започнах да се питам дали аз, седяща там в сенките, не съм получила в дар някакъв Дикенсов поглед към самата себе си. Каквато можех да бъда, ако не беше Лео. Възможно ли е да е истина, че най-накрая виждам, че Лео ме е спасил? Че може да не съм имала силата да се спася сама? Че в най-добрия случай щях да умра от същото трескаво отчаяние, което винаги смятах, че е отнесло майка ми? Възможно ли е да е вярно, че съм готова да отхлабя хищната хватка на най-неназованата си омраза? На отчаянието? Мога ли да задържа за повече от един миг истината, че омразата и отчаянието са две от маските, които най-често надява страхът?

Ден след ден седя в сенките покрай масите на жените от *Maqueda* и ги слушам. Понякога изваждам от чантата си тънка зелена банкова книжка, подпечатана с дати, депозити, тегления и баланси. В началото на всеки месец, когато отивах в банката, за да се подпиша за

следващата доза средства, намирах, че не съм изхарчила дори и малка част от стипендията за предишния месец. Осъзнавайки нарастващия дисбаланс в сметката, аз никога не мислех — отвъд следващия стек цигари или следващите сметки в бара, или следващото пакетче шамфъстък, или следващите банкноти, които увивах в жълт плик и пъхвах под вратата на канцеларията на *signora d’Aiello* в първия понеделник от всеки месец, — никога не мислех за привилегиите на моето положение. А и първоначалната купчина сметки, прибрана в докторската чанта заедно с бижутата. Никога не ги бях броила. Сега гледам една жена от *Maqueda* да отброява монети и да ги струпва пред една от колегките си. Получаващата не престава да ѝ повтаря: „Не, не, не можеш винаги да ме спасяваш“.

Има дни, когато един мъж идва да седне вътре в бара заедно с жените от *Maqueda* и дълбокият му провлачен диалект се приземява близо до моята маса край стената. Те отварят чантите си и за него. Рулца банкноти от някои. Малко монети от други. С опакото наръката си той нанася силен, бърз удар по бузата на една от тях. Понякога предупреждение, от което всички се свиват. Мълчат след леконогото му нашествие с лъщящи обувки. Сълзи. Клетви. Клетва от мен. Бях самодоволен, пълен с претенции и баналност. Бях покварен в своята пасивност, беше ми казал Лео, когато ми разказа за смъртта на Филиберто. Моята клетва е да изляза от сенките.

* * *

Вече е септември, началото на месеца, когато един ден отивам на *piazza Venezia* в бенедиктинския манастир, за да купя от прекрасните *cannoli* на монахините, за да обядвам. Бях научила за правещите паста монахини, като слушах как се говори за тях в кафенетата.

Най-добрите *cannoli* в цяло Палермо.

Превъзходни.

Прекрасни черупки, изпържени до хрупкавост,
докато човек чака.

Едва охладени, се пълнят с тазсутрешна рикота^[2], разбита със захар — с резенчета захаросана портокалова кора и настърган черен шоколад.

Ром.

Стоя в мрачния вестибюл заедно с много други; аз съм следващата на опашката, която се приближава до колелото. Казвам *tre per piacere*, три, ако обичате, слагам монетите си в малката кутийка и завъртам колелото. След няколко минути колелото се завърта обратно към мен. Вземам малката хартиена кутийка и се обръщам да си тръгна. Две или три крачки зад мен стои една от жените от *Maqueda*. Кимвам ѝ, докато минавам покрай нея, но тя не отвърща. Излизам отвън на стъпалата, намирам петънце сянка малко по-надолу и сядам там. Ям *cannoli*-те една след друга. Разбирам, че чакам жената от *Maqueda* да излезе. Когато излиза, носи много голяма кутия. Избърсвайки трошите от бедрата и устните си, аз ставам и казвам:

— Често ви виждам в бара на *Maqueda*. Просто исках да ви поздравя. Казвам се Тоска.

Протягам ръка, но може би заради голямата кутия или заради собственото ѝ безразличие към непознатата висока жена в старомодна рокля, тя не ми подава ръка, а изобразява усмивка и продължава да слиза по стъпалата. Искам да изтичам след нея и мисля, че бих могла да го направя, ако тя не беше спряла да се обърне и да извика към мен:

— *Ci vediamo, allora. Più tardi. Mi chiama Nuruzzu*. Е, ще се видим. Малко по-късно. Казвам се Нуруцу.

— *Ciao Nuruzzu*. Довиждане, Нуруцу — махвам ѝ аз. Забелязвам, че махвам аз. Не призрактъ.

* * *

Този кратък разговор на стъпалата на манастира промени всичко. Започна да го променя, макар и много бавно. Само Нуруцу сред жените от *Maqueda* беше готова да се сприятели с мен. Част от другите смятаха, че търся начин да се присъединя към тях, да бъда рекрутирана в техните редици от мъжа, който идваше да взема парите им.

Отредената ни територия определено е претърпана. Твърде много момичета. Недостатъчно клиенти. Махай се. Други ме мислеха за шпионка. Невинно облечено, с открито лице, момиче от съперническа територия. По-близо до пристанището. Имаше жени, които начупваха усти около цигарите си и с пушека, излизащ от ноздрите им, даваха знак на другите с извиване на очи да се пазят от мене. Нуруцу се опитваше да ме защитава. Разказваше им по малко от съкратената, избирателна библиография, която ѝ бях дала. Бях нова в Палермо. Цял живот бях живяла в планините. Нито исках да се присъединявам към тях, нито по някакъв начин бях свързана с техния занаят.

— Освен това е ужасно висока и няма гърди — каза веднъж Нуруцу, когато седях с тях и някои от жените говореха лошо за мен на диалект, който мислеха, че не разбирам.

Всички се засмяха и аз се засмях с тях, мислейки как Лео толкова обичаше издължената ми, тясна фигура. Малките ми твърди гърди.

Но независимо как изглеждах или какво им говорех, жените от *Maqueda* оставаха дистанцирани. Пазеха себе си и работата си. Само Нуруцу рискува да се сприятели с мен.

Като предпазливи любовници, ние се срещаме на места и в моменти, когато Нуруцу знаеше, че няма да ни видят сестрите ѝ. И мъжът, който идваше да прибира парите им. Срещите ни бяха най-вече сутрин в малко мръсно кафене зад *Vucciria*. Без униформата си — прекалено пестеливата рокля, прекалено високите токове, — с неизрисувано лице, Нуруцу изглеждаше на не повече от петнадесет години. Без изобщо да я разпозная, когато тя се приближи към мен първия път с бяла риза и черни широки панталони, с крачетата си, напъхани във велурени обувки със заоблени муцуни, обнизани с мъниста, с измита коса, издърпана назад в конска опашка, аз се стреснах, когато тя се наведе да ме целуне по двете бузи.

— Нуруцу!

— Да, истинската Нуруцу.

Месеци наред се срещаме така. Два пъти на седмица. По някой път само веднъж. Имаше седмици, когато тя изобщо не идваше. Но оттогава вече никога не стъпих в бара на *Maqueda*, когато тя се срещаше с приятелките си, преди да започнат вечерната си работа. Бях доволна да чакам Нуруцу.

Беше бърбровка. Предполагам, че седенето с нея ми напомняше как обичахме да си говорим с Агата. И с Козетина. В училището на боргетото. Във всеки случай тя ми каза, че живее в *monolocale*, едностаен апартамент в едно *palazzo* близо до гарата. Живееела сама. Била на деветнадесет години. Казваше, че мечтата ѝ била да се откаже от занаята си, да работи в магазин, дори да си намери място като камериерка. Някога била камериерка или помощничка на камериерка. Носела черна рокля и бяла престилка, и черна мрежичка над кока си, и цели дни лъскала сребро и подреждала неща, които никога не изглеждали неподредени, поднасяла чашки с *Marsala* на следобедните гости на подарката си. Каза, че спестявала по-голямата част от заплатите си, делеяла спалня с една жена на име Асунта, вечеряла в шест и половина всяка вечер заедно с всички слуги на маса, покрита с бяла покривка, в стена с тапети на кафяви и зелени ивици. В четвъртък била свободна. Именно в един четвъртък срещнала Пиеро.

— Като всички негодници в този бизнес, и той беше съблазнителен. Отначало. Знаят как да ухажват момичетата. Да им казват неща, които те копнеят да чуят. Беше казал, че ще ми намери по-добра работа. Повече пари. Много повече пари. Повече време, за да бъдем заедно не само в четвъртъците. Казваше, че била много специална работа, която само красиви момичета като мен можели да вършат. Бях на шестнадесет години. Девствена. Той свали мрежичката от кока ми, разстла косата ми на възглавницата. Даде ми да ям черешки. Беше красив апартамент. Мислех, че е негов.

— Родителите ти.

Думите, които не оформих като въпрос.

— Баща ми беше убит във войната или мога да кажа, че използва хаоса във войната, за да може да изчезне. Много мъже направиха така. И много жени, предполагам. Майка ми не изчака войната, за да избяга. Не съм я виждала, освен само веднъж, когато дойде да иска пари от баща ми, когато бях на девет години.

Нуруцу говореше за обещанията на Пиеро, за търпеливите му инструкции относно новата ѝ работа. Завел я на кафе в *Maqueda*, представил я на другите. Те се заели да я образават, да я подготвят за улицата. Наричали я *picim*, най-мъничката. Нуруцу настоявала пред другите, че с Пиеро са *fidanzati*, годеници, че скоро ще се оженят, само той да уреди някои неща. Нямала нищо против, че ѝ се смеят. Повече

никога не видяла Пиеро. Жените от *Maqueda* казали, че той просто минавал оттук. Че и той е отишъл на по-добра работа.

Каза, че бягала два пъти. Веднъж в Трапани, втори път в Месина. Намирали я, пребивали я, връщали я в Палермо на голия под на някой фургон. Легнала по корем, с ръце и крака, вързани отзад. Каза, че понякога е трудно да разбере кои са по-брутални, сводниците или клиентите. Те са мъже, замесени от едно и също тесто. Кръстът е формата на мъжа, казва тя. Повтаря го отново и отново.

— Докато не свършат с мен, докато не престанат да изкарват пари от мен, не мога да си тръгна — повтаряше тя. — Не съм лошо момиче, Тоска, повечето от нас не са лоши. Мисля, че никоя от нас не е седнала някой ден и е решила, че желае да работи тъкмо това. Животът ни е такъв, какъвто мислим, че заслужаваме. И ако не сме го заслужавали, когато започнахме, със сигурност сега вече си го заслужаваме. На всяка от нас липсва по някой зъб, всяка от нас са я горили и пребивали, всяка от нас са стискали за гърлото. Позволяват ни да си задържаме само толкова, колкото да не умрем от глад. В деня, когато ме видя да купувам всички онези сладкиши от монахините, бях откраднала тези пари. Беше рожденият ми ден. Бях си направила тържество. Знаеш ли защо ходим всеки ден в бара на *Maqueda*? Защото искаме да бъдем заедно, но точно толкова и защото можем да ядем, а сводниците ще платят сметките ни. За повечето от нас това е единствената храна за деня.

В един момент Нуруцу се беше навела да ме целуне за довиждане и ме беше оставила да седя на масата в кафенето зад *Vucciria*. Едва го осъзнах заради звука на гласа на Лео. Той намира в мене. *Повечето собственици на земи позволяват на селяните си да задържат само толкова, колкото да не умрат от глад. Достатъчно, за да могат да работят. Благородниците пируват, селяните доставят. Искам това да свърши. Поне на моите собствени земи.*

Но как, Лео? Как да им помогна? Да спасявам ли Нуруцу? Да взема ли стая за нея в *d'Aiello* и да живеем двете като призраци, тя да се крие от сводниците, аз да се крия от теб? Те са толкова много, Лео. Толкова много като Нуруцу. Толкова много като мен...

* * *

В една ноемврийска сутрин дъждът мърка срещу витрините на кафенето зад *Vucciria*. Малкото пространство изглежда не толкова опърпано в синкавата светлина на бурята и с края на шала си аз изтривам парата от витрината до моята маса. Нуруцу закъснява. Троша бисквити с кедрови ядки в горещото си мляко и ям това като супа. Отново изтривам парата от прозореца. Тогава като привидение с червена кърпа тя притичва покрай витрината. Промъква се през натъпканото пространство пред бара и се настанява срещу мен. Носи тъмни очила и аз не искам да видя онова, което прикриват.

— Тази вечер няма да отиваш на работа. Нито ще отидеш утре вечер. Опитвам се да намеря начин да ти кажа. Да те помоля да ми позволиш да ти помогна.

— Ти ми помагаш, Тоска. Повече, отколкото съзнаваш. Освен това, не е чак толкова зле. Снощи един от моите клиенти ме покани на вечеря и аз отидох с него. Чувствах се хубава. Двама мъже ни чакаха, когато излязохме от *taverna*-та. Пребиха кавалера ми по-зверски, отколкото мен.

— Ако имаше къде да живееш, искам да кажа, ако не трябваше да се безпокоиш как ще живееш, би ли се отказала от твоите сводници?

— Можеше да помисля, че мога. Докато не си спомня, че те никога няма да ме пуснат.

След това, престорено игрива, сваля очилата и напъхва лицето си в моето.

— Защо? — изсмива се тя. — Да не би да ме вземеш у дома при теб, Тоска? Да ме представиш на брат си? Това ли си намислила. Боли ме, като си помисля за свобода дори за миг. Не ме карай да мисля за свободата, Тоска.

От цепнатините в посинената подута плът се подават две сълзи.

— Ще намеря жилище. За мен. И за теб. Може би нещо със стаи и за другите. Искам да купя апартамент.

Очилата са отново на място и тя се изсмива с друг вид смях.

— Искаш да купиш апартамент?

— Истината е, че искам да купя цяло *palazzo* — казвам ѝ аз.

Оглежда обувките, които съм купила от пазара за седемдесет и пет лири. Велуреният жакет за езда на Лео е под шала ми. Не я убеждавам в покупателната си способност.

— Не си нечие платено момиче, нали? Никога не съм те питала от какво живееш. Мислех, че ще ми кажеш, ако си искала да знам — казва тя.

— Самичка се издържам, Нуруцу. Някога бях омъжена, но съпругът ми почина. Вдовица съм — казвам й.

— Виждам. Толкова си млада. Войната ли? — запитва тя тихо.

— Една от войните, да. Имам достатъчно, за да се грижа за нас двете — казвам аз.

— Но ти говориш сериозно, нали? — пита тя.

— Напълно сериозно.

— И много лудо. Ще те смачкат, ще те хвърлят на кучетата. Аз съм тяхна собственост. Ако бъдеш достатъчно глупава да се намесиш, няма да можеш да се скриеш от тях, не повече, отколкото аз мога.

— Вече съм минала през това.

— Какво искаш да кажеш?

— Искам да кажа, че не се плаша от твоите приятели.

Тоска отново замълчава. Известно време движи уста, сякаш опитва следващите думи. Но не ми ги казва.

— Нуруцу. Не е често срещано име, нали?

Аз нарушавам мълчанието.

— Не е често срещано.

— Една от жените в селото се казва Нуруцу. Поне с това име чувах да я наричат другите жени.

— Да, тя е Нуруцу. — Тогава Тоска поглежда към мен. Извива уста в крива усмивка. — Тя е същата Нуруцу. Приятелството ни изтрая много дълго време. Нали разбираш, следващите седем години след онзи ден в кафенето Нуруцу живя при мен. И понякога, за известно време, много от жените от *Maqueda* и жени от други квартали в града също живяха при мен.

Отначало живеехме на един етаж от рушащо се *palazzo* недалеч от *Quattro Canti*. Устроихме си живот двете с Нуруцу. Като булки се заехме да уреждаме къща. Купихме легла, дюшеци, дивани и маса за ядене. Газова печка, за която платихме на четирима мъже да я пренесат от един вехтошар на пристанището. Тенджери и тави. Хавлии, чаршафи и одеяла. Организирахме се като институция. Нуруцу си

работеше нещо. Аз също. Разговаряхме с жените, които желаеха да живеят в къщата. Пращахме ги на медицински прегледи. Записвахме резултатите. Давахме чисти, макар и употребявани постелки и завивки, дрехи, препис от правилата на къщата, които включваха вземане на душ два пъти на ден. Инструктирахме ги за всекидневната им домакинска работа. Намирахме работа на много от тях. Ако работеха извън къщата и живееха при нас, даваха част от заплатата си. Посетители само в неделя следобед и винаги в *salone*, винаги в компания. Някои жени идваха да живеят при нас заедно с децата си, с майките си. Грижех се за тях. За мъничките и за старите. Беше все едно че се бях върнала в боргетото. Направихме детска градина за нашите деца и я отворихме за други, чиито майки не живееха с нас. Нищо внушително, забележете.

Хората говореха за жените като за *i virgineddi*. Малките девизи. Апартаментът ни беше известен като *Къщата на малките девизи*. Сарказмът, прикачен към името, скоро се разсея обаче в някакво благоговение. Благоговение пред необятната самонадеяност на нашето начинание, мисля аз. Когато редиците ни набъбнаха, пренесох всички ни в едно *palazzo*, което беше изцяло наше. Това, което Нуруцу беше предсказала, се случи. Живеехме със заплахи и неведнъж едва не умирахме заради предполагаемото им осъществяване. Но бяхме непреклонна пасмина. Идваше помощ от неочаквани източници. От бунтовни фракции в самите кланове. Може би най-голямата помощ идваше от собствения ни фатализъм.

Колко се забавлявахме от върховното си безразсъдство. Безразсъдство, което с годините спечели на дома ни някаква нелегална слава. Не като убежище за пречупени, а като място, изобилстващо от малки чудеса. Чудото на самото ни съществуване в светлината на кодекса на клана за безмилостно отмъщение. Как сме се спасили? Защо не ни закачат?

Тя присвива издължените си котешки очи към някакъв далечен хоризонт.

— Празни пространства в алегориите — казвам аз.

Тя кимва.

— Никога не говорех с никого за моите финанси. По драконовски се пазарях на пазарите, правех гримаса всеки път, когато бръкнех в джобовете си, сякаш в тях живеят раци. Посещавайки магазините за

стоки втора употреба за почти всичко, от което имахме нужда, с изключение на храната, аз започнах да цепя косъма на две, както се бях научила да правя като дете. Мога да ви кажа, че беше далеч по-задоволяващо да изобретявам някаква вкусна каша от остатъци, отколкото би било печенето на пържолите всяка вечер. Страхувах се от неумереността, от безгрижието на двореца. Нали разбирате, никога не бях престанала да искам да живея в боргетото. И досега ми се струва, че никога не бях престанала да искам да го пресъздам. Такова, каквото стана боргетото след намесата на Лео. Внимателното отмерване на всекидневния ни хляб беше различно от това през празничните дни. Балансът. Прането, чистенето, разпределянето на дрехи и обувки. Сигурността на вечерята. Това имахме в *Дома на малките девици*.

— Не е по-различно от живота тук — казвам аз.

— Да, не е по-различно, макар че тук имаме повече. Повече пространство. Със сигурност имаме повече спокойствие. Така и не успях да разбера какъв инцидент или какво отминало време предизвика моята нужда да се върна в планините. Можех да остана цял живот в Палермо. Беше добър живот. Стана достатъчно добър живот. Струва ми се, че стана, когато започнах да мисля колко повече може да се направи тук с цялата тази земя, с всичките тези стаи. Не бях знаела, че тази част от ума ми вече е работела тук, във вилата. Поправяне, преобразуване, садене, строене. Готвене.

Не разказвах особено много на хазяите си в Палермо за плановете да замина. Оставих управлението на мястото в опитни и сигурни ръце. Нали разбирате, една година преди това Мафалда беше дошла да живее с мене и Нуруцу в *Дома на малките девици*. Беше ни идвала на гости през годините, беше ни наблюдавала, от време на време идваше да вечеря с нас. И когато ѝ казах за плана си да се върна в планините, изглеждаше напълно правилно да ѝ кажа за вилата, за земята и всичко останало. Когато ѝ казах, че търся някого, на когото да поверя управлението на дома в Палермо, тя каза: „Аз ще го направя“. И го направи.

Оставих пари, точно както Лео беше оставил пари на своите селяни, когато им беше раздал земите си. Всичко беше уредено. Ако някоя от *virginetti*-те пожелаеше да дойде с мен — за да започне на чисто в планините, — щеше да бъде добре дошла. Обявих плана си една вечер на вечеря, казах, че ще замина рано на следващата сутрин.

Без да каже и дума, Нуруцу стана от масата, опакова нещата си, закопча пуловера си, закопча смятани от нея за подходящи обувки за живот в провинцията, върза кърпа под брадичката си и така, готова за тръгване, седна сковано на дивана да чака изгрева. Само тя дойде с мен.

— Дойде тук с вас?

— Да, тук. Върнахме се у дома на това място. Двете с Нуруцу. Мафалда остана в Палермо още три години и после тя също дойде тук при нас. Но когато двете с Нуруцу пристигнахме за пръв път, Луло още живееше тук. Луло, пазачът, и Валентино, хубавото му червенокосо момче, което беше пораснало и тогава вече беше се оженило. Тримата живееха и работеха заедно във вилата и на земите. Макар че бяха работили с голямо постоянство срещу естествения разпад на нещата, малко можеха да се борят срещу времето.

[1] Демимонденки (от фр. *demi-mondain* — полусветски) — жени със съмнително поведение. — Б.пр. ↑

[2] Прясно бяло сирене със зърнеста структура и мек, сладък вкус. — Б.пр. ↑

ЧАСТ IV

ВИЛА ДОНАФУГАТА 1963

Пристигнахме, криволичейки през хълмовете в очукан син камион, двете с Нуруцу и с шофьора, който беше собственикът на камиона. Седях отпред до него.

Нуруцу се беше настанила в каросерията на камиона сред купчинките оскъден багаж. За първи път се качваше изобщо на някакво превозно средство след дните, когато я бяха връщали в Палермо след неуспешните ѝ бягства.

Крепейки на бедрата си кутия с тридесет *cannoli* от бенедиктинките, тя пееше, крещеше в планинския въздух, който никога преди не беше усещала или вдишвала, или дори не беше мислила, че ще го прави.

Не знам дали имах определени очаквания, какво или кого ще намеря във вилата. Просто знаех, че точно там трябва да живея. Че тя е станала най-уместното жилище за мен.

Докато шофьорът криволичеше по дългия чакълест път, аз извадих от джоба на роклята си ключа, който бях държала сред други ключове в дълга метална кутия през тези осем години, същата жълта връвчица още беше вързана на дупката му и го идентифицираше като ключа от ловната хижа. Талисман. Вратите щяха да се отворят.

Случайните градини цъфтяха, разцъфналите рози се катереха, боровете се извисяваха и трепереха в горещите пориви на унил бриз и както беше в деня, когато за пръв път я видях, нямаше и следа от жива душа. Отидох да седна в скута на магнолията.

Именно там Луло и две прародителки на ловните кучета на Лео дотичаха от някакво поле отзад, стреснати от Нуруцу, която още пееше и крещеше. Сякаш ни беше очаквал, Луло изкрещя едно повърхностно *ben tornata a villa Donnafugata signorina*, добре дошла отново във Вила Донафугата, госпожице, кимна на Нуруцу и на шофьора и почна да вкарва нещата ни през вратите.

Гледам я как преорава дъното на едно море, търсейки някакво изгубено чирепче. Оглежда градините. Дали се вижда в скута на магнолията? Аз я виждам там.

— По примера на Луло веднага започнахме да наричаме мястото вилата. Хареса ни името *Донафугата*. Прилягащо. Намекващо. Иронично. Само ние двете някога щяхме да знаем колко хубаво име е това. Само ние двете с Нуруцу щяхме да знаем.

Макар че разруха мебелираше всяка стая, мисля, че не направихме много повече в този ден или в тези първи дни, освен да се къпем, да се храним и да спим. Спомням си, че Луло стъкна огън, когато Валентино и съпругата му си дойдоха от нивата по залез. Тя, впрочем, е жената, която погледна в очите ви онзи първи ден, когато вие се навъртахте в кухнята. Тя е Анна-Мария. Имаше неизречена и колективна нужда да бъдем поне за малко всички заедно на едно място, затова струпахме възглавници от диван и плесенявали завивки около огъня. Пирувахме с *cannoli*-те. Не мисля, че сме яли нещо друго след това. Пихме чай и давахме парчета тесто на кучетата. Макар че почти не говорехме, се смеехме. Докато спяхме същата нощ, Луло обикалял да съобщава. *La Tosca è tornata*. Тоска се върна.

* * *

Нека обясня, че Лео беше раздал на някои от селяните от боргетото земи, граничещи с фермите, които бяха собственост на вилата. Тези нови земевладелци — също както новите земевладелци, на които бяха раздадени парцели близо до двореца — преобразуваха навесите и плевните в жилища или построиха фермерски къщи камък по камък. Всеки фермер живееше на собствената си земя. Всеки фермер обработваше собствената си земя. Освен това всеки работеше по един или по друг начин на фермите, принадлежащи на вилата, едновременните най-непродуктивни ферми, които Лео ми беше завещал. Вместо да вземат част от реколтата от фермите на вилата или дори част от паричните приходи, които фермите носеха през годините, фермерите влагаха всяка лира в банката. Лично Луло надзираваше

сметката. Сметката, която бяха отворили на мое име. Натрупаната сума не беше огромна, но когато я прибавих към онова, което имах, което все още ми се отпускаше всеки месец, се получи достатъчно. С помощта на фермерите ние с Нуруцу започнахме да подреждаме вилата. И след като извършихме фундаменталните вътрешни и външни подобрения, заработихме за самите ферми. Купихме оборудване, направихме пътища, положихме напоителни тръби, засадихме зеленчукови градини, разширихме произвеждащите ниви, за да включат огромни части от необработваната земя. Отново правехме онова, което правеше Лео. Спомняте ли си, когато ви казах, че след като той умря, исках да *бъда* Лео? За фермерите аз бях Лео.

* * *

И както Луло никога не беше преставал да ме очаква да се върна, така не бяха преставали и всички други. Идваха на двойки и на групи, за да ме поздравят. Някои от тях идваха сами. Нямаше какво много да им кажа или да чуя от тях. Сякаш вече бяхме си наваксали преди броени мигове. Диви цветя, вързани с кълчища. Портокали на клончета заедно с листата. Кани вино, пити сирене. Печено агнешко в железна тава, увита в бяла кърпа. Един следобед една съседка беше опаковала продуктите за вечеря в едно корито, беше го сложила на главата си и го беше донесла от селото. Беше донесла достатъчно храна за двадесет души и ние се развеселихме от изобилието на нейните дарове, казахме ѝ, че трябва да остане, поканихме семейството ѝ на нашата маса и мисля, че така започнахме отново да бъдем заедно. Без бремето на празници или траур, ние седяхме заедно и аз си бях у дома. Спомням си как селяните бяха поставили делви с диви цветя на едничкото стъпало пред къщите си, когато боргетото беше преустроено за първи път. Как тези цветя бяха символизирали това, че те най-накрая са си у дома. Започнах да очертавам кръгове и това ми харесваше.

Както бях направила с жените от *Maqueda* в Палермо, разгласих сред фермерите, че ако и когато някой от тях — болен или здрав — пожелае да се присъедини към нас с Нуруцу, Луло, Валентино и Анна-Мария във вилата, вратите ще бъдат отворени за него и семейството

му. Освен това разгласих и подробностите, които ще придружават подобно решение. Както беше в Палермо, щеше да има правила, работни задължения. Трябваше да има.

Никой не доприпка иззад хълмовете, повлякъл сламеника си. Хората бяха озадачени. Плахост, струва ми се. И това непоклатимо чувство за феодална почтеност. Както никога не биха се съгласили да живеят на мястото, където е живял техният принц, така отказваха да живеят на едно и също място с мен. За тях отново аз бях Лео. Но в действие беше влязла и инерцията от кратките години, откакто бях станали независими фермери. Ако дойдеха да живеят при мен, това щеше да представлява връщане назад. Назад към старото боргето. А щеше ли да бъде така? Дали предпочитаха да живеят отделно? Изпитваха ли носталгия за племенния си живот? И ако изпитваха, може би децата на децата на техните деца не изпитваха.

Събирането ни беше добре обмислено във всички жилища. Но през тези тридесет и две години, откакто си дойдох у дома, пречките на плахостта и феодалната почтеност отпаднаха. Наистина носталгията за племето надделя в края на краищата. Надделя и процъфтява. *Almeno, finora*. Поне досега.

Носталгия за племето. Красива фраза, мисля си. Вече изпитвам носталгия за нея. За онези часове, които прекарахме под магнолията. Обръщане на последната страница на „Анна Каренина“, завесата се спуска... ридания. Малки умирания. Тя отново заговаря.

— Казах *поне засега*. Това е историята, която исках да ви разкажа, Шу. Някой друг би трябвало да напише края ѝ. История без финал и с липсващи парчета, но въпреки това именно нея исках да се *опитам* да ви разкажа. Приятно ми е, че го направих. Надявам се, че излишъкът на думи донякъде ви е компенсирал за суровото мълчание, с което ви посрещнаха моите съселяни преди няколко седмици. Понеже грубостта ми е също толкова искрена, колкото любезността ми, можех да постъпя като тях. Сега ми е приятно да не знам защо не съм го направила. Уморих ли ви в последните дни? Или свикнахте да бъде аудиторията, която...

— Не, изобщо не съм уморена. Само си мисля, че всички умираме по малко, когато свърши нещо добро. Нещо красиво. Когато

свърши нещо красиво, далеч повече, отколкото когато свърши нещо болезнено.

— Но именно това е същината, нали?! Как всеки от нас различава двете чувства. Онова, което казваме, че е хубаво, от онова, което казваме, че е болезнено. Мисля, че те често пъти са едно и също. Истината е, че умираме по малко заради всяко от тях. Така изразходваме времето си.

Замълчавам, тя също, докато не изрича:

— Ще намерите в стаята си роклята, която Агата преправи за вас. Тази вечер ще има гости за вечеря. Стари приятели, които са израснали в планините, но сега живеят в Палермо. Един-двама, които живеят наблизко.

— Фернандо каза ли ви, че заминаваме утре сутрин? За Ното, струва ми се?

Никакъв отговор. Дори никакво кимване.

— *Aperitivi* в девет часа в *salone francese*. Това е място, което мисля, че още не сте виждали, и светлината там е прекрасна в този час. Знам колко обичате светлината. Сега е почти осем часът. Би трябвало да приготвяме тоалетите си, не мислите ли?

Ставаме, вземаме чашите и каничките, слагаме ги в количката с още други неща, които да бъдат отнесени в кухнята. Аз тичам пред нея.

Преродената сребристокафява рокля от тафта е аранжирана на леглото ни, прищипната в кръста, полата е разстлана като във витрина. Слагам я на себе си, без да се гледам в огледало. Нейна ли е била тази рокля? Или на Симона, или на някоя от принцесите? Представям си следобедите, вечерите, когато роклята е била нова, когато мечтите на онези жени са били още нови, когато моите също са били нови, аз държа дълго на себе си. Затварям очи и я държа на себе си, докато не намирам Тоска, боса в органдинената си нощница, летяща по студените каменни стъпала на двореца, за да намери своя принц, и Симона с късо подстриганата си коса, нагласена в стегнати вълни, облечена в сивата рокля, осеяна с блестящи мъниста, и Шарлоте и Йоланде с бели чорапи, бродирани с пеперуди, и девойката с прасковена кожа, въртяща се в лунната светлина. Намирам селянките в

тънки памучни сукмани, вървящи по камъните с кани вино на главите и бебета, вързани на гърдите, и жените от *Maqueda* с вълнистите прически, събиращи заедно масите и столовете в затъмнения бар под въртенето на вентилаторите, и Нуруцу, седнала на дивана, закопчала догоре пуловера си и завързала кърпата си. Вдовиците също са тук, пищящи и миещи косите си на чешмата, тук е и Изота със сатенения пеньоар, отпиваща коняк, докато води преговори със Смъртта. Има и още една фигура в моя карнавал. Тя е много малка. От нея виждам само очите — големи, тъжни и мрачни. Купища къдрици почти скриват останалото лице, но мисля, че това съм аз. Мисля, че всички те съм аз. Мисля, че всяка от нас е и всички останали.

* * *

Не съм видяла бележката, която Фернандо е оставил на нощното шкафче. Пише, че се е върнал в стаята да се изкъпе и да се облече, след това е отишъл с Валентино на някаква мисия в Ена. Можело да закъснеят малко с връщането, но аз не бивало да го чакам. Пише, че ще се срещнем в *salone francese*.

Събличам се, изливам във ваната остатъците от всички парфюми, масла и сапуни и отварям кранчетата, през цялото време очаквайки тънките струйки, които обикновено потичат от тях. Тази вечер водата блика гореща и бърза върху неролите, лимона, лавандулата, разпенвайки ги в дъгоцветен целувчен крем. Започвам да се търкам и си мисля колко бих искала да можех да познавам принца.

* * *

Минава девет часът и аз се вмъквам в сребристокафявата рокля. Сякаш е правена за мен. Така ми приляга, така я чувствам. Агата е махнала дългите буфан ръкави, както и коравата висока якичка. От някога скромния корсаж е изрязала дълбоко сърцевидно деколте, прикрепила го е с тънки набрани презрамки. Онова, което е изрязала от дългата пола, сега представлява широк шарф, който да се увива безкрайно около талията, за да предизвика ефекта на корсет.

Кръстосвам сатенените панделки на сандалите си. Малко очна линия, малко гланц „Верушка“ на устните. Нямам време да наглася косата, още влажна от банята. Организирам безредието ѝ в хлабав възел, оставям го да увисне на едното рамо. Нямам вечерна чантичка, нямам перли. Орязвам стъбълцата на две кремави рози, увивам крайчетата с тръните в тънка салфетчица от тюл и дантела, която стои под една обла ваза, и напъхвам китката между гърдите си. Мислейки за Тоска и Флобер, и розовото листче между устните на Розанет, слизам по стълбите, за да намеря *salone francese*.

Заставам пред полуотворените високи, нацърбени позлатени врати. Залязващото слънце праща розови лъчи в стаята и обагря в бронзово профилите на малкото събрание от мъже и жени, разположили се сред множество двойни диванчета и шезлонги, покрити с износен брокат, който някога е бил син, сякаш задачата да се тапицира всичко тук отдавна е била изоставена. Мъжете и жените държат старомодни обли чаши, говорят с приспивни гласове, а розовата светлина проблясва и угасва, докато аз стоя там, така че те и стаята с каменния под и сини като метличина копринени стени сега са осветени само от потрепващите пламъци на свещите, струпани по маси, лавици на камини и шкафове. Козимо ме вижда, когато влизам, и пристъпва към мен с отворени обятия.

— Ето я Шу-Шу. *Buona sera*.

Придружена и представена пред тях, аз веднага си пожелавам да бях останала в мечтанията си под дъгоцветния целувчен крем. Тук в *salone francese* съм стара кралица на абитуриентския бал, погрешно насочена към светилището на някакво висше събиране на дрехи на Армани.

Всички тук са облечени в строго черно. Не във вдовишко черно, а в шикозно черно. Прищипнати и оставени да се стичат над върховете на обувки от алигатор, копринени панталони с плисирани предници се развяват над дългите крака на мъжете. Още черна коприна в тениски или ризи без яки, издължени жакети с широки рамене. Заедно с Козимо — който е облечен като всички тях — те са четирима. Две жени са облечени в къси черни жакети, скроени с прецизността и твърдостта на броня. Кораби пеплуми се развяват около тънки талии и се носят над безизразни седалища, напъхани в дълги до коленете поли с форма на лале. Костеливи, голи, опечени от слънцето крака и тесни

стъпала пристъпват неуверено над токовете на украсени със скъпоценни камъни обувки. Тоска носи една от своите черни рокли, шифонена туника, която я прикрива чак до изумруда ѝ отпред и оголва изгорялата като бадем сарацинска кожа на гърба и раменете ѝ. Аз съм единствената пукнатина в този жив фриз и макар че искам да избягам далеч от всичко това, поемам облата чаша с искрящо вино, която ми е предложена, и пия за тяхното колективно здраве. Те пият за моето. Не мога да си спомня името на нито един от тях и се питам за венецианеца, дали изобщо пак ще го видя. Питам се кои са тези хора. Питам се защо Тоска не ми е предложила да ми заеме черна рокля.

Един от мъжете, може би най-възрастният от групата, вероятно усещайки неудобството ми, прави комплимент на роклята ми.

— Дали не си спомням, Тоска, че ти някога имаше рокля в същия този прекрасен цвят? — пита я той, докато ми се усмихва.

— Възможно е — казва му тя. А после се обръща към мен: — Както ви казах, Шу, всички се познаваме от векове. Каквото не си спомняме за себе си, останалите винаги са готови да ни го припомнят.

Забравяйки терзанията на остарялата кралица на абитуриентския бал, поглеждам към Козимо и мисля колко съм се привързала към него. Освен това бих могла да смекча мнението си и за най-възрастния от групата Армани, чиято стойка и маниери, погледнати по-отблизо, не са толкова изискани като у другите. Когато ни призовават към трапезарията обаче, един от другите Армани ми поднася свитата си в лакътя ръка и ми кимва *con piacere, signora*, моля, госпожо.

Представя ми се с името Ичилио. Сядам между него и Козимо, който вече е потънал в разговор с един от пеплумите. Срещу мен седи Карлота, а до нея е празният стол на Фернандо. Илия, къде си? Тоска седи срещу Ичилио и за миг се надявам, че по-скоро към нея, отколкото към мен, ще отправя носовите си речи, които беше започнал по пътя към трапезарията. Междувременно вечерята ме разсейва.

Дълги керамични чинии със *sarde a beccafico*, пресни сардини, напълнени с пържени трохи, чесън, ядки от пиния и стафиди, опечени с пресни дафинови листа и зехтин. Виждам подноси с *panelle*, пържени хапки от нахутено брашно; големи метални чинии с цвърчащи черни маслини, опечени с лимон и чесън; има и *tassu*, прясна бакла, задушена в зехтин и див копър, направена на пюре и намазана върху препечен хляб.

Fangottu, монументални бели порцеланови купи, преливат от паста със сос от сурови смачкани домати, зехтин и резенчета пекорино, все още прекалено младо, за да се стърже. Събота е и Фурио е край масата, дирижирайки подаването и разкъсването на неговите двукилограмови хлябове със сусамена кора, хитро нарязани отгоре по такъв начин, че когато се пекаат, приемат формата на огромни златисти корони. Има агне, печено с планински гъби и диви билки. Наденици и малки картофи, увити в *pancetta*, набодени на накиснати във вино клончета и изпечени на грил над лозови ластари, са струпани върху дървени дъски, разнасяни около масата. Илия все още го няма.

Питам Тоска дали не се тревожи, че Фернандо и Валентино все още не са пристигнали.

— Изобщо не се тревожа — казва тя. — Нали разбирате, когато Валентино отиде в града, изпълнява поръчките на всички други, които нямат нито време, нито възможност да отидат. Пътуването отнема време.

— Но вече е почти единадесет часът и всичко е отдавна затворено.

— Доставките — казва тя. — Той трябва да спре на още пет-шест места, да занесе поръчаното. Кафе. Една *grappa*. Малко клюки. Една *briscola*^[1].

— *La signora* чувства липсата на съпруга си. Това е хубаво.

Ичилио слага огромната си гладка кафява ръка върху моята. За да ме успокои.

— Не, не толкова, че ми липсва, колкото ми се иска да беше тук.

— Има ли разлика?

— Днес е последната ни вечер във вилата. Това е всичко. Единствено това.

Ичилио се навежда към мен, гледа ме как се опитвам да смъкна надениците и картофите от клончетата. Оставяйки ножа и вилицата, аз обръщам лице към него. Именно това е чакал. С по-тих, но все пак ораторски глас той ми казва, че животът е предназначен за *un armonia di amore, dovere e tradimento*, хармония на любов, дълг и предателство. Казва, че всеки е съществен за другия. Никой от двамата не може да оцелее сам. Никой двама души не могат да оцелеят без третия.

Замълчава. Отпива малко вино. Аз още го гледам, но си мисля, че вече се боря с комплекса на остарялата кралица на абитуриентския

бал, а сега тези проклети наденици, набодени на клонче, и той иска да бъде предизвикателен, иска да говори за предателство, хармония и материята на истинската любов.

— Да не би да казвате, че вместо да дойде да вечеря тази вечер, съпругът ми ме предава някъде другаде?

— Ако не ви предава тази вечер, ще трябва да ви предаде утре сутрин, стига, разбира се, да не ви е предал вчера. Любовта не е любов без дълг и предателство.

— Разбирам. Всичко това заедно създава хармония.

— Прекрасно. Разбрахте — Отпива от виното си. Хваща клончето си и отхапва чисто и с финес направо от наденицата и картофа. Попива устни със салфетката си. — Разбира се, това важи и за вас.

Аз се изсмивам, може би малко по-силно, тъй като единият от пеплумите извърща изрусената си глава към мен в нещо като почуда. Мисля, че Ичилио твърди, че моята любов към Фернандо няма да бъде хармонична, ако не го предам. Че е мой дълг да го предам, ако го обичам. Да, мисля, че точно това казва, и освен това мисля, че той е най-брилянтният съблазнител, който някога съм срещала. Казвам му го. Той ми благодари. Отново напълва чашата ми с вино. Маха разкошното обгоряло месо от още едно клонче. Казва ми колко са привлекателни розите, затъкнати в роклята ми.

— Сицилианците живеят в света *sub rosa*^[2], нали разбирате. Под розата. Неизречената дума. Жестът, завоалиран. Ще ви кажа още едно, по-неуловимо значение на *sub rosa*. Момиче на име *Rosalia* е нашата светица. Ние сме под покровителството на *Rosalia*. Поверили сме себе си на една девица отшелничка и ако тя не е достатъчно мъдра, за да ни спаси, винаги можем да се обърнем към нашата богиня фермерка. Знаете ли за нашата Деметра?

— Знам.

— Хубаво. Значи знаете, че ние, сицилианците, най-вече мъжете сицилианци, вярваме в силата на красивите жени.

— Предполагам, да.

— Пиндар ни нарича мъже, влюбени в безогледната война. Макар да ми харесва звученето в тази фраза, уви, той е грешал, *signora*. Пиндар е грешал. Или може би е бил наполовина прав. Ние

сме *мамини момченца*, груби, красноречиви, макиавелистични. Всичко, което сме научили, сме го научили от жените.

— Култура, обожаваша една богиня.

— Много повече от това, *signora*. Много повече от това. Всички сицилианци мислят, че са богове. Ние, пасторалните сицилианци, знаем, че сме. Произлезли направо от Хера, Зевс, Посейдон и самия Хадес — семейство, което далеч не е единно или в което не липсват ужасяващи характери, — ние разбираме и приемаме нашата мъдрост и алчност, и безкрайна безпомощност като рождено право. Като наследство. Боговете са живели точно тук, където живеем ние. Те са градили храмове, всеки е боготворил себе си и са се боготворили взаимно, предизвиквали са опустошения, убивали са, обичали са, празнували са, мамили са, изнасилвали са взаимно жените си, крали са взаимно децата си, обграждали са се с красота. Спели са на легла, отрупани с диви цветя, и са пиели виното си от алабастрови чаши. И с изключение на тях — на леглата, отрупани с диви цветя, и алабастровите чаши — всички ние, дошли след тях, сме живели или още живеем версии на същия живот, какъвто е бил техният. Както несъмнено сте забелязали, миналото тук не е мъртво. То дори не е и заспало. Затова ние много не се интересуваме от промяната и изобщо не ни интересува самите ние да се променяме. Вече сме свършени по същия несвършен начин, по който боговете са били свършени — казва той, докато се поднасят чинии с желе от диня и подноси с покривчици, на които са наредени малки прасковени пити.

Илия още не е дошъл. С всичките тези цвърчащи маслини, дискретните ми погледи през масата към Фурио — които само Ичилио е забелязал, — надениците, набодени на клончета, всичките тези Армани, *sub rosa*, мъдрост, алчност, убийства, мамене и алабастрови чаши почти нямах време да мисля за Фернандо. Сега всички излизат навън в градините.

Тоска идва да ми прошепне, че Фернандо е горе в нашите стаи. Казва ми, че е оставил известие в кухнята, помолил е да ми кажат, че е уморен. Че е отишъл да си почива и да ме чака. Че не бива да бързам. Извинявам се и изтичвам нагоре към него.

Напълно облечен, Фернандо спи. Едно *canarino*, чаша вода, в която има лимонова кора, още топла, е на нощното шкафче. Сядам до него и погалвам челото му. Венецианският фермер е най-накрая

изтощен от почти един месец, прекаран в зеленчуковите градини и нивите. Ръцете на банкера са задебелили, бледата кожа е потъмняла до тъмнобакърено, беше работил и предполагам, се беше забавлявал така, както никога преди. Размърдва се, измърморва нещо за *grappa* и *Valentino* и разбирам, че с лимоновата *tisana* е искал да успокои стомаха си.

— Връщам се долу да кажа лека нощ. Веднага идвам.

Тогава той се надига.

— Мисля, че трябва да заминем тази вечер.

— Но ти си толкова уморен. Един добър сън и всичко ще отминем.

— Не. Искам да карам през нощта, а не през деня. Ще стана и ще опаковам последните неща. Нека просто да се измъкнем.

— Тъжно ли ти е, че заминаваме? Това ли е?

— Не е тъга. Не знам какво е, но не е тъга. Никога не съм изпитвал носталгия, но мисля, че това чувствам. Прилича на това, когато казваш, че се чувстваш *горчиво-сладко*. Не можех истински да разбера какво имаш предвид, но предполагам, че сега го разбирам.

— Горчиво-сладко. Живот, изсвирен в минорни тоналности. Малки потвърждения за красота. — Погалвам лицето му. — Ще ме предадеш ли утре сутрин, или вече си ме предал тази вечер?

— Какво?

— Веднага се връщам.

* * *

Когато се връщам в градината, всички факли и свещи са угасени. Домакинството се е оттеглило. Дори арманитата са тръгнали обратно за Палермо или са се настанили във вилата. Не, Ичилио още е тук. Седи с Тоска близо до магнолията. Все още не ме виждат, да се измъкна ли? Да им пожелаая ли лека нощ? Ако заминем тази вечер, повече няма да я видя. Ичилио запалва клечка кибрит и в нейния пламък аз казвам:

— *Buonanotte, Tosca. Signer Icilio. Volevo solo dirvi buonanotte.* Лека нощ, Тоска. Господин Ичилио. Искях просто да ви кажа лека нощ.

Ичилио запалва цигара и все още говорейки, те стават и тръгват към мен.

— Чаках ви — казва Тоска. — Фернандо по-добре ли е?

— Да. Така мисля. Сега ще се връщам при него.

— И аз се качвам. Но, изглежда, не мога да убедя Ичилио да остане тази вечер.

— Ако мога да го уредя, винаги предпочитам да прекарвам неделите в Палермо.

— А, на господин Ичилио му липсва някой. Не е ли красиво?

Тоска изглежда озадачена. Трикратна целувка за Ичилио. И за първи път една за мен. Положила ръка на лицето ми, тя казва:

— Бяхте добре дошли, когато пристигнахте, и сте обичана, когато си заминавате.

Тя изчезва. Оставам с Ичилио и той я наблюдава, докато тя не стига до вратата. Продължавам да гледам след Тоска, когато той едва докосва с устни лицето ми, още топло от ръката на Тоска. Отдалечава се. Едва съм стигнала до вратата, когато той спира и ме повиква с театрален шепот:

— *Signora. Signora.* Госпожо. Госпожо.

Обръщам се, притискам гръб към вратата.

— В друго време аз също бих ви обичал. Бих ви обичал много.

Качвам се по стълбите към Фернандо и се питам за теорията на Ичилио. Задавам си въпроси за предателството и дълга. Задавам си въпроси за любовта.

* * *

Фернандо е опаковал нещата ни, написал е бележка за Тоска, друга за Валентино, трета за Агата. Аз сменям сребристокафявата рокля с джинси и обувки. Чиста бяла риза. Сгъвам роклята, напъхвам я в чантата си, когато Фернандо казва:

— Ела тук, постой при мен, преди да тръгнем.

Лягаме лице до лице на леглото и си говорим малко за пътя. Трябват ни няколко минути, преди да осъзнаем, че изобщо не искаме да отиваме в Ното. Или изобщо някъде другаде в Сицилия. Искаме да си отидем у дома. По най-бързия път обратно към Венеция. Всеки от нас е облекчен, че другият се съгласява. Проверяваме разписанията на

ферибота. До разсъмване можем да изминем половината път нагоре по крайбрежието на Калабрия. Да стигнем във Венеция за късна вечеря.

Сваляме нещата си долу и аз чакам в градината с тях, докато Фернандо отива да вземе колата, да я докара до място, по-близко от далечните врати на вилата, където стоеше паркирана, откакто пристигнахме. Сядам в цепнатината на магнолията. Когато чувам Фернандо да приближава към малкия чакълест паркинг от другата страна на вилата, започвам да влача чантите през градината към него. Той идва да ми помогне и след малко всичко е натоварено. Никога не съм виждала тази страна на вилата и се оглеждам. Вдигам очи към една широка *loggia*, която обикаля цялата външна стена и има същите червени мраморни колони, които обрамчват *loggia*-та на приземния етаж. Достатъчно голяма е навярно за десет валсуващи двойки. Или само за една. Или за кушетка, обградена от полупрозрачни завеси с тежък сатенен ръб. Фернандо отново е включил мотора, аз влизам и затварям тихо вратата. Докато той изкарва колата, за да я насочи към частното шосе, аз поглеждам отново към *loggia*-та. Виждам едно лице на горния прозорец, ограден с готическа арка. Силует. Сянка. Виждам две сенки.

[1] Италианска игра на карти. — Б.пр. ↑

[2] Освен буквалното „под розата“ този израз означава и „нещо тайно, строго поверително“, например съобщение, писмо и т.н. — Б.пр. ↑

ЕПИЛОГ

ПИСМО ОТ ТОСКА МАРТ 2000

Lui è morto. Той е мъртъв. Един месец и три дни, откакто Лео умря. Да, четете правилно. Казвам *откакто Лео умря*. Именно с Лео живях тези последни години след неговото „възкресение“. След неговата повторна поява. Представям си, че сте озадачена. Чувам как се питате: „Но защо не ми казахте?“ Или може би „защо ме заблудихте“.

Бих могла да отговоря с „аз съм сицилианка“. Да ви кажа, че мистерията и дори двойствеността са мои рождени права. Че *chiaroscuro*, светлосянката, е друга форма на разказване на историята. Бих могла да кажа, че мълчанието невинаги е предназначено да прикрие, а по някой път да защити, да държи в безопасност. Или бих могла да кажа, че греховете на опущението може изобщо да не са грехове. Освен това коя истински женствена жена изобщо е разказвала цялата си история? Вие със сигурност не сте, скъпа моя приятелко. Както правят боговете, ние се разкриваме — ако изобщо се разкрием — на когото решим и когато решим.

Беше през 1968 г., пет години след като се върнах от Палермо заедно с Нуруцу, за да си създам живот тук във вилата, когато Лео дойде една сутрин, криволичейки нагоре по чакълестия път, отвори вратата на стария ровър, докато моторът още работеше, и се измъкна иззад волана, за да застане там ухилен пред Агата и жените в градината, сложил пръст на устните си, за да ги накара да мълчат. Влезе вътре, послуша се за мен, дойде до вратата на *salone francese*, където още се опитвах да свиря Сен-Санс. Дълъг, мършав призрак, отчаяно нуждаещ се от бръснене и добро изтъркване, той носеше същия брич и същите ботуши за езда, които носеше последната вечер, когато го видях. А аз носех стария му велурен жакет. Първите думи, които чух от него след четиринадесет години, бяха:

— Това е лебед, Тоска. Музиката е композирана да създава впечатление за лебед. Нищо не сочи, че се приближава слон. Piano. Piano, amore mio. Тихо. Тихо, любов моя.

Няма нужда да пищите, Шу. Чувам ви да питате защо. Защо те е оставил да страдаш през цялото това време? Защо не ти е казал, че е добре? Истината е, че в този момент аз нямах нужда от защо или как. След първата голяма конвулсия на смразяването чух звук в главата си като трополене на двуколка по павирана улица и след това, след като го погледнах как стои на прага, настъпи огромното, върховно разпознаване. Единствената ми нужда беше да продължа да го гледам, да изтичам към него не както го направих онази вечер, когато бях на петнадесет години. Този път обаче той ме грабна в обятията си и ме притисна към гърдите си. Този път той ме целуна. Лицето, устата, косата ми. И после започна да ме върти, ръцете му ме стискаха под мишниците, докато не можех да кажа дали виждам края на някой сън, или сънят просто започва. Смеехме се, крещяхме, пицяхме в благодарност към боговете, но все пак не говорехме, думите просто изглеждаха празен звук в моменти на чиста радост.

Все още, без да казвам почти нищо, хванах принца за ръка, разведох го из вилата, показах му, вместо да му казвам, какво сме направили заедно. Докато вървахме, срещнах всички хора от нашето минало — скъпата Агата, малкия червенокос Валентино, който го беше израснал като чудесен мъж, Олга с прасковените бузи и Козетина, която все се кръстеше и докосваше лицето на Лео, както би докосвала лицето на свети Франциск. Козимо притича от мястото, където се занимаваше обикновено, и двамата стари приятели се прегръщаха толкова дълго, че накрая трябваше да ги разделим. И когато стигнахме до кухните, всички вдовици — дори онези, които Лео не познаваше — вдигнаха непоносима какофония от писъци, викове, пеене и молитви. Малката Мафалда беше сред тях. Беше останала настрана от другите, които се бяха втурнали да образуват възхитен кръг около Лео. Но той я видя, веднага разбра коя е и отиде при нея. Вдигна я на ръце, както беше направил, когато тя беше на шест години.

Има още една красива жена, която чака да ти каже добре дошъл у дома, Лео, казах му аз тогава. Оглупял от емоции, повел домакинството след себе си, той ме остави да го поведе през градината и спряхме пред пекарната. С набрашнено лице като гейша, Карлота и

две други изваждаха втората фурна, прехвърляйки хлябовете в охлаждащи кошници. Мисля, че Лео видя сцената, а не толкова хората, защото просто застана там и се усмихна. Тогава Карлота прошепна „татко“.

Каза го по-високо и после изтича при него, крещейки „татко, татко“.

Още един грях на опущението трябва да изповядам сега. Карлота е италианската версия на Шарлоте. В нейния случай — принцеса Шарлоте. Когато тя дойде да живее при нас скоро след като се върнах от Палермо, помоли да я наричаме с италианското ѝ име. Защо изобщо не ви казах, че тя е дъщерята на Лео? Сега знаете отговора. Аз съм сицилианка. Тя също е сицилианка.

Но ще ви кажа, Шу, че след всичките тези години още чувам Карлота да пищи „татко“. Случай, когато думите не създават безсмислен шум от чиста радост.

Още преди да бях готова да задавам въпроси, Лео започна да свързва парчетата за мен. Ще ви кажа, че дни и седмици наред той внимателно отпускате разкази за събитията, опитвайки се да бъде сигурен, че съм поела една част, преди да премине към следващата. Вече се страхувах от това, че ще стигна тази точка в писмото си до вас, тъй като последиците от това, което ми каза той — и в началото, и дълги години след това, — и по-нататъшните последици от това, което ми каза Козимо, са мъгляви и заплетени. Има моменти, в които дори и сега се губя в историята. Да, трябва да се помъча да ви превода през нея. Иначе просто можех да свърша писмото си тук. Кое то прекрасно бих могла да реша да направя. Но най-напред искам да ви пресъздам историята на Лео.

Лео ми каза, че Козимо го е спасил. Спасил го е от самия него, а после от клана. Нали разбирате, Лео е стигнал до отчаяното решение да им се предаде. Да се представи на същия мъж, на онзи Матиа, който беше дошъл да шепне заплахи на ухото му онази вечер, когато беше поканен да се срещне с клана. Лео беше решил да направи това, макар че не беше получил никакво известие, нито беше пострадал от някакво вредно действие на клана през трите години, последвали тази вечер. Бил е оставен на спокойствие, но не и от изобилните си предположения. Да, след като страхът го докарал до някаква лудост, Лео решил да напомни на Матиа за обещанието му.

Лео знаел, че Симона и принцесите са извън опасност, тъй като са били смятани — и наистина са били — толкова отделени от него, но имало опасност за мен, за селяните, за Козимо и това го измъчвало ден и нощ. Макар да мисля, че никога не бихте ме питали защо просто не е прекратил дейностите си, защо не е продължил да помага на селяните по-неочебийно, по-неантагонистично. Защо не си е живял спокойно с мен. Тогава историята щеше да бъде за друг мъж, Шу. *Ние всички до безкрай сме такива, каквито сме.*

По това време Лео почти бил довършил юридическата работа по разпределянето на земята, подготвянето на канали, по които селяните да могат да продават реколтата си, откриването на сметки на тяхно име, уреждането два пъти годишно те да теглят от тях, ако им трябват пари, за да балансират първите си търговски действия с печалби и загуби. Беше помислил за всичко. Беше уредил нещата за мен и за Козимо. Но макар че с всичкото това беше свършил земната си работа, е бил готов да плати за деянията си, както Матиа обещал, че ще трябва да плати. С две думи, Лео казал на Козимо, че вече няма да чака кланът да дойде при него, а той ще отиде при тях. Принцът вече не искал да живее, кацнал на ръба на кладенеца.

Лео освободил Козимо в деня, в който отишъл до Палермо, за да намери този *Матиа*. Оставил всичките си последни желания, нареждания и предупреждения. Оставил ги заключени в метални кутии и ключовете им поверил на Козимо. Пренесъл и събрал в един сейф парите, завещанията и бижутата, които бил депозирал в различни банки. Бил готов. Междувременно Козимо беше стигнал до собственото си отчаяно заключение. Докато пиша всичко това, усещам, че мисля за Изота. За майката на Лео и как се е заела да гласи работите си, а после да гласи себе си за смъртта.

Изпреварвайки предложеното от Лео пътуване до Палермо, Козимо сам отишъл да се срещне с Матиа. Подозирам, че той е бил заинтригуван от молбата на Козимо за аудиенция — молба, която, във всеки случай, е била охотно удовлетворена. Без следа от охранители, каквито Козимо е мислел, че ще присъстват в много голям брой, Матиа приел свещеника сам в една приемна, пълна с люляк, докато Калас пеела „Травиата“. Макар че и двамата явно не се чувствали удобно, играели ролите на отдавнашни приятели, отпивали кафе и уиски и пушили от любимите на Матиа евтини тоскански пури.

Тъй като бил длъжен, свещеникът дал първия залп. Запитал Матиа защо още не са взели Лео. Защо са го оставили — привидно — на спокойствие в изминалите три години.

Да не би Църквата да се е заела да проси изповеди? Още едно отклонение от Рим?

Първа точка за Матиа. Козимо продължил. Казал на Матиа, че работата на Лео е почти приключила. Започнал да излага подробности от подялбата, но Матиа махнал, сякаш искал да каже: „Знам. Всичко знам“. Тогава Козимо запитал Матиа защо е оставил Лео да продължава своите програми, които кланът е смятал за толкова оскърбителни.

Матиа отговорил: „Понеже сме хора на честта, имахме разногласия заради вашия принц, дон Козимо. Ако направим от него мъченик, това ще причини повече скръб, отколкото осъществяването на неговите програми, както ги наричате“.

Матиа казал на Козимо, че според него колебанията на клана относно „отърваването“ от принца може би са му наложили много по-голямо наказание, отколкото би бил куршумът в сърцето му, който той толкова дълго очаквал. Козимо го уверил, че злоещото отлагане в думи и действия от страна на клана наистина е упражнило бруталното си въздействие върху Лео. Тогава Козимо казал: „Мисля, че е време да го убие, господин Матиа“.

Правейки се на спокоен, Матиа погледнал към Козимо. Запитал го дали е помислил и за мястото и начина, по който да се отърват от принца.

„Una iuraga bianca, екзекуция без труп, господин Матиа. Когато върви през ливадата на път към боргетото. Има борови гъсталаци. Брези.“

„Добре изнесена и уместно хладнокръвна реч, дон Козимо. Трябва ли да разбирам, че сте се присъединили към нашето неудовлетворение от принца? Да не съм пропуснал нещо, някакво разногласие между вас двамата? Това би ме обезпокоило. Искам да кажа, би ме обезпокоило да не бъда информиран. Но, да, да, чудесно за принца. Да, това е добро. Но кажете ми, дон Козимо, какво точно ще спечелите от това, че предавате принца? Искате *la putanina*? Красива е, признавам. Но знам, че е при вас още от малка. Извинете ме, ако ви обиждам. Нямам нищо против да ви кажа, че съм мислил да я взема за

себе си. Вероятно бихме могли да си я поделим, дон Козимо. Когато принца няма да го има, какво ще кажете да си поделим *la putanina*?“

Козимо знаел, че думите на Матиа имали за цел да го унижат, да го вбесят. Да го отклони от играта му. Козимо не се отклонил и Матиа бил неутрализиран. Козимо казал: „Ще ви изложи мотивите си за тази *lupara bianca*, но първо, господин Матиа, ще бъдете ли така любезен да ми кажете вие какво ще спечелите от смъртта на принц Лео?“

„Вендетата не е интелектуална концепция. Ние с братята ми ще спечелим този особен вид спокойствие на духа, каквото чувства един мъж на честта, когато удържи на думата си. Лео сам го каза онази вечер. Не си ли спомняте. Трябва да направите това, което трябва да направите, така трябва да постъпя и аз, каза той. Лео удържа на думата си. Ние ще удържим на нашата.“

„Какво ще стане, ако удържите на думата си да накажете Лео? Ами ако го направите по такъв начин, както казахте преди малко, че да бъде *далеч по-голямо наказание, отколкото куршумът в сърцето, който той очаква?*“

Козимо казал на Лео, че Матиа открито показал вълнението си. Каза, че непрекъснато вдигал и оставял слушалката на телефона, който седял на масата помежду им.

„Козимо, и двамата сме заети хора. Благодаря за посещението ви. На раздяла нека ви уверя, че сериозно ще обмисля вашето... вашите думи.“

Козимо каза, че Матиа станал, подал му ръка, но той, Козимо, останал да седи. И казал: „Моля, господин Матиа, още не съм отговорил на въпроса ви. Искахте да разберете какво ще спечеля аз от изчезването на принца. Мисля, че така поставихте въпроса. Изчезването, което имам предвид — *lupara bianca*, за което говорих, — не е задължително да означава той наистина да умре. Може да означава отстраняване, изгнание, край на всичките му свободи. Друг вид смърт. Не е задължително да означава физическата му смърт. Вие като човек на честта няма да се посрамите, ще спазите обещанието си да накажете Лео. Да го накажете дори още повече, отколкото са го наказали заплахите и мълчанието ви. Принцът не ви е враг. Той не е взел нищо от вас, не е призовавал към бунт, не е събирал хора да се бият срещу вас, не ламти за притежанията ви, не търси нито власт,

нито влияние, иска само да помогне на петдесетина гладуващи мъже, жени и деца. И принцът е мъж на честта, господин Матиа“.

Матиа не казал нищо. Сякаш в транс, затворил очи. Единственият звук в стаята била Калас.

Козимо заговорил отново: „Собственият му живот много малко го интересува. Може би някой ден ще разберете колко малко го интересува. Но на мен неговият живот не ми е безразличен. Не за да го споделям с него, не за да съм близо до него, а да знам, че такъв човек все още ходи, макар и ограничаван, по тази наша злочеста земя. Това е предложението, което днес дойдох да ви представя. Пратете Лео в изгнание, господин Матиа. Вие решавате кога, къде, при какви обстоятелства, при какви условия. Той ще се съгласи. Единственото друго нещо, за което ви моля, е да не закачате момичето“.

„La putanina! Това няма да обещаая.“

„Тогава мисията ми пропада.“

Сякаш Козимо го няма там, Матиа се разхожда, сяда, пак се разхожда, разлиства една книга, без да поглежда страниците, затваря очи и раздвижва уста, произнасяйки едва чуто думи, които звучат като молитва.

„Изведете го навън. Като се върнете в двореца, ще ви чакат указания. Изведете го утре. Тази вечер. Убедете всички, че е *lupara bianco*. Достатъчно дълго вече сте свещеник, за да сте се научили да лъжете, Козимо. Убедете всички, най-вече момичето. Аз ще надзиравам изгнанието му, докато вие стоите в двореца, за да утешавате вдовицата и дъщерите. И малката. Ако дори се опитате да говорите с принца или той се опита да говори с вас, ще убия и двама ви. И ако Лео се опита да установи дори най-кратък контакт с малката, и тя ще умре. Ще му я пратя в кутия. И ако още е жив, след като види как е умряла, ще убия и него. Кажете му това.“

Тогава Козимо станал да си тръгне и подал ръка на Матиа, макар че той не му подал ръка в отговор. Матиа казал:

„Мислех, че съм забравил историите, които ми разказваха баба ми и майка ми за младите си години. За глада, студа, жегата, работата, за това, че ги биели, първо ги биели, а после ги изнасилвали каповците на благородниците, ако с нещо ги ядосат.“

„Мислех, че съм забравил онези истории, но поради някаква причина днес всичките се връщат при мен. Всички. Изведете го, дон

Козимо. Изведете го, преди още веднъж да съм забравил историите. А, жакетът, който винаги носи. Задръжте го. Дайте го на момичето.“

Козимо казал, че тези последни думи послужили да го убедят, че Матиа е следил изцяло и навсякъде, защото Лео наистина постоянно носеше онзи велурен жакет за езда. Но докато го носеше, почти никога не излизаше от територията на двореца. Значи са го наблюдавали отвътре.

Козимо запитал: „Кой е, господин Матиа?“.

Каза, че тогава Матиа се разсмял. Разсмял се и поклатил глава. Изпратил Козимо до вратата.

И така, благодарение на услугите на Козимо Лео бил заточен, а не убит. Два въпроса са на устните ви, знам. Какво би станало, ако Лео сам беше отишъл при Матиа? А ако Козимо не се беше намесил и Лео не се беше предал, какво щеше да направи Матиа?

Задах тези въпроси на Лео и Козимо. Можете да си представите колко често ги задавах. Никой от двамата, със сигурност не и аз, не би могъл да знае отговора на първия въпрос. Двата колебливо се съгласяваха, че в отслабеното си състояние Лео може би нямаше да успее особено убедително да се защити. По втория въпрос нямаше съмнение в изхода. Лео щеше да бъде убит.

И така, Лео беше живял с мен три години в самоналожено изгнание в двореца и още четиринадесет години живял в изгнание, наложено от Матиа. Ще искате да разберете къде бил пратен Лео. Какво е правел. Как е живеел. И с кого.

Завели го да живее в една ферма, чиито житни ниви заемали цяло едно високо плато. Нивите под платото били само на няколко километра от западните граници на земите, които той наскоро бил раздал. Толкова близо и същевременно толкова далеч. Змийска тактика, може да си мислите, но както ще научите, не е била такава.

Лео работел като ратай от оран до жътва заедно с едно голямо, многолюдно семейство от фермери наематели. В студените месеци помагал да поддържат хамбарите и къщата. Отнасяли се с него като с ценен работник, той се показал като приятен компаньон. Спял на големия таван на една от пристройките, където не му било зле. Хранел се заедно със семейството, за дрехите и постелките му се грижели жените от къщата. Канели го да идва и да взема участие във всичките, макар и редки, излети и празнувания, на каквито можели да се радват

тези прости планинци. Макар че работели упорито и живеели просто, Лео казваше, че това семейство не изглеждало да е бедно. Не изглеждало да живеят ден за ден, а по-скоро изглеждало, че живеят така, както са решили да живеят. Приходящ свещеник отслужвал литургия всяка неделя в един параклис наред нивите. Сами раждали децата си, сами погребвали мъртвите си. Малки групи мъже, понякога и някои от жените, отивали на пазар два пъти в месеца в едно или друго близко село.

Лео често бил сред тях. Но не са ли го разпознавали в селата, ще ме запитате. Макар да носел бедняшки дрехи, може би дори да се държал като бедняк, мисля, че човек, който някога го е познавал, със сигурност би го разпознал под всякаква маскировка. Но не бива да забравяте неумолимостта на сицилианското мълчание.

Няколко пъти всяка година Матиа и собственото му семейство — съпругата му и порасналите му деца и внуци — пристигали с колона автомобили, за да прекарат неделата с това семейство във фермата. Със семейството на Матиа. Да, това изгнание, което Матиа избрал за Лео, било не другаде, а в собствената му майчина къща и хората, с които живеел и работел Лео, до един били роднини на Матиа. Чистене, лъскане, готвене, събиране на клони и диви цветя, изнасяне на бъчви от избата — Лео разказваше, че за тези недели с Матиа семейството се готвело като за Коледа. Той бил техният благодетел, техният покровител, техният блуден син.

Матиа винаги се ръкувал с Лео. Поглеждал го право в очите. Полагал за миг голямата си широка длан на гърба на Лео. Питал го защо чашата му е празна.

Матиа наказвал Лео — би го убил — заради крещящото пренебрежение, което Лео показвал към авторитета на клана. *Но едва след това Лео трябвало да бъде наказан заради реалните си действия — умишлената намеса във вековната система на йерархия, която поддържала богатите в комфорт, а бедните в мизерия. Било по-скоро заради оскърблението, а не толкова заради самото деяние.* Но няма да принизявам деянието. Нали разбирате, ако всички земевладелци бяха постъпили като Лео, това щеше да бъде сериозен удар по приходите на клана. Далеч по-чиста задача за клана би било да ограбва шепа плахи, хилави земевладелци, отколкото да точи почти липсващата кръв на хиляди селяни, гладували столетия наред, които

размахват актове за собственост с още неизсъхнало по тях мастило наред с ловни пушки. Но пък в очите на клана преобръщането на йерархията излязло престъпление на Лео срещу самия клан. Престъплението можело да приеме и друга форма, той можел да покаже пренебрежение и заради друга кауза. Но така или иначе, това, което имало значение и което изглеждало толкова трудно за обясняване, е, че *важното било не толкова направеното от Лео, колкото нанесеното от него оскърбление*, за което той трябвало да си плати. Дуелът на Лео с клана не бил философски, а въпрос на уважение. Лео показал неуважение към клана. Той не позволил на клана да вземе връх. Смъртен грях. Лео накарал клана да го дава за пример.

Но ако се върнем към въпроса за философията, ще видите, че по свой собствен начин — като субсидирал близките си, които живеели във фермата — Матиа е направил същото, каквото Лео беше направил за своите селяни. Обстоятелствата и резултатите, разбира се, бяха различни, но в крайна сметка и двамата, Матиа и Лео, *бяха направили едно и също*. Мисля, че не преди Козимо да седне с него да пуши тоскански пури и да пие уиски, докато Калас пее, мисля, че едва в онзи момент тази истина блеснала пред Матиа. Истината, че принцът и вождът на клана са изпитвали сходни чувства. Може би самите им характери са били подобни. И може би, само може би, Матиа е започнал да мисли, че ако е бил на мястото на Лео, е щял да направи това, което е направил Лео. Предположение е, знам.

През всичките тези години Лео никога не питал Матиа за времето. Кога и дали ще напусне фермата. Ще се върне ли към собствения си живот. Нито пък Матиа някога подхващал тази тема. Вярвам, че изгнанието на Лео е свършило със смъртта на Матиа. Никой от клана не излязъл да заеме мястото на Матиа, макар Лео да очаквал това. Чакал някой непознат автомобил да пристигне по дългата чакълеста алея. Чакал една година след смъртта на Матиа, но не, никой не дошъл. Така Лео повярвал, че е изплатил дълга си, че е време да напусне фермата. Макар да им било мъчно, че го губят, хората от семейството знаели, че той няма да остане при тях завинаги. Не вярвам, че на някого от тях изобщо е било казано, че държат Лео като затворник през всичките тези години. Мисля, че Матиа трябва да ги е помолил да му направят услуга, като дадат убежище на Лео. Разказал

им е някаква история, че Лео преживява трудни времена. Че трябва да се изолира за известно време. Може би Матиа е казал на семейството, че Лео е беглец, на когото той е обещал да помогне, което е по-скоро истина, отколкото измислица. Освен това не вярвам, че Матиа е посветил други членове на клана в решението си да остави Лео жив. Пред братята си може да е казал, че някоя друга фракция на клана е отговорна за предполагаемата *lupara bianca*. Може това да е било един от онези моменти, когато няколко фракции поемат отговорността за някое убийство, без някой да знае коя фракция в действителност е извършила деянието. Може да е приключил делото на Лео по някакъв друг начин, самият той плащайки някаква висока цена. Но Матиа го е приключил. Както и да го е уредил обаче, в сделката съм влизала и аз. Моята безопасност. Матиа е направил така, че хората от селските кланове нито да ми попречат да замина, нито да следят живота ми в Палермо. Това не е предположение.

С хляб и сирене в джобовете, с топъл дъжд по лицето, през май, в късния май Лео се сбогувал със семейството, излязъл в нивите и се спуснал по стръмните скали към недовършените пътища, които водели обратно към дома. Каза, че изобщо не е очаквал да бъде в двореца, но че оттам трябвало да започне. Оттам трябвало да започне да ме търси. Там щяло да има някой. Някой щял да знае нещо за мен. Щял ли да намери Симона и принцесите? Щял ли да намери Козимо? Не можел да каже на когото и да било къде е бил. Би могъл да каже само на мен. Но къде е можело да съм отишла? Възможно ли е било да съм устроила живота си така, че появата му да се възприеме като натрапване? Дали не съм се влюбила в някого, дали не съм се омъжила за някого? Отишъл в двореца и го намерил почти изоставен, ако не и порутен. Изтичал нагоре по безкрайните каменни стъпала към вратите, заблъскал голямата, потъмняла лъвска глава срещу масивната врата. Завикал: *C'è qualcuno?*. Има ли някой?

Но вратата не била заключена и докато обувките му тупали глухо по дългия, незастлан с килими коридор, видял Мимо да размахва бърсалка по мраморните стълби. Викнал му, но Мимо продължил да размахва бърсалката си. Лео пак му викнал. Този път Мимо — без да се обръща да погледне към призрака, който говорел като господаря му — отговорил: „Да, господарю?“.

Лео го повикал трети път. Все още, без да се обръща към него, Мимо казал: „Закъсняхте за обяда, господарю, но ще видя какво мога да ви намеря в килера“.

„Нося си обяд, Мимо“, казал Лео, измъквайки хляба и сиренето, малка плячка от тринадесетгодишен кръстоносен поход.

С великолепно сицилианско високомерие Мимо подпрял бърсалката на перилата, издърпал връзка ключове от джоба на панталоните си и ги хвърлил долу на Лео през перилата, позволявайки си само бегло да погледне към призрака. После пак взел бърсалката и поглеждайки надолу към стълбите, казал: „Ще я намерите в ловната хижа, господарю. Станала е още по-хубава, господарю“.

Когато Лео се скрил от погледа му, Мимо седнал на стълбите и заплакал от почуда и радост. Това последното ми го каза самият Мимо.

Правилно ли предугаждам? Искате да узнаете как е реагирал кланът на връщането на Лео? Установихме, че Матиа — вероятно тайно от всички останали — е приключил случая с Лео. Но когато Лео се появил отново — макар че едва ли е обикалял по селата, възвестявайки възкресението си, — клановете на целия остров навярно са научили за броени часове. Дали са били шокирани, че една или друга тяхна фракция не е отстранила принца, както толкова време са вярвали? И наистина ли са вярвали в това? Някой от тях заподозрял ли е, че Матиа може да е бил спасителят на Лео? И ако е така, ще искат ли, или, по-важното — понеже са такива, каквито са, — ще могат ли да се въздържат от вендата срещу Лео сега? Много по-силен поради наложеното спокойствие на изгнанието му, Лео твърдеше, че ще го направят. Козимо беше на същото мнение. Но и аз бях по-силна благодарение на моето изгнание. На собствените ми рискове с клановете. Имах си основания да вярвам, че няма да има вендата. Както се оказа, и тримата излязохме прави.

За един сицилианец хитрата лъжа рядко води след себе си вендата, защото хитростта показва уважение. А Матиа просто се показал хитър. Следователно просто проявил уважение към клана. Както излезе, кланът решил да види уважението, а не измамата. Това, че кланът е приел измамата на Матиа, не е предаване, а примирение. Обременено и смирено примирение. Един вид оттегляне. Сицилианецът често предпочита да се оттегли, вместо да победи. Оттеглянето може да бъде по-добро от победата. Да отнемеш триумф

на противника, е по-вълнуващо, отколкото сам да вкусиш триумфа. Триумфът на сицилианеца е да отнеме на противника победата му. Лео позволил на Матиа — и всъщност на клана — да победи, макар Матиа да не причинил смъртта на Лео. Победата на Матиа и на клана била по-голяма, отколкото би могло да бъде, ако просто бяха убили Лео. Ако му бяха запушили устата с гореспоменатия куршум в сърцето. Матиа позволил на клана да получи нещо повече. Вместо да причини смъртта на Лео, Матиа му взел живота. Надявам се да ми простите повторенията, докато се опитвам да ви обясня всичко това, Шу. Може би го правя колкото за вас, толкова и заради себе си.

Лео избра стаите на най-горния етаж на вилата и се затвори там като монах, без да размахва оцеляването си като трофей, като признак за успех, така че успокои, както ми се струва, онези, които може да са копнеели да го убият. Деликатният подход на Лео към гордостта и към чуждото его, знатният му произход, неприсъщият на принц начин на живот, всичко това поддържаше баланса на оттеглянето и би направило злобата по адрес на стареещия принц да изглежда нещо вулгарно.

Принцът живя в сдържано, почти като в сянка въплъщение през годините след завръщането си и до втората си смърт. Рядко се срещаше със случайни посетители, с гости, с хора извън семейния кръг. С изключение на членовете на клана, които го посещаваха с почти предана и както би могло да изглежда, изпълнена с любов редовност. Ичилио, с когото се запознахте, докато бяхте тук, е от тях. Ичилио е син на Матиа и е възможно бащата да е казал на сина си една-две думи за Лео. Не знам.

Козимо беше поддържал библиотеката на Лео. Каталогизирани в кутии, посипани с тютюн, за да отпъжда плесента и безразборния апетит на разни крилати създания, книгите на Лео бяха струпани в сакристията и зад олтара на черквата „Сан Роко“. Когато се върнах от Палермо, Козимо и Мимо пренесоха повечето от тях във вилата. Точно колкото Лео копнееше за мен, струва ми се, толкова силно копнееше и за книгите си и над всичко друго те оставаха неговите награди. И така, той четеше до огъня си или в сянката на своята *loggia*. Вечеряше и пийваше умерено, макар и с удоволствие. От време на време сядаше на масата заедно с домакинството. Винаги беше готов да се срещне с всеки от тях, да говори за най-малките или за най-сериозните проблеми. Изчакваше ме, слушаше ме, обичаше ме. Наслаждавах се на

любовта си към него. Както някога бяхме правили на далеч по-незначителното пространство на нашия тъмноревен килим с жълтите рози, ние си направихме цял един свят от онези стаи. Докато аз се занимавах с вилата, той пишеше, слушаше музика, свиреше на флейтата си. Яздеше часове наред всеки ден през зимата — излизаше точно преди залез-слънце, а през лятото тръгваше много преди зазоряване. През годините не престанах да го моля да яздя заедно с него, но той никога не ми разреши. Макар и отхвърлил страха от вендата, у него все още се таеше някаква бледа сянка на страх за мен.

Смятайки го за член на домакинството, с когото не сте се запознавали, вероятно неведнъж сте го виждали да идва или да излиза. Именно Лео ви направи комплимент за сребристокрафявата рокля онази последна вечер. Когато стисна ръката ви и се представи, каза името Лео-Алберто. Както винаги в редките случаи, когато се появяваше сред хора извън „семейството“, желанието му беше да остане неизвестен за вас. Но ще ви кажа, че причината да се присъедини към нас онази вечер, поне отчасти, беше, за да се „запознае“ с вас. Той знаеше, разбира се, за многото ни срещи под магнолията.

Докато гледам тези току-що изписани страници, се страхувам, че съм ви казала прекалено много, докато същевременно отново съм оставила някакви озадачаващи празноти в историята си. И аз често все още се озадачавам. Но дори да можех да ви разкажа повече, не съм сигурна, че бих го направила.

Писах много пъти на Симона от Палермо, питах как е тя, как са принцесите. Макар че винаги ми отговаряше, писмата ѝ бяха неясни, приповдигнати. Бях наранена от привидната промяна на отношението ѝ към мен. Именно аз престанах да ѝ пиша. Пазих мълчание повече от една година, когато Карлота ми писа, за да ми съобщи, че Симона е починала. Тежка болест, пред която тя се предала доброволно и бързо. Понякога още се питам дали Симона не е излязла най-мъдрата от всички нас и дали учтивото ѝ охладняване към мен не е било по-скоро отстъпване, начин да ми помогне да махна миналото от пътя си, за да мога да направя това, което беше казала, че трябва да направя. *Намери собствения си път към дома, Тоска.*

Карлота беше писала, че двете с Йоланде ще останат в Рим, където живеели, когато Симона се разболяла. Писа, че по-нататъшните им планове не били сигурни. Аз изпратих съболезнованията си, писах

още няколко писма, но не получих друго известие от тях. Скоро след като напуснах Палермо и се върнах в планините, ги поканих на гости. Карлота дойде сама. И повече не си замина.

Така първото и единствено пътуване, което Лео предприе след завръщането си, беше до Рим. Да посети Йоланде. Козимо отиде с него и именно той ми разказа за някои от нещата, случили се в онзи ден. Лео никога не ми спомена и дума за това.

Козимо каза, че Йоланде живеела като заклетата стара мома в едно разкошно старо *palazzo* в Париоли, че се съгласила да приеме баща си едва след като той цял час я молил и увещавал с посредничеството на нейния иконом, който говорел с него по домофона. Съмнявам се, че принцът е очаквал по-голямата му дъщеря да изтича по стълбите и да влети в прегръдките му, пицейки от възторг, както направи Карлота. Но гордостта му и остатъците от бащинския инстинкт навярно са били подложени на сурово изпитание, докато изкачвал стълбите към апартаментите на Йоланде. Без да се осмели да пристъпи по-далеч от палмите и позлатата на преддверието, оставайки неразпознат, Козимо стоял като секундант в един салонен дуел, докато Лео се приближил към Йоланде, която седяла — макар и на ръба — на малко диванче в своя *salone*. Тя не станала, за да посрещне баща си, нито пък го поканила да седне. Без никакви предисловия Йоланде запитала Лео защо е дошъл. Може би задавайки си същия въпрос, той мълчал. Нарушавайки това мълчание, Йоланде предположила, че той е дошъл за пари. Почти готова да му каже, че готвачката ще му увие самун хляб, ако отиде на задния вход, по-голямата му дъщеря му казала, че има известни печалби от *известни* продажби, които, ако се срещне с адвокатите ѝ, може да му бъдат прехвърлени. Но иначе... До онзи момент Лео не могъл да проговори, дори да имал думи, които все още би искал да ѝ каже. Каза, че ги опитвал, упражнявал ги, отхвърлил ги, после отново ги опитал, докато не помислил, че някои от тях може да паднат на място, и затова решил да отиде в Рим да каже тези думи на Йоланде. Но тогава, когато тя започнала да говори за приходи и адвокати, страхувам се, че той не е могъл да си припомни никоя от тях или *защо* е искал да ѝ каже. Никой не се променя. Йоланде изобщо не се докоснала до баща си, нито пък той до нея. Лео се обърнал да си тръгне, възстановявайки ритъма на следобеда на принцесата. Точно каквото винаги е постигало излизането му.

Осветена от подробните наблюдения на Лео, моята воля да се грижа за вдовиците и за другите във вилата прерасна от предпазлива преданост в истинска мания. Макар че животът във вилата наистина вървеше добре, след като той се върна, след като вече го имаше, всичко стана по-добро. Не, трудните и изтощителните неща не изчезнаха, но сходните ни черти — това, което беше общо за вдовиците, за всички останали и за мен — се открява по-ярко. Онова, което видяхте и почувствахте, докато бяхте тук с нас, което така ви омайваше, беше именно това. Той.

Преди почти две години Лео се разболя. Реши да не се подлага на терапии и лечения. Предостави на съдбата да му даде достатъчно време. И така, болестта започна да го надвива, явно решавайки да не го пуска. И тогава Лео взе нещата в свои ръце. Постъпи като майка си. За втори път Лео уреди смъртта си. Почти до миг определи кога ще бъде готов да си тръгне. Лео беше син на майка си.

Никога не говореше за умиране, а по-скоро за морето, за морето, което го чакаше отвъд дърветата. В звуците на собствените си изморени, разнебитени дробове и в хриптенето на измъченото си дишане той чуваше пляска на вълните. Чуваше морето. Ад, измислен от човек, който обича земята? Заредени пушки, прицелени иззад жълтолистите дъбове? Така и не разбрах дали той се е страхувал от това море, или е копнеел за него. И още се питам.

С Козимо се редувахме, а често пъти и двамата оставахме цели дни и нощи при него. Лагерувахме до леглото му, топлехме си супа на огъня му, печяхме хляб, давахме му хапки като на птиче. Често пъти Козимо предлагаше да чуе изповедта му, но Лео казваше, че той, Козимо, вече знае прекалено много. И когато Козимо поиска да му даде последното миропомазване, Лео счупи шишенцето с миро, което държеше Козимо, с думите, че той може да го прати само в Хадес, и двамата се засмяха. Засмяха се, може би разбирайки, че смехът е единственият начин да бъде обърната последната страница на почти шестдесет години живот, изживян повече или по-малко съвместно. Както Козимо описва обичта си към мен, и тяхното беше своего рода обич.

Спомням си, че когато смехът им утихна и мълчанието стана прекалено огромно, за да бъде запълнено с думи, Лео протегна ръце към мен. Като дете, което иска да го прегърнат. И аз го прегърнах.

Залюлях го, отбелязвайки, че плътта му като че ли намалява с всеки изминал час. Тогава той ме погледна и се обърна към Козимо. Каза му, че би предпочел да ме целуне с последния си дъх, вместо да целува студения металически крак на някаква икона. Прободения с гвоздеи крак на разпънатия Христос.

„Погледни за последно всички красиви неща“, изрече Лео, почти веднага упреквайки се, че не си спомня кого цитира. Решавайки да направи тази фраза своя, продължи да я повтаря. „Погледни за последно всички красиви неща. Да, бих искал по-скоро да целуна моята Тоска.“

Една вечер Лео каза, че би искал да се сбогува със семейството си. Разбира се, имаше предвид вдовиците, фермерите, особено онези, които бяха с нас от толкова време, „когато бяхме малки“, както казваше. Винаги го наричаше така. Онова време от живота ни, преди да изчезне. „Когато бяхме малки.“ Казах на Агата за желанието на Лео и тя осведоми останалите. Помоли ги да дойдат всички заедно на следващата сутрин. Събрали се преди изгрев-слънце, те се наредиха на стълбите, на площадката, в коридора пред стаите му. Всички дойдоха, Шу. Работещите в нивите, градираните, занаятчиите, селяните. Дойдоха на поколения — бащи и синове, дядовци със синовете си и със синовете на техните синове, майки с децата си. Ние с Агата още го къпехме, оправяхме стаите му, докато Козимо подсилваше огъня. И се молеше. Докато чакаха, те пееха. Пееха всичките песни от жътвата и вършитбата. Песните, на които Лео беше научил най-възрастните сред тях. Пееха всичките песни на всичките хора, които някога бяха засявали ниви с пшеница на този остров. Пееха на всички онези, които някога бяха вярвали в шепата дребни семенца, които по милостта на боговете можеше да пораснат като храна и да поддържат всички тях поне за още малко, те стояха там. Седяха там, пеейки и стенойки. Ридаейки. Те бяха *i addolorati*, скърбящите. Те бяха Деметра, скърбяща за своето момиченце. И Мария — за своя син. Което, струва ми се, е същото, като да скърбиш за себе си. За болката, която остава, и за радостта, бързолетната, вбесяващата, която ни плаши повече. Звучите, които издаваха, бяха резки и свирепи, подобни на боен вик. Нямахме да оставят своя принц да си отиде тихо.

И когато Агата им отвори вратите, те влизаха на групи, заставаха пред леглото на Лео, целуваха издутините, които краката му

образуваха под юргана, или поемаха ръката му и я поднасяха към устните си. Лео задаваше по някой въпрос на почти всички. О, няма да повярвате какви неща си спомняше той за тях, Шу! За болестите им, слабостите им, спомняше си дори мечтите им. Мисля, че помнеше предимно мечтите им. Как искаше да говори! Но когато дъхът не идваше, той прошепваше своите съвети и твърдения. Обещаваше да се грижи за тях, където и да го отведе това последно негово объркано пътуване. Обещаваше отново и отново, че ще се грижи за тях. *Докато селяните целуваха ръцете му, той целуваше техните. Жест, който никой не е виждал досега — благородник да отвърща на целувката на свой селянин.*

Тази сутрин подкрепи Лео, задържа го жив още няколко дни повече от това, което и той, и надвисналото черно присъствие бяха предвидили. Козимо отказваше да се отдели от него, освен за да се измие набързо. Спеше на един стол край огъня, иначе седеше там или крачеше напред-назад и в кръг, без да спира да говори на приятеля си, да му разказва истории. Аз спях на леглото до това на Лео, преплела ръце и крака с неговите, сякаш, ако останех неподвижна повече време, той щеше да забрави, че съм тук, да ме вземе със себе си, все едно съм част от него. Бях част от него. Аз съм част от Лео, Шу, и мисля, че го знаете, както всеки някога го е знаел или ще го знае.

Събудих се една сутрин и преди да отворя очи, разбрах, че си е отишъл. Козимо го беше открил преди това, беше ме оставил да спя в още топлите му ръце и беше отишъл да се погрижи за необходимите неща.

Погребахме го само двамата с Козимо. И не на гробищата, а на един хълм в края на най-далечната нива. На мястото, където се беше появил един следобед преди толкова години, когато се беше върнал от някаква продължителна работа или нещо, което трябваше да уреди във Франция, и мислеше, че е пропуснал първия ден на жътвата. Висок, върлинест рус мъж, връхлетял от някакво друго място, смъкващ бързо жакета си, нямайки търпение да грабне сърпа, призовавайки Деметра, хвалейки Всемогъщия, почти разтреперан от радостта, че се е върнал на своята земя, при своето семейство. На това място спи принцът.

Оттам ви пиша сега. *Io vengo qui con il crepuscolo.* Идвам тук със здрача. Веднага щом помириша мрака, търкулващ се над нивите, приготвям торбата си. Пуловер, шал, малко хубав джин в плоското

шише на бащата на Лео. Преметнала торбата на гърдите си, повлякла стола зад себе си, срещам кози по тесния път, изкачващи се в обратната посока, за да си идат у дома от другата страна на планината, вятърът раздухва копринените кичурчета на челата им, звънциите им дрънчат лудо в синьо-черната пещера, образувана от свечеряването, и взаимно се поздравяваме. Всички сме се запътили към собственото си спокойствие там горе на един хълм в средата на един остров. Остров в средата на едно море. В средата на света.

Тазвечерните облачета подмятат половинка мартенска луна, която превръща пшеницата в сребърно море. Горе на насипите вият вълци, а отвъд урвата тук-там танцуват огънчета. Пастири си приготвят вечеря. Освен мен с моя параден костюм човек едва ли би могъл да датира този идиличен хълм, на това високо място, където са ходели и спели старите богове, предизвиквайки екстаз, призовавайки кошмари. Колко малко са ни променили тези три хиляди години.

Настанявам се сред скалните рози и туфите див риган и оставам дълго след като светлината си отиде. Винаги ме е очаровала нощта, чувството не за край, а за начало, което носи тя. Седя тук, увита в шала си, който още мирише на него, пийвам, пуша, пресявам годините.

Понякога се пресягам надолу и докосвам камъка, който с Козимо сложихме за Лео сред туфите на Деметриния риган. Като двама стареещи пикадори^[1] обхождахме руините на храма една вечер, докато не открихме тънка, изтрита мраморна плоча, която знаехме, че Лео би харесал. Козимо искаше да я закара при зидаря в селото, за да я надпише, но аз я надписах сама. Не особено красив надпис с моя наклонен леворък нечетлив почерк, надраскан със стар железен гвоздей. И все пак изглежда както трябва. Гласи:

Лео
Последният принц
1912–2000

[1] Конник с пика, който участва в борба с бикове. — Б.пр. ↑

БЛАГОДАРНОСТИ

Знам, истина е, че нашето земно щастие е *да разбираме и да ни разбират*. През целия ми живот никой не ме е разбирал по-добре от редакторката ми в „Балънтайн“ — Робин Ролевич.

Безстрашна, елегантна, изящна, Розали Сийгъл е моята агентка. Нещо повече, тя е моят идеал.

Розалия Ло Форте, доктор Джанлука Падзаля, Джилберто Барлоцо, Пина Петинели, Кристина и Джорджо Кровато, доктор Марио де Симоне, Томас Беренд, Хайнер Йолман, Кристел и Елвио дал Боско, Ирис Елтен, Реджина Дерна, Алесандра, Крикоморо, Алберто Бетини, Анет Барлоу, Розалба и Марчело Менкарели, Розана Джомбини, графиня Грациела Фиуми, Джоя Гуиди, Дорис Енглеке, Шарона Гури, Франко Титокия, Една Троманс, Алесандро и Анна Репето, доктор Паоло Чекарели, доктор Ренцо Чекарели, Серджо Карли, Киара Джакомини, Мардж и Робърт Федър, Диего и Линда Кампанале, Роберто Анселми.

Giancarlo Bianchini da Todi, l'ultimo vero principe.
Джанкарло Бианкини да Тоди,
последният истински принц.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.